

GARA NATHALIE – GARA LÁSZLÓ
SAINT-BONIFACE ÉS LAKÓI

GARA NATHALIE – GARA LÁSZLÓ

SAINT-BONIFACE ÉS LAKÓI

REGÉNY

HEVESI ANDRÁS,

az idegen önkéntesek 21. gyalogezredének 3. menetszázada
közkatonájának emlékére, aki 1940-ben hősi halált halt
Franciaországért.

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Irodalomtudományi Intézet

Budapest, 2018

A kutatás az NKFIH PD 120947 jelű pályázat keretében valósult meg

A fordítás alapjául szolgáló kiadás:

Nathalie & Ladislas Gara: *St-Boniface et ses Juifs*, Éditions du Bateau Ivre,
Paris, 1946

Fordította: Gara László

Sajtó alá rendezte és az utószót írta: Tüskés Anna

A kiadott mű kéziratát a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi

© Gara Nathalie és Gara László örököse, 2018

ISBN 978-615-5478-57-4

Az első borítón fent: Luftwaffe Junkers Ju 52 repülőgép,
Teller Ferenc / Gergelyi Béla felvétele, Fortepan 75426;
lent: Fortepan Album 004 93805
A hátsó borítón: Gara László és Gara Nathalie portréja

Kiadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Felelős kiadó: Fodor Pál főigazgató (MTA BTK)
Nyomdai előkészítés: MTA BTK Történettudományi Intézet
tudományos információs témacsoport
Vezető: Kovács Éva
Olvasószerkesztő: Bardi Erzsébet
Tördelés: Horváth Imre, Hudecz Andrea
Borító: Horváth Imre
Nyomdai munka: Séd Könyvkiadói, Kereskedelmi
és Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Dránovits Anna

TARTALOM

Első fejezet

Utazás Saint-Boniface körül 80 perc alatt

- I. Hermelinné a kákán csomót és kétszáz kiló krumplit keres 9
- II. Amelyben Hermelinné megtanulja, hogy egy koporsó beszegezéséhez vaj is kell 17
- III. Miután Lévy Seignos járatos a forradalom történetében, Hermelinné leforrázva visszavonulót fúj 21
- IV. Egy orosz grófnő s egy üvöltő oroszlán képében Hermelinné találkozik a feketepiaccal. 26
- V. Sobrevin-nék meddő házinyula, amely fontos szerepet játszik történetünk folyamán, a nyilvánosság elé lép 29
- VI. Az első zsidó érkezése elsöpri Hermelinnének a keresztény szeretetbe vetett hitét 36
- VII. Hermelinné a vidék megsegítésére mozgósítja a várost . . . 40

Második fejezet

Minden út a „Hársfába” vezet

- I. Longeaud tanító úr a kilométerkövek ütemében töpreng . . 46
- II. Egy kerületi székhely élete számokban elbeszélve. 49
- III. Hermelinné jobban kedveli a csalánlevest, mint a mazsolával töltött csukát 54
- IV. Amelyben felmerül a haiti fehér néger kényes problémája . . 58
- V. A saint-boniface-i gettó 61
- VI. A hét Izidor első megjelenése 66
- VII. Hogyan fizetett Bernard Bloch hatszáz frankot egy kényszerlakhelyért? 69

Harmadik fejezet

Az írástudók beözönlése

- I. Egy bab és zöldborsó közé tévedt újságíró elhatározta, hogy leszállítja vízfogyasztását. 71

II. Amelyben kiderül, hogy a történésznek nem kell a múltba menekülnie, hogy felfedezze a „történelem ellentmondásait”	79
III. Amelyben César Fleury úr elmagyarázza a háromszoba-konyhás lakás és a férfi alsóruha hátrányait	87
IV. Fleury úr a zene segítségével megrezegteti egy női szív húrjait	96
V. Két Tolsztoj-olvasó találkozik az úton	101
VI. A nyúlháború újabb fejezete	107
VII. Amelyben Mignart plébános bebizonyítja Amélie Martinnek, hogy kéz kezest most	114

Negyedik fejezet

Auzance zsandár vadászkalandjai

I. „A vadász ül hosszú méla lesben...”	123
II. Amelyben Bernard Bloch levizsgálják mezőgazdasági művészettörténetből.	132
III. Amelyben Frank Rosenfeld vén trotkinak nevezi néhai nagyapját.	138
VI. Amelyben a csendőr gyanút fog, hogy a Márkiz gyilkosa azonos Hannibál cinkosával egy feketepiaci bűnügyben	145
V. Auzance jegyzőkönyvet vesz fel egy vándormadárról.	151
VI. Álcázott Picasso a francia dohányjüvedék kiállításán	154
VII. Dolorès bűnhődése.	162

Ötödik fejezet

A hajók temetője

I. Amelyben Delphine Fleury urat előbb Landruhöz, a kékszakállhoz, majd Latière-ék kutyájához hasonlítja	164
II. A távdiagnózis nagymestere szemfényvesztő ügyességgel kezeli az automata pénztár fogantyúját	169
III. Amelyben Longeaud úr egy üveg P-vitamint halász ki a Szargasszó-tengerből.	176
IV. „Úgy negyven év felé, ki nem aranyeres...”	184
V. Súlyos határvillongás után Vautier és Bardette visszatérnek a „status quo ante”-hoz	191

VI. Francheville egyik szállójában egy légvár összeomlik	196
VII. Amelyben istennek két küldöttje Frank Rosenfeld lelkéért vetekedik.	203

Hatodik fejezet

Utazás az ismeretlen felé

I. Lion kiöregedett	211
II. Töprengés egy üveg savanyított répa felett	217
III. Amelyben Frank Rosenfeld a legkisebb kockázattal szeretné biztosítani lelki üdvét.	221
IV. Amelyben Moïse Kleinhandlernek eszébe jut egy ima és egy zsoltár	226
V. Bloch nem hajlandó Marseille-i mosószappant csempészni Marseille-be	235
VI. A hét Izidor újból felbukkan egy marseille-i tündérmesében	242
VII. Amelyben kitör a botrány, s Fleury Hermelinnét vén kerítőnőnek nevezi	250

Hetedik fejezet

A krumpliforradalom

I. Az üvöltő oroszlán barlangjában kolbásszal, szappannal és dollárral kereskednek	259
II. Amélie Martin bekopog Longeaud tanító ajtaján, de Bournisien abbéval találja magát szemben.	264
III. Francheville huszonnégy óra alatt egy sikkasztás, egy öngyilkosság s egy titokzatos eltűnés színhelyévé válik	270
IV. Auzance káplárnak árpa van a szemén, de megpróbál tisztán látni	277
V. Longeaud tanító, Saint-Boniface Machiavellije kirobbantja a krumpliforradalmat.	284
VI. Amelyben a saint-boniface-i Hegypárt vajúdásából kis egerke születik.	290
VII. A krumplikör lezárul	298
Tüskés Anna: Gara László élete és munkássága	305

UTAZÁS SAINT-BONIFACE KÖRÜL 80 PERC ALATT

I. Hermelinné a kákán csomót és kétszáz kiló krumplit keres

Hermelinné megállt, hatalmas férfizsebkendőt húzott elő kézitáskájából, megtisztogatta csíptetőjét s harsányan kifújta az orrát.

A falu felett uralkodó Rochefontaine kastély törött napóráján a pálcika delet jelzett. Ezzel szemben Saint-Boniface lakói előtt értelmetlen gazdaság – stratégiai okokból a község s egész Franciaország valamennyi e nyárra a kijevei délkör szerint beállított órája, egyértelműen tizennégy órát mutatott.

A nyugalomba vonult adószedő felesége ismét vékony, hegyes orrára illesztve csíptetőjét, folytatta útját a mezőn s földeken keresztül, apró s rendkívül gyors léptekkel, mintha ily módon próbálná behozni a közigazgatás által elsikkasztott két órát. Hermelinné csontos, szikár, állandóan valami távoli cél felé törekvő alakja hosszú esztendőök óta a vidék szerves alkotórészét képezte.

Bár hatvanéves múlt, még mindig olyan ruganyosan mozgott, mint azok az elpusztíthatatlan, öreg angol nők, akikre jobban hasonlított, mint maguk az eredetiek. De ahogy járt, szökdécselve a rekettyebokrok, a réteket elválasztó keskeny vízlevezető csatornák, kőrakások között, még inkább emlékeztetett ama kiéhezett kecskék egyikére, amelyek mekegő nyája télen-nyáron legelészve kószál a szakadékokban s a kopár domboldalakon. Az övén csüngő kulcs-csomó fémes csengése még a csengők hangját is felidézte.

Ezen a napon, 1942. május 16-án Hermelinné egy új ruhát avatott fel, amelyet egy darab matrachuzatnak való vászonból szabott. Ez a vászon ágyneműje rendbe hozásának sokáig megvetett anyagából maradt. A háború harmadik esztendéjében, egy megihletett pillanatban felfedezte a szürke s kék csíkok harmonikus hatását s ama gyors elhatározással, amely jellemének egyik lényeges

alkatrészét képezte, ruhát szabatott belőle. Az elhatározás tagadhatatlanul újszerű s eredeti eredményre vezetett, ugyanakkor azonban olyan mértékletes maradt, mint ahogy egy rangjabeli hölgyhöz illik.

A matrachölgy új ruhája ellenére gondterheltek s idegesnek látszott. Előző nap reggele óta hiába járta a környéket, hogy felújítsa krumplikészletét. Az évad végéig legalább kétszáz kilóra lesz szüksége. Mert Hermelinné férje, „az a szerencsétlen ember”, a részleges bénaságnak és rohamléptekben fokozódó elmegyengedésben szenvedő egykori adószedő támogatásával családi penziót rendezett be a „Hársfa” villában. Persze, értsük meg jól, nem ama gyanús intézmények egyikéről volt szó, amelyek – mint valami szálloda – válogatás nélkül kiadják szobáikat futó párocskáknak, s amelyekről Hermelinné csak undorodó borzongással emlékezett meg, amelybe azonban némi kielégítetlen kíváncsiság is vegyült. Nem, hála istennek, ilyesmi számba se jöhetett. A „Hársfa” a nyaralási évadban csupán néhány válogatott, jól nevelt, vagyis kevésbé igényes vendégnek nyújtott hajlékot, akik távozáskor kézzelfogható formában meghálálták vendéglátóik fáradozását. Ez a fogalmazás tökéletesen kielégítette Hermelinnét, aki – bátyja s fia protestáns pap lévén – nagyon jól tudta, hogy Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen.

Így azután minden évad kezdetén egy, a lyoni *Nouvelliste*-ben közzétett hirdetés toborozta a „Hársfa” új vendégeit.

Hosszú ideig nagy számú család – soha ugyanazok kétszer egymás után – élvezte sorra Hermelinné magasröptű társalgását, valamint a csalánlevest, a ház különlegességét. 1940-ben a turisták helyébe a menekültek izgatott s követelődző hordája lépett. Saint-Boniface néhány házát is kiürítették számukra. Longeaud úrnak, a tanítónak fel kellett függeszteni előadásait, hogy tisztára meszelt, fehér iskolaépületét egy csoport menekült párizsi gyerek rendelkezésére bocsássa s Rochefontaine főúri termeit közönséges kispolgárok hangos hada lepte el. A „Hársfa” sem került el a megszállást. A főhelyiségeket a nancy-i egyetem egyik tanárának utalták ki. Az adószedő szerencsétlen nejének vissza kellett húzódnia

az egyik padlószobába, amely valamikor a kiadandó szobák listáján szerepelt, s amelynek előnyeit hajdan nem győzte dicsérni vendégei előtt. Hermelinné gőgösen visszautasította a közös konyahasználatot s szobája egyik sarkában felállított spiritszkályhán főzte az ebédjét. Miután ily módon fenékgig ürítette a keserű kelyhet, valóságos mártírnak érezhette magát, valami sötét összeesküvés áldozatának, amit az istentagadó polgármester, a „Népfront” teremtménye, aljas bosszúból szőtt ellene. „Úgy nézzenek rám”, mondogatta templombeli ismerőseinek, „mint aki menekült saját házában”.

Végül is az egyetemi tanár távozott feleségével, öt gyermekével, tanársegédjével, cselédségével s titkárnőjével, akit Hermelinné, nem tudni mi okból, állhatatosan a szeretőjének tekintett. Távozásakor átnyújtott a villa tulajdonosnőjének egy borítékot, amely az okozott kényelmetlenségért járó kártalanítási összeget tartalmazta. De míg egész Saint-Boniface, sőt Francheville, a legközelebbi város is tisztában volt a „jogfosztással”, erre a jelentéktelen részletre örök fátyl borult.

A rákövetkező tavasszal Joseph, a legidősebb fiú, hivatásos tiszt, miután leszerelt, majd kinevezték az Élelmezési Hivatal főnökévé a megye egyik közeli központjában, meglátogatta a családi tűzhelyet.

Húsvét előestéjén érkezett s szüleit nagytakarítás kellős közepén találta. Hermelinné létrán állva egy képkeretről törölgette a port, míg férje, ajkán csendesen csepegő nyálfonállal, egy súlyos matracot igyekezett elhelyezni az ágyon. Hermelinné, aki maga is szüntelen mozgásban volt, nem tudta elviselni, hogy a magatehetetlen adószedő egy percig is pihenjen. Reggelente megszabta munkarendjét, amely lélegzetvételnyi nyugalmat sem engedett a szerencsétlennek. Ő vágta a fát, hordta a vizet, öntözte a kertet, seperte a szobákat, nyálazva, reszkető tagokkal. Végül, egyik legfontosabb foglalatosságként, ő szedte a csalánt s vágta apróra a konyhadeszkán. Rendszerint délután négykor látott hozzá, ami megakadályozta, hogy részt vehessen a herbatea-összejöveteleken... a folyadékot, persze cukor nélkül, Hermelinné ajánlotta fel

nagylelkűen barátnőinek, a jegyző feleségének, a szülésznőnek, a Francheville-i trafikos anyjának s a békebíró özvegyének.

Amikor Joseph a felfordulás oka iránt érdeklődött, az anyja közölte vele, hogy újból megnyitja a penziót. Joseph tiltakozott. Egy kerületi Élelmezési Hivatal főnökének, a Légió pénztárosának az anyja nem alacsonyodhat le egy penziósnő színvonaláig és főként nem lehet vetélytársa Sarzier-nak, a Panorama Szálló tulajdonosának.

Egy gyenge pillanatában Hermelinné engedett. De hamarosan megbánta s sajnálkozása a Francheville-i és a többi környékbeli szállodák árainak emelkedésével arányosan növekedett. A következő időkben élénk s egyetlen meghatározott célra irányuló levélírói készségről tett tanúbizonyságot. Ez a mondat: „A Hársfát újból meg kell nyitni”, éppen olyan visszatérő jelszóvá vált fiához intézett üzeneteiben, mint a híres: „Carthago pedig lerombolandó”, amit egy hirdetési ügynök kitartó agyafúrtságával igyekezett belekalapálni Joseph fejébe.

Miután egy teljes csomag levélpapírt elhasznált, meg volt az az elégtétele, hogy második fia, Jérémie, a pap, meghajolt számos és ellentmondást nem tűrő érve előtt. Ezután megkerülő mozdulattal megrohamozta Joseph állásait.

S most, amikor végül sikerült megtörnie minden ellenállást, újabb akadályok merülnek fel, mint például ez az idegesítő burgonya-ügy.

Anélkül, hogy csak egy pillantást is szentelt volna a virágdíszbe öltözött, illatotkat árasztó gyümölcsfáknak, vagy az aranyfoltokkal tarkázott, zöldellő domboknak, Hermelinné szökdécselve, gondolataiba merülve folytatta útját.

Hirtelen megtorpant, szemöldökét ráncolta, körülpillantott. Közel s távolban senki. Ötven méterrel odébb az út ugyan fordul, de bah!, mindig lesz ideje.

Habozás nélkül, még fedezéket sem keresve a cserjésben, leguggolt az út szélén. Hermelinné ugyanis rendkívül érzékeny hólyaggal rendelkezett, amely szükségessé tette, hogy sűrűn megszakítsa sétáit. Még nem volt ideje, hogy felemelkedjék, amikor erélyes lép-

tek hangzottak fel a háta mögött. Hátrapillantott és megismerte Longeaud tanítót, a saint-boniface-i polgármesteri hivatal titkárát.

Kiegyenesedett, de egy cseppet sem jött zavarba. Nagyvilági hölgy előkelőségével biccentett fejével.

- Bocsánat - mondotta könnyedén.

- Kérem, kérem - válaszolta ügyetlenül a tanító - ne zavartassa magát, asszonyom.

Még habozott, hogy úgy tegyen-e, mint aki nem látott semmit, amikor Hermelinné fesztelenül folytatta:

- Éppen jókor jön, tanító úr. Beszélni szerettem volna magával.

- Állok szolgálatára - válaszolta Longeaud nem nagy lelkesedéssel.

Kitalálta, hogy valami közigazgatási tanácsról van szó és semmi kedve nem volt felvilágosításokat adni az útszélien, főképpen nem Hermelinnének, aki a „másik tábor”-hoz tartozott. Mert Longeaud úr számára az emberiség élesen két táborra oszlott: azokéra, akik körülbelül ugyanazon a véleményen vannak, mint ő és a többiekére.

- A következőről van szó - kezdte Hermelinné. - Jövő hónapban ismét megnyitom a penziómat és okvetlenül szükségem van kétszáz kiló krumplira vendégeim részére. Miután a városból jönnek, természetesen mindegyiküknek van jegye. De hol válthatom be, hiszen Saint-Boniface-ban a krumplira nincs jegy. Ön hozzáértő, Longeaud úr és bizonyára talál valami megoldást.

Szaporán beszélt, kitzúve arcára olvadó mosolyát, amelyet bőkezűen osztogatott mindenkinek, kivéve mindeneslányát és „szerencsétlen” férjét.

Longeaud úr azonban nem lágyult meg a hízélgésre, felöltötte hivatalos ábrázatát, amelyet a „túlsó tábor” tagjaival szemben használt, amikor a polgármesteri hivatalban jelentkeztek, hogy megújítsák élelmiszerjegyeiket.

- Sajnálom, asszonyom, de nem látom, hogyan állhatnék szolgálatára. Östermelő község lévén, valóban nincsen jogunk krumpli-

jegyre. Vendégeink szelvényei tehát legfeljebb Francheville-ben válthatók be.

– Ez a megoldás teljesen megfelel. Nem megmondtam, hogy ön megtalálja a probléma nyitját?

– Igen – folytatta érzéketlenül Longeaud úr –, de ahhoz, hogy ez megtörténhessék, a vendégeinek előbb ki kell iratkozniok állandó szállítójuknál, kérniök egy hitelesített igazolványt a polgármesteri hivataltól, továbbá kérvényezniök a Francheville-i polgármesteri hivatalnál, hogy újból beiratkozhasanak s végül beiratkozni egy városbeli zöldségesnél. Mindez persze némi nehézségbe ütközik, miután nem Francheville-ben, hanem Saint-Boniface község területén fognak lakni. A legjobb esetben kapnak majd havonta két kiló krumplit. De ha már itt tartunk, miért nem jelenti be hivatalosan a penzió megnyitását? Ez feltétlenül bizonyos könnyebbségeket jelentene az ételmiszer-beszerzésben.

– Valószínűleg – válaszolta Hermelinné kelletlenül, de arcáról nem törlődött le a mosoly. – Majd gondolkozom rajta. A vendégeim ugyanis nem annyira kliensek, mint inkább barátok, akik azért jönnek, hogy együtt tölthessük a nyári hónapokat... Úgy vélem, nem volna igazság, ha adót kellene fizetnem utánuk, mint valami szállodának.

A tanító gondolatai már másutt jártak. Nem tudott két percnél tovább egyfolytában figyelni arra, amit mondtak neki. Egyébként egy ideje már valami távoli zörej kötötte le a figyelmét.

A zörej egyre hangosabb bűgássá vált. Egy autó igyekezett felé a lejtőn. Mindjárt előbukkan a fordulónál.

– Bocsánat – mondta Longeaud úr hirtelen.

Egyetlen ugrással az út szélén termett, belevetette magát az árokba, lelapult s néhány gallyat húzott maga fölé.

Hermelinné szájátva bámulta. Megőrült hirtelen ez az ember? Nem lehetetlenség, hiszen részeges és istentagadó s az ég néha váratlanul sújt le az ilyen kárhözatra ítélt lelkekre.

Az autó olyan zörgéssel, mint egy rakás ócskavas, elrobogott mellettük. Vezetője, a falubeli plébános, duzzadt, izzadó arcú tes-

tes ember, udvariasan üdvözölte az egykori adószedő nejét. A kocsit távolodott, eltűnt a plébánia irányában.

Az ágak megrecsegték és a tanító előbukkant rejtekéből. Meglehetősen zilált állapotban, a haja kócosan lebegett, arcát felkarcolta a szederinda tüskéje, ruháján sárfoltok éktelenkedtek, mert a legutóbbi eső után maradt egy kis víz az árok fenekén. Miután nyugtalanul körülnézett, ujjával a távolodó kocsit által felkavart porfelleg irányába mutatott s gyanakodva kérdezte:

– Ki volt?

– A plébános – válaszolta Hermelinné lassanként felocsúdvá elképedéséből.

– Úgy? – A tanító megkönnyebbülten sóhajtott. – Akkor semmi baj. Mert, ami azt illeti, most nem szeretnék találkozni élelmezési ellenőrrel. Ezért... hm... tűntem el inkább.

Hermelinné még mindig nem értette.

– Francheville-ből jövök, ahol részt vettem a tanszemélyzet kerületi gyűlésén. Útközben megálltam az egyik gazdánál, aki megtöltötte a kulacsomat. Márpedig azt ön is tudja, hogy az országúton mindenféle szeszes ital szállítása tilos.

Hermelinné csak most vette észre, hogy a tanító féltékenyen szorongat karjaiban egy jókora kulacsot.

– Azt hiszi, hogy ezért a csekély mennyiségért is kellemetlenség lehet?

– Az ember sohasem tudhatja – válaszolta titokzatos arccal Longeaud úr. – Már régóta szeretnék a bőrömet. És kérdem, miért? Mert nem engedem, hogy a lakosság egy részét üldözzék. Miután tudják, hogy bennem emberükre akadnak, szeretnének még idejében félretenni. A minap egy ívet kaptam, amin azt kérdezték, hogy nem vagyok-e zsidó. Mit szól hozzá? Haboztam, hogy ne válaszoljam-e, hogy „sajnos nem”. Persze ezt csak úgy mondom; ha zsidó volnék, most ugyancsak főne a fejem.

– A zsidókat – mondta kenetteljesen Hermelinné – azért bünteti az ég, mert megtagadták a Megváltót. De közeledik a nap, amikor bűnbánóan visszatérnek Hozzá. Jómagam is hozzájárulok szerény tehetséggemmel egyikük megtéréséhez.

De Longeaud úr már nem figyelt.

– Résen kell lennem, amíg elérkezik a leszámolás nagy napja.

Sietett másra terelni a beszédet, mert kissé restellte előbbi rémületét:

– Maguk protestánsok jobban tudhatják, mint bárki. A múlt heti Francheville-i vásáron Jarraud bádogos mindenki füle hallatára kijelentette, hogy addig nem lesz rend, amíg egy új Szent Bertalan-éjszakát nem rendeznek. Figyelmeztetés az érdekelteknek! Vegyük például a plébánost. Annyi benzint kap az autójához, amennyit akar, azzal az ürüggyel, hogy két egyházközösséget vezet, s azonkívül a Parasztszövetkezet titkára. De a protestáns pap nem kap egy cseppet sem és kénytelen biciklin bejárni a vidéket.

Longeaud úr ismét visszanyerte fölényét, büszke volt diplomáciai képességeire. Éppen úgy lenézte a protestánsokat, mint a katolikusokat és örült, ha egymásra uszíthatta őket, ami ezen a környéken, ahol még elevenen élt a vallásháborúk emléke, nem volt nehéz feladat.

De Hermelinné nem szentelt több figyelmet szavainak, mint a tanító az övéinek. Egyetlen gondolat kísértette: a kétszáz kiló krumpli. S miután Longeaud úr nyilvánvalóan nem lehet segítségére, semmi oka, hogy folytassa a beszélgetést.

– Ó, mindjárt fél három! – kiáltotta egy pillantást vetve ezüstláncon csüngő kis órájára. – Máris elkéstem... Viszontlátásra, Longeaud úr!

Faképnél hagyta a tanítót és sietve megindult a dombtető felé vezető ösvényen.

Elhatározta, hogy benéz a Barbarie tanyára, s el nem megy addig, míg ki nem szorított az egyik gazdából néhány kiló krumplit.

Tíz perccel később, miután keresztüllábalt a Barbarie tanyát körülözlő sár- s trágyatengeren, megérkezett Legras-ék háza elé.

II. Amelyben Hermelinné megtanulja, hogy egy koporsó beszegezéséhez vaj is kell

Legras-ék egy meglehetősen tágas házban laktak, nem messze a Barbarie bejáratától, kissé távolabb a többi épülettől. A régi jó háború előtti időkben, amikor a benzin olyan szabadon csordogált Franciaországban, mint a tej és a méz, már messziről hallani lehetett Legras gazda – születésére paraszt, hivatására asztalos – motorjának bűgását. A modern idők zenéjét mostanság a fűrész őskorbeli recsegése s a gyalu nyikorgásának kellemetlen hangja helyettesítette.

Hermelinné elsétált a tágas fészkerben berendezett műhely előtt, majd kopogás nélkül belépett a házba. A szobában mélységes csend uralkodott. A látogató ünnepélyes pillanatban toppant be: Legras-né egy ifjú anya büszkeségével, aki elsőszülöttjét fürdeti, süllyesztett egy friss vízzel teli cseréptálba egy hatalmas vajkolongcot.

Az ajtónyitás zajára a parasztasszony rémülten kapott fel a földről egy fedőt és sietve letakarta a tálat.

Késő. Hermelinné éles szeme a másodperc egy töredéke alatt mindent meglátott.

– Nézd csak, nézd csak! Maga vajat köpült, drága Delphine-em – kiáltotta mohó s ugyanakkor ravasz arc kifejezéssel. Majd szórakozott mozdulattal leemelte a fedőt, mutatóujját végighúzta a vajon, levakarva egy jókora darabkát, amit nyelvével lenyalt.

– Gratulálok! Valóban elsőrangú!

Delphine Legras bíborszínűre pirult. Kurta lábú, zömök parasztasszony volt, meghatározhatatlan korú, korán hervadt, mint valamennyi környékbeli parasztasszony. Rendetlen haja fülére húzott s álla alatt összecsomózott fekete kendő fedte. Homlokán állandóan verejtékcseppek gyöngyöztek, mert mindig sietett és mindig elmaradt a munkával.

Azon kívül a legjelentéktelenebb, váratlan esemény is mérhetetlenül megriasztotta, lett légyen az egy idegen érkezése vagy ártatlan levél.

Zavara ezúttal indokolt volt. A látogató rosszkor érkezett.

– Üljön le, Hermelinné asszony – mondta, bár a konyhában nem volt sehol szabad ülőhely, a padon s a két széken törlőrongyok s egyéb holmik heverték halomban. – Nem találkozott a postással? Megint késik.

Figyelemre se méltatva ezt az átlátszó kísérletet, mellyel másra akarta terelni figyelmét, Hermelinné könyörtelenül folytatta:

– Örömmel látom, hogy a tejrekvirálás nem túlságosan szigorú. Marad egy ilyen szép darabra való!

– Dehogysis – nyögte Delphine Legras. – Maga azt hiszi, hogy ez a vaj jó? Hiszen már a tej is savanyú volt, amiből köpültem. Nem tudok annyit összegyűjteni, hogy friss maradjon. Ezzel a rengeteg munkával, ami a nyakamba szakad, nem érek rá még a tehén után se járni.

Nem esznek eleget, s nem adnak egy bögrére való tejet se. Szörnyű!

Szívszakasztón sóhajtott s kétségbeesett arckifejezéssel rázta a fejét. Majd, mint minden alkalommal, ha résztvevő lélekre talált, megindult a panaszáradat: a férje naphosszat ki se dugja az orrát a műhelyből, csak étkezésekhez bújik elő, inkább hagyná éhen döglölni az állatokat, semhogy őrizné egy fél órát...

– Tudom, tudom – szakította félbe Hermelinné –, mindannyian viseljük a keresztünket. Remélem, még nem adta el ezt a vajat.

– Dehogysis. A saint-étienne-i lányomnak szántam. Bár nem nagyon jó, de azok ott a városban olyan szerencsétlenek, az szörnyű. Sikerült találni két-három szeget az apjának, aki már egy nyomorult koporsót se tud összeállítani. Mégis restelljük megkérni minden egyes alkalommal a rendelőt, hogy hozzanak magukkal koporsószeget. Hát nem szörnyű...?

Hermelinné egy másodpercig habozott, hogy lemondjon a krumpliról s kísérletet tegyen a saint-étienne-i lány vajának elhódítására. De a szeg-érv előtt meghajolt s visszavonult a reménytelen küzdelemtől.

– Azért jöttem, hogy megkérdezzem, átengedhetnének-e nekem két-három krumplit.

Hermelinné, bár nem beszélte a saint-boniface-i tájszólást, nagyon jól ismerte a faluban szokásos szóhasználatot. Ez is azok közül való. A Francheville környéki parasztnak két-hármat mondanak, ha azt akarják kifejezni, hogy számottevőbb mennyiségről van szó.

– Szóval nem találkozott a postással? Már régen itt kellene lennie.

Hermelinné megértette, hogy a kilátások nem túlságosan biztatóak. A hirtelen megváltozott beszédanyag visszautasítást jelent.

– Múlt esztendőben jó termésük volt, ugye? – folytatta édeskésen. Ötven kiló bizonyára meg se kottyanna. Mint látja, nem vagyok követelőző.

– Dehogyan! – nyögte Delphine Legras. – Bizony elég szerencsétlenek vagyunk mi is itt vidéken. Mint például ez a szegény Brandouille, a postás. Nem rossz ember, de szívesen felhajt egy-egy pohárral, ez már a mesterségéhez tartozik. Azelőtt rendszerint megkínálták a körútján hol egy pohár borral, hol egy kupicával. Estére, amikor hazatért, már alaposan be volt állítva. De most...

– Hát bizony... – Hermelinné bensőleg reszketett a türelmetlenségtől – az idők megváltoztak. A borról meg éppen le lehet mondani, engem legalábbis nem zavar. De ami a krumplit illeti...

– De hiszen éppen az, hogy nem tud lemondani – vágott közbe Delphine, elengedve füle mellett a célzást. – És miután nem kínálják meg többé, hozzászókkott, hogy betérjen a kocsmába, ez legalább hús frankjába kerül naponta. Mit akar, harmincöt kilométert jár nap mint nap. De a hónap végén hiányzanak ezek a hús frankok!

Hermelinné türelme fogytán volt. De Delphine, míg az állatok abrakját keverte, rendíthetetlenül folytatta:

– A felesége elveszi tőle a pénzt. Így hát adósságokat csinált. Pedig alapjában véve becsületes ember. Elég régen ismerem. De a múlt héten azzal a pénzesutalvánnyal... Nem tudott ellenállni a kísértésnek.

– Miféle pénzesutalvány?

– Hogyan, hát nem hallotta? Ezerkétszáz frank, amit Laborgnének küldött az unkaöccse Marseille-ből. Időnként egy-egy csomagot kap, nyulat, csirkét, krumplit...

– Krumplit? – hegyezte a fülét Hermelinné. – Éppen mondani akartam...

– Ha csak magánál tartotta volna néhány napig azt az utalványt, nem lett volna belőle semmi baj. De az a mamlasz aláírta a Laborgne-né nevét. Pedig, mondom, becsületes ember. Szörnyű kavarodás támadt belőle.

– Az ital rossz tanácsadó. Minden tolvaj kicsiben kezd, előbb a tojás, végül a tyúk. Bizonyára kiteszik a szűrét.

– Dehogys. Az asszony visszaadta a pénzt és miután a postamester az unokahúgának a férje, az úgy nem ment tovább. De Brandouille-nak főtt a feje, elhiheti. Hogy mit összeivott aznap, te jó isten! Olyan részeg volt, hogy no! Most is biztos a kávéházban lődörög, azért késik.

Beszéd közben kinyitotta a faliszekrényt s berakta az edényt.

– Ejnye! – kiáltott fel hirtelen. – Mindjárt három óra s még nem hajtottam ki a teheneket.

Kétségbeesett mozdulattal tolt fel homlokába csúszott fekete kendőjét.

– Három napja annyi időm sincs, hogy megfésülködjek. Hát nem szörnyűség?

– Nem tartóztatom tovább – mondta Hermelinné. – Szóval mennyi krumplira számíthatok?

– Krumpli? – Delphine olyan elképedt arcot vágott, mint ha először hallaná említeni a krumplit. – Miért? Magának nincs?

– Egy szem se. És vendégeket várok nyárra.

– Érdekes, Vautier is vendégeket vár – tért ki a támadás elől Delphine. – Egy urat a feleségével és két gyerekkel. Azt a kis házat bérelték ki a La Grange mellett. A városból jönnek, azt mondják, zsidók, hát van pénzünk. Vautier kétszázhusz frankot kért havonta, hát nem szörnyű?

Ma este érkeznek éppen Marseille-ből.

– Ma este? Ejnye, ejnye – mondta Hermelinné hirtelen ébredt érdeklődéssel. – Gondolja, hogy ők találnak krumplit?

– Bizonyára. Vautier azt mondta, hogy ad, amennyi kell.

Delphine távozni készült. Feltárta a konyhába nyíló istállóajtót. Átható trágyaszag árasztotta el a helyiséget.

– Szóval számíthatok az ötven kilóra? – kérdezte Hermelinné elszántan, hogy végre kenyértörésre vigye a kérdést.

– Miféle ötven kilóra?

– Az ötven kiló krumplira.

– Krumplira van szüksége? – csodálkozott Delphine. – Kérjen Vautier-től. Neki még van kettő-három a pincéjében.

– Majd beszéllek vele is. De maguk, maguk mennyit adhatnak? Ötven kilót?

Delphine megállt a küszöbön s felnyögött:

– Krumpli? Mindenki krumplit akar, kész nyomorúság! A saint-étienne-i lányom is kér. Anyyija sincs, ami a levesbe kell. És a fiam Lyonból és a másik, aki Nîmes-ben lakik, meg a lányom Sorgues-ból. Szörnyűség!

– Szóval annyit ad, amennyit tud. Ha nem ötvenet, akkor negyvenet, esetleg harmincat.

– Majd megkérdezem az uramtól... Már ki se dugja az orrát a műhelyből. Minden munka az én nyakamba szakad. Hajnaltól éjszakáig töröm magam.

Nyilvánvaló, hogy Delphine Legras-ból semmit sem lehet kihúzni. Hermelinné egy utolsó, vágyakozó pillantást vetett a vajasztál felé s mérgében kulcsait csörgetve, kivonult a konyhából.

III. Miután Lévy Seignos járatos a forradalom történetében, Hermelinné leforrázva visszavonulót fúj

A kiterjedt Saint-Boniface községhez tartozó Barbarie tanya tizenegy házat számlál, amelyekből azonban csak öt lakott. A többiek tulajdonosa meghalt s az örökösök a városba költöztek.

Hermelinné némi habozás után keresztülvágott egy szeméttel teliszórt térségen s rátért a La Serre-hez, Lévy Seignos házához vezető ösvényre. A tulajdonost a környéken afféle csodabogárnak tekintették, egyrészt mert igyekezett meghonosítani a barackfát és

a spárgát, másrészt széles karimájú sárgásszürke vászonkalapja miatt, amely egész Saint-Boniface-ban állandó beszéd tárgyát képezte. Bibliai előneve viszont mindennapi volt ezen a protestáns vidéken. Lévy Seignosban ugyanaz az elszántság és vállalkozási kedv izzott, mint vallásuk miatt üldözött őseiben, akik három évszázaddal korábban útra keltek, hogy benépesítsék Louisianiát s Kanadát. Ugyanazt a szívósságot, kitartást tanúsította a maga kis körében, s ahogy Saint-Boniface-ban mondták, Seignosnak van mit aprítani a tejbe.

Cadet dühös ugatásától kísérvé Hermelinné belépett a boltíves kapun, amelynek félfáján „Anno Domini 1287” díszelgett, betaszította a rácsajtót – itt nem kapargáltak tyúkok, akik a konyhába piszkolnak –, s egy pillanatra megpihent. A teraszról belátta az egész hullámos vidéket, a fenyő- s gesztenyefaligetek sapkájával koronázott dombokat.

A régisége ellenére kitűnő állapotban levő La Serre figyelemre méltó építmény. Tömör homlokzatát még a vallásháborúk emlékeként lőrések szakították meg, amiket a későbbi átalakítások alkalmával is meghagytak.

Hermelinné, aki fesztelenül nyitott be az egyszerűbb parasztházakba, ezúttal mégis kopogott. Seignosék jómódúak.

A magas, teremszerű konyha falait tölgyfa burkolat borította. A helyiség végében az óriási kandalló szomszédságában modern tűzhely állott. A rádió feletti polcon néhány történelmi könyv és lovagregény. Az egyik falát különböző vadásztrófeák, a másikat rézedények díszítették.

Abban a pillanatban, amikor a látogató belépett, Lévy Seignos éppen vasalttalpú bakancsát cserélte fel fapapuccsal. Felesége, Victorine fehérneműt hajtogatott a fal mellé tolt hosszú asztalon.

– Remélem, nem zavarok – kérdezte Hermelinné legbehízeltgőbb hangján.

Seignos udvariasan tiltakozott s néhány szót váltott az egykori adószedő nejével az időről, míg Victorine, félretéve a fehérneműt, a tűzhelyhez sietett, hogy kávé melegítsen.

– Hallotta, hogy Vautier lakót vár? – kérdezte bevezetéképpen Hermelinné a levegőbe döfve hegyes orrát.

– Igen, értesültem – bólintott Seignos. – Egész jól meglesznek abban a kis házban. Marseille-ből jönnek, ha jó tudom. De úgy hallom, hogy maga is vendégeket vár.

– Úgy? Már híre kelt? – Hermelinné csodálkozást tettet, bár nagyon jól tudja, hogy ilyen jelentős esemény nem kerülheti el a saint-boniface-iak figyelmét. – Igen, én is kiadtam azt a kis viskót a „Hársfa” mellett egy úrnak. Egy nagyon finom úriember, akit egy lyoni református pap ajánlott Jeremie fiamnak.

Boldogan, hogy részvevő fülekre talál, áttért a részletekre:

– Valami építész, lengyel, lett vagy szerb, nem tudom biztosan. Megunta a várost és végképp falun akar élni. Chazelas-tól bérbevett egy darab földet, én is átengedtem neki a fészert, amit átalakít istállónak. Néhány tehenet akar vásárolni, nekem nagyon jól jönne, mert a parasztoktól nem kapok egy csepp tejet sem. A Közélemezési Hivatal mindent elvisz. Ami pedig a krumplit illeti...

– De vajon ez a városi úr tud-e majd tehenet fejni? – szakította félbe kételkedő mosollyal Seignos.

– Ó, ügyes ember az! – válaszolta Hermelinné. – Egyébként is lesz segítsége a munkához. A menyasszonyával jön, s hamarosan megesküsznek, kezembe vettem a dolgot. A pap fiam személyesen jön el, hogy megáldja frigyüket.

– Szóval protestánsok?

– A lány igen, ő még nem. De rövidesen. E pillanatban izraelita, nagyon rendes úriember.

– Nocsak – bólogatott Seignos. – Az izraeliták életét mostanában ugyancsak keservessé teszik. Főként a megszállt zónában.

– Ó, itt majd én megvédem – mondta Hermelinné. – Nem lesz semmi nehézsége. Krumplivetőmagot máris talált, és bevetette a földjét, amikor először járt itt, hogy kibérelje a házat.

– Egyedül szántotta fel és vetette be? – hitetlenkedett Seignos.

– Tanult ember nem jön zavarba, s mondom, hogy ez mérnök. Egyébként Chazelas segített, tőle vette a vetőmagot is. Náluk nem lesz hiány krumpliban jövőre. De nekem, így ahogy itt lát, annyim

sincs, ami egy leveshez kell. Nem adhatna nekem vagy száz kilót, Seignos úr?

A kocka el van vetve. A La Serre tulajdonosa előtt immár nem titok többé a látogatás rejtett célja. Az öreg Seignos megszívta pipáját, nem válaszolt. Közben felesége felszolgált a kávét, kis kannácska tejszínnel s egy csészealján néhány száraz süteménnyel. A látogató elé nyújtotta a cukortartót. Hermelinné finoman kivett egy darabot.

– Vegyen csak, vegyen, egy darab nem lesz elég – kínálta meglehetősen lagymatagon Victorine.

Ez persze csak üres udvariassági forma volt, Hermelinné tudta. De azért képtelen volt ellenállni a kísértésnek s újból belenyúlt a cukortartóba.

– A nyalánkság a legfőbb bűnöm – kényeskedett. – A kávé kitűnő.

– Ugyan, ugyan. Bizony elég gyengécske.

A helyi szokások szerint kialakult udvariassági forma volt az is. Victorine jobban tudta, hogy a különböző bonyolult eljárással pörkölt árpából, tehát nem roszból készült kávéja, néhány szem valódi kávéval illatosítva, versenytárs nélkül áll Saint-Boniface-ban.

– Még egy kis tejszínt?

– Oh, csak annyit, mint egy könnycsepp. – Hermelinné finoman felemelte kisujját. Majd átmenet nélkül visszakanyarodott a tárgyra. – Olyan gazdáknál, mint maguk, száz kiló krumpli nem számít. Remélem, nem vagyok túlságosan igényes.

Seignos szemmel láthatólag megingott. Nem tagadhatja meg egy szomszéd kérését, akinek nincs mit a levesbe főznie. De azért óvatosan válaszolt:

– Száz kiló krumpli nem számít? Kérdezze meg a fiait a városban, hogy mi a véleményük!

– Persze – helyeselt Hermelinné – a városban nincs semmijük. De hiszen éppen azért mondok le a nyugalmamról s fogadom be a házamba ezeket a szerencsétleneket, mert megesejt rajtuk a szívem.

Fizető vendégeire célzott, de hallgatói, nem ismervén kereskedelmi terveit, azt hitték, hogy az építésről és menyasszonyáról beszél.

– Már májusban járunk – mondta pipáját fogai között szorongatva Seignos. – Ötven kiló bőven elegendő a konyhára. Néhány nap múlva egyébként is elkezdheti szedni az újat.

Hermelinné összerándult.

– Új krumplit a vendégeimnek? – kiáltotta. – Eszem ágában sincsen! Hiszen akkor kétannyit kellene kérnem az ellátásért. Meg azután a férjem, az a szegény ember, le se tudná hámozni. Kiszolgálólányt kellene fogadnom!

A félreértés elszlott. Lévy és Victorine egymásra pillantottak. Nem a szegény, rabszolgává alacsonyított, félhülye adószedő mindennapi leveséről, hanem felesége üzleti vállalkozásáról van szó. Ez esetben természetesen a szomszédokra kötelező kölcsönös segítség nem érvényes többé.

Seignos köpönyeget fordított:

– Úgy, szóval vendégeket vár? Akkor bizony csakugyan nem lesz elég száz kiló se. Legalább kétszáz, háromszáz kellene. De én persze sajnos nem adhatok.

– Megfizetném rendesen – rebegte észbe kapva Hermelinné.

Seignos majdnem vállat vont. Az a fél frank, amivel kilónként többet ajánlana...! Agyafúrt s a maga módján művelt paraszt létére már jóval a többiek előtt megértette, hogy a bankjegyek nem jelentenek többé igazi gazdagságot. Hiszen újból és újból, legalább tízszer elolvasta a francia forradalom és az akkori kormány által kibocsátott papírpénz történetét.

– Nem, nem, Hermelinné asszony – rázta a fejét határozottan. – A penzió részére másutt kell keresnie.

Az egykori adószedő neje elsápadt. Csak most látta át teljesen kiterjedésében ügyetlensége következményeit.

Felemelkedett és kényszeredett mosollyal vett búcsút vendéglátó gazdáitól.

Miközben a Saint-Boniface-ból Francheville-be vezető úton szökdécselt, vereségén rágódott.

– Farizeusok – morogta dühösen. – Farizeusok és istentagadók. Mindig sejtettem.

IV. Egy orosz grófnő s egy üvöltő oroszlán képében Hermelinné találkozik a feketepiaccal

Az ösvény meredeken lejtett az út felé, Hermelinné, hogy megrövidítse, keresztülvágott egy hajlaton. Követte a magas, kaszára váró fűben kitaposott csapást s megállt egy cseresznyefa alatt. Az élénkpiros gyümölcs láttára összefutott szájában a nyál. Apró szökkenéssel megragadott egy alacsony ágat, lehúzta és letépett néhány szemet. Ahogy mohón ropogtatta, a friss, kissé még kesernyés lé valami kielégített bosszú kellemes ízével áradt el szájában. A cseresznyefa Seignos tulajdona.

Néhány vizesárok s egy keskeny patak átugrása után Hermelinné kiért a kátrányozott országútra.

Egy csapat tíz-tizenégy esztendő fiatal lány közeledett kézen fogva. Mögöttük, nyáját őrző pásztorként egy sovány, madárra emlékeztető nő lépkedett, szürke ruhában, vállán köpennyel, kezében bottal. A lányok torkukszakadtából énekeltek valami tréfás indulót.

Hermelinné megbotránkozva ráncolta szemöldökét. Micsoda viselkedés! S micsoda dal...! Persze, ez a katolikus iskola! Igaz, hogy a tanítványok kilengését Martin kisasszony jelenléte teszi lehetővé, azé a meghibbant eszű nőszemélyé, aki a tanítási év kezdete óta Thérèse nővért helyettesíti. Ez a nevetséges vénlány egyéni nevelési módszert alkalmaz. A szülők egyébként már panaszra mentek és Félicie, a főnöknő, aki katolikus mivolta ellenére tiszteletre méltó erkölcsi elvek alapján áll, bizonyára nem tűri meg sokáig az iskolában ezt a szürke köpenyes forradalmárt.

Hermelinné csapongó gondolatai – éppen oly szeszélyesek, mint léptei – visszakanyarodtak a krumplihoz. Seignoséknál szenvedett veresége nem csökkentette harci kedvét. Éppen egy új haditerven töprengett, amikor figyelme egy szembejövő női alakra terelődött. Körülbelül harmincesztendő lehetett, de a kissé mondogos arc megőrizte gyermeki báját.

Az orosz nő. Génia Prokoff grófnő egy sor bonyolult körülmény következményeképpen ragadt Francheville-ben, s a „családi

csomag” iparágára vetette magát. Megőrizvén a jobb időkből kapcsolatot néhány gazdag, a Côte d’Azuron tartózkodó családdal, tekintélyes vevőkörrel rendelkezett, akik számára vajjat, kolbászt s egyéb ennivalót hajszolt fel a környéken. Hetente több családi csomagot küldött vevőinek s az így elért haszon lehetővé tette, hogy a Panorama szállóbeli számláját fizesse.

Hermelinné bámulattal vegyes megvetést érzett Génia iránt. Kétségtelen, hogy nem tisztességes nő, hiszen moziba jár – Hermelinné a saját szemével látta, amint kilépett az Eden Palace-ból –, cigarettázik a kávéház teraszán és megengedhetetlenül festi az arcát. De ez még nem minden. Mezítláb sétál, szandálban, a lába körmét pirosítja és barnára festi lába szárát.

Ennek ellenére titokban mégis csodálta. Irigyelte ügyességét s nem értette, hogy ez az idegen miféle varázslattal csalogatja elő rejték helyükről a ritka élelmiszereket, amelyeket jömagának köztisztelőben álló, helybeli polgárasszony létére nem sikerül megszereznie.

Eme két ellentétes érzelmek dúlt keblében, de amikor egy magasságba értek, a csodálat győzött, s gyors elhatározással üdvözölte az orosz nőt.

– Jó napot, asszonyom! – válaszolta kissé éneklő hangon Génia, s szeme sarkából egy pillantást vetett a csíkos matrachuzatra.

Hermelinné szótlánul is elmehetett volna mellette. Érintkezésük ez idáig néhány felületes észrevételre szorítkozott, amiket egy nap véletlenségből a rövidáruüzletben váltottak. De a „Hársfa” tulajdonosnőjének agyán egy ötlet villant át.

– Gyönyörű délután, ugyebár – mondotta, miközben megállt s kezet nyújtott. – Sétálgat? – kérdezte mézédesen.

– Igen, asszonyom.

– Én is sétálok – bólogatott Hermelinné. – De sajnos nem pusztán élvezetből.

– Valóban? – mondotta az orosz nő.

– Arról van szó, hogy okvetlenül krumplit kell szerezniem. Néhány nap múlva újból megnyitom a penziómat és... À propos, ha a barátai közül valaki szeretné vidéken, kellemes helyen tölteni a sza-

badságát, adja meg neki a címemet. Szolgálatot tesz nekik is. Igen csinos szobáim vannak. Ha egyszer arra jár, nézzen be hozzám.

- A legnagyobb örömmel - válaszolta Génia szórakozottan.

- És nincs krumplim. Szomorú, de így van. Nem tudna véletlenül tanácsot adni, hogy hol találhatnék?

Az orosz nő ajkán távoli mosoly bujkált.

- Ó - mondotta -, krumplit? Lehet, de azt hiszem, drága. Sarzier, a Panorama tulajdonosa is vett. Tizenkét frank.

Hermelinné szeme kerekre meredt. Tizenkét frank! De hiszen ez a világ vége! Legpezzsimistább számításaiiban is legfeljebb egyharmadára gondolt.

- Biztos benne? - dadogta.

- Ó maga mondta. Az árak emelkednek.

- De hiszen ez hajmeresztő! Hajmeresztő...! Hogyan jövök én ki ilyen árak mellett?

Génia pillantása elkészült a rét szellőlengette füvei felett. Majd felriadva álmodozásából, órájára pillantott.

- Úgy látom, siet - állapította meg Hermelinné, de meg se mozdult. - De mondja csak, mit adnak maguknak enni mostanában a Panorámában?

- Ó, az attól függ. Egyik nap ezt, másik nap azt. - Génia képtelen volt a legkisebb erőfeszítésre, hogy véget vessen a beszélgetésnek.

- De mégis - makacskodott Hermelinné.

- Hát... nem nagyon emlékszem. Főzeléket és húst, nyulat, kecskegidát, tojást és sajtot...

- Ez igen! - Hermelinné fintort vágott. - Sarzier vendégei ugyancsak jól élnek. Persze a feketepiacról! Ah...!

A továbbit elharapta. Az orosz nő nem éppen a legalkalmasabb személyiség arra, hogy tanúul hívja az erkölcsök züllésére a feketepiacca kapcsolatlanban.

De Génia nem vette magára a célzást. Egészen másra gondolva megígérte, hogy alkalomadtán megemlíti a „Hársfá”-t nyaralni óhajtó barátainak, és továbbment sétái alkalmával megszokott hosszú léptekkel.

Hermelinnében forrt a méltatlankodás. Nyulat, kecskegidát, tojást! És Sarzier ára alig magasabb, mint amennyit ő szándékozik kérni! Ez piszkos konkurencia. Ami pedig ezt a szemérmetlen nőszemélyt illeti, ugyancsak jóhoz fordult tanácsért! Persze megtartja magának a címeit, míg az igazi franciák a lábukat is lejárják hiába. Túrhetetlen állapot!

Hermelinné, aki a sorsdöntő pillanatokban soha nem vesztesít el a fejét, elhatározta, hogy felkeresi Sobrevin-t. A nagyszámú kölyökkel megáldott családnak ugyan soha nincsen elegendő enivalója, de viszont szűkében vannak a pénznek is. Azon kívül, mint jó keresztény, nem lesz szíve feketepecsi árat kérni. Ha hazáért, névtelen levelet ír az Élelmezési Hivatalnak és lerántja a leplet arról az aljas üzérkedésről, ami Francheville-ben folyik. Egy pillanattig habozott, hogy kire hívja fel a figyelmet, a szállodásra vagy az orosz nőre? De a mérleg egyik serpenyője hamarosan lesüllyedt. Az orosz nő még csakugyan szerezhethet néhány vendéget, tehát kímélendő. Az igazi ellenség Sarzier. Gyűlölte ezt a rekedt hangú, tömzsi embert, akinek vörhenyes haja lomposan hullt homlokába, mint az oroszlán sörénye.

Úgy van, Sarzier szállodás maga az ördög, akiről az Evangélium azt mondja, hogy: „úgy kószál körötted, mint az üvöltő oroszlán”.

V. Sobrevin-nék meddő házinyula, amely fontos szerepet játszik történetünk folyamán, a nyilvánosság elé lép

Sobrevin-nék Mottes-ban laktak. A tanya egy mezei út két oldalán terült el, ami azután sűrű kanyarodókkal a Barbarie-hoz vezetett. A legközelebbi tanya legalább egy kilométerre feküdt.

A hatvan esztendőnél öregebb lakóház valóságos megcsúfolása volt a józan észnek, csakúgy, mint a higiénia legelemibb szabályainak. Építőjét kizárólag takarékosági szempontok irányították. Az ablak északnyugatra nézett úgy, hogy a napfény soha nem hatolt be a konyhába, márpedig ez volt az egyetlen helyiség, amely ablak-

kal rendelkezett. A többi szoba csak afféle függeléknek számít, ahova az ember csak aludni jár, s az egyetlen emeleti helyiség csupán egy parányi padlásablakon kapott világosságot. Hogy igazságosak legyünk, meg kell állapítanunk, hogy a nap mégis behatolt Sobrevin-ékhez, kétszer-háromszor minden évben, nyári napfordulat idején, reggel hatkor. Ferde pillantást vetett a konyhába, éppen csak annyit, amennyi kellett annak a megállapítására, hogy tavaly óta semmi sem változott.

Noémi Sobrevin, széles állú, apró nőszemély, száraz és mozgékony, akinek kidomborodó hasa elárulta előrehaladott terhességét, észre sem vette, amikor a látogató a konyhába lépet. Éppen ama végtelen szópatatok egyike áradt belőle, amelyet csak akkor szakított félbe, amikor a torka kiszáradt. Brandouille postással beszélt. A postás tátott szájjal, szédülten hallgatta és reménytelenül próbált időnként egy-egy szót elhelyezni. De legény legyen a talpán, aki gátat vet Noémi szóáradatainak!

– Egy nyulat! – kiáltotta csúfondárosan. – No ne mondja, miért nem mindjárt egy disznót. Nem mondhatnám, hogy túlságosan szerény. Jó napot, Hermelinné, miért nem ül le? Csinos a ruhája. A minap, amikor bementem Fracheville-be, hogy nadrágot vegyek Elie-nek – már kilátszott a fenéke szegénykének –, Pilon kocsmáros azt mondta, hogy hozhatok neki annyi nyulat, amennyit csak akarok, szívesen átveszi huszonöt frankjával kilóját. Úgy van, ahogy mondom. És mit gondol, hány nyulat kapott tőlem? Egyet se. Úgy van, egyetlenegy se. Nem vagyok bolond. És maga csak úgy félvállról egy nyulat kér tőlem. Azt hiszi, nem tudom, mire kell magának? A franchiseville-i postamester szereti a nyúlpecsenyét, mi? Hát még mit nem? De azért szerencséje van. A kis Abelemnek véletlenül éppen szüksége van kötényre. De háború előtti anyagból, érti? Nem afféle mostani pótvacakból. Szerencsére a gyerekeim nem szeretik a húst. Újesztendő napjára nyulat sütöttem. Didine egész éjszaka hányt. A hús nyomja a gyomrát. Nem szokták meg.

Ezeket az utolsó szavakat a konyhába nyíló istálló küszöbén mondta, egy pillanatra anélkül, hogy a beszédet abbahagyta volna, eltűnt, majd újból felbukkant fülénél fogva lóbálva egy nyulat.

– Ha ez a nyúl nem volna meddő – folytatta –, ideigérhetné érte a húga egész boltját, akkor se adnám. De ez nem nyúl, hanem tigris. Összeeresztettem a környék valamennyi hím nyulával, egészen La Serre-ig elvittem. Hiába, egyik sem mer a közelébe kerülni. Egyik se. Félnék tőle... Majd agyonvertem, olyan dühös voltam erre a dögre. Idehallgassanak, a múlt héten egy lyukat talált a ketrecén, kibújt, még ma se értem, hogyan. Azóta minden reggel sétálni megy. Hogy már mennyi káposztámat felfalta! Annyi bizonyos, hogy alaposan megszédte magát! Nézzék ezeket a combokat. A postamester megnyalhatja a száját.

Felkapta a mérleget, ráültette a nyulat.

– Mit mondtam? Öt és fél kiló, meg még egy kevés. Nem nyúl ez, hanem borjú. És odaadom a hivatalos áron. De hallja-e, a körtény is hivatalos áron lesz? És egy szót se akarok hallani, érti? Fogja, kölcsönadom ezt a tarisznyát, hogy elvihesse a nyulat. És most szedje a lábát. Máris késik, nem készül el éjfélig se.

Mindezen magánbeszélgetés alatt Brandouille, apró, vörhenyes szőrű emberke, lampionként világító vörös orral, ki se nyitotta a száját. Noémivel nemigen lehetett vitába szállni. Beleegyezése jeleként morgott valamit és lógó fejjel, bizonytalan léptekkel távozott.

– Bocsásson meg – fordult Noémi hirtelen megváltozott hangon Hermelinnéhez, és nekilátott a fűrészelésnek. Kidomborodó hasa akadályozta, de bámulatra méltó ügyességgel mégis elkészült a legvastagabb ágakkal is. – Hogy mennyi időt kell vesztegetnem erre a Brandouille-ra, ha idedugja az orrát! Szüntelenül fecseg. Tudom, hogy szüksége van a nyúlra. Legalább annyit kell adnia, hogy elfeledtesse, amit csinált. Azzal az utalvánnyal, gondolom, amit a zsebében felejtett. Ez a részeges fráter! Majd megtanítanám én, ha a felesége volnék!

Most, hogy szeme megszokta a konyha félhomályát, Hermelinné riadt pillantást vetett maga köré. Az ő házában minden tárgy, minden apróság a maga szigorúan megszabott helyén állt. Egy ilyen valószínűtlen rendetlenség, ez a minden képzeletet felülmúló kavargás megszédítette.

A tölgyfa pohárszéken agyagfoltos gyerekruhák halmaza borította a törött üvegű családi fényképeket, a megmerevedett vászonhullámokból helyenként babszem- és borsóhalmok, tökmagok s egyéb főzelékfélék merültek fel és az egész betetőzéséül egy hasadozott fapapucs trónolt.

A zsúfolt polcokon üres üvegek hemperegtek szegek, spárgavégek, piszkos tányérok, salátalevelek és nedves gyerek nadrágok között. A helyiség közepén álló hatalmas asztal roskadozott a legkülönbözőbb tárgyak alatt: edény, krumplihéj, rongydarabok, varróholmi, fejetlen bábu, egy ébresztőóra szerkezete, szita, sajtmerítő. Az egyetlen ablak párkánya nyilvánvalóan szennyesládának szolgált. Az egymásra tornyosuló nedves vászon átható szagot árasztott. Tetejében néhány szem krumpli, egy maréknyi főtt gesztenye, egy iskolafüzet és egy protestáns énekeskönyv hevert.

– Persze, az a pénzesutalvány – bólogatott Hermelinné. – Igen, hallottam beszélni róla.

De Noémi oda se hallgatott. Otthagyta a fűrész, hogy megigazítsa az egyik gyerek cipőjét, aki könnyektől mocskos arccal bukott be a konyhába.

– Ne bőgj! Maradj ott, ahol vagy! Látod, hogy a zsinór nem elég hosszú – kiáltotta ingerülten. – Jövő héten hozok újat a vásárról, ha gondolok rá.

Nekilátott, hogy eltörölgesse az edényt, amely az asztalon száradt. Hirtelen összeráncolta a szemöldökét, orrához emelte a törőrongyot, megszagolta:

– Az ördög vigye...! Hát nem megint összecseréltem a pelenkával? A férjem mindig elrakja a helyéről.

Valóban a tűzhely felett, ahol nyitott üstben főtt a leves, zsinóron száradtak a legifjabb Sobrevin nedves pelenkái.

– Nem adtam volna oda neki a nyulat – folytatta minden öszszefüggés nélkül Noémi –, de egy kötényt ajánlott cserébe. Tudja, a hűgának rövidáru-kereskedése van Saint-Paulban. Van ott annyi holmi, hogy a megye valamennyi gyerekét fel lehetne ruházni belőle. És az én nyolc kölykőm rongyokban jár!

Elhallgatott, ledobta a pelenkát, titokzatos és ünnepélyes arccal a szekrényhez lépett. Hermelinné szeme kikerekedett. A szekrények... ez a szenvedélye. Ha egyedül maradt valahol, soha nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy belekukkantson a szekrényekbe.

De tüstént le is hunyta a szemét, kezét keblére szorította, a látvány oly megrázó volt. Élete során számtalan szekrényt átkutatott, de ilyenben még sohasem volt része.

A pohárszék, asztal, ablakpárkány kiállítása semmi sem volt ehhez a kábító felforduláshoz képest, amely rendszerint minden tisztességes háziasszony hagyományos szentélye, jogos büszkesége. A lepedők rétegeit, zsebkendők tornyát, asztalterítők piramisát tarka szövetmaradékok, szalagok, harisnyák, cipők függőleges és vízszintes irányban terjengő, áthatolhatatlan szövevénye helyettesítette. Ha szüksége volt egy ruhadarabra, Noémi Sobrevin találmomra belenyúlt a káoszba, s kihalászta azt, amivel pillanatnyilag pótolni tudta a hiányt.

A bűvár biztonságával húzott felszínre egy selyempapírba burkolt csomagot. Megtörölve kezét, kibontotta. Jókora hímezett vászonterítő volt, szélein rojtokkal, egyike azoknak a szörnyű remekműveknek, amiken ezelőtt ötven évvel a fiatal lányok fél esztendeig is eldolgoztak, hogy teljessé tegyék kelengyjüket.

Noémi büszkeségtől csillogó szemmel terítette látogatója elé a remekművet.

– Maga, aki ért a szép holmihoz, Hermelinné, mit szól ehhez a terítőhöz? Elejétől végéig kézi hímezés. El se tudtam képzelni, hogy ilyen gyönyörű darabot lehet még találni a háború alatt. S még hozzá jegy nélkül, úgy bizony! Szerencsém volt. Azt mondták, hogy valami jótékony célú vásárból származik. Mit gondol, mit fizettem érte? Igazán félig ingyen kaptam. Kétszáz frankot! No, mit szól hozzá?

Hermelinné, akiből tökéletesen hiányzott a fényűzésnek és a költészetnek ilyenfajta vágya, gyors fejszámítást csinált. Ezért a pénzért Noémi Sobrevin az egész pereputtyát elláthatta volna harisnyával, beleértve a születendő porontyot. De hogy örömet

okozzon, kijelentette, hogy a terítő csodálatos, s az ára valóban neveltség.

Miközben Noémi a misét szolgáltató pap ünnepélyes mozdulataival becsomagolta a terítőt, amely ezentúl csak azért fogja elhagyni a szekrényt, hogy elkápráztasson egy-egy újabb látogatót, Hermelinné kihasználva a pillanatnyi szünetet, támadásba ment át:

– Azért jöttem, kedves Noémi, mert okvetlenül szükségem van... – habozott egy másodpercig, majd fejest ugrott, mint az elszánt úszó... – ötven kiló krumplira.

Ezek voltak az utolsó szavak, amelyeket Hermelinnének eme látogatása alkalmával módjában állt kiejteni a Mottes tanya konyhájában. Noémi, hogy visszanyerje a terítő megcsodálására vesztegetett időt, ismét magához ragadta a szót, azzal az elhatározott szándékkal, hogy ne engedje át többé.

– Ó, drága Hermelinné – siránkozott egy lélegzetvételnyi szünetet tartva, hogy megszívja a család legifjabb tagja, az egyéves csecsemő számára készített cuclit – nem is jöhetett volna rosszabbkor...!

– Túl forró – szakította félbe önmagát –, nem akarom, hogy szegénykém megégesse a száját. – Az üveget az asztalra tette, s újból kézbe kapta a fűrész.

– Nincs szerencséje, szegény Hermelinném. Tudtam volna krumplit szerezni az idén magának is, meg nekünk is. De közbejött ez a szerencsétlenség. Októberben a gyerekek kanyaróban feküdtek – egyik a másiktól kapta meg –, és éppen akkor kellett a gesztenyét válogatni. Kezdett rohadni. Egy pillanatnyi időm se volt, hogy segítsek behordani az uramnak a krumplit. Egyik napról a másikra, éppen Mindenszentek után beállt a hideg, és nyolcszáknyi elfagyott. Köszönj szépen a vendégnek, Didine – egy pöttyömnyi kislány, ugyanolyan sötétbarna, mint az anyja, lépett a konyhába. – Nem tudom, hogy nekünk magunknak maradt-e ma összesen harminckilónyi.

Abbahagyta a fűrészélést, meggyújtott egy kis petróleumlámpást, kinyitott egy csapóajtót.

– Jöjjön le a pincébe, nézze meg – intett Hermelinnének. – Mi-csoda csapás! Nemsokára lisztrel kell, hogy csináljam a levest. Ha ugyan a molnár ad, mert nekem már lisztem sincs.

Egy pillantás, amit a pincébe vetett, meggyőzte Hermelinnét, hogy a ház asszonya nem túloz.

Noémi visszatért az ablakhoz, felkapta a tejesüveget, megszívta.

– Most meg kihűlt! Hogy a fene...

Visszatette az üveget a tűzre.

– Lehet, hogy a szomszédoktól kapok kölcsön egy keveset. Ne bőgji, David, melegszik a tejcskéd! Gyere, hadd ringassalak! Igen, kölcsönözhetnének, a múlt évben meg is tették volna. De ma? Mindenki magának! Nincs többé könyörület! Üldözik a zsidókat, és egyre újabb mozikat nyitnak. Isten büntetésből küldte ránk ezt a háborút. De hamarosan vége lesz. Van itt a hegyen, a szomszéd faluban egy tizenöt esztendő lány, aki már útra kelt egy kocsira való legénnyel. Egy új Jeanne d’Arc. Hogy hová ment? Azt én sem tudom. Csak annyit tudok, hogy két tehenet kért kölcsön a szomszédjától. Mikor elment, azt mondta, hogy június 26-án vége lesz a háborúnak. Már nem is egészen hat hét. Ideje is, Ábelemnek már megint kint van a lábujja a cipőből és a polgármesteri hivatal nem ad utalványt, csak a katolikusoknak... El se hinné, amikor most ruhajegyet kértem, mert másállapotos lettem...

Hirtelen félbeszakította önmagát, mint ha egy ragyogó ötlete támad volna:

– Mondja csak, kedves Hermelinné, miután magának ötven kiló krumplira van szüksége, nem kérhetne mindjárt százat és megfeleznének? Adok egy jó tanácsot. Menjen el Vautier-hoz, La Grange-ba, annak van bőven, és magát nem meri elutasítani. Tudja, fülüg ül a feketepiaci dolgokban és miután tudja, hogy a maga fia az Élelmezési Hivatalban van...

– Igen, igen – bólogatott kevés meggyőződéssel Hermelinné és igyekezett minél gyorsabban az ajtó közelébe kerülni.

– Nagy szolgálatot tenne vele. A gyerekeknek is. Hermelinné hátrafelé húzódva már kilépett a küszöbön. Noémi egy fazekat döngölve nyomon követte és feltartóztathatatlanul beszélt:

– Számíthatok magára, ugye? Amint a tehén leborjadzott, félreteszek magának egy szép darab vajat. Viszontlátásra és előre is köszönöm!

Hermelinné zúgó fejjel fordult vissza a Saint-Boniface-ba vezető útra.

– Micsoda pazarlás! Nyolc zsák krumpli elfogyott. Nyolc zsák! És ez a temérdek csalán itt. Lefogadom, hogy sejtelmük nincs, mire lehet használni. Aki szegény, az magára vessen. Nem érdemlik meg a Mindenható jóságát...

VI. Az első zsidó érkezése elsöpri Hermelinnének a keresztény szeretetbe vetett hitét

Philibert Vautier oldalba rúgta a két tehén egyikét, amelyek miután teleítették magukat a Francheville és Saint-Boniface között feleúton csergedező forrásból, nem akartak továbbmenni. A tehén bőgött, nekilódult, a karaván továbbhaladt.

Az élen Vautier haladt, sovány, de izmos paraszt; az arcát borító sűrű szőrzet, amelyet csak hetente egyszer, vasárnap beretvált, messzire feketélt. Oldalán egy harminc esztendő körüli férfi lépkedett, akinek a sápadt arcszíne és ruházata elárulta, hogy városi. Szemét szarukeretes sötét üvegű szemüveg védte. Kopott nadrágot, kirojtosodott kabátot viselt. Ezzel szemben vörös csikos kék nyakkendője kifogástalan volt. Élénken, heves taglejtésekkel beszélt, de hallgatója láthatólag csak szórakozottan figyelt előadására.

A két tehén súlyosan megrakott taligát vontatott utánuk. A zsákok, ládák és hevenyészve összekötözött, kopott bőrdöngők között egy frissen mázolt tűzhely, festőállvány s egy sorozat újságpapírba csavart képeret terpeszkedett.

A taligát két nő követte. Egy tetőtől talpig, szalmakalapjától cipőjéig feketébe öltözött parasztasszony, szárazon, megközelíthetetlenül, akár egy életre kelt múmia s egy magas, szőke fiatalasszony bő gyapjúkabátban, gyerekkocsit tolvá maga előtt, amelyben egy pólyás újt. A férfiak s a nők csoportja között egy fekete fűrtökkel koronázott öt-hatesztendős kislány biztosította az összeköttetést.

Hermelinné, miután a mellékösvényről kiért az országútra, jó ideje nyomon követte a karavánt. Ki lehet ez a kabátos hölgy? A forduló után megpillantotta a városi ruhás férfit s hirtelen világgosság gyúlt agyában. „Ejnye, de ostoba vagyok”, gondolta. „Hiszen ez Vautier, aki a zsidóját viszi haza az állomásról.”

Meggyorsította lépteit, hogy közelebről szemügyre vehesse a jövevényeket. Amikor húszlépésnyire megközelítette a taligát, levette csíptetőjét, gondosan megtörölte zsebkendőjével, majd újból visszahelyezte orrára.

– Ami azt illeti, elég rendeseknek látszanak... legalábbis hátulról. Nicsak, tűzhely! Festőállvány...? Talán csak nem festő? Vajon hol halászta fel őket Vautier? Senkit se ismer a városban. Talán az újságból. Persze, előfizet a „Petit Dauphinois”-ra.

Elégedetten, hogy megoldotta ezt a problémát, gondolatai visszatértek a krumplira. A kiapadhatatlan előadót felesége visszahívta a gyerekkocsinhoz, amely elakadt, s Vautier egy percre egyedül maradt. Felhasználva az alkalmat, Hermelinné néhány bakugrással beérte az élen haladó gazdát.

– Jó napot, Vautier úr, örülök, hogy találkozunk! Éppen magukhoz igyekeztem. Szeretnék néhány szót váltani magával.

Vautier érthetetlen morgással válaszolt, s gyanakvó pillantást vetett az egykori adószedő nejeére. Vajon mit akarhat?

– Arról van szó ugyanis – mondta fesztelenül Hermelinné –, hogy néhány barátomat várom a napokban. (Okulva a tapasztaltakon, óvakodott a penzió megnyitásáról beszélni.) Azonkívül Joseph fiamat is várom, tudja, aki az Élélmezési Hivatalnál van. Valószínűleg hamarosan áthelyezik Francheville-be. Nagyon vágyik a szülei után.

Ezt a történetet némileg Noémi hatása alatt találta ki.

- Tehát - folytatta édeskésebben, mint valaha - megértheti, hogy valahogyan etetnem kell ezt a társaságot. És nincs krumplim. Ugye számíthatok magára vagy száz kiló erejéig?

Philibert Vautier arca meg se rezdült. A kérdés, mint kútba hajtott kő, nyomtalanul süllyedt a mélybe. Hermelinné új támadásra indult:

- Akinek olyan szép kis gazdasága van, mint magának és olyan hozzáértéssel foglalkozik vele, mint maga, annál mindig akad egy zsák krumpli.

Vautier csontos, fekete szőrrel borított arca mozdulatlan maradt. Hermelinné hízelgése visszapattant a jégpáncélról. Az agya azonban közben annál elevenebben működött. Milyen érdeke fűződik ahhoz, hogy eladjon bármit is Hermelinnének, akitől nem kérhet olyan árat, mint egy idegentől? Ha az a naplopó fia csakugyan idejön, hogy a parasztokat zaklassa, jobb, ha nem tudja, hogy ő, Vautier, ha akar, még ebben a hónapban is talál a pincében egy-két zsák nélkülözhető krumplit.

Sajnálkozó arcot vágott s a fejét csóválta:

- Szívesen adnék, de magamnak sincs. A vetőmag még nem érkezett meg és fő a fejem, hogyan vessem el a késeit. Meg azután nem csak maga vár vendéget. Hozzám is jöttek - vállán át a taliga mögött baktatók felé bökött -, mint látja. Azoknak is enni kell. Marseille-iek.

Hermelinné türelme elfogyott. Elzöldült a dühtől s Vautier-re szegezte hegyes orrát:

- De ötven kilót azért mégis kaphatok?

Érthetetlen morgás szűrődött ki a fekete bajusz alól:

- Hm... nem tudom, hogyan... ha lehetséges, keressen inkább másnál. Ne higgye, hogy nekünk fenékgig tejfel.

Az új lakó visszatért Vautier oldalára, s láthatólag türelmetlenül várta, hogy felvehesse a beszélgetés fonálát. Hirtelen egy lépést tett Hermelinné felé, szertartásosan meghajolt s kissé idegenszerű kijetéssel mondta:

- Kezeit csókolom, asszonyom!

Hermelinné barátságosnak szánt fintor mögé rejtette forrongó dühét.

– Jó napot, uram! – válaszolta. – Hallom, hogy Marseille-ből érkeznek. Az ellátás szörnyű a nagyvárosokban, ugyebár? Micsoda nyomorúság! Itt, vidéken legalább ez a gondja nincs. Főként Vautier úrnál. Éppen most közölte velem, hogy a krumpli, amit félretett, bőségesen fedezi az önök szükségletét.

Majd ismét Vautier-hez fordult:

– De azért húsz kiló mégis csak akad az én számomra is, ugye? – kérdezte tettetett vidámsággal.

Vautier nem válaszolt. A teheneivel foglalkozott, rájuk emelve botját, tájszólásban szidta a jámbor állatokat.

Hermelinné kurta szónoklata alatt az idegen több ízben udvariasan meghajolt. Talán azt remélte, hogy új hallgatóra talál. De az egykori adószedő neje sietett befejezni az eszmeceserét.

– Sajnos mennem kell, máris elkéstem. Remélem, uram, hamarosan viszontlátom. Majd elbeszélgetünk Marseille-ről, amit jól ismerek. Ha ráér, látogasson meg a „Hársfá”-ban, felesége öngyáságával együtt.

Nekilendült az útnak, egy pillantásra sem méltatva Vautier-t. Az idegen jelenlétében nagy nehezen sikerült lepleznie csalódását, de most, amikor egyedül maradt, szabad folyást engedhetett érzelmeinek. Dühösen rugdosta a kavicsokat, rázta kézításkáját.

– Gondolhattam volna – morogta megvetően. – Az ember ne szoruljon soha pópistákra! A zsidója részére persze van krumpli. De számomra nincs. No, majd ellátom én a baját! Beszélek Joseph-fel. Igen, okvetlenül beszélek Joseph-fel.

Bizonytalan fenyegetéseket mormolva folytatta útját. Hirtelen eszébe villan: miért ne beszéljen Joseph-fel, és terjessze elébe ezt az egész krumpli-ügyet? Kétségtelenül alaposan ismeri az idevonatkozó rendeleteket, és megtalálná a legelőnyösebb kivezető utat.

Ez a leghelyesebb. Felhívja telefonon. Négy frankjába fog kerülni, de a helyzet kétségtelenül áldozatokat igényel.

És Hermelinné kulcsomóját csörgetve sietve baktatott Saint-Boniface irányába.

VII. Hermelinné a vidék megsegítésére mozgósítja a várost

Saint-Boniface erdős hajlatoktól környezett, széles dombon terül el. Több templomának tornya sok kilométernyi körzetből látszik. Valamivel lejjebb a lejtőn, fittyet hányva a környék építészeti hagyományainak, áll a hatalmas ablakokkal megvilágított, fehérre meszelt iskolaépület, szembenézve a nappal, hátat fordítva a többi háznak.

Számos tanya központjaként, amelyek közül egyik-másik hét-nyolc kilométerre fekszik, a község körülbelül ezer lelket számlál. Ebből azonban magában Saint-Boniface-ban – apró fej a terjedelmes testen – harminc házban, amelyeknek a fele lakatlan, mindössze ötvennégy lélek él.

A falu nagyon régi. A templom köré szorulva mindig erősen katolikus fészek volt. De a protestantizmus fenyegető fellegváraként néhány kastélyszerűen, vastag falakkal körülvett tanya, amelyek még a vallásháborúk idején épültek, ül a szomszédos dombtetőkön.

A csipkeperemű falak s az ablakokat helyettesítő lőrészek a számtalan átalakítás ellenére elárulják eredeti rendeltetésüket.

A falu kopott falú épületben meghúzódó polgármesteri hivatalával, rongyos házaival, sáros útjaival nem valami kedvező benyomást kelt. Valaha azonban jobb napokat látott. A makacs hagyomány azt állítja, hogy valaha Saint-Boniface-ban tartották a környék legjelentősebb állatvásárait.

A falu bejáratánál emelkedik a villanytelep kis, négyszegletes tornya. Saint-Boniface több esztendeje villannyal világít, bár a házak nagy részében ma is a régi petróleumlámpák füstölögnek. A korlátozott petróleumbeszerzési lehetőség ellenére, bár a villanyvezeték könnyűszerrel meghosszabbítható volna háztól házig, sok paraszt visszautasítja az újfajta világítást. Megszokás vagy költségtől való félelem? Leggyakrabban mindkettő együtt. Mindent egybevetve, legokosabb a sötétedés beállta után lefeküdni. Azok a kellemes virrasztások, amikor két üres történet között szép, régi

dalokat énekeltek, már amúgy is az emlékek birodalmába tartoznak. Hosszú idő óta senki sem énekel errefelé, legfeljebb néhány protestáns ifjú és leány a szomszéd tanyákról, akik csoportba verődve rákezdenek valami zsoltárra.

Az énekkel együtt a helyi viselet is eltűnt Saint-Boniface-ból. Vasárnap néhány jámbor öreg lélek ugyan fejére teszi még az apró, keményített csipkefőkötőt, de ünnepnapokon már a párizsi divat uralkodik. A párizsi divat, néhány esztendő s a „komoly” áruházak ízlésében. Hétköznap a férfiak, még a jobb módúak is, rongyokba öltöznek, amelyek előbb-utóbb a madárijesztőkön fejezik be pályafutásukat. Ami az asszonyokat illeti, télen-nyáron ugyanazt a fekete kötényt hordják.

A postahivatalt az iskola falára erősített levélszekrény helyettesíti, amelyet Brandouille napjában egyszer, józansági állapotától függő, tehát erősen változó időpontokban ürít ki. A telefon a fűszeresnél van, akinek boltja egyidejűleg a környék társadalmi és politikai életének középpontja. A bolt fűszerkereskedés, de egyben ivó és trafik is, s a választások idején a hátsó helyiség a gyűlések színhelye.

A dombtetőn, a templom tövében csinos kis házacská, körötte ápolt kert, a falu legszebb épülete. Ez a plébánia, amelynek a kertre nyíló szobájában fogadja híveit Mignart plébános. Ő a falu legfőbb szellemi tekintélye, utána Longeaud tanító következik. Mint a Parasztszövetkezet titkára, a Légió helybeli tagozatának lelke, a plébános tanácsadói mivoltában is veszedelmes vetélytársa a tanítónak. Igaz, hogy a tanácskérőket nem annyira lelkiismeretük háborgatja, mint az, hogy nem tudnak megbirkózni azzal az ezernyi akadállyal, amit manapság a közigazgatás nap-nap után elébük gördít.

***

Eme 1942-es esztendő tavaszán, a saint-boniface-i fűszerüzlet polcai még üresebben tátongtak, mint a többi, hasonló intézményé, ahol pedig szintén már az üres utáztatok uralkodtak. Amióta

a korlátozásokat bevezették, Hyppolite Tournier, ez a független szellem, a leghatározottabban visszautasította azt a gondolatot, hogy beadja derekát ennek a bonyolult rendszernek. Amint valamelyik árura vonatkozólag megjelent a rendelet, hogy csak jegyre adható – kávé, cukor, olaj, vaj, szappan –, tüstént beszüntette az árusítását. Egyszerű megoldás, amellyel elkerülte a jeggyel járó könyvelést, s ami, szinte akarata ellenére, gazdaggá tette, értékes készletet halmozva fel a bolt mögötti kamrában mindezekből a kaphatatlan cikkekből.

Tournier csak háromféle cikk árusításáról nem akart lemondani: a bor, a dohány s a petróleum mellett a nehézségek ellenére makacsul kitartott.

Amikor Hermelinné belépett a boltba, Tournier-t egy liter vörösbor mellett találta, nagy eszmecserébe merülve Grégoire Laffont-nal, a falu egyik legmódosabb gazdájával. A telefonfülke a bolt végébe volt. Hermelinné bement, hogy kapcsolást kérjen, azután ismét felbukkant. Negyedórát kell várni, válaszolta a központ. Ez a körülmény lehetővé tette, hogy kihallgassa a beszélgetést, úgy téve, mintha oda se figyelne.

Tournier és Laffont tájszólásban beszéltek, s a vita valami homályos dohány-ügy körül forog. Grégoire Laffont, aki nem lévén dohányos, nem iratkozott be, mert attól tartott, hogy kénytelen lesz tíznaponként pénztárcájába nyúlni s átvenni adagját. De hamarosan rájött, hogy milyen súlyos hibát követett el. A dohányt nem kell elszívni, viszont könnyűszerrel kicserélhető szegre, borra, fapapucsra. Szerette volna pótolni a mulasztást, de már elkésett, legalábbis Tournier azt állította, hogy lezárta a névjegyzéket. Laffont, bár nehéz szívvel, de belenyugodott.

Azóta azonban furcsa hírek jutottak fülébe. Tournier, tizenhat más falubeli nem dohányzóval egyidejűleg, önhatalmúlag az ő nevét is beleírta a jegyzékbe. A fűszeres minden héten pontosan felvette a járandóságot, hála Longeaud úr jóindulatú támogatásának, aki maga se vetett meg időnként egy-egy számfeletti dohánycsoomagcskát, amihez eme ártatlan összejátszás révén hozzájutott.

– Én pedig azt mondom – erősködött Grégoire Laffont –, hogy meg akarom kapni a dohányomat. Vergnon orvosi bizonyítványt szerzett, hogy azelőtt nem szabadott dohányoznia a tüdeje miatt, de most meggyógyult. Engedélyt kapott, hogy utólag beiratkozhasson.

Tournier tisztában volt vele, hogy a másik rájött a turpisságra. Az ügynek, ha az illetékes hatóság elé kerül, kellemetlen következményei lehetnek. De ilyen könnyen nem adta fel a harcot.

– Hát csak dobjon ki hiába hatvan frankot az orvosi bizonyítványra, ha kedve van, de magunk között mondvá, okosabban tenné, ha vár a jövő hónap végéig. Akkor úgylis bemegegyek a központba és megpróbálom elintézni az ügyét.

Fő, hogy időt nyerjen. Nem kétes, hogy Laffont jegyét elveszik, de miért ne használja ki, amíg lehet?

A paraszt a földre köpött s eltaposta sarkával.

– Hát ha muszáj, várok két-három napig. De a jövő hónapban meg akarom kapni a dohányomat.

– A jövő hónap végétől – helyesbítette Tournier. – Személyesen ismerem az igazgatót és majd elmagyarázom neki a dolgot. Ezzel megtakarítja azt, hogy esküdni kelljen.

– Esküdni? Minek?

– A dohányjövedék elrendelte, hogy az összes utólagos beiratkozókat meg kell esketni, hogy csakugyan dohányoznak-e vagy sem. Jaj annak, akit rajtacsípnék a csaláson! Láttam a tanító új újságjában. Még rajz is volt hozzá. Egy bajuszos alak, amint esküszik.

– Karikatúra volt – szólt közbe Hermelinné – Én is láttam.

– Karika... mi? – kérdezte gyanakodva Tournier. – Lehetséges. Mégis azt mutatja, hogy kell esküdni. De én kiállítok magának egy igazolványt, hogy mindig nálam vásárolta a dohányját és maga meg ad nekem időnként egy-két csomaggal az apósom részére, akinek soha sincs elege.

– De azt azután nem fizetem meg – morogta kelletlenül Laffont.

– Ugyan, ne alkudozzon! Valamit vinnem kell az igazgatónak, hogy elintézzé az ügyét és maga még kicsinyeskedik. Szóval rendben vagyunk?

A másik mormogott valamit és felhajtotta poharát. Nem volt túlságosan büszke a vita eredményére. Érezte, hogy Tournier becsapta.

Amikor Laffont elment, Tournier bevonult a pult mögé és nekilátott a poháröblögetésnek. Háta mögött, a polcon tengett-lenggett néhány árucikk, a hajdani fűszerkereskedés maradványa; néhány doboz cipőkenőcs, kis zacskó só, jegy nélküli mosópor, óriási villanyelem-utánzat, két-három üres lekváros bödön s végül egy hatalmas üveg mixed pickles, amelyet esztendőkkal ezelőtt szállított tévedésből egy nagykereskedő, s amely bizalmatlan fogadtatásban részesülvén a saint-boniface-i háziasszonyok részéről, azóta is Csipkerózsika-álmát aludta.

A helyiség közepén, amely egyidejűleg boltnak s ebédlőnek szolgált, állt az asztal, amely mellől az imént kelt fel Laffont. Jövelele, szemlátomást, az asztalon maradt jókora kenyér s a kenyérvágókés tanúsága szerint éppen uzsonnánál találta a boltost.

Ez a kenyér már jó ideje vonzotta Hermelinné figyelmét. A hosszú séta közben felébredt étvágya parancsoló erővel jelentkezett. A nyál összefutott a szájában. Megnyalta ajkát, értelme még küszködött egy ideig, majd fejvesztetten visszavonult az ösztön sőtét erői elől. A test, sajnos, gyarló.

Az asztalhoz lépve felkapta a kést, miközben ajkai a benne rejlő jólneveltség szertefoszló maradványaként ezt a céltalan, üres mondatot mondták:

– Megengedi, ugye?

A fűszeres elképedve bámult a késre.

Hermelinné gyorsan leszelt egy hatalmas karéjt és mohón beléharapott:

– Mm... Remek kenyér...! Itthon sütik...? Gratulálok...!

A telefon megcsendült. Hermelinné teli szájjal berohant a fülkébe.

– Halló! Te vagy az, Joseph? – kiáltotta éles fejhangon. – Húsz percig várártál!

Azután nekikezdett szorongatott helyzete ecsetelésének.

– A vendégeim hétfőn érkeznek és nincs egy szem krumplim. Szomszédaimra számítottam, de a felebaráti szeretet kiveszett belőlük... Igen, ezért hívlak fel... De igenis ez éppen elegendő ok... Igenis, módodban áll...!

A válasz felháborította.

– Szó sem lehet róla – rikácsolta egy oktávval magasabban. – Kötelezettségeket vállaltam ezekkel az emberekkel szemben, amelyek alól nem bújhatok ki... Ismétlem, számítok segítségedre... Ha így áll a dolog, máshoz fordulok. Annyi tekintettel talán mégis lesznek egy nyugalomba vonult, közhivatalnok neje. Írok Vichy-be a marsallnak. A Préfetnek... Mindenkinék. Botrány...? Nem, az a botrány, hogy velünk, kisemberekkel senki sem törődik... Nem, most mindjárt kérek választ... Beszélünk, kisasszony...! Helyes! Ez az...! Mit bánom én, hogy vetésre kell. Valamivel drágább? Ha muszáj, ezt az áldozatot is meghozom... Jó, jó, értem. Egy szót se szólok. Isten veled, fiam!

Hermelinné visszaakasztotta a kagylót, a homlokát törölgetve lépett ki a fojtott levegőjű fülkéből. A kenyér héját még mindig a kezében szorongatta. Hányadik ütközetét vívta ezen az egyetlen délutánon? De a végső győzelem annál mámorítóbb.

* * *

Két nappal később az esti szürkületben faszéngázzal hajtott teherautó állt az egykori adószedő háza előtt. A sofőr, miután megállapította, hogy jó helyen jár, leszállt és két hatalmas krumpliszákot emelt ki a kocsiból. A zsákokon ez a felirat állt: „Beauvaise burgonya. Vetésre!”

Ez egyszer a város sietett a falu segítségére.

MINDEN ÚT A „HÁRSFÁBA” VEZET

I. Longeaud tanító úr a kilométerkövek ütemében töpreng

Longeaud úr keresztülvágott az iskolaudvaron s kilépett az országútra. Vidáman füttyörészik, kezdődő pocakja ellenére virgoncan lépked, hatalmas botot lóbál, amelyet egyik tanítványa faragott számára, kanyargós arabeszkekkel s nevének kezdőbetűivel díszítve fogantyúját.

Az úton megelőzi Amélie Martin kisasszonyt, a felekezeti iskola tanítónőjét, akit hanyagul üdvözöl. Ez a furcsa, félnék vénlány nem érdemel különösebb figyelmet. Először is csak egy meglehetősen kétes értékű diplomával rendelkezik, különben nem tanítana a kedves nővérek iskolájában. Ott kötött ki végül, miután előbb külföldön tanította a francia nyelvet. Szürke köpenyében azokra a denevérekre emlékeztet, akik estefelé a templom tornya körül keringenek. A faluban az a hír járja, hogy nem a legjobb viszonyban van Félicie nővérrel, az iskola igazgatónőjével és a plébános szintén mindenképpen igyekezik kitúrni helyéből. De ezek afféle sekrestye pletykák, amelyekbe Longeaud úr óvakodik beleütni az orrát. Nem volna méltó hozzá.

Nekilendül, szeretne minél hamarabb beérni Francheville-be. Szokott asztaltársasága mind ugyanabból a „táborból”, a „Postához” címzett kávéházban várnak a csütörtökönként esedékes összejövetelre. A társasághoz három vagy négy közhivatalnok tartozik, egy boltos, egy bádogos, és Manvin autóbuszának sofőrje, aki csak késő délután tér vissza magasan fekvő falujában.

Ezen a napon, amely egyébként egybeesik a heti vásárral, néhány aperitif után átvonulnak a Panorama Szállodába s ebéd közben, amely a tulajdonos személyes felügyelete alatt készül, megrészegetnek a bortól és saját szavaiktól. Két óra tájban az ülés néhány

pohárka felhajtásával ér véget, amelyek segítségével Longeaud úr beleringatódzik ama boldogító hangulatba, ami napsugárként ragyogja be létének szürke egét, napsugárként, ami nélkül nem érdekes élni.

A csütörtöki összejövetelek mellett valamennyi egyéb szórakozás eltörpül. A tanítóképző befejezte óta nem olvas egyebet, mint az újságot. Szerelmi kalandjai – bonyodalmak kútforrása – nincsenek, s amióta autóját le kellett állítania, nem hagyja el többé a falut. Van ugyan egy ócska rádiója, de nem kedveli a zenét. A híreket csak fél füllel hallgatja. A németeknek vége, ezt úgyis tudja, s a részletek nem érdeklik. Miután a vadászatról, túlságosan fásasztó lévén, néhány esztendeje lemondott, marad a horgászás. De mindez nem ér fel egy pohár finom pernod-val vagy akár vörösborral.

Francheville 4 km, 200 m. Longeaud úr rátér a megyei útra. Nem, semmi sem ér fel a pernod-val, ő, gyönyörű emlék! Vagy akár csak egy pohár közönséges kocsisborral. Ami egyébként szintén egyre ritkább. Longeaud nem tartozik azok közé a szenteskedők közé, akik antialkoholistáknak vallják magukat, esetleg vegetáriánusnak, vagy eszperantistáknak is ráadásul, három eléggé elterjedt betegség kartársai között, de amitől ő, hála istennek, mindig mentes maradt.

Francheville 4 km. Úgy van, hála istennek! Éppen úgy nem hagyta telibeszélni a fejét, mint a hivatalos pétainista siránkozással és mellveréssel. Az ember ne legyen tökkelütött, ha biztosítani akarja mindennapi italát. Longeaud úr elégedetten gondol azokra a közigazgatási csűrés-csavarásokra, amikhez polgármesteri hivatali titkár minőségében segédkezet nyújt, hogy kiérdemelje a saint-boniface-iak meglegedését. A nyilvános írnoke minőségéről nem is beszélve. Ezzel szolgálatot tesz ezeknek a begyepesedett fejű parasztokeknak, akiknek a háládatossága viszont lehetővé teszike, hogy télen-nyáron, nap mint nap felhörpinthesse a maga három literét, nem beleértve a soron kívüli kupicákat.

Francheville 3 km, 500 m. Természetesen nem beleértve a soron kívüli kupicákat. Mert Longeaud úr a vörösbor híve, de nem veti meg a töményebb szeszt sem, amelyek kellemesen karcokják

a torkot és rózsaszínre festik a világot. De ebből arra következtetni, hogy alkoholista, tévedés volna, súlyos tévedés. Mert gyakran néz a pohár fenekére – igen, ez a helyes kifejezés –, kitűnően bírja az italt. Mindenkiel megesik persze, hogy kirúg a hámból. Külön elbírálás alá esik természetesen a cséplés és a disznóölés, amikor is a berúgás mondhatni kötelező.

Francheville 3 km. Az út határozottan kissé hosszú. Lefelé még csak megjárja, de amikor mászni kell, visszafelé, felhevült fejjel, ingadozó lábbal, az egy cseppet sem kellemes. Bár a levegő legalább kiszellőzi kissé az agyat s így némileg elejét veszi Longeaud-né sápi-tozásainak. Mindig meglehetősen savanyú nő volt, de mostanában valóságos hárpia. Ha gyereke volna, talán megszelídült volna. De amióta megtudta, hogy nem lesz, egyre töpreng, eszi magát, soványodik, száraz, akár a seprőnyél és nincs semmi belátása. Jobb nem is gondolni rá... Bár, ami a gyerekeket illeti... Longeaud-nak a maga részéről elege van belőlük. A szülőkből is egyébként. Itt vannak például Grandjeanék. Az ember két esztendeig, három esztendeig töri magát ezekkel a hülye kölykökkel, megteszi, amit lehet, végül vizsgára viszi őket, amit hála a tanító fáradozásának le is tesznek, és a szülők mivel köszönik meg ezt a temérdek munkát? Egy tucat tojással! Ha csak a tanítványok szüleinek a hálájára számíthatna, ugyancsak meg kellene húznia a nadrágszíjat. Igaz, Grandjeanék reakcióso, az apa valami nagyfejű a Légióban, az anya sekrestyebogár. Milyen mély lelki sötétség uralkodik ezen a vidéken! Próbáljon nekik az ember haladásról meg igazságról beszélni.

Francheville 2 km. Haladás és igazság! Jómaga e két eszme zászlóvivője. Egész élete apostolkodásban telt el. Igen, világeletemben idealista volt s az is marad. Még ezekben a zavaros időkben is szilárdan kitartott, soha egy pillanatig meg nem ingott. Pedig – s erre felettébb büszke – nem csatlakozott egyetlen párthoz sem, megőrizte teljes szabadságát. A párttagság különböző unalmas kötelezettséggel jár. Rokonszenvét a radikálisok irányában azonban nem rejti véka alá. Az Emberi Jogok Ligájának a Népfront helybeli tagozatának tagjaként gyakran megjelent Francheville-ben, a gyűléseken, az emelvényen helyet foglaló előkelőségek között. Amikor

meg kellett fogalmazni egy engedékeny napirendet vagy egy tömör határozatot, véleménye kellő súllyal esett a latba. Elmúlt, az igaz... de még nem mondta ki az utolsó szót.

Francheville 1 km. Persze, ha csak rajta múlna! Ha a felesége nem gördítene akadályokat az útjába, még ma is megmutatná, hogy mire képes. De az asszony szüntelenül a fülét rágja, gúnyolja véleményeit, sőt egy idő óta a misére is eljár rendszeresen. Egy állami iskola tanítónője! Amikor feleségül vette el se tudta volna képzelni. De a plébános behálózta, mint annyi mást is... Nem csoda, hogy ilyen eszmékkel a fejében fékezni próbálja férje lendületét. Mintha gyerek volna, akinél félt, hogy meggondolatlanságokat követ el. Pedig ő nem olyan meggondolatlan, mint az a hülye Galtier, akit felfüggesztettek, mert nem nézte, hogy kik előtt járhatja a száját. Nem olyan meggondolatlan, mint Serray, a saint-pauli kartársa, aki hamis élelmiszerjegyeket állít ki igazolványok nélkül jelentkező gyanús egyéneknek. Mindez üres hengegés, a sors kihívása, nem éri meg, hogy az ember kellemetlenségeknek tegye ki magát. Az ember legyen óvatos, mert ha lakat alá kerül, éppen ebben a sorsdöntő korszakban fosztja meg a jó ügyet egy elszánt harcosától.

Francheville 0 km, 200 m. Úgy van, egy elszánt harcosától. Majd az utókor ítél. De addig is az ember a jelenben, a valóságban él. És a legközelebbi valóság, ez az összejövetel a cimborákkal, a „Postához” címzett kávéházban, amely felé Longeaud úr határozott lépetekkel s kiszáradt torokkal törekszik.

FRANCHEVILLE

II. Egy kerületi székhely élete számokban elbeszélve

Francheville: 4800 lakos, mondja a lexikon. Papírgyár, gőzfűrészüzem. „Kerületi székhely, amely bátran beillene alprefekturának is...” a megyei újság helyi tudósítójának kedvelt szójárása szerint. A várost egy nevetségesen apró vicinális köti össze a nagyvilággal s hetenként kétszer meglehetősen személyes menetrendű autóbuszjárat.

Papírgyár, fűrészüzem. Ennek ellenére Francheville nem ipari város. Magas dombok veszik körül, amelyeken faluk s tanyák ülnek. A csütörtöki hetivásárok alkalmával minden irányból özönlenek a parasztok éppen úgy, mint az ezer forrás és árok vize özönlik a várost kettészelő sebes vizű folyócska felé. Francheville századok óta kereskedelmi központ s lakossága túlnyomórészt boltosokból és kisiparosokból áll. A munkásság újabb elem és alig észrevehető, kevesen lévén nem sokat zavarognak; Francheville a választásokon eddig mindig egy rendpárti megbízottat küldött a képviselőházba.

Francheville még most, a háború harmadik esztendejében is nyugalmas. A háború hullámai egyébként soha nem csaptak el ideig. Megálltak körülbelül negyven kilométer távolságban. A megszállók nem hatoltak tovább, sőt a fegyverszünet aláírása után még távolabbra húzódtak, észak felé. Francheville nem ismeri a bombázás, pusztulás borzalmait. Lakói megszokták az angol repülőgépek moraját, amelyek éjszakánként dél felé tartanak. Az Úr eme 1942-es esztendejében Francheville ama ritka európai városok egyike, ahol nem tartják be az elsötétítési rendeleteket.

A háború tehát ez ideig megkímélte Francheville-t. Lakosaiban s a lakosok vagyonában nem esett kár. Míg a múlt háború hősi halottainak nevét hosszú listában örökíti meg az emlékezetükre emelt oszlop oldalára erősített márványtábla, addig 1940-ben egyetlenegy Francheville-i esett el a harctéren. A postás nem gyászjelentéseket, hanem hadifogoly-kártyákat hord széjjel nagyszámban. A hadifoglyok s a menekültek nélkül – a város és környéke körülbelül százfőnyit számlál – a háború csak afféle távoli, Kínában lejátszódó földrengés volna, amiről legfeljebb az újságokból értesülünk. Persze itt van a pétainista Légio is figyelmeztetőül, hogy egy legyőzött néphez tartoznak; isten méltó büntetéseként, amiért szerették a gondtalan életet. Legyőztek...! Legyőztek...! Kenyérjegy... záróra... Megverték bennünket...! ismételtgették állhatatosan a Lyonból vagy Marseille-ből érkező szónokok.

Mint mindenütt Európában a feketepiac Francheville-ben is felütötte a fejét. De egylőre csak félénken, próbálkozva. A csere

viszont annál virágzóbb, számos hívet szerzett, akik közül legbuzgóbb Chameix úr, a Fehér Kereszt gyógyszerész ifjú s tettvágyó segedje. Lemond dohányadagjáról egy kis kávéért, a kávéért kicseréli vajra s végül a vaját kettős adag cigarettára. Az embereknek haladniuk kell a korrallal.

Francheville-ből semmi nem hiányzik ahhoz, hogy igazi nagyváros legyen; semmi, legfeljebb a méretek.

Mint mindenütt egyébként kart karba öltve jár a bőség és a szükség. Miben bővelkedik Francheville? Kocsmában, például. Pontos számukat senki sem ismeri, mert a szigorúan vett kocsmákon kívül itt vannak a kávéházak, szállodák, a külvárosi fűszerkereskedések, amelyek mind foglalkoznak italkiméréssel. A Francheville-i éghajlat kiszárítja a torkot.

Tizenhárom: baljós szám. Miből van tizenhárom Francheville-ben? Tizenhárom a fűszerüzlet. Bár a valódi fűszerek emberemlékezet óta eltűntek a forgalomból, a turisták néha olyan rendkívüli tárgyakat fedeznek fel e helyeken, mint például kávédaráló, fémszivacs, fogkefe, esetleg főzőedény, persze csak akkor, ha a képük megnyeri a kereskedő tetszését. De általánosságban az üzlet meglehetősen pang. A fűszeresség már mielőtt a testület szabályzata megjelent, afféle közhivatallá vált. Mindegyikük tudja vevői számát csakúgy, mint azt, hogy mit vásárolnak. Meglepetés nincs.

Hét: szerencsés szám. Miből van hét Francheville-ben? Hét a szálloda. Konyha szempontjából a város dicsőséges múltra tekint vissza. A „Faremido” például ama tizenegy étterem közé tartozik, amelyet a „Hol együnk?” című útikönyv három csillaggal jelöl. Falai között számos közéleti, közgazdasági és művészeti nagyság megfordult. Még ma is kitűnően főznek. 1940 óta a szálloda állandóan teli van. Egyébként a többi is.

Miből van hat Francheville-ben? Hat a mézsáros. Hetente csupán két napon nyitnak, de ezzel szemben élénk éjjeli tevékenységet folytatnak. Teherautón, kocsin, gyalog keresik fel éjszaka folyamán a gazdaságokat, ahol csillagfénynél áldozzák fel a feketepiacra szánt állatokat.

Miből van öt Francheville-ben? Öt a vallásos célokat szolgáló helyiség. A katolikus templom, egy protestáns és egy szabad evangélikus templom, az Űdvhadsereg kirendeltsége és egy kisebb jelentőségű szekta – a darbisták – imaterme. Ami a metodistákat illeti, hol az egyiknél, hol a másiknál gyülekeznek. A lakosság fele katolikus, a másik fele megoszlik a különböző protestáns felekezetek között. A vallási szenvedély eleven, a vegyes házasság ritka.

Miből van négy Francheville-ben? Négy a könyvkereskedés. Négy könyvkereskedés, de könyv majdnem semmi. A polcokat, mint a gyom a kertet, a rövidáru árasztja el. De az olvasni vágyó lelkek vigasztalódhatnak a kétszáz kötetet számláló városi könyvtárral, ahonnet csekély kölcsöndíj ellenében hazavihetik a múlt századbeli „tiszteséges” szerzők műveinek egyikét.

Miből van három Francheville-ben? Három a fakereskedő. De tűzifa nincs. Annak ellenére, hogy a környékbeli dombokat fenyő, tölgy és gesztenyeerdők borítják. Amióta a hatóság megszabta a tűzifa árát, a kereskedők csak különleges, facipőkészítőknek, esztergályosoknak szükséges anyaggal foglalkoznak.

Sok mindenféle van párosával Francheville-ben. Először is a pártok: jobb- és baloldal, ahogy illik. Két újságárus is van: a reakciós lapoké és az, amelyik a hajdani haladó lapokat árulta. Ma persze ez a különbség elhalványult, valamennyi lap ugyanazokat a híreket közli, nagyjából ugyanazon körítéssel.

Kettő van a trafikusból is. Egy baloldali szavazó emberemlékezet óta nem tette be a lábát özvegy Collet-né trafikjába, viszont soha egy jobboldali nem vásárolna még csak egy doboz gyufát sem Matthieu apónál. E pillanatban, igaz, kevésbé volnának válogatósak, bemennének a dohányért bármelyikbe, de... késő bánat!

A „Háziasszony”, ez a nagy élelmiszer-vállalat, amelynek a Loire-től délre minden helyiségben van képvisellete, Francheville-ben is tart két fióküzletet. Az egyik nemzetiszínű szalaggal övezett, történelmi jelentőségű jelmondatokat hirdető táblácskákat állít ki kirakatában Pétain-arcképekkel, míg a másik fiók vezetője időnként felforgató kijelentéseket tesz. Ám mindennek semmi jelentősége: a bevétel ugyanabba a pénztárba folyik.

Van két gyógyszerár is. A régebbi, a Fehér Kereszt, a polgármester tulajdona. Komoly, hagyományokhoz ragaszkodó intézmény. A kirakatot színes üveggömbök, tisztességes hashajtó-hirdetések díszítik, valamint Soury abbé füvekből párolt fiatalító szerének néhány palackja. A másik, a Modern gyógyszerár megérdemli nevét. Világító cégtáblával rendelkezik – egy ideje használaton kívül –, s a járókelőket különböző szépitőszerekkel, kölnivízzel, sportolók részére nélkülözhetetlen övekkel és hormonkivonatokból készült különlegességekkel csábítja.

Két orvos is van Francheville-ben, az egyik katolikus, a másik protestáns. Ez utóbbi kezeli felekezeti megkülönböztetés nélkül a baloldali betegeket is. Valójában soha senki nem látta sem Manuelt doktort a katolikus, sem Colin doktort a protestáns templomban. De az előbbi öt esztendővel ezelőtt a katolikus orvos betegeit vette át, a másik az előző háború végén a protestánsét. A helyzet ezáltal világossá vált. Colin doktort főként a környékbeli parasztok hívják, Manuelt a kereskedők bizalmát bírja. Sikertült megmagyaráznia nekik, hogy az egészség a legbiztosabb befektetés, s az idejében alkalmazott kezelés minden családapá múlhatatlan üzleti kötelessége, mert aki könnyelműen tékozolja egészségét, az valójában fedezetlen váltót ad a jövőre.

Végül Francheville két bankkal is rendelkezik. Egyik a Népbank, a kisemberek számára, a másik a Crédit Lyonnais fiókja, amelynek igazgatói irodája valóságos rendelő mindenfajta pénzbetegség számára. Az igazgató párnázott ajtók mögött hallgatja meg ügyfelei panaszait s miután megtapogatta pénztárcáikat, az egyiknek egy adag Szuzei-csatorna részvényt, a másiknak egy Royal Dutch befecskendezést ajánl. A nemzetközi értékek még mindig nagy becsben állnak. Így például Reykjavik városa hála a francheville-i tőkének tökéletesíthette villanytelepét. Francheville villanytelepe igaz, még némi tökéletesítésre szorulna...

Mi található Francheville-ben egyetlen példányban? Polgármesteri hivatal persze, vadonatúj, hamis antik tornyocskákkal, közigazgatási barnára mázolja. Egy szerény vasúti állomásocska, egy új keletű kórház, amelyet apácák tartanak fenn.

Na mi az, ami nem található Francheville-ben? Például fogorvos. A legközelebbi városból jön hetenként egyszer, vásár napján. Úgy látszik, hogy a város és a környék tizenötezer lakosa nem biztosítja egy fogorvos megélhetését. Igaz, hogy ezt a szakembert csak szükség esetén keresik fel, amikor egy makacs fog annyira kínozza tulajdonosát, hogy okvetlenül ki kell húzni. Éppen így elmondható, hogy két Francheville-környéki paraszt összesen legfeljebb harminckét foggal rendelkezik s annak a fele is szuvas.

Francheville-nek nincs sportpályája. Úgy szintén fürdője sincs. De ez a hiány meglehetősen új keletű. Az egyik külvárosban megtalálható egy római időkből való fürdőépület alapja, míg az egyik környékbeli dombtetőn álló városkában látható egy medence maradványa, amit egy elpuhult várúr építtetett a keresztes hadjáratból való visszatértekor. Ez a medence állítólag használható állapotban volt még a XV. század elején is. Hihetőleg a haladás okozta szolgáltatón kívül helyezését. De azért tévedés volna általános következtetéseket levonni ebből a tényből. A huszadik század várurairól sem kénytelenek fürdőjüket nélkülözni Francheville-ben. Elég, ha betérnek a minden modern kényelemmel felszerelt Farémido Szállóba. Persze az élvezetet meg kell fizetni.

* * *

Hordár sincs a Francheville-i állomáson, s ez a tény a legnagyobb zavarba hozza Frank Rosenfeld urat, a „Hársfa” új lakóját, aki csomagokkal megrakodva érkezik.

III. Hermelinné jobban kedveli a csalánlevest, mint a mazsolával töltött csukát

Hermelinné váratlan megjelenésére nagy kő esett le Frank Rosenfeld szívéből.

– Milyen remek gondolat, hogy éppen csütörtökön, hetivásár napján érkezett! Az egyik szomszéd a taligáján felviszi a csomagjait

– mondta Hermelinné, míg lakója, arcán megkönnyebbült mosolyal szertartásosan hajolt csontos keze fölé.

Szűk és kissé kopott kabátba préselt, negyven év körüli emberke volt. Szürke kalapját kezében tartotta, leleplezve szemérmetlenül kopasz koponyáját, amelyet csak füle mögött körített két szürkülő hajszigetecske. Folyékonyan beszél franciául, keményen, de ugyanakkor kissé selypítő kiejtéssel.

– Húsz perc múlva tizenkettő – mondta Rosenfeld úr, miután a szíves szomszéd segítségével a taligára rakta holmiját. – Megebédelek itt, a városban. Meg tudná mondani, asszonyom, melyik vendéglőben étkezhetnék rendesen és elérhető áron?

Hermelinné egy pillanatig töprengett. Mindig kényes dolog egy vetélytársat ajánlani.

– Elvezetem a Panorama Szállóba – mondta végül habozva. – Ott eszik aránylag még a legkevésbé rosszul, amíg jövődöbelije nem főzhet saját termésből. El is felejtettem kérdezni: hogy van a fiatal hölgy?

– Köszönöm, kitűnően. Amint megkapta az utazási igazolványát, utánam jön.

– Reméljük, hogy nem tart soká – sóhajtotta Hermelinné, égnek emelt szemmel. – Milyen boldogság lesz mindkettőjük számára végül isten színe előtt egyesülniük! Higgye el, semmi sem ér fel a családi étellel. Addig is, ha akarja, nálam étkezhetik. Ma este csalánlevest főzök. A városiak nem ismerik, ami elég kár! Majd meglátja, milyen jóízű!

– Köszönettel fogadom a meghívást – bólintott Rosenfeld. – Csalánleves, mondja? Ha megengedi, elkérem a receptjét, mert szabad időmben magam is szívesen kotyvasztok.

A „Hársfa” új lakója sok mindennel szívesen foglalkozott, amit alkalomadtán nem mulasztott el közönségével közölni. Ha az ember rá hallgatott, arra a meggyőződésre jutott, hogy valójában nincsen az emberi tevékenységnek olyan területe, ami idegen volna előtte.

– Igazán? – csodálkozott udvariasan Hermelinné. – Milyen érdekes!

– Egyszer, ha megengedi, készítek önnek egy ételt, úgy ahogy az én hazámban szokás. Például mazsolával töltött csukát, édes mártásban.

Hermelinné elképedt arccal bámult rá. Csúfolódik ez az ember? De nem, Rosenfeld úr lelkesen folytatta:

– Ha lehet borjúlábat szerezni, elkészítem szilvával. Pompás étel.

Ezúttal Hermelinnének megmozdult a gyomra. De nem akarta elkedvteleníteni vendégét s hősiesen mosolygott. Megérkeztek a főtérre, ahol a gyéren látogatott hetivásár a vége felé járt. Az asztalokról már régen eltűntek a sonkák, vajtömbök, kecskesajthalmok. A sátrak között néhány kiéhezett borjú lézengett, a ponyván maroknyi vetőmagminták, szalmakalapok, fapapucsok, nyakkendők, női pipere-holmi.

– Ha látta volna háború előtt! – sóhajtott Hermelinné. – De hálátlanok volnánk a Mindenhatóval szemben, ha panaszkodnánk. Itt, vidéken az élet még tűrhető. Azokat a szegény városiakat sajnálom, akik nap-nap után ostromolnak leveleikkel, hogy szorítsak számukra nálam helyet. Olyan meghatóan könyörögnek, hogy elfacsarodik a szívem.

– Vendégei nagyobbbrészt marseille-iek, ugyebár? – kérdezte hirtelen ébredt érdeklődéssel Rosenfeld. – És csupa ismerős?

– Csak futólag, egészen futólag. Legtöbben egy hirdetés alapján kerültek hozzám, amit egy lyoni vendéglőben akasztattam ki. Csupa intellektüel, jobb fajta emberek.

– Intellektüelek? – kérdezte a jövevény árnyalatnyi nyugtalan-sággal hangjában.

– Úgy van. Az ember legalább tudja, hogy kivel van dolga. Míg ha újságban hirdet... Első vendégeim egyike Fleury úr, kiváló muzsikus. A feleségével és a lányával jön. Úgy tudom, a rádiónál dolgozik.

– Tehát francia? – kérdezte az idegen megkönnyebbülten.

– Hogyne – bólintott Hermelinné. – Közhivatalnok nem is lehet más. A másik vendégem is igen finom úriember. Murgernek hívják.

– Murger – ismételte Rosenfeld gondterhelten. – Ismertem több Bergert, akik nem voltak franciák. Murger is úgy hangzik. Nem tudom, vajon...

– Ó, nem hinném! – mondta szinte bocsánatkérően Hermelinné. – Murger nagyon franciás név. Murger úr fiatal mérnök, aki a fogságból hazaérve betegszabadságot kapott. Szüksége van pihenőre. Ebben az évadban a csalánleves a legjobb erősítő.

– Ne higgye... – mondta a másik zavartan –, hogy mindezeket a részleteket pusztá kíváncsiságból...

– Szó sincs róla, nagyon is értem... – vágta el a magyarázatot jóindulatúan Hermelinné. – Attól fél, hogy kissé magányosan fogja magát érezni nálunk! Megnyugtathatom, nem lesz teljesen egyedül. Éppen most érkezett egy úr a családjával Marseille-ből, az is idegen és azt hiszem hasonló helyzetben van, mint ön. Igen jól nevelt úriember.

– Hasonló helyzetben? – Rosenfeld urat a guta kerülgette.

– Úgy gondolom – magyarázta a legnagyobb jóindulattal Hermelinné –, hogy szintén... hm... izraelita. Legalább így hallottam... tehát ön nem lesz egészen magányos.

– Ez már mégiscsak sok! – kiáltott felhevülten a jövevény. – Azért jöttem ebbe az isten háta mögötti fészekbe, mert a pap fia biztosított, hogy az egész környéken nincs egy szál zsidó. És az első, amit hallok, hogy máris egy egész család nyüzög. Megmondom őszintén, csalódtam. Nagyon csalódtam!

Kellemes, sima modora varázsütésre lehámlott. A hangja megélesedett, a hangja villogott, kalapját tarkójára taszítva kihívóan meredt Hermelinnére.

– Azért határozottam el ezt az önkéntes száműzetést – folytatta alig leplezve felindultságát –, hogy itt menedéket, kikötőt találjak, ahol nyugalomban élhetek. De ha ezt a vidéket is elárasztják a zsidók, akkor igazán nem volt érdemes.

– De kérem, kérem – mentegetődzött Hermelinné, hiszen én nem állítottam határozottan, hogy az illető úr izraelita. Csak azt tudom, hogy idegen és intellektüel.

– Idegen és intellektüel az máris gyanús!

– Akárhogy is van – mondta határozottan Hermelinné –, biztosíthatom, hogy a „Hársfá”-ban kitűnően fogja érezni magát. Senki nem fog a vallása után érdeklődni.

Ünnepélyesen titokzatos arccal tette hozzá:

– Annál is inkább, mert tudom, miről van szó. Fiam, a pap megírta. Értesültem, hogy hamarosan mélyreható változás várható az ön életében.

– Úgy van, úgy van – dadogta az idegen. – Bocsásson meg – folytatta higgadtabban –, de rendkívül ideges vagyok. Az utóbbi időben a legjelentéktelenebb semmiség kihoz a sodromból. A csatlakozó állomáson, amikor átszálltam, egy alakot láttam a pénztár előtt, akinek jellegzetes arca határozottan zsidó származásra vallott. Ez elég volt, hogy mindentől elmenjen a kedvem. Szerencsére azóta eltűnt a szemem elől. Ez a találkozás elrontotta az egész utamat. Megmondom egyszer és mindenkorra: nem akarok zsidót látni ezen a vidéken.

– Jó, jó – bólogatott békítően Hermelinné. – Saint-Bonifaceban nem igen lesz alkalma... De íme, a Panorama. Tehát jó étvágyat igen tisztelt... Ros... Rosen... bocsásson meg, nem tudom megjegyezni a nevét. Volna szíves még egyszer megmondani.

– Rosenfeld – válaszolta szerényen az újonnan jött –, Frank Rosenfeld.

– Persze, ez az. Mert tudniillik nekünk, franciáknak kicsit nehéz...

– Értem – bólintott Rosenfeld úr. – Nos, hát hívjon ezentúl röviden Rose-nak, asszonyom. François Rose. Majdnem ugyanaz s valóban sokkal egyszerűbb. Ajánlom magamat, asszonyom.

IV. Amelyben felmerül a haiti fehér néger kényes problémája

Ez a Rosenfeld, gondolta magában Hermelinné, meglehetősen furcsa figura. De tekintettel a városi élet kimerítő hatására, a rossz élelmezésre, s mindazokra a kellemetlenségekre, amelyekben szár-

mazása miatt része van, hirtelen hangulatváltozásai végeredményben megbocsáthatók.

Gondolataiba mélyedve vágott keresztül a piactéren. Hirtelen úgy tűnt, mintha a nevét hallaná s megfordult. Háta mögött meg is pillantotta Noémi Sobrevin-t és egy másik parasztasszonyt, Sébastienne Latière-t, a La Barbarie tanyáról, élénk eszmecserebe merülve. Miután a két asszony háttal állt, azt hitte, tévedett és folytatta útját. Pedig mégis órála beszéltek. Sébastienne egy szenzációs esetet mesélt Noéminak, melyet Irma Laffont-tól hallott, aki Eugénie Vautier-től hallotta, akinek viszont Rosalie Torunier mesélte. Múlt szombaton a volt adószedő neje valami különös lelkiállapotban berohant a fűszerüzletbe, felkapott egy jókora cipót s falánkul harapdálva, „akár az éhes kutya”, rögtön elmenekült.

– Hihetetlen! Hihetetlen...! – ismételve tágra meredt szemmel Noémi. – Azt mondja, szombaton? Igen, emlékszem. Nálam is járt ugyanakkor és alaposan fenntartott a munkámban. Meglehetősen idegesnek látszott, de azért nem hittem volna, hogy ilyesmire képes.

Időközben Hermelinné megállt a Fehér Kereszt gyógyszertár előtt és azon töprengett, hogy megvegye-e azt az üveg Soury abbé-féle fiatalító gyógyvizet, amire már hónapok óta vágyódott. Mind ez ideig nem tudta rászánni magát. A hirdetés, amelyen „Malvin néni” melegen ajánlja, eléggé biztató, viszont az abbé magától értetődően katolikus lehet csak, és kérdés, hogy ez a katolikus orvosság ugyanolyan jó hatással van-e a protestánsokra is? Ezt még alaposan meg kell gondolnia. A kísértés olyan erős volt, hogy Hermelinné végül is engedett volna, ha egy váratlan esemény visszsa nem tartja. Egy ismeretlen, körülbelül harminc év körüli, alacsony termetű férfi, borzas, göndör, vörösbe játszó hajjal, vastag ajkakkal megszólította:

– Hermelinné asszonyhoz van szerencsém? – Az asszony csodálkozó pillantással mérte végig.

– A szemközti könyvkereskedő ajánlotta, hogy önhöz forduljak. Úgy hallom, penziója van. A feleséggel és a kisfiammal vagyok és néhány napra lakást keresek.

Idegenszerű kiejtéssel beszélt, ropogtatva az r-eket, de darabosabban, mint Frank Rosenfeld.

- Valóban. - Hermelinné arcára kiült az üzleti mosoly. - Valóban egy családi penziót vezetek.

- Saint-Boniface-ban, ugyebár?

- Úgy van. A „Hársfa” penziót.

Alighogy e szavakat kiejtette, szörnyű gyanú villant fel lelkében. Fülében felcsendült Rosenfeld úr fenyegetőzése. Hát, ha ez az idegen is véletlenül izraelita? Ebből tragédia keletkezne. Rosenfeld úr megharagudnék, esetleg faképnél hagyná a penziót. Ami feletébb kellemetlen volna már csak ama apróbb előnyök, tej, vaj, tojás miatt is, amikre a jövőendő gazdaságából számított.

- Szóval néhány napot szándékozik tölteni Saint-Boniface-ban? Egy kis levegőváltozás, ugyebár? Ön idegen, ha nem csalódom. Remélem, nem haragszik az érdeklődésért.

- Dehogyan - legyintett fölényesen az idegen. - Mi haitiak vagyunk.

- Tessék...? - kérdezte Hermelinné azt híván, hogy rosszul értett.

- Haitiak. Haiti szigete... bizonyára hallott róla.

Hermelinné emlékeiben kutatott. Haiti...? Haiti...? Valami sziget, nem messze Amerikától. Lakói négerék. De ez az ember nem néger. Bár, ha alaposabban szemügyre veszi... göndör haj, belapított orr. Vastag ajkak. Mindez a néger fej jellemző vonása.

Hirtelen újabb gondolat gyúlt fel agyában. Hát persze, mindjárt eszébe juthatott volna! Ez az ember egyszerűen fehér néger. Olvasott útleírásokban fehér négerekről. Azon kívül az újságban is látott nemrégiben egy cikket, amely szerint egy braziliai tudós felfeltalált egy eljárást, aminek segítségével a négerék bőre megfehéredik. Ilyesmi történhetett ezzel az úrral is. Hiszen ha haiti, akkor kétségtelen, hogy csakugyan néger.

Hermelinné idáig ért gondolataiban, amikor egy körülbelül négyesztendő fiúcska közeledett az idegenhez:

- Gyere, papa. A mama hív.

Az apró emberke, eltekintve koromfekete hajától, megdöbbenően hasonlított apjához. Napbarnított, mahagóniszínű arcbőre meleg égövi származásra vallott.

Hermelinné gratulált önmagának éleselméjűségéhez.

– Ha panziót keres – fordult az idegenhez –, adhatok önnek egy kétágyas szobát. Nagyon barátságos szoba, remek kilátással. Szerencséje van, mert már arra is van érdeklődőm.

Izgalomban teljesen megfeledkezett Soury abbé csodavizéről.

– Mi az ára? – kérdezte az idegen óvatosan.

Hermelinné már azon volt, hogy kimondja azt az árat, amit többi vendégtől kért levélileg, de az utolsó pillanatban meggondolta magát. Egy amerikai, még ha néger is, többet fizethet. S a szerencsés ötlettől vezéreltetve öt frankkal többet mondott. Napoként és személyenként.

V. A saint-boniface-i gettó

Amikor Frank Rosenfeld letért az országútról s befordult a „Hársfa” felé vezető, gesztenyefákkal szegélyezett mellékútra, a reá várakozó örömökre gondolva túláradó jókedvében füttyörészni kezdett. Egészséges élet a szabad levegőn, nyugalom s biztonság, amik elfeledtetik a legutóbbi Lyonban töltött hónapok izgalmait.

Rosenfeld úr élete 1940 óta nem folydogált valami simán. Állandó rettegésben élt, néha éjszaka is felriadt, fülét hegyezte, ingét testéhez szorította a verejték. Attól félt, hogy internálótáborba kerül, sőt esetleg Németországba deportálják.

Kétségtelen: rendelkezik egy hatékony jogcímmel. Egykori frontharcos, kítüntetés tulajdonosa. Ez idáig, eltekintve néhány igazoltatástól, nem bántották. De mások, hasonló helyzetben nem úszták meg ilyen simán s ez a gondolat lidércnyomásként fojtogatta. A detektívek többször megállították az utcán, hogy megkérdezzék a vallását és két ízben igazolványai hitelességének megállapítása céljából bekísérték az őrszobára. Tekintettel lévén érdemeire,

rövidesen elbocsátották, de kérdés, mi lesz a következő alkalommal... Itt, Saint-Boniface-ban végre megnyugodhat.

Új életet, teljesen új életet szándékozik kezdeni. Frank Rosenfeld mozgalmasságában nem ez lesz az első újrakezdés. Szülővárosát, Rigát az előbbi háború után hagyta el – éppen, hogy betöltötte huszadik esztendejét –, s beállt a bolsevikok ellen küzdő hadseregbe. Onnan Berlinbe került, ahol befejezte tanulmányait, állandó pénzhányban szenvedvén különórák, különböző bonyolult műveletek s egy középkorú özvegy odaadó barátságának segítségével, akivel a „Romanisches Café”-ban ismerkedett meg. Építési oklevelével néhány esztendeig dolgozott Németországban, majd amikor szimatja révén arra a meggyőződésre jutott, hogy Berlin levegője nem lesz egészséges számára, Párizsba ment szerencsét próbálni. Hosszas nélkülözések után talált egy meglehetősen állandó helyet. Persze nem arról volt szó, hogy viaduktokat vagy sportpályákat építsen, hanem egyszerűen számításokat készített egy építkezési vállalkozó részére, aki ideális családi házacskákat ajánlott a közönségnek, három szoba-konyhás lakással, a külvárosban, elérhető áron. Elsőrendű anyag, „legnagyobb kényelem a legkisebb helyen”! Az évről évre tökéletesedő modell rendszeresen kiállításra került a párizsi árumintavásáron.

Most, Saint-Boniface-ban, új fejezet kezdődik. Egy fejezet, amelynek ezt a nevet adhatná: „Vissza a földhöz!” A vissza kifejezése ugyan nem teljesen szabatos, mert Rosenfeld főleg a vonatablakon keresztül látott mezőt s szántóföldet. De ha nyugalmat akar, akkor nem szabad, hogy ez a békés kikötő gettóvá változzék. Két zsidó több kilométeres körzetben, a sok száz bennszülött tömegében elvegyülve, esetleg még észrevétlenül elcsúszik. De a jövőben vigyáznia kell, s minden rendelkezésére álló eszközzel küzdeni egy esetleges invázió ellen. Emlékezetében felmerült a vasúti pénztárnál látott ismeretlen zsidó arcéle. Egyik első útja a polgármesterhez fogja vezetni, akit igyekezik majd rábeszélteni, hogy a jövőben utasítsa el a környéken letelepedni szándékozó zsidók kérvényeit.

Ami Hermelinnét illeti, meg kell fékeznie tapintatlanságát. Micsoda ötlet felemlegetni megrterési ígérését! Kétségtelen, kijelentet-

te Hermelinné fia, a pap előtt, hogy új élete küszöbén elhatározta, hogy áttér Krisztus hitére, de azt nem szabta meg pontosan, hogy melyik, a katolikus vagy protestáns úton. Távozása előtt Lyonban egy katolikus pap ismerőse, Paroli abbé, behatóan lelkére beszélt, hogy megnyerje vallása számára; olyannyira, hogy még ajánlólevelet is adott a saint-boniface-i plébánoshoz. Nem óhajtja lekötni magát semmilyen irányban, míg a plébánossal nem beszélt.

Vajon van-e egyáltalán értelme az egésznek, miután a hatóságok nem ismerik el ezeket az újabb keletű megkeresztelkedéseket? Viszont a papok igen jó néven veszik. Amikor Paroli abbéval vagy Jérémie Hermelin tisztelendővel beszél, nem győzik eléggé dicsérni elhatározását. S a báránka boldogan betérne az akolba, ha a pásztorok biztosítanák, hogy megvédik a gonosz farkas ellen. Ha néhai nagyapja rászánta volna magát, akkor ő, az unoka sohasem került volna abba a kellemetlen helyzetbe. Ott tartana, mint Montaigne, akinek még a legszélsőségesebb antiszemita sem vetik szemére zsidó származását. Hirtelen valami homályos düh gerjedt fel benne a makacs ős iránt, aki elvakultságában nem volt hajlandó lemondani a hagyományos kaftánról, a hajtincsről. Vén hülye... mindenkülönbözni akart a többiektől, míg neki leghőbb vágya, hogy eltűnjön. Ó, micsoda boldogság beleolvadni a többiek tömegébe, névtelenné válni, nem eltérni semmiben, várni egy új korszak elérkeztét, amikor az a kérdés elenyészik ismét. Ezzel a szándékkal jött Saint-Boniface-ba. Idejét földje művelésének szenteli, feleségül vesz egy árja nőt, s megvárja, míg a vihar elvonul.

A „Hársfa” épülete váratlanul felbukkant egy dombhajlat mögött. Milyen kedves, hívogató hely! Zöldellő környezetében még barátságosabbnak tűnt, mint azon a szeles áprilisi napon, amikor először pillantotta meg. Úgy van, ez a menedék, a megálmodott kikötő...

A ház elé érkezett, amikor egy torokhangú kiáltás megdermesztette:

– Hol vagy, Rebekka? Jössz már?

Frank Rosenfeld lába földbe gyökeredzett. A jellegzetes hang megismételte:

– No jössz, vagy nem jössz?

Völgyek, gesztenyefák, a bokrok között kanyargó ösvény összefolyt Rosenfeld előtt, s míg a hívás visszhangja elhalt, a ködből felmerült az egykori Riga, a szürke falak, a hazai gettó sötét utcácskái, a kaftános talmudisták, akik pontosan ugyanezekkel a szavakkal, ugyanezzel az éneklő hangsúllyal hívták a lépcsőházban pletykázó feleségüket.

A látomás szertefoszlott. A ragyogó napsugár ismét tündöklő fénnel árasztotta el a dombokat, az erdőket. De Rosenfeld tudta, hogy nem a füle csengett. Egy jiddisül beszélő férfihang egy nő hívott, aki a bibliai Rebekka nevet viseli.

Mérhetetlen düh árasztotta el. Csapdába esett! Ez volna a menedék? A biztonságos kikötő?

Illúziói romjai előtt Rosenfeld ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy sarkon forduljon, visszatérjen Francheville-be s onnan az első vonattal Lyonba.

Miért is ütköznek az effajta hősi elhatározások mindig a gyakorlati élet kicsinyes akadályaiiba? A holmiját már előreküldte a „Hársfá”-ba, lyoni szobáját feladta, s ami a legfontosabb, nincs utazási engedélye visszafelé. Nem marad más hátra: szembe kell néznie a vésszel.

Elszánt léptekkel tartott a bejárat felé. Ebben a pillanatban nyílt az ajtó, s egy ismeretlen lépett ki. Nem hitt a szemének. A vasúti pénztár előtt látott férfi, jellegzetes ábrázatával.

Heves vágyat érzett, hogy rávesse magát és megfojtsa. A bíróság bizonyára felmentené jogos önvédelem címén. De hamarosan legyűrte ösztönét, s megelégedett egy megvető pillantással.

– Hermelinnét keresi? – kérdezte az ismeretlen előzékenyen. – Nincs idehaza. Maga ugyebár az új lakó? Azt üzeni, hogy tüstént visszajön.

– Helyes, megvárom – válaszolta ajkát harapdálva Rosenfeld.

Belépett a szalonba s lerogyott a legelső karosszékre. Megpróbálta rendezni kavargó gondolatait, de a vörös hajú idegen utánajött.

– Ki akartam nyitni a bőröndjeimet – mondta –, de a feleségem bevásárolni ment és magával vitte a kulcsokat.

Egy pillanatra elnémult és szemügyre vette Rosenfeldet. Tekintete hirtelen felderült. Arcán szemtelen bizalmaskodás vegyült azal a titokzatos cinkossággal, amivel az összeesküvők súgják egymás fülébe a jelszót:

– Zsidó?

Frank Rosenfeld visszautasítón mérte végig a tolakodót.

– Mi köze hozzá? Egyébként mit keres itt?

– És maga? – adta vissza cseppet sem sértődötten a vörös.

– Egy házat béreltem.

– Úgy? Egy házat? Értem. De egyébként mi a foglalkozása?

– És a magáé? – vágott vissza Rosenfeld barátságatlanul.

– Én – mondta a vörös – autókat szedek széjjel. A még ép alkatrészeket azután igyekszem értékesíteni.

– Mintha magára szabták volna – morogta Rosenfeld. – E pillanatban persze munkanélküli. Maga lengyel?

– Nem találta ki – mosolygott ravaszul a másik.

– Nem lengyel? Hihetetlen... A kiejtése...

– Pedig mégse. Haiti vagyok.

– Mi?

– Jól hallotta. Haiti – s büszkeségtől ragyogva tartott a másik elé egy szabályos fényképpel ellátott útlevelet.

Rosenfeld egy pillantást vetett rá s rémülten hőkölt hátra. Még csak ez hiányzik! Ez az útlevél percekben belül nyakukra csődíti a rendőrséget.

– Hamis? – kérdezte fojtottan.

– Szó nincs róla. Tökéletesen valódi.

– Ugyan, ne mondja!

– Biztosíthatom. Hát nem érti? Úgy tesz, mintha a holdból cseppent volna ide. Valódi-hamis, ez az igazság.

VI. A hét Izidor első megjelenése

Hermelinné fehér négere igazat mondott. Bár nem Haitin született, sőt a szigetet még álmában sem látta, az útlevél még nem volt közönséges hamisítvány. A párizsi haiti konzulátus állította ki a szabályoknak és a haiti törvényeknek megfelelően, valódi pecséttel és aláírással ellátva. Ám a dolgoknak mégis volt egy bökkenője...

Néhány hónappal ezelőtt Bernard Bloch, harmincegy éves, lengyel állampolgár egy kis Párizs környéki üzem tulajdonosa, aki ócska autók leszerelésével foglalkozott, elmerülten töprengett egy barátja Noisy-le-Sec-i lakásán. Egy sürgős idézés kézhezvétele után menekült ide, amelyik idézésben felszólították, hogy igazolványai-val s egy váltás fehérneművel felszerelve, haladéktalanul jelentkez-zék a kerületi rendőrőrszobán. Az idézés célját nem volt nehéz ki-találni. Bernard Bloch kitartása végére érve s törvénytisztelő ember lévén, már-már belenyugodott a megváltoztathatatlanba, mikor közbelépett a felesége, apró s erélyes asszonyka, aki a leghatározot-tabban tiltakozott s kényszerítette, hogy tűnjön el, helyesebben vonuljon vissza a Noisy-le-Sec-i lakás hátsó kamrájába, amelyet ba-rátjuk e célból rendelkezésre bocsátott.

Önkéntes visszavonultsága negyedik napján megérkezett Re-bekka, akit harmadik személy jelenlétében, a francia fülek kímélés-e céljából, Renée-nek hívott.

- Jó újságot hoztam - közölte az asszony. - Megyünk Amerikába!

Bernard előbb azt hitte, hogy tréfál. De amikor az asszony el-magyarázta tervét, felderült. Renée-nek, aki egy előkelő női kalap-szalomban dolgozott, az az ötlete támadt, hogy egyik vevőjükhöz, a haiti konzul feleségéhez fordul segítségért. A konzulné tüstént el-vitte férje irodájába. Hivatalosan az iroda zárva volt - a legtöbb követség és konzulátus hónapokkal azelőtt utasítást kapott, hogy hagyja el Párizst - de a haiti konzul mégis a fővárosban maradt. Jóindulatúan végighallgatta Blochné panaszát s felajánlotta segít-ségét. Hazája törvényei értelmében ugyanis jogában állt a haiti ál-lampolgárságot adományozni olyan külföldieknek, akik különle-

ges érdemeket szereztek, s akik kijelentették, hogy Haitiban szándékoznak letelepedni. Ilyen érdemnek számíthatott az adott esetben például százezer frank lefizetése.

Ez az eljárás tökéletesen megfelelt a törvényeknek. A konzul még figyelmeztette az asszonyt, hogy amint megérkeznek Haitiba, esküt kell tenniük az alkotmányra, mert ellenkező esetben az állampolgársági okirat érvényét veszti. Renée ezt örömmel megígérte.

A legnehezebb feladat a demarkációs vonal átlépése. Ha sikerül eljutniuk Marseille-be, bizonyára találnak egy Martinique-ba induló hajót, ahonnét csak egy macskaugrás fogadott hazájukig.

Hátra volt még a pénz megszerzése. Ócska autóalkatrészek árusításából még tizenegy esztendő alatt sem lehet ilyen jelentős összeget félretenni. Blochék szerény megtakarított tőkéjükön kívül egy berendezett lakással, néhány régi ékszerdarabbal s némi árukészlettel rendelkeztek. Ha mindent sikerül pénzzé tenniük, valószínűleg módjukban állna megszerezni az állampolgársághoz szükséges érdemeket.

Renée nem hallgatta el az előzékeny hivatalnok előtt, hogy ha sikerült is összekaparni a szükséges összeget, nem marad pénzüik az utazásra. A konzul megnyugtatta. Van Marseille-ben egy emberbaráti intézmény, amely, feltéve, hogy irataik rendben vannak, segít a kivándorlójelölteken.

Bernard Bloch elragadtatva fogadta az ötletet, előbukkant börtönéből s kábultságából, és hozzálátott ingóságai értékesítéséhez. Két héttel később egy pék teherautóján liszteszsákok alá bújva baj nélkül átlépte a demarkációs vonalat. Felesége és fia másnap követték.

A kiábrándulások sorozata Marseille-ben kezdődött. Kiderült, hogy a Marseille–Martinique-i hajójárat nemrégén megszűnt. Haitiba csupán valamelyik spanyol kikötőn keresztül juthatnak el, ami nem csak költségeket fokozta tetemesen, de egy egész sor egyéb nehézséget jelentett. Ezek hamarosan megoldhatatlanoknak bizonyultak. A konzul ugyanis, aki azelőtt Spanyolországban működött, megőrizte az akkori pecséteket s az útleveleket korábbi ke-

lettel úgy állította ki, mintha még most is előző állomáshelyén tartózkodna. Az ártatlan hamisításnak nem volt jelentősége mindaddig, míg az útlevelek nem kerültek spanyol hatóságok kezébe. De amint átutazási engedélyt kellett kérniük, az okiratok hasznavehetetlenné váltak.

Bloch ezúttal teljesen elveszítette bátorságát. De még tett egy utolsó kísérletet. Egy apai nagybátyja egészen fiatal korában kivándorolt az Egyesült Államokba. Üzletet nyitott New Yorkban és évente egyszer írt Lengyelországban maradt bátyjának. Lehetséges, gondolta Bloch, hogy hajlandó lesz segíteni rajta.

Szerencsétlenségére nem ismerte Izidor bácsi címét, sőt még azt sem tudta, hogy mifajta üzlete van. Elment tehát az Egyesült Államok konzulátusára, amelyet a kivándorolni szándékozók valószínűleg ostrom alá fogtak. Miután hajnali öttől délután négyig várazkodott, számtalan barátságtalan visszautasítás után végre kapott egy címet, ahol megnézheti a New York-i telefonkönyvet. Három sűrű oldalnyi Blochot talált, akik közül tizenkettő viselte az Izidor keresztnévet, míg ezek közül hét foglalkozott kereskedelemmel.

Gondosan feljegyezte a hét címet s még aznap este hét azonos szövegű levelet írt, amelyeket másnap hajnalban az első postával, ajánlva, repülőn feladott. Az elképedt postatisztviselő azt hitte, hogy örültsel van dolga.

Néhány hónapig várt, visszavonulva egy szerény cassis-i szőlőszobában, Marseille szomszédságában, türelmetlenül lesve reggeltől estéig a postást. Hiába. A hét Izidor nem adott életjelet. Bernard Bloch kesernyés megjegyzést tett azokra, akik előtt már a családi kötelék sem szent. Majd miután vagyónának maradványa szemlátomást olvadozott, egy töprengéssel töltött, álmatlan éjszaka után közölte Renée-vel:

– Pontosán nyolcezer-hétszázhuszonegy frankunk maradt. Ha így folytatjuk, legfeljebb négy hónapra elég. Viszont ha vidékre költözünk, bizonyára olcsóbban élhetnénk. Talán kereshetnénk is valamit.

Egy órával később Bloch megjelent a cassis-i polgármesteri hivatalban és utazási engedélyt kért.

VII. Hogyan fizetett Bernard Bloch hatszáz frankot egy kényszerlakhelyért?

Frank Rosenfeld, miután végighallgatta Bloch kalandjait, tartózkodó arcot vágott:

– A maga helyében – mondta tettetett részvétellel – ki se csomagolnék. Ez a megye, amelyet már elég jól ismerek, Franciaország egyik legszegényebb vidéke. Nem tanácsolom, hogy éppen itt kezdjen földművelést tanulni.

– Ami azt illeti – válaszolta Bloch – nem vagyok teljesen tájékozatlan. Lengyelországban falun nevelkedtem. Tizenöt éves koromban két esztendeig dolgoztam egy gazdasági iskolában, mert Palesztinába készültem. Azért jöttem Franciaországba, mert nem kaptam meg a beutazási engedélyt. Egyébként megszoktam a testi munkát. Három évig Renault-nál dolgoztam és azóta is ritkán henyéltem. Idenézzen – mondta s a másik orra alá dugta kérges tenyerét, tömpe, széles ujjjaival.

– Lehet – csóválta a fejét Rosenfeld. – De éppen ezért kellene más vidékre költöznie, ahol a munkájával valóban kereshetne.

– Mondja csak – hunyorgott Bloch –, hát maga miért nem keres más vidéket?

– Én? – kérdezte tartózkodón Rosenfeld. – Az én esetemben más a helyzet. Szigorúan személyes természetű okaim vannak.

– Nekem is szigorúan személyes természetű okom van – vágta vissza Bloch.

– Mesélje másnak! Hiszen nem ismer itt senkit. Nem is értem, miért éppen Saint-Boniface-ot választotta mezőgazdasági tevékenysége színhelyéül.

– Ez megint valóságos regény. De miután úgy látszik, érdekli, szívesen elmesélem. Abban, amit mond, igaza van: egy árva lelket sem ismerek Saint-Boniface-ban. De Franciaország egyetlen más falujában se. Sem a feleségem, sem én, soha nem éltünk itt vidéken. Tehát amikor választanunk kellett, azt mondtam: döntsön a sors. Fogtam egy térképet, behunytam a szemem és a ceruzával vaktában megjelöltem egy pontot. A ceruza hegye Saint-Boniface-ra mu-

tatott. A név tetszett. A hely is tetszik. De egyébként is késő volna változtatni.

- Miért? Mehet máshová is?

- Szó sincs róla! Ide vagyok utalva, kényszerszertartózkodásra.

- Kényszerszertartózkodásra? - ráncolta szemöldökét Rosenfeld.

- De hiszen csak azokat az idegeneket küldik kényszerlakhelyre, akiket kiutasítottak valahonnan. Maga nincs ebben a helyzetben.

- Félig-meddig. Nem utasítottak ki, hanem kiutasítottam magam. Ez nem egészen ugyanaz. Bizonyosság, hogy egy csomó pénzembe kerül.

- Ne tréfáljon - mérgeskedett Rosenfeld. - Azt már hallottam, hogy valaki fizet azért, hogy ott maradhasson, ahol van. De hogy kiutasíttassa magát...

- Pedig mégis úgy van. Sőt, manapság elég gyakori. Találtam Marseille-ben egy közvetítőt, aki hatszáz frankért oda küldeti az embert kényszerszertartózkodásra, ahová az illető választja. Persze a nagyvárosok kivételével. Egy megfelelő helyen addig maradhat, amíg jólesik, és nem történhet meg, hogy ide-oda labdáznak az emberrel, egyik megyéből a másikba. Mert ismerek ilyen eseteket!

Rosenfeld lemondóan sóhajtott. Belátta, hogy az ellenfél erősebb. Igyekezett legalább arra rávenni Blochot, hogy egyetlen zsidó barátját sem hívja maga után Saint-Boniface-ba. De a haiti semmiféle feltételről nem akart hallani.

- Éppen úgy itthon vagyok itt, mint maga - fejezte be a beszélgetést. - Azt teszem, amit akarok. És ha ez magának nem tetszik - hunyorított vidáman -, tegyen róla!

AZ ÍRÁSTUDÓK BEÖZÖNLÉSE

I. Egy bab és zöldborsó közé tévedt újságíró elhatározta, hogy leszállítja vízfogyasztását

A mézeshetek nem tartottak sokáig Vautier-ék és Verèsék között.

A kölcsönös kiábrándulás már a sainte-boniface-i úton kezdődött. Mielőtt a karaván elérte La Grange-ot, Eugénie Vautier megütközve tapasztalta, hogy a „marseille-i hölgy” behatóan érdeklődik a környékbeli élelmiszerárak után s többször elkomorodik, amikor hallja, hogy ez vagy amaz mibe kerül. Az új lakók talán nem is olyan jómódúak?

Csalódása még csak növekedett, amikor beszélgetés közben kiderült, hogy lakójának felesége nem zsidó, hanem protestáns. Míg ugyanis Saint-Boniface-ban a zsidóknak az a hírük, hogy bőkezű vendégek, vajon mi lesz a helyzet egy olyan házaspárnál, amelyiknek csak a fele izraelita? És hát az asszony kezeli a pénzt? Mindez bonyolultnak tűnt s mindenképpen jóval kevésbé csábítóknak, mint az első pillanatban.

Verèsék viszont élénk csalódást éreztek, amikor kiderült, hogy új lakhelyükre a tulajdonos ismételt ígéretei ellenére még nem vezette be a villanyt. Amikor ütközben szóvá tette, Vautier félretéve szokott hallgatagságát, hosszan magyarázattal szolgált, amiből egy árva szót sem értett, legfeljebb annyit, hogy az okok meglehetősen bonyolultak, valami különleges drótról van szó, amelyet csak egy bizonyos fából készült oszlop ellenében hajlandók szállítani. Mindez összekavarodott valami elhanyagolt furunkulus homályos történetével. De „hét vagy három” nap alatt az ügy elintéződik. Ez az ígéret tökéletesen megnyugtatta az örök optimista Verèst, aki nek persze sejtelve sem volt e helyi kifejezési forma valódi jelentőségéről.

A komor „villa” szintén csak részben elégítette ki Ellen Verès várakozását. A támogatás meglehetősen felületesen történt, a szoba sarkában mindenféle szemét halmozódott, s Vautier elfelejtette kimeszselni a szobát, ahogy levelében megígérte. Eltekintve néhány, a padlásról lehozott bútordarabtól, a ház belseje alig változott legutolsó lakója, egy gyönyörű fekete bakkecske távozása óta, aki mint Vautier-né anyjának közvetlen utódja birtokolta, és aki a párosodási időszakban itt fogadta a környékbeli nösténykecskéket.

– Végre itthon! – kiáltotta Verès elragadtatással.

Amikor Vautier fia segítségével beállította a tűzhelyet, Zette az anyjához szaladt s néhány szót súgott a fülébe.

Az asszony férjére bízta a csecsemőt, kézen fogva a kislányt s megkérdezte Vautier-t, hogy hol a mellékhelyiség.

– A mellékhelyiség? – Vautier a fejét vakarta. – Használhatják az egész rétet a ház mögött és az erdő sincs messzire.

Verèsné nem hitt a fülének. Városi volt testestül-lelkestül s ráadásul skandináv.

– Ne nyugtalankodjon – csillapította Vautier. – Télen hozzánk jöhetnek, az istállóba. Legalább szaporodik a trágya.

A sötét képben mégis felvillant néhány fénypont, amikor Eugénie, miután ünneplő ruháját felcserélte egy ezer folttal foldozott blúzzal, felmerült a láthatáron. Szerény mosollyal tett az asztalra egy kendővel leborított kosarat:

– A vacsorára valót hoztam – mondta.

Gyengéd mozdulattal fellibbentve a kendőt, leleplezte tartalmát. Egy darab kolbász került elő, fél tucat tojás, kis vajgombóc, két kecskesajt és végül egy szelet kissé avas szalonna.

Verès a kezét dörzsölte a kincsek láttán. Kezdődik a jó élet!

Eugénie átvette a nyomában baktató lányától a másik kosarat, amely egy liter tejet, jókora cipót és néhány kiló krumplit tartalmazott.

– Ez elég lesz két-három napra.

Vautier pedig, miután felállította a tűzhelyet, begyújtott, s míg a tűz vidáman ropogni kezdett, valami titokzatos szerszámmal babrált.

- Mi ez a fémcilinder? – kérdezte Verès.
- Napfény gázlámpa. Nagyon jól világít.
- Napfénygáz? – kérdezte elképedve az újságíró.
- Nem ismeri a napfénygázt? – Vautier az orra alá tartott egy apró szürke kövekkel teli pléhdobozt.

- Látom már. Acetilén! – Átható szagáról Verès ráismert a szóban forgó anyagra.

- Napfénygáz vagy acetilén, egyre meg – bólintotta a paraszt.
- De takarékoskodjon vele, mert nincs sok. És ha veszek, minden alkalommal élelmiszert kérnek cserébe.

Lecsavarta a fémhenger fenekét, beledobott néhány szürke szemet, kétszer ráfújta a csapjára, belehelyezte egy félig vízzel telt ócska konzervdobozba és meggyújtotta. Fehér lángnyelv csapott fel.

- Fiat lux! – kiáltotta elragadtatva Verès.
- Ó, luxusnak éppen nem mondhatnám – szerénykedett Vautier.
- De egész jól világít.

- S milyen egyszerű és praktikus! – lelkesedett az újságíró.

Felesége, jóval gyanakvóbb, közelebb lépett, hogy megvizsgálja a lámpát.

- Tudod, hogy kell meggyújtani? – kérdezte óvatosan.
- Hogyne tudnám, drágám – nyugtatta meg a férje. – Gyerekjáték. Majdnem olyan világos, mint a villany.

Amikor magukra maradtak Verèsék, kicsomagolták a legszükségesebb holmijaikat, s egy üstöt tettek a tűzhelyre, hogy vizet forraljanak. Vautier-né visszajött egy párolgó fazékkal.

- Főztem maguknak egy kis levest. Gondoltam, késő lesz, hogy nekikezdzjenek.

- Határozottan úszunk a jólétben! – kiáltotta Verès, amikor a család helyet foglalt az asztal körül. – Kíváncsi vagyok, mit kapunk holnap. Azoknak a nesze semmi, fogd meg jól ebédeknek mindenestre befellegzett. Már a könnyökömön nőtt ki az az örökös karotta és fehérrépa.

Vacsora után Verès, miközben elégedetten szívta cigarettáját, nem győzte Saint-Boniface dicséretét zengeni és gratulálni magának, hogy faképnél hagyta Marseille-t.

– Rendkívül kedves népek – mondta. – Látod, hogy igyekeznek kedvünkbe járni? Nem volt igazad, hogy kimutattad elégedetlenségedet a mellékhelyiség miatt. Ne felejtse el, falun vagyunk. Olvastam egy komoly történelmi műben, hogy a mellékhelyiséget Franciaországban egészen a legújabb korig, legalábbis vidéken, csupán a gazdagok házaiban ismerték. A falu valószínűleg ma is követi a hagyományt. De bárhogy is van, légy kissé türelmesebb. New Yorkban csempés fürdőszobád lesz, majd meglátod!

Ellen elnéző kételkedéssel hallgatta. Két esztendő óta, amióta Párizst elhagyták, férje az egykori újságíró, mindent erre a lapra tett fel. Marseille-ben, ahol mindenki a kivándorlásról álmodozott, valóban nehéz volt elkerülni a fertőzést. Ha két menekült találkozott, nem jó napottal üdvözölték egymást, hanem ezzel a kérdéssel: „Megvan már a vízuma?” Verès, csakúgy, mint a többiek, beutazási vízumot kért az Egyesült Államokba, és érintkezésbe lépett az intellektuelek kivándorlását elősegítő egyesülettel.

A formalitások sajnos előre nem látható nehézségekkel jártak. Minden hivatalos okirat is újabbat szült: az erkölcsi, politikai, anyagi, egészségügyi biztosítékok váltakoztak az egyre részletesebb önéletrajzokkal. Amikor Verès iratcsomója elérte a kívánt vastagságot, egy washingtoni Torquemada lidércnyomásos álmában újabb „vízpróbát” eszelt ki, mielőtt keresztülengedné a kérvényező az óceánon; megdönthetetlen bizonyítékokat kellett csatolniok fel- s lemenő rokonaik erkölcsi megbízhatóságáról, politikai véleményéről, valamint hivatalos záradékkal ellátott igazolást esetleges elhunytairól. Ami tekintettel arra, hogy a háború elvágta Verès nagyszámú családjától, többé-kevésbé megoldhatatlan feladatnak bizonyult.

Verèsnek hosszas fáradozás után egy egyesület segítségével sikerült legyőznie az akadályok nagyobbik részét. Már csak a végső jóváhagyást várta Washingtonból, ami a szakértők véleménye szerint legfeljebb két-három hónapot vehet igénybe. Mindezen izgalmak és az élelmezési korlátozások következtében hat hónap alatt tizenöt kilót fogyott. Miután párizsi lakása s könyvtára értékesíté-

se után maradt némi pénze, elhatározta, hogy a nagy utazás előtt hízőkúrát tart, s rendbe hozza egészségét.

Az utazástól és a bő étkezés szokatlan fáradalmaitól bágyadtan Verèsék hamarosan leszenderültek. De hajnali két óra tájban Verèsné gyanús zajra ébredt. A mennyezet, amely egyben a padlás padlójául szolgált – mintha könnyű lábú tündérek táncolnának a fejük fölött –, halkan recsegett, majd mindenféle titokzatos tárgy indult titokzatos utakra. Erre már Tibor is felriadt. Hajnalig hallgatták a patkányok vidám hancúrozását.

Másnap fél hét tájban Ellen lement a konyhába, hogy elkészítse a csecsemő tejes palackját, aki mint vérbeli Verès, erélyesen követelte reggelijét. Néhány perccel később férje, aki időközben ismét elszunnyadt, azzal a kellemetlen érzéssel ébredt, hogy valaki a torkát szorongatja. Amikor kinyitotta a szemét, a szoba levegője már sűrű volt a füsttől. Ég a ház? Fejvesztetten rohant le a szobát a konyhával összekötő lépcsőn.

Ellen a tűzhely előtt térdelt, arca kipirosodott, szeme vörösre csípve hunyorgott, ruháját belepte a hamu és a korom. Kinyitotta a konyhaajtót, hogy a légmozgás kivigye a füstöt, de a tűzhelyből kétszer annyi gomolygott elő, mint amennyi az ajtón kifért és elárasztotta az egész házat.

– Te kis ügyetlen! – mondta Verès elnézően. – Úgy látom, sejtelled sincs, hogyan kell bánni vele. Nem látod, hogy így elfojtod a tüzet? Engedj oda.

Néhány gallyat dobott a tűzhelyre, öngyújtójával lángra lobbantott egy darab újságpapírt, aládugta és várta a hatást. A hatás hamarosan jelentkezett, egy az előbbieknél jóval sűrűbb füstgomolyag képeben. Verès köhögött, torkát köszörülte, felszaladt a szobába, hogy kinyissa az ablakot.

A kísérletet, hasonló sikerrel, háromszor is megismételte. Verès a fejét csóválta s egy formás kis fizikai előadást rögtönzött a hideg s meleg levegő kölcsönhatásáról, a koromról s a szénágról. Majd újból nekigyürkőzött.

Háromnegyed órai kitartó erőfeszítés után csoda történt. A füstölés megszűnt, a levegő lassanként kitisztult.

– Látod – mondta diadalmasan –, egy kis kitartással minden megoldható.

– Kétségtelenül – válaszolta Ellen. – De ha ez így lesz minden egyes alkalommal, ha tüzet akarok gyújtani...

Reggeli után – amelynek folyamára az estéről maradt vaját az utolsó morzsáig elfogyasztották – Verès a vederrel, Zette kíséretében nekiindult, hogy vizet hozzon. Vautier a kertjét öntözte.

– Honnan hozhatok vizet? – kérdezte Verès udvariasan.

– Vizet...? – visszhangozta Vautier gondterhelten. – Hát bizony e pillanatban a kút majdnem kiszáradt és meg kell öntöznöm a babot, amit tegnap ültettem. Menjen inkább a forrásra, a szomszédja kertjének a túlsó végébe.

– Á, szóval szomszéd is van? – érdeklődött az újságíró.

– Hát persze. Még nem találkozott a Bardette-tel? Ha végigmegy a kerten és rátér a kis ösvényre a zöldborsó meg a bab között, valamivel lejjebb megtalálja a forrást. De ne vigye magával a lányát, az öregasszony nem szereti a gyerekeket. Ne hagyja a kislányt hancúrozni, mert megdühödik, meglátja. Tudja, az ilyen hóbotos vénlányok...

Verès Tibor áradozóan megköszönte az útbaigazítást, visszakísérte Zettet az anyjához és lábujjhegyen indult a szomszéd kertje felé. Néhány lépés után az ösvény kettéágazott. Az újságíró megtorpant.

„A zöldborsó és a bab között”, ismételte révedezve. A tányérján persze minden nehézség nélkül megkülönböztette a két főzelékféléket, de itt a kertben mindez a tömérdek zöld levél többé-kevésbé egyformának tűnt. „A zöldborsó és a bab között”... De melyik az egyik s melyik a másik? Az élet teli van rejtélyekkel.

Szerencsére a forrás halk mormolása útbaigazította, hamarosan felfedezett egy vízsugarat is, ami vékonyan csergedezett egy szikla alól. Megtöltötte a vedret és vidáman indult vissza az ösvényen. Útközben számot vetett, hogy hányszor kell majd bejárnia ezt a távolságot minden nap, hogy háztartását elláthassa vízzel. Egy hetilapban olvasta, hogy a civilizált ember vízszükséglete, fogyasztását és tisztálkodását beleértve, legalább napi tíz liter. A veder úrtartalma

a legjobb esetet véve öt liter. Négyyszer tíz az negyven, negyven osztva öttel az nyolc. Vagyis nyolc séta oda-vissza napjában.

Itt tartott számításaiiban, amikor a szomszéd házának küszöbén megpillantott egy rongyokba öltözött, töpörödött öregaszszonyt, vállán macskájával. Kétségtelen, hogy ez a baljós jelenség azonos a Vautier által említett Bardette-tel.

A betolakodó láttára Bardette összeráncolta szemöldökét, majd jeges, átható pillantással tetőtől talpig végigmérte Verès, aki mélyen meghajolt, mire a veder tartalmának tekintélyes része kioccsant... s a legválogatottabb udvariassággal mondta:

- Kezét csókolom, asszonyom!

Bardette válaszként alig észrevehetően biccentett, de szigorúan összeszorított ajka nem moccant.

Verès egy balett-ráncos könnyedségével folytatta útját, mind-egy bocsánatot kérve betolakodásáért s azért, hogy egyáltalán létezik.

Naponta nyolc ilyen út! Tizenhatszor elhaladni a vénasszony háza előtt!

Mikor hazaért, Ellen éppen a készleteket vette számba a közelgő ebédre való tekintettel.

- Van krumplim - mondta töprengve - és kinyithatok egy csomag makarónit abból, amit magunkkal hoztunk Marseille-ből. Van még egy fél sajt is, és néhány szelet kolbász...

- Teljesen elegendő. Ne legyünk szerénytelenek. Bízunk meg házigazdánk tapintatában. Lefogadom, hogy maguktól is gondolnak rá és hoznak valamit, csirkét vagy egy nyulat...

A fogadást elvesztette volna. Délig a Vautier család egyetlen tagja sem jelentkezett.

- Vasárnap van, valószínűleg misére mentek - magyarázta Verès. - Napközben bizonyára nagyon el vannak foglalva. Nem kívánhatjuk, hogy elhanyagolják munkájukat miattunk.

A nap már nyugovóra hajlott, amikor sétájukból hazatértek, lelkesen dicsérve a táj szépségét és egy üveg mixed pickles-szel gazdagabban, amit Verès diadalkiáltással fedezett fel Tournier boltjában, ahol a borra és dohányra beiratkozott. Vásárolt egyéb hóján

egy doboz cipőkenőcsöt is, valamint a család éjszakai nyugalját biztosítandó, egy tubus patkánymérget.

Betért a tejért Vautier-ékhez. Látogatása meglehetősen hosszúra nyúlt. Verès udvariaskodott, sőt elhelyezett néhány szellemes szójátékot is, egyébként kevés sikerrel. Időt akart engedni Eugénie-nek, hogy megtöltse az előző napi kosarat. De Eugénie elmerülten kavargatta a levest, elengedte füle mellett az enyhe célzásokat. Egyenesen előállni kérésével mégsem akart, s megelégedett azzal, hogy egy macskát kölcsönzött éjszakára. „Hogy kordában tartsa az egereket”, mondta tapintatosan. Amint hazaért, a macskát felvitte a padlásra, gondosan bezárva mögötte az ajtót. Jobban bízott az állatban, mint a méregben, amely a címke szerint közel háromszázötven éves, valószínűleg elveszítette hatékonyságát. Mint kiderült, a cipőkenőcs is hasznavehetetlennek bizonyult, s néhány eredménytelen kísérlet után a ház mögötti szemétdomb állományát gyarapította.

Leszállt az éj. Elérkezett a világítás ideje. Verès elővette a napfénygázlámpát és lelkiismeretesen megismételte Vautier előző esti műveletét. De amikor a gyufát a csaphoz tartotta, semmiféle láng nem csapott fel, csupán a henger mélyéből tört elő valami gyanús gurgulázás.

- A víznek - magyarázta meggyőződéssel - ezen a csapon kell felemelkednie, hogy felolvassza a köveket és gázt fejlesszen. Várjunk egy percig.

De amikor a második gyufával közeledett a csaphoz, váratlan és ijesztő esemény következett. A gurgulázás hevessége megkettőződött, hegyes lángnyelv csapott ki egy pillanatra élesen világítva be a konyhát, majd fülsüketítő durranás hallatszott, és ismét homályba borult minden. A fémhenger felrepült a mennyezetig és visszahulltában összetörte a tejesüveget.

Zette üvölteni kezdett. Ellen felrohant a hálószobába, hogy megnézze, nem történt-e baja a csecsemőnek. A baleset okozója lassan-lassan lecsillapodott, bár a keze még mindig remegett.

Verès hóna alá csapta a lámpát, s átvitte Vautier-hez, aki fejcsóválva vizsgálgatta:

– Nem nyomta be elég szorosan, vagy túl sok vizet öntött a dobozba. A csap is eldugult. Tudja, ezekkel a lámpákkal mindig van valami baj.

De szakértő keze alatt a lázadó lámpás hamarosan megszeli-
dült, és a Verès család ezen az estén lámpavilág mellett ült le a fe-
lettébb szerény vacsorához. De Verès törhetetlen optimizmusát
még az a nyilvánvalóan ellenséges pillantás sem ingatta meg, ame-
lyet szomszédnője vetett feléje, amikor a vederrel a forráshoz ment.

– Egyelőre a megszokás korszakában vagyunk – jelentette ki
bölcsekedve. – Ha ezt az időszakot magunk mögött hagyjuk, meg-
látod, úgy fogunk élni itt, mint hal a vízben. Voltunk már lényege-
sen nehezebb helyzetben is. Persze még a „Fekete karácsony” előtt...

II. Amelyben kiderül, hogy a történésznek nem kell a múltba menekülnie, hogy felfedezze a „történelem ellentmondásait”

A „Fekete karácsony” epizódja sorsfordulót jelentett Verès újság-
írói pályafutásában. Két esztendőn keresztül Tibor, egy szombat-
helyi kistisztviselő fia, tejeskávén élt a Montparnasse kávéházai-
ban. Itt írta cikkeit és interjúit egy Bács megyei magyar lap számára,
amelynek rendszertelen pénzküldeményeiből legfeljebb a legnyo-
masztóbb adósságainak visszafizetésére tellett.

Egy napon felfedezett újságjában egy hírt, amely felkeltette ér-
deklődését. Egy magyar arisztokrata ismeretlen okokból öngyilkos
lett egy fővárosi nagyszállóban. A cikkíró megemlítette, hogy az
öngyilkos egy mulatóhelyen töltötte utolsó éjszakáját, s magához
intve a cigányprímást, több ízben eljátszatta vele a „Fekete kará-
csony” című divatos dalt. Tudósítását azzal fejezte be, hogy nin-
csen kizárva, miszerint sötét szándékát ez a mélabús dal
sugalmazta.

Verès, aki időnként egy párizsi déli lap számára dolgozott,
húsz sort ütött össze erről az eseményről s művét átnyújtotta a
szerkesztőnek.

– Nem rossz – mondta a szerkesztő –, csak kissé ízetlen. Kicsit meg kell fűszerezni. Csak bízza rám. – És kiutalt a szerzőnek huszonöt frankot.

Másnap Verès az újság harmadik oldalán egy körülbelül százsoros riport formájában, „A gyilkos dal” címmel látta viszont remekművét. Megdöbbenéssel fedezte fel, hogy a szerkesztő, nyilvánvalóan fűszerezés céljából, még két egyént végzett ki ugyanolyan körülmények között, mint ahogy az eset eredeti szenvedő hőse távozott az árnyékvilágból.

Néhány nap múlva egy nagy esti lap vasárnapi melléklete közölte egy teljes oldalon, hármassal címmel:

„Amikor a cigány vonója halált muzsikál!”

„Öngyilkossági járvány a magyar fővárosban!”

„A kormány betiltja a »Fekete karácsony« című dalt!”

Ez a cikk – Copyright by Tibor Verès –, amelyet egy megkapó fényképsorozat kísért, kétezer-ötszáz frankot s világhírt jelentett. Verèsnek egy napi munkájába s huszonöt frankjába került, amit egy egyetemi hallgatónak fizetett, akivel a legkirívóbb nyelvtani hibákat javíttatta ki. A lecke, amelyet a francia szerkesztőtől kapott, nem veszett kárba.

A szenzációs helyszíni riportot még aznap megvásárolta kétszáz dollárért egy amerikai ügynökség. Este egy divatos énekesnő telefonált Verèsnek, meghívta öltözőjébe s megkérte, szerezze meg számára a dal előadási jogát.

Három nappal később Verès a kottával egyidejűleg – repülőgépen hozatta Budapestről – elvitte az énekesnőnek az egyelőre meg lehetőségen nyers szövegfordítást, amelynek a refrénje körülbelül így hangzott:

„Fekete karácsony, fekete karácsony

A nap még ragyogott, míg szívemben gyász ült

Átkozott karácsony

Fájdalmas karácsony

Tragikus karácsony!”

Az énekesnő lejátszotta zongorán a dalt és egy pillanatig álmodozva nézett maga elé:

– Meglehetősen nyekereg – mondta ajkát biggyesztve. – Ami pedig a szöveget illeti, tökéletesen hülye. De majd csinálunk vele valamit.

Csakugyan csinált vele valamit. Egy ügyes zeneszerző hangszerelésében, új szöveggel, amelyben Verès a sajátjából egyetlen szót sem látott viszont, a „Fekete karácsony” óriási sikerrel került előadásra, s az énekesnőt a kritikusok ez alkalomból a „Music Hall Dúseja” néven emlegették. A sikerhez a rendezés is nagyban hozzájárult. A díva fekete fátylakba burkolva egy koporsóra támaszkodva, fényszórók sápadtfehér világításában adta elő gyászos dalát.

Így kezdődött Párizsban Tibor Verès újságírói pályafutása. Kezdeti sikere után a „Fekete karácsony” cikk szerzője számos riportázt fémjelzett nevével. Hol Greta Garbo magánéletről, hol Al Caponéról, hol a mayerlingi tragédia újabban felfedezett kulisszatitkairól írt. Időközben néha-néha elfogta az undor. Ilyenkor megpróbált valami mást is csinálni. Amikor feleségül vette Ellen Myran ifjú festőművésznőt és meglátogatta apósát, egy norvég parti hajó kapitányát, megpróbált hiteles riportot írni a Lofoten-szigetek halászáinak keserves életéről. De a szerkesztőségben úgy találták, hogy ezekből az írásokból hiányzik a „sex appeal” és Tibor Verès menthetetlenül visszazuhant Greta Garbójához, Mayerlingjéhez és gengsztereihez.

* * *

Az éjszaka folyamán Verès heves kapirgálásra és nyávogásra ébredt. A macska adott életjelt ily módon, valószínűleg megéhezett börtönében. „Várj egy kicsit”, vigasztalta gondolatban Verès, „az egerek csak később bújnak elő lyukaikból”. De a macska, úgy látszik, nem győzte türelemmel. Majd hirtelen elnémult. Ezzel egyidejűleg Verès halk, csergedező neszt hallott.

Összerándult. Egy csepp az orrára hullott. Megeredt volna az eső? A háztetőn helyenként rések tátonganak, lehetséges, hogy a víz becsepeg.

Az első cseppet több másik követte. Langyosak voltak és kellemetlen szagot árasztottak.

Verès kiugrott az ágyból, gyertyát gyújtott, s felmászott a létrán a padlásra. Egy gyanús kis tócsa közelében, amely csendesen szivárgott le a deszka szélén, megpillantotta a macskát.

Dühösen nekirohant a bűnösnek, de a gyalázatos dög felhasználva a kínálkozó alkalmat, néhány ugrással kívül termett a nyitott ajtón. Lefutott a konyhába és az ablakon keresztül, amelynek hiányzott az egyék üvege, kereket oldott.

Verès megmosta orrát, visszafeküdt, másik oldalára fordította a párnát, s megpróbált újból elaludni. Eredménytelenül; néhány pillanat múlva kezdődött a patkányok boszorkánytánca.

Másnap reggel Verès a csecsemő üvöltésére ébredt, kavargó fejjel, égő szemmel, rossz szájjal, mint valami kicsapongó éjszaka után. Nagy feladat várt rá: a házigazdája által előkészített tüzelő elfogyott, fel kellett aprítania néhány tönköt, amit Vautier a „villa” mögött felhalmozott.

Verès soha a töltőtollán kívül más szerszámot nem vett még a kezébe. „A szakemberek korszakát éljük”, mondogatta, „mindenki maradjon a mestersége mellett”. De most nincs kibúvó. Maga elé készített egy hatalmas ágat, s a magasba lendítette a fejszét. De megfeszített erővel mért csapásától a fatörzs éppen hogy kissé elmozdult helyéből.

– Így soha nem boldogul! – kiáltott át Vautier, aki kertjéből szemlélte erőfeszítését. – Nosza ide a kecskelábat, azzal könnyebb.

Verès gondolataiba mélyedve lépkedett a gazda háza felé. Hogy vághatja el a fát egy kecskeláb segítségével? De szégyellt bővebb felvilágosítást kérni.

A ház előtt megpillantotta a család legifjabb tagját, egy kilencszendős kölyköt, aki fát hasogatott egy tönkön. Milyen könnyedén, pontosan, kiszámítottan kezeli a baltát!

– Mondd, fiam – kérdezte –, meg tudnád mondani, hol a kecskeláb? Fát akarok vágni – tette hozzá, de óvakodott kitérni a részletekre.

– Ott van az orra előtt – válaszolta a gyerek kerek szemeket meresztve, s egy tárgyra mutatott, amelyet Verès több ízben látott anélkül, hogy rendeltetésével tisztában lett volna. Szóval a kecskeláb nem okvetlenül egy négy lábú emlős végtagja. Megkönnyeb-
bülten kapta a vállára.

– Tegye rá a fát és fűrészlje el – oktatta Vautier.

Milyen egyszerű s mégis hatékony! Persze a szakemberek.

E pillanatban feltárult a „villa” ajtaja, s egy hatalmas füstfelleg gomolygott ki rajta.

– A tűzhely füstöl kissé – mormolta zavartan Verès.

– Talán elfelejtettek papirost gyújtani a lyukban.

– Papirot gyújtani a lyukban? – ámuldozott Verès.

– Hát persze. Nem látta azt a kis nyílást a tűzhely közepén? Az arra való.

Verès faképnél hagyva a fűrész, berohant a konyhába.

– Csodálatosak ezek a falusiak! – kiáltotta. – Valóban nagyszerű fajta!

Titokzatos arccal felkapott egy darab újságpapírt, meggyújtotta és a szellőztető nyíláshoz tartotta.

A papiros fellángolt és a füstölés menten megszűnt.

– Íme...! – mondotta olyan kézmozdulattal, mint a bűvész jól sikerült mutatványa után. – Feltétlenül írok egy cikket a parasztok tapasztalati tudásáról.

Visszatért a fűrészhez. Félórás testgyakorlat után elviselhetetlen szúrást érzett a hátában, két tenyeréről lehorzsolódott a bőr, bal hüvelykujjának körme beszakadt. Sőt egyik cipőjének orrát is felhasította. S az ennyi fáradozás után kitermelt famennyiség egyetlen napi szükségletüket sem fedezte. Megalázottnak érezte magát, dühös volt és átkozta gyakorlati ismereteinek teljes hiányát. A nevelés hibája. Mire jók az elvont tudományok, a latin nyelvtan és logaritmus? Teletömik a fejüket, de nem tanítják meg, hogyan kell kézbe fogni egy baltát. Ha Robinsonként kellene élnie egy elhagyott szigeten, néhány nap alatt éhen halna. Míg Philibert Vautier...

Philibert Vautier őszintén szólva a legmélyebb megvetéssel szemlélte lakója erőlködését. Hogy valaki egy fatönköt ne tudjon elfűrészelni!

– Ha nem akarja saját maga felaprítani – mondta félvállról –, felvágathatom a fiammal. Ő már megszokta. Olcsón megcsinálja.

– Készséggel – mondta hálásan Verès. – Nagyon köszönöm! De szívesen segítenék.

– Jó, majd maga fűrészelve ketté a tuskót. A tűzhely nem valami mély.

A megállapodás szerint a tüzelőanyag szolgáltatása tulajdonképpen benne foglaltatott a „villa” bérében. De azóta Vautier meggondolta magát. A „tüzelőanyag-szolgáltatásban” nincsen feltétlenül beleértve a házhoz szállítás. Már odavetőleg értésére adta lakójának, hogy a fa rendelkezésére áll az erdőben, körülbelül két kilométernyire a tanyától.

– De ha segíthetek magán – tette hozzá –, a fiam hazahozhatja taligán, és lerakhatja ide a fal tövébe. Olcsón megcsinálja.

A bér illetően felszórólásában Vautier meglehetősen gyakorlattal bírt. Kereskedői érzékének 1940-ben a menekültek érkeztakor ébredt tudatára. Alaposan megnyúzta a szerencsétleneket, akik a keze ügyébe kerültek és ugyanakkor jószívű mosollyal zsebelte be az apró szolgálatokért járó hálálkodásokat.

Később egy szétzüllött ezred maradványain, amely egy ideig Saint-Boniface-ban állomásozott, tökéletesítette módszerét. Bora kimérésével számottevő nyereségre tett szert. Nem beszélve a segítségről, amit az unatkozó katonáktól kapott, akik behordták a szénáját, felásták a kertjét. Soha ilyen olcsó napszamosokat nem látott Saint-Boniface.

Amikor a katonák s a menekültek eltávoztak, Philibert Vautier megvásárolta azt az erdőt és azt a néhány darab földet, amelyre már régen fáj a foga. A föld akkoriban olcsó volt s a pénz ritka.

– Még egy jelentéktelen részletet szeretnék tisztázni, igen tisztelt Vautier úr – fordult házigazdájához Verès, miután a faüzletet megköttették. – Talán átengedhetne nekünk némi élelmiszert is. A krumplin kívül mondhatnám, semmink sincs már. Érkezésünk

estéjén tanúsított előzékenységének sajnos nem sok kézzelfogható nyoma maradt. *Sic transit*, mondták volna a rómaiak...

Lakójának virágos beszédmódja bosszantotta Vautier-t. Gyakran a felét se értette annak, amit mondott. Ezúttal azonban tüstént beviláglott az agyába, hogy a Verès család elfogyasztotta a kolbászt, szalonnát, sajtot és ki tudja, talán a vaját is.

- Hát... izé... hát már minden elfogyott? Mert mi, tudja, a kolbászt meg a sajtot kenyérrel esszük, a szalonnát meg csak a leveshez használjuk.

- Természetesen - Verès rossz lelkiismerettel sütötte le a szemét. - Be kell vallanom, hogy tartózkodásunk első időszakában éhesek lévén, kissé kirúgtunk a hámból. Mindjárt az első este Gargantuához méltó vacsorához fogtunk.

Vautier vállat vont. Az ilyen lyukas tenyerűek kezéből kifolyik minden, nem érdemes nagylelkűsködni. De ha mindenáron akarja...

- Talán akad valami - mondta. - Megkérdezem az asszonyt, adhat-e egy kis sajtot. De ne számítsanak rá minden nap. A gidáim még szopnak. Ha a leveshez kell, adhatok néhány pórét a kertből. Talán egy kicsit kemény lesz, de mit tegyek, ha nincs más.

- Póréhagyma? Kitűnő - kiáltotta Verès felvidámodva.

- Ez a főzelék felettébb gazdag D-vitaminban. Ami viszont a szükséges kalóriákat illeti, esetleg egy kis vaj...

- Vaj? - Vautier tehetetlen mozdulatot tett. - Éppen rosszkor mondja. A múltkor csak azért kapart össze egy keveset a feleségem, hogy maguknak örömet okozzon. A rekvirálás az utolsó cseppig elviszi a tejet.

- Jó, hogy említi. Legalább egy liter tejre volna szükségünk naponta...

- Hm... - Vautier nem szívesen időzött ennél a kényes kérdésnél. A lehető legkevesebbet szállította az Élelmezési Hivatalnak, a nagyobb részét a Panorama Szállónak, a vendégek reggelijéhez. De ahhoz persze senkinek semmi köze.

- Szóval okvetlenül szükségem van tejre - ismételte Verès.

– Ha három hónappal ezelőtt szolt volna – vakarta a fejét Vautier. – De most a borjú elszop mindent, ami a rekvirálás után marad. Most pedig... – s a vállán át hátrapillantott – megyek, hogy kihordjam a trágyát.

– Győztünk! – kiáltotta néhány perccel később Verès belépve a konyhába, ahol felesége a csecsemőt fürdette. – Mondtam neked, azon múlik, hogyan beszélünk ezekkel az emberekkel. Rávettem Vautier-t, hogy adjon még egy jó kis sajtot meg néhány póréhagymát. Ami a vajat illeti, persze nem kell túlozni. A borjú szopik. Hamarosan rendben lesz minden. Egyelőre bemegyek Francheville-be, és körülnézek, hogy mit lehet kapni.

Este megrakodva, széles jókedvvel tért haza:

– Nem vesztegettem az időmet hiába. Az összes beiratkozásokat elintéztem. Persze az adagok – tette hozzá könnyedén – természetesen kisebbek, mint Marseille-ben voltak. Hallom a vidéken mindenütt így van. Az e havi kiosztást sajnos már elmulasztottuk. Ezzel szemben biztosítottuk magunkat a jövő hónapra. Azon kívül hoztam egy kis főzeléket.

Diadalmasan húzott elő a szatyorból néhány karottát és fehérrépát.

– Még csak sorba sem kellett állnom, ami szintén nem megvetendő előny!

– Vautier – szolt közbe mogorván Ellen – éppen most közölte velem, hogy legfeljebb fél liter tejet adhat naponta.

– Persze – bölintott megértően Verès. – A borjú. Mondtam neked délelőtt.

– De egy fél liter nekünk nem elég. Marseille-ben naponta másfelet kaptunk a gyerekek jegyeire.

Az izgalmas tejprobléma egy teljes hétig foglalkoztatta az újságírókat. Minden szabad idejét, ami a vízhordás, favágás és készülő művének, a „Történelem ellenmondásai”-nak írása után még megmaradt, arra fordította, hogy végigjárja a környékbeli tanyákat, olyan valakit keresve, aki a kívánt mennyiséget szállíthatta volna. De a gazdák egyértelműen azt állították, hogy tejüket az utolsó

cseppig a Közélelmezési Hivatalnak adják el, következésképpen semmit sem tehetnek érdekében.

Verèsnek ekkor remek ötlete támadt. Vautier-éket a Közélelmezési Hivatal másfél liter beszolgáltatására kötelezte, vagyis pontosan annyira, amennyire neki joga van. Ha bejelenti az ügyet az illetékes helyen, mindenféle körülményes eljárás nélkül ott helyben átvehetné az adagját.

Ám ember tervez s szabályzat végez. A tejet előbb be kell szállítani Francheville-be, a gyűjtőközpontba. Kiosztás csak a városban van. Néhány franknyi borralaló ellenében a gyűjtéssel megbízott közeg, a Legras fiú hajlandónak mutatkozott felvenni a központban Verèsék adagját, és visszahozni Saint-Boniface-ba az üres kannákkal egyidejűleg.

Ily módon a Verès család délután ötkor valóban hozzájutott a tejhez, amit Vautier hajnalban beküldött a városba. Miután beállt a hőség, a tej természetesen nem sokat nyert eme kettős utazása alatt. Amint forni tették, rendszerint tüstént összefutott.

III. Amelyben César Fleury úr elmagyarázza a háromszoba-konyhás lakás és a férfi alsóruha hátrányait

Az ebédlőben, ahol az asztalt már megterítették, delet ütött a kandallón álló empire óra. Az ebédet a „Hársfá”-ban fél egykor tálalták. Bernard Bloch egy karosszékben a „Le petit Dauphinois”-t olvasta. A konyhából edénycsörgés és Hermelinné parancsoló hangja hallatszott.

Május vége óta a penzió majdnem megtelt. Hermelinné új életre kelt. Gondoktól barázdált homlokával – időnként kurta parancsszavakat röpítve férje vagy új szolgálólánya felé – egy tengeri hajó kapitányához hasonlított, aki a parancsnoki hídon állva kormányozza járművét a viharos hullámokon. Megesett, hogy tévedésből időnként lakóival szemben is ugyanezt a parancsoló hangot használta, de hamarosan észbe kapott és negédes tréfával ütötte el szigorát.

Egy héttel Rosenfeld és a haiti család érkezte után az étkezésekkor, beleértve a háziasszonyt is, kilencen ültek az asztal körül. Hermelin úr, aki bénasága miatt nem valami szívvidító látványt nyújtott, a konyhába száműzetett.

Bernard Bloch felnézve újságja mögül a penzió egy újabb vendégét pillantotta meg. A belépő hölgy magas volt, hajlott hátú és ijesztően sovány. Barnás arcában mélyen gödrébe süllyesztett szempár ült, állkapcsa előugrott, orrlyukai tágultan szimatoltak. Ez volt Gloria Clips úrhölgy, a „Hindu síremlék”, ahogy Tibor Verès nevezte, akinek révén egyébként ez a figyelemre méltó személység a „Hársfa” vendégei közé került.

Verès a marseille-i kikötő egyik kávéházában ismerkedett meg az egykori filmszínésznővel, aki e pillanatban, mint annyian mások, kivándorlójelöltként töltötte napjait. De kilátásai jóval nagyobbak és biztosabbak voltak, mint a konzulátuslátogatók többségének, s Verès megkülönböztetett tisztelettel kezelte abban a titkos reményben, hogy segítségére lesz, ha egyszer átkerül Amerikába. A „Hindu síremlék” értékes összeköttetésekkel rendelkezett az Egyesült Államokban, elsősorban egy férjjel, Clips úrral. A gazdag amerikai impresszárió valamikor még Prágában vette feleségül a némafilmek hajdani csillagát. Azóta a házaspár lemondott az együttéléstről, és Clipsné magányosan járta a világot.

– Kínáljon meg egy cigarettával.

– Szerencséje van. – Bloch feléje nyújtotta a csomagot. – Éppen ma kaptam meg az adagomat.

A „Hindu síremlék” rágyújtott, nagy élvezettel fújta ki a füstöt orrlyukain, keleti bálványként kékes felhővel övezve fejét. A falusi öltözködés egyszerűségi követelményeinek eleget teendő, zöld turbánt viselt, zsinórövvvel összefogott fehér zubbonyt, amelyet a kivágásnál egy pompás apró pávatoll ékesített. A pávatollat babonásan afféle szerencsét hozó fétisnek tekintette. Soha meg nem vált tőle s bámulatra méltó találékonyssággal valamilyen módon minden ruháján elhelyezte.

– Mikor indul Amerikába, asszonyom? – kérdezte udvariasan Bloch.

– Remélem... – a „Hindu síremlék” mélyet sóhajtott –, hogy három hét múlva elhagyhatom Franciaországot. Már előre élvezem azt a pillanatot, amikor Lisszabonban, mielőtt repülőre szállnék, rágyújthatok az első Chesterfieldre.

– Bevallom – mondta Bloch –, nem is értem, hogy még mindig Európában van. Ezekkel a lehetőségekkel! Verès mondta, hogy már rég megvan a vízuma.

Valóban, Clips úr soron kívül megszerezte felesége számára – aki férje hazamenetelekor megőrizte cseh állampolgárságát – azt a különleges vízumot, amelyet az amerikai Bevándorlási Hivatal ama ismert személyiségeknek, íróknak s politikusoknak tartott fenn, akiket a Gestapo keresett. A hölgy ugyan soha nem foglalkozott sem politikával, sem irodalommal s árja származású lévén legfeljebb az a veszedelem fenyegette, hogy kifogy a cigarettából – Clips úr néhány befolyásos szenátort mozgósítva mégis keresztülvitte, hogy felvegyék a kivételezettek listájára.

– Igen – sóhajtott a hölgy –, már három hónapja mennem kellett volna. Sajnos egész vagyonom aranyrudakban feküdt, amit Marseille-be érve el kellett adnom, hogy átutalhassam Amerikába. Egy részéből néhány ékszert vásároltam. Nem is képzeled, mennyi gond! Amikor végre mindezt lebonyolítottam, megszereztem a szükséges pesetát és escudót a Spanyolországon és Portugálián való átutazáshoz, lejárt az amerikai vízumom. A férjemnek meg kellett hosszabbítania Washingtonban. De néhány nap múlva vége a kálváriának... Elhatároztam, hogy itt várom be a formaságok elintézését. A vidék gyönyörű, s el vagyok ragadtatva, hogy megfogadtam Verès barátom tanácsát. Igaz, a cigaretta olyan drága, hogy nem lehet megfizetni.

Bloch újságja mögé húzódott, de a „Hindu síremlék” nem hagyta nyugton:

– Mondja, mi érdekeset talál ebben az újságban? Én halálosan unom.

– Ó, valami érdekes azért mindennap akad – válaszolta Bloch. – Amikor fiatal voltam, az iskolában megtanítottak a sorok között olvasni. Igaz, nem az újságban, hanem a Bibliában. De nem a szö-

veg számít, hanem a módszer. Most is ugyanazt a módszert alkalmazom. S ma csakugyan találtam valamit, ami különösen érdekel. Nézze ezt a hirdetést – mondta és egy ceruzával bekeretezett cikkecskére mutatott.

Művészek, írók, festők, intellektuelek!

Térjetekek vissza a földhöz! Saint-Boniface (Francheville)

gyönyörű környezetben, baráti tanácsadó vezetése alatt.

Levélbeli megkeresésre azonnal válaszol, személyes látogatókat szívesen fogad

DUCHESNE, Rochefontaine kastély.

E pillanatban feltárult az ajtó, egy negyvenöt-ötven év körüli férfi lépett be rajta. Állat pompás, hegyesre vágott, koromfekete szakáll körítette. Üdvözölte a jelenlevőket, s leereszkedett egy karosszékekbe. Tagadhatatlanul hódító jelenség volt. Szemében sötét tűz égett, haja oroszlánsörényként borította koponyáját, vonásai szabályosak, mozdulatai kimértek. Szakálla még csak jobban kiemelte a lényéből áradó férfiaságot. Fehér nyakkendője s bársonymellénye művészre vallott. Lábán szíjakkból font szandált viselt. César Fleury úr, a Nemzeti Rádiónál dolgozott, s a Hermelin penzió legfőbb díszét képezte. Feleségét és lányát június második felére várta.

Kezébe vette az „Illustration” egy régi számát, s megvető fintorral forgatta a lapokat.

A „Hindu síremlék” egy szempillantás alatt megfélekedezett Blochról és egész figyelmével az újonnan jött felé fordult. De Fleury úr, bár érezte, hogy figyelik, úgy tett, mintha nem venné észre, s folytatta a lapozgatást.

A folyosón az ebédet jelző gong pótlásaképpen Hermelinné merőkanalával egy ócska rézüstöt ütögetett.

Beszélgetés hallatszott s a vendégek egymás után érkeztek az ebédlőbe. Renée Blochon és fián, Jeannot-on kívül megérkezett Murger úr, egy körülbelül huszonöt éves, magas, szőke fiatallem-

ber, majd Rosenfeld úr is, aki a szomszédos pavilonból jött menyasszonya, Théodora Sten kíséretében.

– Mindenki itt van? – Hermelinné fürkészően nézett körül. – Fél egy múlt két perccel.

– Az én vendégem késik kicsit – mondta a „Hindu síremlék” egy pillantást vetve ki az ablakon. – De úgy látom, mintha valaki közeledne az úton.

Valóban, alighogy a vendégek elfoglalták szokott helyüket az asztal körül, megjelent a küszöbön Tibor Verès magas, sovány alakja is.

– Bocsánatot kérek a késésért – hajolt meg szertartásosan Hermelinné előtt. – Reggeli sétámon a kelleténél kissé távolabb haltam a táj szépségében. Egészen a Barbarie-ig mentem. Még soha nem láttam annyi sétálót az úton, mint ezen a vasárnapon. Kétségtelenül városiak, akik élelmet keresnek. Fordított világot élünk. Ezúttal az írástudók árasztják el a barbárokat.

Előre elkészített szellemességét élvezve foglalt helyet az asztalnál.

– Mi ez a finom eledel? – fordult Hermelinné felé, belekóstolva az előételbe.

– Ó – válaszolta elégedett mosollyal a háziasszony –, saját találmányom. Saláta, takarmánykáposztából. Ugyebár kitűnő? Az itteniek nem becsülik értéke szerint. A vidéken, sajnos, nem értenek ahhoz, hogy kellőleg kiaknázzák a természet adományait.

Rosenfeld, akinek már a könyökén nőttek ki Hermelinné konyhaelméletei, tapintatlanul félbeszakította.

– Nem tudja véletlenül – fordult Bloch-hoz –, hogy mit játszanak ma a Francheville-i moziban? Sten kisasszonnyal elhatároztuk, hogy moziba megyünk délután.

– Sejtelmem sincs. Valószínűleg valami hülyeséget. Általában a legvacakabb filmeket adják.

– Azért – szólt közbe végigsimítva szakállát Fleury úr –, mert a filmeket manapság hülyék csinálják.

– Illetve hitetlenek, akik eltérítik az ifjúságot a helyes útról – adta le véleményét metsző hangon Hermelinné.

A közfigyelem a párologó tál felé fordult, amelyet a mindeneslány a háziasszony elé helyezett. A „Hindu síremlék” felvette a kesztyűt:

– A mai filmszínészek – mondta s végigsimított a lapos mellén csillogó pávatollon – a bokájukig sem érnek a némafilm hőseinek. Sejtelmük sincs például, hogy mi az igazi szerelem. Hasonlítsák össze például azokat a szánalmas Don Juanokat, akiket manapság látni a moziban Rudolf Valentinóval, igenis a boldogult Rudolf Valentinóval! Vagy azzal a pompás hímmel, aki hajdanában Gunnar Tolnaes volt, hogy ne is beszéljek Waldemar Paylanderről, arról a felejthetetlen északi Rómeóról, aki annak idején megdobogtatta az összes női szíveket! Micsoda páratlan művészek merültek feledésbe! Milyen örökbecsű remekművek!

– Ami engem illet – mondta Fleury úr, beleszúrva villáját a „párolt marhatüdő vadasan”-nak keresztelt fogásba –, én egészen más szeretnék látni a filmen. Absztrakt képeket, színek és formák változó játékát, árnyékot és fényeket, egyszóval hogy úgy mondjam, az abszolút filmet. Annak idején történt néhány ez irányú kísérlet, de hamarosan abbahagyták a konzervba tett színház és music hall javára. Szörnyű!

– Én is gyűlölöm a konzervet! – helyeselt Hermelinné szórakozottan. – El sem tudom képzelni, hogy vannak, akik jobban kedvelik a konzervborsót, mint a frisset.

– Mint látom, ön újító, afféle forradalmár – fordult Fleury úr-hoz engesztelően a „Hindu síremlék”.

– Lehet – ismerte el César Fleury. – A mozi egyébként nem az egyetlen területe az életnek, ahol erélyes újításokra volna szükség. Lakásunktól kezdve ruházatunkig mindent elposványosított a tunya megszokás. Az átlagos lakóhely s bútorzata valóságos megcsúfolása a józan észnek.

– Ami a lakást illeti – vágott közbe Rosenfeld –, az építészet jelentős haladást ért el az utóbbi években. A társaság, ahol dolgoztam, a háború előtt kidolgozott egy modellt, amit kiválónak tartok. Egy modern külvárosi házat, háromszoba-konyhás, újfajta anyagból, legnagyobb kényelem legkisebb helyen. Megjegyzem

– tette hozzá szerény mosollyal –, jómagam is jelentős szerepet játszottam a tervek kidolgozásában.

– Három szoba, konyha – kacagott Fleury szembefordulva ellenfelével. – A részletekre nem is vagyok kíváncsi, tudom, mi lehet. Három szoba? Nem, három börtöncella, IV. Henrik stílusban, álmodernnel vegyítve. Csaknem kizökkent a kerékvágásból! Én, látja, terveztem egy vidéki házat, egy igazit, amit a háború végeztével tüstént megvalósítok. Elsősorban: nem kell merev tető. Milyen nyakatekert elgondolás alapján zárnak be minket az igen tisztelt építész urak egy nyúlketrecbe, szép időben, rossz időben egyaránt? És ha nekem kedvem kerekedik olvasni, zenélni, énekelni megszokott környezetemben, de szabad ég alatt? Az én tetőm tehát mozgatható lesz; megnyomok egy gombot és eltűnik. Felettem semmi, csak a csillagos ég kategorikus imperatívusza...

– Az Egyesült Államokban – mondta Sten kisasszony – láttam ilyen eltüntethető tetőket. S ha jól emlékszem, Dél-Oroszországban is.

– Ön járt Oroszországban? – kérdezte hirtelen ébredt érdeklődéssel Murger úr.

– Igen. Valamikor tornatanárnő voltam és tanfolyamokat rendeztem fiatal lányok számára. Ezen a réven sokat utaztam.

Bloch elképedve bámult a beszélőre. Néhány nappal ezelőtt közölte vele, hogy titkárnoi minőségben, egy közismert nagyiparos kíséretében járta be a világot. Úgy látszik, Sten kisasszony nagyon sokoldalú hölgy.

Théodore Sten körülbelül negyven év körül járhatott, nem volt se szőke, se barna, se szép, se csúnya, elég keresett választékossággal viselkedett. Kissé súlyos vonású arcán állandóan megfeszíthetetlen kifejezés ült, a szavait valami homályos titokzatosság lengte körül.

Hermelinné felemelkedett, a pohárszékhez lépett, egy kristály utánzatú tálcát vett elő, amelyen vagy egy maroknyi cseresznye díszelgett s ünnepélyesen az asztal közepére tette. Miután csak néhány szem volt, senki sem mert hozzányúlni.

– Vegyenek csak, vegyenek – kínálta Hermelinné bátorítóan.
 – A cseresznyefám még nem túlságosan bőkező ebben az évadban, de az első cseresznyéket úgyszólván csak mértékletesen lehet fogyasztani. Fő az egészség, nemde? Négy szem jut mindenkinek.

– Azt mondta, Rosenfeld úr... – Fleury újabb rohamra indult –, hogy három szoba, konyha. És ha egy napon vendégül látva barátomat rájövök, hogy még egy negyedik szobára is szükségem volna? Ezt a részletet is figyelmen kívül hagyta. Nos, az én házamban a falak eltolhatóak, s így annyi szobám lesz, amennyit akarok.

– Láttam valami hasonlót Japánban – mondta odavetőleg Sten kisasszony.

– A kettő között nincs semmi hasonlatosság – válaszolta Fleury úr a „Hindu síremlék” elismerő pillantásától kísérve. – Nálam nincsen semmi abból a keleti összevisszaságból. Az én falaim elmozdíthatóak, de szilárdak s hangfogók. Az ön padlója, Rosenfeld úr, természetesen teljesen sík?

Rosenfeld elképedve meredt rá.

– Az én házamban a padló enyhén domború, és apró csatornák vezetnek a falakig a gazdaságosabb tisztántartás lehetővé tétele céljából. Naponta felmosható, s a víz magától lefolyik egy ügyesen elrejtett csatornázási rendszer segítségével.

– Mindez – válaszolta némi gúnnyal Rosenfeld – felettébb érdekes. – De a domború padló, ha jól sejtem, veszélyeztetné a bútortartó egyensúlyát.

– Tévedés! Egy igazán modern házban, ahol minden a célszerűségnek van alárendelve, a bútorok előre megszabott helyükön állnak s nem mozdíthatók. Úgy van, csavarokkal oda vannak erősítve a padlóhoz. De minden szónál meggyőzőbb a kép.

Egy kicsinyített modell fényképét húzta elő zsebéből és átnyújtotta Rosenfeldnek, aki bíráló szemmel nézegette. De tartózkodott minden megjegyzéstől. Felesleges ok nélkül ellentmondani egy árjának, aki ráadásul még közhivatalnok is. Miután biztosította Fleury urat, hogy ötlete felettébb érdekes, továbbadta a fényképeket az asztal körül ülőknek.

Időközben Hermelinné kényeskedő mozdulatokkal töltögette a csészekbe az árpakávét.

– Megfigyelte a székeimet? Pontosan alkalmazkodnak a test formáihoz. A bútor az ember szolgálatára készült, s éppen úgy hozzá kell simulnia a testhez, mint a ruhának. S mit eszünk mi? Éppen az ellenkezőjét. Vallják be őszintén, hölgyeim, kényelmesnek találják, amikor felhúznak egy új cipőt?

De még mielőtt a „Hindu síremlék” helyeselhetett volna, folytatta:

– Valóságos csavarszorítóba préselik lábukat, hogy hozzáidomítsák a mai cipőkhöz. Azonkívül merényletet követnek el saját egészségükkel szemben, amikor teljesen beburkolják, megfosztva bőrüket a kozmikus sugarak jótékony behatásától. Már pedig annak az embernek, aki törődik testi és lelki lénye egyensúlyával, nem szabad befednie a lábát – ezért is hordok jómagam állandóan szandált – s mi több, ahányszor az időjárás megengedi, tanácsos egy kis sétát tenni mezítláb, hogy közvetlen kapcsolatba kerüljünk a földdel, az egészség és életerő kútforrásával. Utazóink megfigyelték a Szunda-szigetek bizonyos bennszülött törzseinek életét s megállapították, hogy a hímek férfiereje valósággal elképesztő...

– Bámulatos – vetette közbe a „Hindu síremlék”.

– S ami áll a cipőre – folytatta Fleury –, még inkább áll bizonyos egyéb ruhadarabokra. Például a férfiak ingére és alsónadrágjára.

A beszélgetés eme sikamlós pontján – lehetséges, hogy azért, mert az ebédet befejezettnek tekintette – Hermelinné felemelkedett és kivonult a konyhába.

– Mert mi is az ingnek nevezett ruhadarab, amit az állítólag civilizált ember visel? Egy formátlan zsák. Ha kurta, kicsúszik a nadrágból, ha hosszú, begyömöszölődik a combok közé.

– Valóban? – A „Hindu síremlék” megremegtetette orrcimpáit.

– Ami pedig az alsónadrágot illeti – folytatta zavartalanul Fleury úr –, a helyzet még rosszabb. A hátrányok – az urak bizonyára megértik, mire gondolok – még számosabbak.

- Tehát - érdeklődött élénken a „Hindu síremlék” - mi a megoldás?

- Át kell térni az általam feltalált ingre. Ing, amely egyben nad-rág is. A comb közepe táján gombolódik és minden helyzetben - hangsúlyozom, minden helyzetben - alkalmazkodik a test formáihoz, meghagyva ugyanakkor a szabad mozgási lehetőséget.

- Zseniális! - kiáltotta a „Hindu síremlék”. - Szeretném látni ezt a pompás ruhadarabot.

Jeannot Bloch illetlen közbeszólása megzavarta a hangulatot. Fleury sértődötten elhallgatott. Rosenfeld úr és menyasszonya felkeltek, hogy lesétáljanak Francheville-be, Blochék is elvonultak, hogy lefektessék a gyereket. Murger, aki szenvedélyes gyalogló volt, hóna alatt a „Háború és béké”-vel, nekivágott a réteknek. A „Hindu síremlék” sajnálta, hogy nem folytathatja négyszemközt Fleuryvel az érdekfeszítő eszmecserét, de már előzőleg megbeszélték, hogy meglátogatja Ellen Verèst.

- A feleségem a Barbarie feletti dombon várja - monda az újságíró. - Újból elővette ecseteit, s egy tájképtanulmányba kezdett.

Előhúzta cigarettatárcáját. A „Hindu síremlék”, aki már jó ideje nehezen várta ezt a mozdulatot, megkönnyebbülten sóhajtott fel, amikor Verès előzékenyen elébe tartotta. Kivett egyet és megelégedett élvezettel rágyújtott.

A vendégek közül egyedül Fleury úr maradt a „Hársfá”-ban. Elhatározta, hogy muzsikálni fog egy kicsit. Mert ennek a sokoldalú férfiúnak, aki egy személyben egészségügyi apostol, divatújtó, filmszakértő, építész és feltaláló volt, ez volt a legfőbb szenvedélye: a zene.

IV. Fleury úr a zene segítségével megrezegteti egy női szív húrjait

Hermelinné zongorája, amelyen tulajdonosnője ifjúkorában oly kevés sikerrel kalimpált, mint kiderült, véletlenségből kitűnő gyártmány. Fleury végigfuttatta ujjait a billentyűkön, eljátszott né-

hány skálát, leütött néhány akkordot, majd elégedetten belekezdett Mozart A-dúr szonátájába.

A fekete szakállas egészségapostol határozottan tehetséges muzsikus volt. Kitűnő előadóművész vagy zeneszerző válhatott volna belőle. De mérhetetlen felületessége, ugyancsak mérhetetlen önelégültségével párosulva, megakadályozta képességei kifejlesztésében. Miután elhatározta, hogy zsenije feleslegessé teszi a rendszeres munkát, teljesen pillanatnyi sugallatára bízta magát. Így született néhány szonáta és két szimfónia, amelyekben egyes bírálók komoly tehetséget véltek felfedezni. Mielőtt elfoglalta jelenlegi szerény állását a rádiónál, imitt-amott adódó zongoraleckéből élt.

E pillanatban a bájos Mozart-darab valóságos révületbe ringatta. Amikor elszánt lendülettel belevetette magát az „Alla Turca”-ba, hirtelen egy idegen személy jelenlétét vélte érezni hátában. Génia Prokoff már néhány perc óta a szalonban tartózkodott, s elbűvölve hallgatta.

Fleury abbahagyta a játékot, megfordult és úgy tett, mintha felakarna kelni.

– Bocsánat – mondta – nem tudtam, hogy...

– De szó sincs róla – tiltakozott Génia –, folytassa, kérem. Imádom Mozartot, s ön kitűnően játssza!

„Elragadó”, gondolta Fleury, gyors pillantással felbecsülve a látogatót. „Valószínűleg szláv, enyhén idegenszerű kiejtése után ítélve.”

– A mindeneslány azt mondta, hogy Hermelinné azonnal visszajön. Beszélnem kell vele... De, nagyon kérem, folytassa, mintha itt se lennék.

– Egy szép hölgy óhaja parancs – válaszolta Fleury féltréfásan, félkomolyan. S egy utolsó pillantást vetve az ismeretlenre, visszafordult a zongorához.

Génia lélegzetét visszafojtva hallgatta. Szemét lehunyta, s abban a kis műteremben érezte magát, a rue Bréa-ban, a Montparnasse-on, ahol mézesheteit töltötte. Barátaitól egy gramofont kapott nászajándékkul, néhány lemezzel, közöttük ezzel a török

indulóval. Milyen messzi volt mindez! Alexandre Prokoff, a férje ez időben elragadó élettársnak ígérkezett. Két hónappal házasságuk után ezekkel a szavakkal terített vállára egy csikóbőr bundát: „Ha te viseled, kedvesem, ez a szerény prém felér a legdrágább hermelinnel.”

Az utolsó akkordok szertefoszlottak, s Fleury úr rövid szünetet tartott, majd újabb jelentőségteljes pillantást vetett Génia felé, mintegy kérdésképpen, hogy hajlandó-e tovább hallgatni. Elgondolkodó arcot vágott. Vajon milyen zene felel meg leginkább egy ilyen nyilván álmodozó és értelmes ifjú hölgy ízlésének? Mendelssohn, Schubert, Chopin? A busongó és édeskés Chopin, akit egyébként közepes zeneszerzőnek tartott, látszott legalkalmasabbnak, s némi habozás után az egyik „Nocturne” mellett döntött. Könnyű fajsúlyú, kissé hatásvadászó zene, de az ismeretlen valószínűleg nem vérbeli muzsikus.

Génia az első ütemek után összerezsent. Miközben Fleury füрге ujjai a billentyűkön futkároztak, befészkelte magát a karosszék sarkába, valami megmagyarázhatatlan, bizsergő rossz érzés zsákmányaként. Ez a „Nocturne” is a múltjára emlékeztette. De a múlt egyik kevésbé derűs fejezetére.

Génia nem sokáig maradt a rue Bréa-i műteremben. Ez a boldog időszak hamar elmúlt.

A Terrasses Szállodában, Párizs egyik furcsa negyedében, ahol egy zongoraművész-jelölt szomszédságában laktak, aki harmincszor is elismételte egyazon ütemet, megszámlálhatatlanszor hallotta ezt a Chopin-darabot. Az ügyetlen ujjak mindig pontosan ugyanannál a hangnál botlottak meg, kihangsúlyozva Génia gondolatainak szomorú ritmusát.

Génia, akit az 1920-as orosz kivándorlási hullám egészen kislány korában sodort Párizsig, tizenötödik életévétől kezdve többféle mesterséggel próbálkozott. Miután szendvicseket árult a Gyarmatügyi Kiállítás egyik pavilonjában, majd modellt állt egy fényképésznek, egy kozmetikai intézetben tanonckodott, amikor Prokoff gróffal megismerkedett. A cári hadsereg egykori gárda-tisztje valami csoda folytán elkerülte kevésbé szerencsés bajtársai

sorsát, és így csak néhány hétig taxisoförkődött Párizs utcáin. Megismerkedésük idején egy aperitifgyárat képviselt. A házasságot röviddel ezután a rue Daru-beli görögkeleti templomban tartották meg.

De az egykori lovastiszt nem tudott leszokni a nagyúri életmódról. Bőkezűen elköltötte keresetét, sőt valamivel többet is. Génianak el kellett adnia a csikóbundát, a gramofont és a lemezeket, megmaradt családi ékszereit. A házaspár a rue Casablanca-i Terrasses Szállóba költözött, ahol a tulajdonos elnézte, ha lakói szobájukban a villanyfőzőn főztek.

Fleurynek eszébe sem jutott, hogy a Chopin „Nocturne” keserves próbára teheti Génia idegeit. Érezte maga felé áradni a csinos teremtés bámulatát, aki lehunyt szemmel álmodozva hallgatta. Minden lehetséges öröm közül Fleury a bámulat iránt volt a legfogékonyabb.

A Terrasses Szálló időszakát gondok, megaláztatások, kiábrándulások szakadatlan sorozata jellemezte. Csinos és jó formájú lévén, rövidesen állást kapott egy divatszalonban. Szerény fizetése kicsiny, de biztos szigetet jelentett a háztartás adósságainak óceánjában. Egy ideig a helyzet jobbra fordult. Alexandre újból üzleti utakra indult. Sajnos, hogy árujának kiválóságát bemutassa, maga is inni kezdett, méghozzá nem afféle kotyvalékokat, amiket megve-tett, hanem tiszta vodkát, mértéktelenül, orosz módra.

Ebben az időben történt, hogy a szobaszomszédnő gyakorolni kezdte a „Nocturne”-t, amelynek néhány taktusa az ifjú orosz nő emlékezetében elválaszthatatlanul összefonódott egyéb emlékekkel. A Terrasse Szállót valami megmagyarázhatatlan okból kifolyólag valóságos poloskahadsereg árasztotta el. Génia, akinek gyöngyházsínű vállát piros csipések tarkították, kénytelen volt főnöknoje kesernyés megjegyzéseit elszenvedni. Lakáscseréről, a háromhavi hátralékra való tekintettel – nem is számítva a szobájukba hozott reggeliket – álmodni sem lehetett.

Fleury a zongora előtt teljesen átengedte magát a zene hullámainak. Ez a darab ugyan határozottan kissé felületes, semmi sincs benne egy Bach fenségéből, egy Beethoven nagyságából, vagy

Schumann fojtott szenvedélyéből, sem pedig Césár Fleury néhány művének kitörő erejéből. De Chopin értett hozzá, hogyan kell megrezegtetni a női szív húrjait.

Röviddel utóbb a divatszalon tulajdonosnője még egyéb, gyanúsabb nyomokat is felfedezett Génia karjain. Alexandre balsike-reitől elkeseredve, verni kezdte feleségét. A sima bőrön nap nap után mind határozottabb kék foltok mutatkoztak. Hamarosan kítették a szűrét. Munkanélküli korszakában, szobájába száműzve Génia reggeltől estig hallgatta a „Nocturne”-t. Hazajöveletelekor Prokoff rendszeresen elpáholta. A házásélet vonzereje érezhetően csökkent. De a fiatal nő agyában, nemtörődöm és tehetetlen természet lévén, fel sem ötlött a válás lehetősége.

A darab végeztével Fleury megmerevedett, az utolsó akkordok egy ideig tovább rezegtek a levegőben. Majd, mintegy dicséretet várva, Génia-ra emelte pillantását.

Az orosz nő, mintha álomból ébredne, összerezzen.

- Ez Chopin volt, nemde? Pompásan játssza, de én a magam részéről jobban szeretem Mozartot.

- Valóban, jobban kedveli Mozartot? - Fleury végigsimított szakállán. - Tökéletesen igaza van. Jómagam is kedves, de végeredményben másodrangú muzsikusnak tartom Chopint. Az a vén komédiás. Wagner helyesen mondta: „Hiszek istenben, Mozartban és Beethovenben!” Ha még élne, talán besorolna bálványai közé még egy-két nevet. De - mondta s felemelkedett székéről - engedje meg, hogy bemutatkozzam. Césár Fleury vagyok, a Nemzeti Rádió zenei osztályának tagja.

- Most már értem, hogy ilyen kitűnő muzsikus - válaszolta enyhén elpirulva Génia.

A férfi merész pillantása megzavarta. Kétségtelenül akkor is felfedezi benne a művészelletet, ha véletlenségből nem éppen a zongoránál lepi meg. Szinte árad lényéből a belső hév. A megindultság, ami elfogta, visszaringatta tizenöt esztendő korába, amikor még alighogy ráébredt az életre s lelke mindenre érzékenyen rezdült, ami szép volt, nemes és titokzatos.

Fleury lelke mélyén szintén hasonló érzés gerjedt. Maga is elcsodálkozott, mert néhány esztendő óta a legcsinosabb nő látványa is csak mérsékelt visszhangot keltett benne. Pillantása megpihent a fiatal nő keblén, amely enyhe halmokat formált a selyem alatt. Hanyagul keresztbe vetett lábán felcsúszott a ruha, leleplezve szép formájú, barnára sült lábikráit, s valamivel feljebb a világosabb bőrt, amelyen bársonyos árnyalatok váltakoztak. Fleury úr egyre jobban felindult.

– Beethovent is szereti, asszonyom? – suttogta olyan behízselő hangon, mintha valami boldogító válaszáért esdekelné.

– Szenvedélyesen – válaszolta Génia lesütve a szemét.

Fleury szótlanul visszafordult a zongorához és a „Hársfa” szalonjában, a behúzott függönyök mögött, amelyek cinkos homályba borították a helyiséget, felcsendültek az „Apassionata” első akkordjai.

V. Két Tolsztoj-olvasó találkozik az úton

Vasárnap, 1942. május 31-e örökké emlékezetes marad Delphine Legras számára. Soha életében ennyi izgalmas és szörnyűséges esemény nem szakadt a nyakába néhány óra leforgása alatt.

A sorozat reggel hatkor kezdődött a Latière-ék kutyájával, Fricouval, aki az istálló körül ólalkodott. Már régen gyanította, hogy rosszban töri a fejét. Előző nap Delphine, hogy tyúkjit, akik a leg-lehetősebb helyeken tojtak, az istállóba szoktassa, a fészekben hagyott két tojást. Felkeléskor, valami sötét előérzettől gyötörve, kisetett az istállóba, de a fészket üresen találta, míg a bűnös lóhalálában elinalt.

Még nem tért magához felháborodásából, amikor az ifjú Abel Sobrevin egy levelet hozott, amelyet Brandouille előző nap elfelejtett átadni, és a Mottes-ban hagyott a részére. Látva, hogy valami hivatalos értesítés, Delphine reszketve bontotta föl. Előérzete nem csalt: a kincstár, költség nélküli felszólítással 6 frank 90-et követelt rajta valami rejtélyes indokolással. Delphine szíve elszorult. Mit jelentsen ez

a felszólítás? Előző hónapban hiánytalanul kifizette adóját. A dolog nyilvánvalóan tévedés, de arra a gondolatra, hogy ezt meg kell magyaráznia az adószedőnek, homlokát kiverte a verejtek.

Szorongásának egyéb oka is volt. Reggel, nem tudni honnét, idegenek érkeztek a szomszédos tanyára, és készpénzfizetés ellenében élelmiszereket követeltek. Nem tudni, kik voltak, mindenestre idegenek, mert hiszen franciául beszéltek. Amikor túlságosan tolakodókká váltak, az öreg Crouzet-t elöntötte a méreg, és miután jó honi tájszólásban rájuk ripakodott, még a vasvilláját is előkapta. Crouzet-nak könnyű, ötvenöt esztendeje ellenére erős, akár a bika, de mit csináljon ő, szegény védtelen öregasszony, ha megrohanják?

Végül itt van az istentisztelet is. A saint-pauli evangélikus pap, aki időnként átjött a Barbarie-ba, hogy imádkoztassa a híveket, megüzente reggel, hogy a jövő vasárnap helyett még aznap este megérkezik és megbízta, hogy értesítse az embereket. Könnyű mondani, de mi történik, ha Emil, a fia nem jön haza idejében, hogy körüljárjon az üzenettel? Szörnyű szegény volna! Még ha Marc, az idősebbik itthon volna. De elszegődött egy közeli nagybirtokra, egész héten krumplit vet. Ami őt illeti, el kell készítenie a sajtot, nem mozdulhat a házból. Meg a kecskék és a tehenek se maradhatnak őrizetlenül.

Mindezek a kellemetlenségek mélyen lesújtották Delphine-t, s míg előkészítette az aludttejét s a sajtformákat, azon töprengett, milyen csoda segítségével szabadulhatna ezekből a szörnyű borzalmakból.

Hirtelen kinyílt az ajtó. Delphine felsikoltott.

Egy zöldesbarna bőrű, hullaszerű lény állt a küszöbön, téglavörös férfínadrágban, nyitott férfiingben, fején valami zöld ronggyal, amelyet egy furcsa, tarka toll díszített. A jelenség lovaglókorbácsát suhogtatva elállta az ajtót.

Delphine önkéntelenül az asztal elé vetette magát, hogy ha kell, hát testével is megvédje a sajtot.

– Bocsánat, asszonyom – mondta a jövevény, férfínadrágja ellenére női hangon –, egy hölgyet keresek, akinek itt kell lennie vala-

hol a közelben. Nem látta véletlenül? Egy magas, szőke hölgy, festőállvánnyal.

– Egy hölgy...? Festőállvánnyal...? – ismételte Delphine dadogva. – Nem, nem láttam senkit. Főként festőállvánnyal. A Magnon lány ment erre nemrég a kecskékkal. De az alacsony és barna. És állvány nélkül jár...

Míg ezt a magyarázatot kinyögte, azon töprengett, honnan cseppent ide ez a hajmeresztő jelenség. Mindent egybevetve mégis inkább nőnek látszik. De mit jelentsen akkor a nadrág? Soha egyetlen Barbarie-beli asszony fel nem venne nadrágot, még a szoknya alá sem, mint – így hírlík – a városi nők szokták. A Legras lány is behódolt ennek a divatnak, amióta Saint-Étienne-ben lakik, őszinte felháborodására szomszédainak, amikor szünidőben anyjánál az udvaron szárítja fehérneműjét. De legalább maradt benne annyi szemérem, hogy elrejtje a szoknya alá. És ez a kakastoll? Meg a lovaglókorbács?

– Nem róla beszélek – sóhajtott lemondóan a kísértet. – Lehet, hogy más úton ment. Majd megkeresem. De mielőtt útra kelnék, szeretnék egy apró szívességet kérni.

– Egy apró szívességet...? – visszhangozta gyanakodva Delphine. A kísértet kétségtelenül vajat vagy kolbászt fog követelni. Ezt az egész zavaros történetet a szőke nővel meg a festőállvánnyal csak azért találta ki, hogy betörhessen a házba. Vajon hová dugta Marc a vasvillát? Szüksége lehet rá, ha a lovaglókorbácsos jelenség támadó szándékot mutat.

– Igen – mondta síri hangon a kísértet és megnyalta az ajkát – meghalok a szomjúságtól! Nem adhatna nekem egy pohár tejet? Szívesen megfizetem...

Delphine megkönnyebbülten sóhajtott. Sápadt arca kipirult, megigazította fején kendőjét a tenyerével letörölte homlokáról az izzadságot. Szívesen ad akár két pohárral is, csak tűnjön el innét minél hamarabb.

– Mindjárt megmelegítem az üstben – mondta remegő hangon.

A tűzhely felé indult, de a „Hindu síremlék”, vállára téve csontos kezét, megállította. Delphine rémülten rezzent össze.

- Ne fáradjon, asszonyom. Imádom a hideg tejet.

- A hideg tejet? - ismételte Delphine hitetlenül. - Az egészen hideget? De hiszen attól hascsikarást kap.

- Megszoktam - mondta a látogató. - Fel van forralva, ugyebár?

- Igen, sajnos... Másképpen nem lehetne eltartani abban a hőségben... De fejhetek frisset és akkor mégis meleg lesz egy kicsit.

- Nem, nem, inkább a hidegből kérek.

Mohón felhajtotta a bögrét, amit Delphine reszkető kézzel nyújtott feléje. Megköszönte és egy kisebb bankjegyet tett le az asztal sarkára, majd pávatollát lengetve, nadrágját korbácsával csapkodva távozott.

Delphine tátott szájjal bámult utána s jó időbe telt, míg magához tért felindultságából. Micsoda nap! Képtelen volt egymagában elviselni izgalmait. Gondosan eltette a bankjegyet és átszaladt Crouzet-ékhez, lihegve, hogy elújságolja a félelmetes látogatását. Latière-ék kutyája már régen bekebelezte az utolsó tojást, amikor Delphine még mindig hitetlenkedő szomszédnőjénél tartózkodott és számtalan részlettel kiszínezve mesélte különös történetét, amelyben ijesztő és érthetetlen szövevényyé kavardott a piros nadrág, a kakastoll, a festőállvány, a lovaglókorbács és a tej. Felforralva és hidegen...

* * *

André Murger a „Hársfa” felé vezető út mentén emelkedő domboldalon heverészett, s egy gesztenyefa árnyékából nézte az eget. A „Háború és béke” egyik fejezete, amit most olvasott el, eddig ismeretlen visszhangot ébresztett lelkében. A híres borogyinói ütközet leírásánál tartott, amely ragyogó színekkel ecseteli az oroszok elszánt magatartását. „Íme, így kell védekezni a megszállók ellen”, gondolta. Ő is részt vett egy ütközetben, egyetlenegyben az egész

háború alatt, de az emlék, amit róla őrzött, semmiben sem hasonlított Borogyinóra.

1940-ben, június közepén történt, valahol Bretagne-ban, ahol a „fura háború” hosszú s bódító hónapjait töltötte. Az ellenség, miután áttörte a frontot, támadásra indult. A helyőrségen valóságos pánik vett erőt, amit még fokozott a menekülők özönlése és két véres repülőátadás. Általános fejetlenségben készültek a csatára. Ágyúk dörögtek, puszkagolyók sivítottak, nem tudni honnét. Rövid bizonytalanság után parancs jött, hogy tegyék le a fegyvert. Árulás? Még csak az se. A főlényben levő ellenséges páncélkocsik megkerülték állásaikat, s a parancsnok feladta a reménytelen küzdelmet. A fegyverszünetet úgyis hamarosan megkötik. Mire való verekedni? Szigorú parancs jött, hogy senkinek sincs joga elhagyni csapattestét és megkísérelni az egyéni menekülést. Murger is fogságba esett, s elképedve hallotta egyik-másik bajtársa örömét afelett, hogy ilyen olcsón megúszták. Azt hitték, hogy legfeljebb néhány hetes üdülésről lehet szó valamilyen fogolytáborban, azután mindenki nyugodtan hazatér otthonába. Azóta két esztendő telt el, s még most is valahol Németországban ülnek, szögesdrótok mögött. Murger egy gondosan kifejlesztett légcsőhurutnak – ami egyébként hazatérte óta a legjobb úton halad a teljes gyógyulás felé – köszönhette szabadulását. Annak az elvetélt ütközetnek az emléke keserű ízt hagyott a szájában. Bár nem tekintette hősnak magát, az volt az érzése, hogy becsapták. Sokszor gondolt rá, míg gaulle-ista röpcédulákkal ékítette a lyoni nyilvános vízföldék falát.

Odalent az úton könnyű léptek nesze hallatszott. Egy fiatal lány jött Francheville felől, tömött hátizsákkal, kezében kosárral. Habozva megállt, nézte az utat, majd megpillantotta Murgert, aki közeledtére felemelkedett.

– Bocsánat – mondotta –, ez az út vezet a „Hársfához”?

Murger két ugrással mellette termett.

– Igen, kisasszony. Mintegy ötszáz lépésnyire van innét. Az első épület balra.

Beszéd közben alaposan szemügyre vette az ismeretlent. Húszesztendős? Sokkal több nem lehet. Nem kicsi, de látszatra mégis

törekeny, amit azonban megcáfol elszánt arckifejezése s a könnyedség, amellyel a súlyos hátizsákot viszi. Gyengéd arcocskáját mogyoróbarna szempár világítja meg, valamivel sötétebb, mint rövidre vágott s hullámos gesztenyeszínű haja. Finom orra enyhén kiszélesedik a cimpák körül. „Szellemes orr”, gondolta André. Bár láthatólag „modern” fiatal lány volt, arcán semmi nyoma a festéknek. „Ha mosolyog – gondolta a fiatalember – kétoldalt gödröcskék támadnak.” Ez a gyermekes elképzelése olyan erővel fészkelte be magát képzeletébe, hogy máris kereste a szavakat, amelyekkel mosolyra készíthetné. De csak ez a köznapi mondat jutott eszébe, amit, amikor kimondta, már vissza is szívott volna:

– Ismerem egy kissé. Magam is ott lakom.

A mogyorószínű szemek valami halvány csodálkozással tekintettek rá, az ajkak szigorúan zárva maradtak. Murger igyekezett jóvátenni ügyetlenségét:

– Látom, nagyon meg van rakodva. Engedje meg, hogy segítsek.

Az ismeretlen térdig érő kék vászonszoknyát és fehér sportblúzt viselt. Egyik karjára akasztva világos színű esőkabát lógott. André magát is meglepte, hogy milyen élesen belevésődnek ezek a részletek, amikor rendszerint képtelen volt leírni bárki ruházatát, még ha órák hosszat volt is vele.

Az esőkabát zsebéből egy könyv széle kandikált ki. A boríték kék színéből André kitalálta, hogy a könyv egy olcsó remekműsorozat egyik kötete. Vajon mit olvasott utazás közben az ismeretlen lány? A gödröcskék rejtélyéhez a könyv rejtélye is hozzájárult.

– Nem, köszönöm – válaszolta határozottan a fiatal lány.
– Nem vagyok fáradt. És, mint mondja, már nincs is messze... De szeretném meghúzni a hátizsákom szíjait. Ha volna olyan szíves egy pillanattig tartani ezt a kosarat és a kabátomat...

André átvette a két tárgyat. Kíváncsiságtól sarkallva olyan ügyetlenül fogta a kabátot, hogy a könyv kicsúszott a zsebből. Míg felemelte, egy pillantást vetett a címlapra. Tolsztoj „Háború és béke”-jének harmadik kötete volt, ugyanaz, amit ő olvasott, egy másik kiadásban.

– Köszönöm! – bólintott szórakozottan a lány, míg átvette holmiját.

– Én... engedje meg... – dadogta André, nem tudva, milyen formában kérjen felhatalmazást az ismeretlentől, hogy elkísérhesse. De a lány már tízméternyire volt, s anélkül, hogy törődött volna vele, egyenletes léptekkel távolodott.

André mozdulatlanul nézett a távolodó karcsú alak után. Egy pillanatra elvesztette szem elől, de a blúz világos foltja hamarosan újból felmerült a zöld levelek között, majd végképp eltűnt az úthajlatban.

Lassú, szórakozott léptekkel tért vissza a gesztenyefa alá, ahol könyvét hagyta. Felemelte, s lapozni kezdte, de olyan érzéssel, mintha most olvasná először. Milyen furcsa véletlen! Mi érdekelheti ebben a könyvben ezt a szigorú arcú fiatal leányt? Natasa érzelmes kalandjai? André herceg sorsa? A korrajz? Vagy a történelem tolsztoji felfogása? Miután ő is a „Hársfá”-ba igyekezett, van remény, hogy előbb-utóbb megoldódik a rejtély.

Tulajdonképpen ki ez a lány? Hermelinné nem vár újabb vendéget a hét folyamán. Pedig az ismeretlen kétségkívül nem Francheville-ből jön, hanem jóval messzebről... Lassan visszatelepedett a fűbe, választ keresve a kérdésre, amelyeket az ismeretlen fiatal lány megjelenése ébresztett benne.

VI. A nyúlháború újabb fejezete

Noémi Sobrevin a faluba készült, hogy a polgármesteri hivatalban megújítsa élelmiszerjegyeit. Ezúttal negyedszer szánta rá magát erre az útra, de sohasem sikerült a helyszínre érkeznie, mielőtt Longeaud becsukta a hivatalt, és átment Tournier-hoz egy pohárra.

Most sem volt éppen korán, bár a fészülködéssel elkészült, s bele is bújt vasárnapi ruhájába, ami meglehetősen nehézségekkel járt, miután csináltatásakor nem számított terhességére. Sietnie kell,

ha idejében be akar jutni. Legfeljebb annyi ideje marad, hogy uzsonnát készítsen az iskolából hazatérő gyerekeknek.

Néhány karéj kenyeret szelt, megkente lekvárral. Már az utolsónál tartott, amikor észrevette, hogy nyitva hagyta a szekrény ajtaját.

– Az ördög vigye a fejemet! Az az aljas Griffon bizonyára kilopta a sajtot.

Otthagyva a kenyeret a szekrényhez szaladt. A macska ugyan nem élt az alkalommal, de a szekrényben ott találta a délről maradt krumplit, amit elfelejtett a tyúkoknak adni. Felkapta a tálat és kirohant.

– Ti...ti...ti....ti! – kiáltotta hívogatóan.

Az ismerős hangra a tyúkok összecsendültek. Jó utolsónak jött a tyúkmama csibéivel. Noémi, mint mindig, ha megetette őket, számbavette a csirkéket.

– Egy... kettő... három... négy... tizenegy!

És a tizenkettedik? Letéve a tálat keresésére indult s végül csak ugyan fel is fedezte egy bokor tövében. Szánalomra méltó állapotban volt, valószínűleg a kakas vagy a kutya tépázta meg.

– Szörnyűség! – sópáncodott Noémi.

Felkapta a csirkét és miután megállapította, hogy még piheg, sietve visszavitte anyjához.

De a kút előtt elmenve, szemébe ötlött a vályú peremén egy mocskos gyereknadrág.

– No nézd csak – ütött a fejére –, erről megfeledeztem. Ha otthagynom, Lion megint kirágja a fenekét.

A fűbe tette a beteg csibét és letérdelt, hogy befejezze a nadrág mosását. Még nem készült el vele, amikor a két legkisebb, akik még nem kapták meg az uzsonnájukat, megjelent és panaszosan követelni kezdte járandóságát.

A félig mosott nadrág ott maradt a csipogó csirke mellett és Noémi visszatért a konyhába, hogy megkenje a két utolsó karéjt. De még csak az egyikkel készült el, amikor odakint felhangzott Lion vad ugatása. Ez az átkozott dög megint hazasompolygott ahelyett, hogy segítene Elie-nek a teheneket őrizni. Kivénült ez a

kutya és nem alkalmas a munkára. De vajon miért ugat ilyen dühösen? Faképnél hagyva a nyitott lekváros bödönt, kirohant, hogy megnézzé, mi történik az úton. Úgy volt, ahogy gondolta. Megint ezek a sétafikáló idegenek!

Ezt a hölgyet már ismerte látásból, Francheville-ben találkozott vele. Az orosz nő a Panorama Szállóból, aki, mint mesélte, vajat vásárol a tanyákon... De ki ez a fekete szakállas férfi? Szép szakáll, tagadhatatlanul szép. Most látja először. Valószínűleg turista. Vagy ez is egy vajkereskedő?

Noémi megnyugodva tért vissza a konyhába, ahol a gyerekek, felhasználva távollétét, kinyalták a lekváros üveg tartalmának a felét. Éppen nekigyürkőzött, hogy szétossson néhány jól megérdemelt pofont, amikor a legkisebb, Dávid, köhögni kezdett székében. – Szegény drágám! – kiáltotta Noémi. – Persze megint elfelejtettem beadni a szirupodat.

Nekilátott, hogy megkeresse a szirupos üveget. Ugyan hová tehetné? Talán a pohárszékre, az edények közé? Kinyitotta és belenézett. A szirupos üveget nem találta, viszont megpillantotta a kérdőívet, amelyet néhány nappal ezelőtt kapott Longeaud úr által megfogalmazott kérvénye elintézésékképpen a terhes asszonyokat megillető segélyre vonatkozóan. Három sajtot vitt érte a tanítónak. Miután úgyis a polgármesteri hivatalba készül, egyidejűleg beadhatja a kitöltött ívet. Ehhez azonban szüksége volna a házassági bizonyítványára. Hol van az az átkozott papíros?

Éppen azon volt, hogy fenekestől felforgassa a fiókot, amikor Lion újból csaholni kezdett. Az ajtó... bár tárva-nyitva állt, két kop-pantás hallatszott, s egy pillanattal később Tibor Verès magas alakja jelent meg a küszöbön.

– Bocsánat a zavarásért, asszonyom – mondta a jövevény szer-tartásosan –, remélem, nem tartom fel. Csak végezze tovább nyugodtan háziasszonyi teendőit.

– Jó napot, uram! – válaszolta széles mosollyal. – Dehogyan zavar. Foglaljon helyet!

– Engedje meg, hogy bemutakozzam, mielőtt rátérnék látogatásom tulajdonképpeni céljára. – Verès nagyobb zavarban volt, mint hajdan, amikor minisztereket kellett meginterjúvolnia.

– De ugyan kérem – válaszolta Noémi, akinek rendkívül tetszett az idegen választékos modora. – Hiszen nagyon jól ismerem magát. Mindenki ismeri errefelé.

– Csakugyan? – kérdezte Verès, akinek hízelgett ez a népszerűség.

– Hát persze, maga a Vautier-ék lakója. Éppen a napokban találkoztam az úton a feleségével és a gyerekekkel. Nagyon kedves gyerekek. Már a nevüket is tudtam, de elfelejtettem. Azt is mondták, hogy könyvelő az úr...

Verès elismeréssel hajolt meg a falu kitűnő hírszervezete előtt. Könyvírás és könyvelés tulajdonképpen ugyanaz. Párizsban a vele egy emeleten lakók se ismerték ilyen behatóan életkörülményeit.

– Látom, hogy életem nyitott könyv Saint-Boniface lakói számára. De ha ilyen pontosan tud mindent, úgy valószínűleg az sem titok ön előtt, hogy sajnos erősen szűkölködünk tejben.

– Tudom, hogy a Legras fiú hoz maguknak naponta jegyre Francheville-ből – bólogatott Noémi –, de mi az, ha az embernek kicsi gyerekei vannak.

– Így van – sóhajtott Verès. – S az a kevés, ami van, fájdalmas választút elé állít bennünket. Kinek adjuk, az anyának, aki szoptatja a csecsemőt, avagy közvetlenül a csecsemőnek, akinek a szopáson kívül is szüksége van tejre? Netán Zette lányomnak, aki növésben van? Magamról – tette hozzá lemondó mosollyal – nem is beszélek, annak ellenére, hogy szintén szeretem ezt az italt, s az orvos tejkúrát írt elő számomra.

– Valószínűleg azért jöttek ide Marseille-ből, drága lelkeim – buzgólkodott Noémi.

Egyre növekvő bámulattal hallgatta Verès magyarázatát. Íme egy úriember, aki úgy beszél, mintha könyvből olvasná. Márpedig Noémi imádta a könyveket, főként azokat, ahol a grófok és a márkínók választékos eszmeceseréket folytatnak. Sajnos eme szenvedélye kielégítésére csakis akkor maradt ideje, amikor gyermekágyban feküdt.

- Persze nem hagyhatom magukat a bajban – tette hozzá.
 - Szívesen segítenék minden nap, de sajnós ezekkel a gyerekekkel a nyakamon én se tehetem. Hozott magával valami edényt, amit megtölthetnék? És mit adhatnék még? Várjon csak, szereti a tojást? A tyúkok éppen az imént tojtak.

Verès nem hitt a fülének. Tojás? Az emberi összetartás tehát mégsem üres szó csupán!

- Természetesen – dadogta – rajongunk a tojásért. – Ez a legsűrítettebb táplálékok egyike, amely kalóriákban különösen gazdag. Fogadja legőszintébb köszönetem kifejezését.

- Várjon egy pillanatig – sürgött Noémi –, megnézem a fészküket. Ne köhögj, Dávid, mindjárt megkapod a szirupodat.

Eltűnt az istállóban. A nyitott ajtón Brandouille lépett a konyhába minden kopogás nélkül. Verès arca felderült.

Örömének, amely a látvány megjelenésére elfogta, mélyebb oka volt. Verès általában rajongva tisztelte mindazon személyeket s intézményeket, amelyek széles e világban hivatva vannak kiosztani a halandók között a leveleket, táviratokat s csomagokat. Amióta az eszét bírta, állandóan valami titokzatos postaküldemény érkezére várakozott, amely hivatva lett volna meghozni ama csodás elemet, amely életéből olyannyira hiányzott. Ez a várakozás teljesen indokolatlan volt – mint minden hit egyébként, gyermekek és tiszta lelkek kiváltsága –, egybekapcsolva egy majdnem messiásvárásai optimizmussal. Mit várt tulajdonképpen? Mindent és semmit. A legmerészebb feltevést sem találta volna túl valószínűtlennek.

- Jó napot, postás úr! – kiáltotta reménységtől fűtött hangon.
 - Van valamije számomra? Felteszem, hogy még nem járt nálunk.

- Maguknál? Hol? – kérdezte Brandouille mogorván.

- Abban a kis házban, a La Grange mellett – erősködött Verès.
 - Hiszen ismeri.

- Vagy úgy? Maga az? – Brandouille bortól bűzlő hullámot lehelt a kérdezősködő arcába. Azután minden átmenet nélkül hozzátette: – Ha éppen tudni akarja, füttyölök magára.

- Bocsánat... hogy érti ezt? – dadogta Verès elfulladtan.

– Miért nem maradt ott, ahol volt? – folytatta Brandouille akadozó nyelvvél. – Persze nincs nyugta, mint a többi magafajtajának se. Éppen elég dolgom van maguk nélkül is. Főként, mert magának tömegével jön a levél meg az újság. Még a polgármester maga se kap annyit. Meg azután az ember ne legyen szomjas, ha magukhoz jön; soha egy pohárka borral meg nem kínálnak! Arra nem is gondol, hogy harmincöt kilométert teszek meg naponta, csakhogy kihordjam a maga postáját. Hát ezért mondom!

Verès alázattal fogadta a haragvó hatalmasság villámain. Meg volt győződve, hogy mindent elkövetett kegyei elnyeréséért; időnként tisztességes borralalót nyomva a markába. És íme a postásból kitör a titkolt ellenszenv, ami rácáfol a csalfa mosolyokra. Hiába: borban az igazság!

– Hát igen – morogta Brandouille nyáladzva –, van nálam egy levele, tudja meg. Ajánlott levél.

Verès elsápadt az izgalomtól. Végre, végre megérkezett a csodálatos, a rég várt hír, amely új irányt ad életének. Kitől jött? A venezuelai közoktatásügyi minisztertől? Az Egyesült Államok marseille-i konzulátusától? Úgy van, ez a legvalószínűbb. Az oly nehezen várt vízum!

– Adja ide... – rebegte a csodaosztogató felé nyújtva kezét.

– Lassan a testtel! – mondta Brandouille gúnyosan. – Az ajánlott levelet csak a lakáson lehet leadni.

– Rendben van, elkísérem – ajánlotta Verès félénken.

– Hát még mit nem? Már jártam maguknál, és miután a házat zárva találtam, ráírtam a borítékra: „Címzett nem tartózkodott otthon.” Legközelebb várjon meg.

Bölcs szavak! Egyébként ez az, amit Verès rendszerint meg is tett, látván a postás érkezete a nap legünnepélyesebb pillanata számára. Az esemény közeledtekor magába szállt s arccal az ajtó felé fordulva várakozott, mint ahogy a hithű muzulmánok Mekka felé fordulnak imájuk közben. Ezen a napon sem mulasztotta el a szertartást, de persze nem sejtette, hogy az epedve várt isteni küldönc két órát késlekedik Tournier boltjában néhány liter vörösborra varázsolvá egy gyermekkötényt.

A küszöbön megjelent Noémi, kezében néhány tojással. Brandouille összerezett, letette az asztal sarkára a „Relèvement” című vallásos lapocska legutolsó számát s enyhén tántorogva előkészületeket tett a visszavonulásra.

– De siet! – szóló rá élesen Noémi. – Egy idő óta ritkán látom! Nem meri idedugni a képét, mi?

Brandouille, akinek dühe mintegy varázsütésre lelohadt, néhány összefüggéstelen szót mormolt s kezét tapogatódzva nyújtotta az ajtó kilincse felé.

– Mondtam, hogy várjon – állta el az útját Noémi. – Nekünk még valami elszámolnivalónk van. Nyolc napja várom Abel kötetnyét, amit három napja Tournier-ék Angèle-jén látok. Most, hogy a postamester elfogyasztotta a nyulat és a pénzesutalvány ügye feledésbe merült, nem nagyon siet megfizetni a tartozását.

Brandouille valami olyasfélét mormolt, hogy a húga elutazott és nem tudta elintézni a megbízást.

– Tatata...! Mindenki tudja, hogy igenis meglátogatta a hűgát múlt vasárnap Saint-Paulban és kapott tőle egy kötetnyt. De ott hagyta a kocsmában. Minek hazudik összevissza?

Verès elképedve szemlélte a kínos jelenetet. Hogyan merészeli Noémi hazugsággal vádolni a postást? Amiért időnkét ez a jelentős személyiség Bacchus oltárán áldoz? Ebben nincsen semmi csodálatos: az istenek is szomjasak.

– Úgy van! – kiáltotta Noémi. – Telhetetlen bortömlő. És ráadásul még csak nem is elég ravasz. Nem maga volt az, aki a múlt héten, amikor megint egyszer tök részeg volt, elhagyta valahol a biciklitáskáját? Egy vadonatúj pumpával? Igen? Nohát csak keresse. Megtalálja aznap, amikor én megkapom a kötetnyt. Most pedig hordja el magát! Eleget láttam az ábrázatát.

Brandouille leforrázottan sompolygott ki a konyhából. Útközben határozatlan fenyegetéseket mormolt. Lehetséges, hogy csakis Mottes-ban hagyta a pumpáját a múlt szombaton. A csűr falához támasztotta a biciklijét, mielőtt felment Barbarie-ba... De ezért még megfizet a Noémi. Meg ez a zsidó is, aki szüntelenül a fülét rágja a postájával.

– Mondja, igen tisztelt asszonyom – kérdezte Verès, amikor felindultsága némileg lecsillapodott –, nem fél, hogy megbántja Brandouille urat? És ha megtorlással élve elmulasztaná átadni egyik-másik levelét?

– Hát aztán! – vont a vállát Noémi, aki sokkal kevésbé volt postásimádó, mint Verès. – A családi államsegély-utalványt úgyis el kell hoznia az aláírás miatt. A többi pedig... Egy adófelszólítással több vagy kevesebb... Várjon, becsomagolom a tojásokat ebbe a régi újságba. Majd megfizeti legközelebb. Sietek a polgármesteri hivatalba. Mi az, már fél hét? Az ördögbe is... megint elkéstem. Ez az átkozott Brandouille nem ment le a nyakamról.

Míg Verès kiegyenlítette tartozását, a kis Dina rohant be a konyhába.

– Mama, mama! Egy urat láttam itt a bokrok között, ekkora fekete szakállal, aki megcsókolta egy hölgy kezét. Hogy Samuel meg én mennyit röhögtünk rajtuk!

– Fogd be a szád, te pletykafészek – mondta Noémi rosszul leplezett mosollyal. – Ismerem azt a hölgyet – fordult Verès felé.

– Az az orosz nő, aki Francheville-ben lakik. De ki lehet az a nagyszakállas úr? Láttam őket előbb az úton.

Verès csak egyetlen szakállt ismert Saint-Boniface-ban, Fleury úrét. Felettébb valószínű, hogy a kérdéses udvarló azonos a lyoni muzsikussal. De semmi köze hozzá! Egyetlen gondolat foglalkoztatta, az ajánlott levél. Egy sértett isten szeszélye megakadályozta, hogy tüstént tudomást szerezhessen tartalmáról, de ami késik, nem múlik. A levél holnap kétségtelenül a kezében lesz, s új irányt szab életének.

VII. Amelyben Mignart plébános bebizonyítja Amélie Martinnek, hogy kéz kezét most

Amélie Martin kisasszony, a felekezeti iskola tanítónője egy pillanatra megállt, hogy kifújja magát, mielőtt felmászik a Tournier boltjába vezető néhány lépcsőfokon. Az enyhe júniusi délutáni nap

ellenére az a szürke szövatköpeny borította vállát, amely már mesziről jelezte jövetelét a falubelieknek.

Rendkívül fázós lévén a szürke köpenyt nem vetette le se télen, se nyáron, akárcsak a fehér pamutkesztyűjét sem, amelyet esténként, lefekvés előtt kimosott. A kesztyűhordás legfőbb oka az volt, hogy Félicie nővér felmondva a takarítónőnek, lassanként minden házimunkát ráhagyott, és ez bizony erősen meglátszott Martin kisasszony valaha finom bőrű kezén.

Egy esztendővel ezelőtt még bátran mutathatta ápolt körmét, fehér kezét.

A vevő beléptekor Rosalia Tournier, piros arcú, testes asszony, akinek rövidre vágott haja még csak jobban kihangsúlyozta kettős tokját, visszadobta a kosárba a maroknyi zöldborsót, amit éppen akkor fejtett.

– No nézd csak, Martin kisasszony! Mi újság van maguk felé? Úgy hallom, Félicie nővér a városba ment bevásárolni.

– Igen – bólintott Amélie. – Francheville-ben van egy és más elintéznivalója. Telefonálni szeretnék.

Rosalie Tournier csodálkozó pillantást vetett rá. Ez az első eset, hogy a tanítónő telefonál. Kit akar felhívni és miért?

– Francheville-lel akar beszélni? – kérdezte kíváncsian.

– Majd én felhívom. Milyen számot kíván?

– Nem, nem Francheville-lel – felelte Amélie –, hanem Lyonnal.

Erre a káprázatos szóra Rosalie szíve várakozásteljesen megdobbant.

– Ejnye, nem is tudtam, hogy ismerősei vannak Lyonban! Vagy valami rokonság?

– A bátyám. Ma reggel operálták. Szeretném megkérdezni a kórházban, hogy hogy van.

Rosalie Tournier feljegyezte emlékezetében ezt az értékes adatot, miszerint Amélie-nek egy bátyja van Lyonban, aki kórházban fekszik. De vajon csakugyan a bátyja-e? Majd megtudja, ha végighallgatta a beszélgetést.

Amélie bement a telefonfülkébe és a lyoni kórház számát kérte.

A központ azt válaszolta, hogy várnia kell egy darabig, mert a vonal foglalt.

– Megvárom itt a fülkében – mondta a tanítónő. – Remélem, nem tart soká.

– Ahogy akarja – mondta csalódottan Rosalie, aki jobban szeretne volna, ha a vénlány vele marad a boltban, hogy kifaggathassa. Visszatért a zöldborsófejtéshez, amikor az ajtó felpattant és Hermelinné szökdécselt be csíkos matracruzájában.

– Jó hosszú az út idáig, magukig – mondta szemrehányóan.

Az egykori adószedő nejének láttára Rosalie sebesen felemelkedett, s eltüntette az asztalról a vacsorához készített kenyeret és kolbászt. Az ember sohasem tudhatja...

– Egy láda ásványvizet szeretnék rendelni a vendégeim számára. Ebben a hőségben megszomjaznak.

Előző nap rájött, hogy a víz helyett – nem lévén se sör, se bor – csekély felülfizetés ellenében ásványvizet ad vendégeinek, a sok kicsei a hónap végén jelentős keresettöbbletet jelent.

– Rendben van – válaszolta Rosalie. – A férjem holnap elhozza Francheville-ből. Milyen vizet akar? Vichyt? Pestrint? Valsot vagy Moïse vizet?

– Moïse vizet – válaszolta habozás nélkül Hermelinné. Választását, ami egy buzgó bibliaolvasó részéről amúgy is érthető, nagyban alátámasztotta, hogy a próféta nevét viselő Ardèche-i ásványvíz köztudomásúlag a legolcsóbb.

– Foglaljon helyet, Hermelinné és fújja ki magát. Még mindig teli a ház? – érdeklődött Tournier-né, miközben előjegyezte a rendelést.

– Ó, az egyik megy, a másik jön. Bloch úr és a felesége rövidesen távoznak. Egy kis tanyára költöznek, amit Duchêne úrtól, a Rochefontaine kastély közelében béreltek. Tudja, Bloch úr nagyon jelentős személyiség a haiti autóiparban.

– Igazán? Ha jól tudom, múlt vasárnap is érkezett egy új vendég.

– Úgy van, Fleury kisasszony. Nagyon finom fiatal hölgy. Csak a hét végére vártuk, de hamarabb kapott szabadságot. Egyébként kedden már el is utazott.

– Ejnye, ejnye – csóválta a fejét Rosalie. – És miért ilyen sietve?

Amélie a telefonfülkében leült a székre. Belenyugodott, hogy a várakozás, úgy látszik, hosszúra nyúlik. De azért mégis zívesebben maradt a sötét lyukban, mint hogy kimenjen a boltba a két nagyban csevegő pletykafészekhez.

Kihaszználva hallgatója feszült érdeklődését, Hermelinné belenyúlt a borsós kosárba és átcsorgatta ujjai között a szemeket. Kivett egyet s akár a cukorkát, a szájába dugta.

– Pompás a zöldborsója! – mondta elismerően. – Csupa cukor! Sejttem – folytatta átmenet nélkül –, hogy az apja miért küldte el. Véletlenségből éppen a fehérneműs szekrényt rendeztem a folyosón, amikor megvitatták. Szerettem volna eltűnni, de hát ki kellett adnom estére a lepedőket. Képzeld el, a fiatal lánynak, Solange-nak hívják, van egy gazdag nagynénje Tournonban. E pillanatban gyengélkedik. Kár volna elhanyagolni, annál is inkább, mert Fleury kisasszonynak komoly kilátásai vannak az örökség tekintetében. Fleury úr éppen aznap kapott levelet az idős hölgytől.

– És a lánya simán beleegyezett?

– Dehogysis. Olyan jó érezte magát a „Hársfá”-ban, hogy nem akart menni. De Fleury úr latba vetette apai tekintélyét. És Solange rendkívül jól nevelt fiatal lány, bár úgy láttam, hogy kissé önféjű. Tény az, hogy kedden felült az autóbuszra és elment. Néhány nap múlva, ha az anyja is megérkezik, visszajön.

Rosalie-nak meg kellett elégednie ezekkel a hiányos adatokkal, mert Hermelinné hirtelen felpattant, mintha skorpió csípte volna meg. Még egyszer figyelmébe ajánlotta Rosalie-nak az ásványvizet és kirohant a boltból. Éppen idejében, mert Mignart plébános vas-kos alakja, a hirtelen távozás okozója, feltűnt a fűszerüzlet bejáratában. Hermelinnének semmi különös oka nem volt kerülni a plébánost, de már a reverenda pusztá látványa is kellemetlen érzéseket keltett benne.

– Úgy látom – köszönt be kedélyesen Mignart plébános –, hogy ezúttal sincsen szerencsém itthon találni a gazdát. – Megtörölgette gutaütéses nyakát és súlyos testét bezökkengette egy székbe.

– Nincs messzi, plébános úr – buzgólkodott Rosalie. – Ha vár egy pillanatig, mindjárt idehívom. A babot kapálja a kertben.

– Nagyon helyes, kerítse elő a férjét. Beszélhivom van vele.

Martin kisasszony a fölkében felismerte a plébános hangját. Dobolást hallott egy láthatatlan asztalon s ez az ismerős hang felkeltette képzeletében Mignart plébános kövér ujjainak látványát, akinél ez a mozdulat rosszkedvet és türelmetlenséget jelentett. Amélie Martin már régen felismerte a kedélyesség álarca mögé rejtőzködő erőszakosságot s félt tőle.

A dobolás hangját elnyomta egy papucs csattogása a padlón és Amélie újból hallhatta a plébános hangját:

– Jó napot, barátom! Jó hírt hozok. A szövetkezet elintézte a szegigénylését. Már másodszor három hónapon belül, míg a többi igénylő még csak az első kiutalást várja. No, mit szól hozzá?

Hyppolite Tournier távolról sem beszélt olyan szépen, mint a pap, és Amélie kisasszony válaszképpen csak valami értelmetlen mormolást hallott.

– Nem, ne köszönje – mondta a pap. – Az ember megteszi, ami módjában áll, hogy szolgálatára legyen barátainak. Egyébként mást várok magától, nem köszönetet; tetteket, barátom, tetteket. Elsősorban azt a kiló mézet, amit a minap ígért. És egy kis kávéra is szükségem volna. Ezúttal nem leszek követelődző. Egy fél kiló elegendő lesz egy időre.

Amélie-t enyhe émelygés fogta el. Hogyan tűnhetne el anélkül, hogy észre se vennék? Sajnos nincs rá mód. Nincs más kijárat, csak a bolton keresztül.

– Úgy látom, ennek kevésbé örül, mint a szegutalványnak – tréfált a plébános. De mit akar: kéz kezét mos... És a listának még nincsen vége. Ugyan, ne vágjon olyan arcot, mintha a fogát húznák! Nem a jobb karját kérem, megelelgeszem egy kiló vajjal.

– De plébános úr – mondta szemrehányón Tournier –, hiszen a múlt hétfőn adtam egy jókora darabot!

– Tökéletesen igaz, barátom – bólintott jóságosan a plébános –, és számíthat érte örök hálámra. Azt a vajat, amit most említettem, nem is a saját használatomra kérem, hanem barátaim számára. Holnap hajnalban elutazom két napra. Egyébként legyen nyugodt, nem ingyen kérem. Megfizetem, mint a többit is. Sőt drágábban, mert a hivatalos ára hétfő óta két frankkal emelkedett kilónként. De szeretném, ha jó szívvvel, mosolyogva adná. Így ni, barátom! Barátságos arcot kérek!

– Mert vajat nehéz ám találni manapság, hivatalos áron – sóhajtott Tournier.

– Tudom, tudom, de szeget még nehezebb, igaz? Ezt maga tudhatja a legjobban. Ne legyen túlságosan mohó, barátom. Nemcsak kapni, de adni is kell néha. Fő az, hogy az ember megtalálja a helyes módját. Teljes bizalommal viseltetem a maga üzleti képességei iránt. Mindenki tudja, hogy mifelénk a szeg zsírosabb áru, mint a vaj. Szegett még vajat is talál, amennyit csak akar, saját magának csakúgy, mint a városbelieknek, akik időnként felkeresik. Ugyan ne húzódozzon, tudom én, hogy van ez!

Amélie émelygése valóságos rosszullétté fokozódott. Szíve elszorult félelmében, hogy a csengő a plébános távozása előtt megszólal.

– És, hogy magához térítsem – mondta a plébános –, van még egy jó hírem. A Szövetkezet értesítést kapott, hogy a mezei munkák alkalmából az őstermelők pótagot kapnak borból. Nem fogunk megfélemedezni magáról, kezeskedem. Igenis, jó, hogy eszembe jut! Egy kis dohányt szeretnék magammal vinni az útra. Majd átküldöm Justine-t egy pléhdobozzal a vajért. Ne felejtse el, barátom. Viszontlátásra ma este!

Előbb a plébános súlyos lépteinek zaja, majd Tournier fapapucsának csattogása jutott el Aurélie kisasszony füléhez. Azután néma csend. Didergett a homályos fülkében, álláig húzta köpenyét, s a homlokát ugyanakkor kiverte a verejték. Lábujjhegyen ki-osont a fülkéből, megállt a boltajtóban, hogy egy kis friss levegőt szívjon.

Mignart plébános zsíros hangja még mindig a fülében csengett. Visszaemlékezett az első beszélgetésükre, amit Saint-Boniface-ba érkeztekor folytattak. A pap ugyanezen az ájtatos hangon hosszasan kifejtette nevelési elveit. „A mi iskolánk nem annyira a szellemet, mint inkább a jellemet neveli. Az ön feladata elsősorban abból áll, hogy felébressze ezekben a tapogatózó ifjú lelkekben a rend s tekintély tiszteletét. Ápolnunk kell a tiszta lelkiismeretet, amely a legfőbb keresztény erények melegágya, az alázatosságé és lemondásé, amelyek egyedül alkalmasak arra, hogy felemeljék népünket az erkölcsi fertőből...” Kéz kezét most! Ez az a híres keresztény erkölcs? Tiszta lelkiismeret... alázat és lemondás... Vaj, méz, kávé, dohány...

– No mi az, kisasszony? Még nem kapta meg Lyont?

Amélie, akit Rosalie Tournier kérdése visszarántott a valóságba, összerezett.

– Nem, nagyon soká tart... Talán legokosabb volna még egyszer hívni a biztonságot kedvéért.

– Ó, dehogy. Multkoriban a polgármester úr egy órát várt, míg megkapta Valence-ot. Megezik... De még egy pillanatra itt hagyom. A plébános úr bízott meg valami elintéznivalóval. Ahányszor elutazik, mindig ugyanaz a história. Egy idő óta – mosolygott kétértelműen – gyakran utazgat. Mit akar, a pap is csak ember. Nekik is szükségük van hébe-hóba egy kis szórakozásra. Ezért visz mindig magával a táskájában polgári ruhát. A házvezetónőjétől tudom. Ha éppen kedve szottyan moziba menni. Vagy esetleg máshová... hahaha! De már megyek le, negyedóra múlva visszajövök.

Amélie ismét magára maradt. Lelki szemei előtt felmerült Mignart plébános világos polgári öltözékbe szorított vaskos alakja. Vajon milyen színű nyakkendőt köt hozzá? Nevetés és undor között ingadozott...

És Lyon még mindig nem jelentkezik. Adja isten, hogy ne legyen semmi baja azzal az operációval.

Valaki belépett a boltba. Amélie előrehajolt, s megpillantotta az idegent, aki La Grange-ban lakik. Kezében bevásárlószatyrot lóbált.

Verès újabb szállítmány mixed pickles-ért jött, ezért a pompás savanyúságért, amelynek messzi vidéken ő volt egyetlen fogyasztója. Sorsát nem változtatta meg az a bizonyos levél, amelynek kiszolgáltatását előző nap megtagadta, s amely egy órával ezelőtt jutott birtokába. Nem a washingtoni kormány meghívását tartalmazta, hanem mindössze egykori marseille-i háziuruk kövételését valami kiegyenlítetlen gázszámla miatt.

– Tournier-né tüstént visszajön – mondta Amélie. – Ha várna néhány pillanatot...

– Helyes – mondta helyet foglalva Verès. – Még nem szoktam meg ezeket a dombokat és alaposan kifáradtam.

Amélie köpenye alatt újból felhúzta kesztyűjét. Titokban alaposan szemügyre vette ezt az embert, az elsőt, aki hosszú hónapok óta eszébe juttatta a külföldi városokat, a távoli világot, ahová vágyakozva gondolt vissza Félicie nővér és a plébános nyomasztó társaságából. Vajon visszatérhet-e még valaha külföldre? Ajka több ízben szóra nyílt, de mindannyiszor meggondolta magát. Végül nem állta meg.

– Ön ugyebár magyar?

Verès meglepetten tekintett rá:

– Igen, kisasszony.

– Mondták, de úgyis kitaláltam volna a kiejtéséből... Azért vettem magamnak a bátorságot, hogy megkérdezzem, mert ismerem egy kicsit azt a gyönyörű országot. Két évet töltöttem Budapesten. Francia órákat adtam, 1923-tól 1925-ig.

Tibor élénk érdeklődéssel fordult a vénlány felé.

– Igazán? Sose gondoltam volna, hogy éppen az isten háta mögötti faluban összeakadok majd valakivel, aki látta az állítólag kék Duna hajjait. Mert ön itt lakik ugyebár?

– Igen – sóhajtott Amélie. – A felekezeti iskolában tanítok.

– És Budapesten? Szintén iskolában tanított?

– Nem, egy családnál voltam alkalmazásban. A Ménesi úton... A villanegyedben.

– Rendkívül örülök, hogy véletlenül találkoztunk – mondta Verès. – Már éppen azon voltam, hogy Longeaud úr gondjaira bíz-

zam a kislányomat, de ezek után habozni kezdek. Biztosra veszem, hogy önnél jobb kezekben volna. Még van néhány hetünk ugyebár az iskolaév végéig.

Amélie a kezét tördelte a szürke köpeny alatt. Az idegen modorra, kissé túlzott udvariassága egy csapásra felelevenítette a múltat. Az esti séták a Sashegy tövében... a budai hajókirándulásokat... A látványosi jégpálya, ahová tanítványát kísérte, s ahol megismerkedett Elemérrel, a fiatal fogorvossal, aki néhány hónapig udvarolt neki... Mindezek az emlékek valami köteléket teremtettek közte és Verès között, ami teljes őszinteséget követelt. Maga előtt látta Félicie nővér osztályát, ahol a növendékek órákon át szajkóznak minden értelem nélkül feladataikat, vagy másolják tanítónőjük diktálására a számtanpéldák megoldását, miután Félicie nővér egyszer s mindenkorra kiterjesztette a katekizmus rendszerét a tananyag egész területére. A kis parasztlányokat szigorúan csak arra nevelték, hogy egyszer valamikor Mignart plébános vagy utóda buzgó híveivé váljanak.

– Hogy is mondjam – kezdte zavartan – valójában nem is én foglalkoznék a kislányával, hanem Félicie nővér és...

– Hát az bizony elég kár... – felelte Verès.

– Hogy őszinte legyek, a gyerekeknek egészen jó dolguk van a községi iskolában. Sok jót hallottam Longeaud úrról és... magunk között legyen mondva... a tanítványai többet tudnak, mint a mieink.

Verès csodálkozva bölintott. Érezte, hogy egy heves lelki küzdelem szemtanúja.

– Igazán boldog lettem volna, de...

Ezt a mondatot, amely úgylis arra volt szánva, hogy befejezetlen maradjon, a telefon csengetése szakította félbe. Martin kisasszony néhány bocsánatkérő szót mormolt Verès felé, s eltűnt a fülkében.

– Halló...! Herriot Kórház...? A tudakozót kérem!

AUZANCE ZSANDÁR VADÁSZKALANDJAI

I. „A vadász ül hosszú méla lesben...”

– Hé, Auzance! Munkám van számodra. Nézz körül délután Saint-Boniface-ban. Három zsidó család lakik a faluban, szagold ki, hogy mi van velük.

A francheville-i csendőrörs őrmestere az egyik alárendeltjéhez, egy fiatal, zömök, durva külsejű csendőrhöz fordult e szavakkal, akinek sűrű véréről tanúskodó kerek képén vastag szemöldök ült.

– Ma reggel – folytatta – körlevelet kaptam, amelyben pontos adatokat kérnek a kerületben tartózkodó valamennyi idegen zsidóról. A kollégáid majd a többi falubelivel foglalkoznak.

Auzance káplár a szükséges utasításokkal felszerelve, biciklire kapott és útnak indult.

A megbízás nem volt kedve ellenére való. Ami a zsidókat illeti, jól ismeri ezt a fajzatot a fegyverszünet óta. Százszámra küldte vissza őket a németekhez, amikor a demarkációs vonalon teljesített szolgálatot. Kitűnő sport volt, valóságos vadászat. A vad csak úgy nyüzsgött. Az izraeliták tömegestül menekültek a megszállt területről és sok helyütt sikerült is átszivárogniok a szabad zónába. De ahol Auzance vigyázott, csődöt mondott mindent fortély.

Persze nemcsak zsidók voltak a menekülők között, hanem politikailag gyanúsak is. Ezeket sem volt szabad elhanyagolni. Aki nyúlra vadászik, nem veti meg a rókát sem.

Francheville-ben, ahová néhány hónapja helyezték át, a munka jóval kevésbé érdekes. Néhány közönséges részegeskedés, verekedések, apró tolvajlások s főleg az élelmezési előírások áthágása. De Auzance buzgott a tettvágytól s elhatározta, hogy ha törik, ha szakad, kitünteti magát. A csendőrörs tagjai közül ő tartotta a jegyzőkönyvrekordot.

A postahivatal előtt Auzance leszállt biciklijéről. Mert ha a nyúl-vadász nem veti meg a rókát, megengedheti magának azt a szórakozást is, hogy útközben lepuffantson néhány kövér fácánt.

Közeledett a posta elszállításának ideje, s a pénztárhoz csak úgy özönlöttek a csomagok. A káplár tudta, hogy mire vélje ezt a küldési lázt. A csomagok túlnyomó része, az idevonatkozó előírások ellenére, csakis jegyre kapható élelmiszereket tartalmazott. A zsandár már régóta komoly gyanakvással szemlélte két vagy három személy működését, így többek között előre élvezte diadalát, amit annak a Prokoff nevű orosz nőnek a tettenérése fog jelenteni, aki hetente több csomagot küld a Côte d'Azurre, továbbá egy másik, Pinkas nevű egyéné, aki szintén szenvedélyes csomagküldő.

Auzance belépett a helyiségbe, és szemügre vette az egyetlen kis rácsos ablak előtt állomásozó hosszú sort. Az orosz nőt nem látta, de a Pinkas nevű egyén jelen volt, hóna alatt terjedelmes csomaggal. „Két kiló vaj, testvérek között is...” állapította meg szakértő szemmel Auzance.

Pinkas a csendőr láttára észrevehetően zavarba jött, arca rángatózni kezdett, a csomagot lázas sietséggel jókora kosarába sülyesztette. Nyilvánvaló, hogy nem tiszta a lelkiismerete.

Auzance néhány pillanatig élvezte a diadal előízét. Itt a fácán a puskacsó előtt, s nem tud elrepülni többé. Az áldozat szemmel látható rémülete tekintélyes mértékben fokozta a vadász örömét.

A Pinkas nevű egyén hirtelen teljesen elvesztette a fejét, s felhasználva néhány újonnan jött csomagküldő érkezése által keltett mozgolódást, kivált a sorból és az ajtó felé sompolygott. Auzance utolsó kételye is szertefoszlott. Egyetlen ugrással beérte emberét.

– Mi van a csomagban? – kérdezte fölényes mosollyal.

– Ó... különböző tárgyak... – dadogta a kérdezett. – Ajándék egy barátomnak.

– Mindjárt gondoltam! – bölintott gúnyosan Auzance. – Hadd lássuk azt az ajándékot! Nyissa csak ki a csomagot.

Pinkas nagyot sóhajtott, letette a csomagot a pultra és kelleetlenül nekilátott, hogy kibontsa. Hosszú ideig eredménytelenül pró-

bálta kibogozni a spárgát, végül elvágta, lefejtette és gondosan összehajtotta a papírt. Mikor idáig érkezett, szünetet tartott.

- Soha többé nem tudom újra becsomagolni - siránkozott. - Most, hogy elvágtam, a zsinór túl rövid lett.

- Gyerünk, gyerünk...! - türelmetlenkedett a zsandár, s a várható győzökönyv reményében előhúzta zsebéből a töltőtollát.

Időközben kis csoportosulás támadt körülöttük, de Auzance ezúttal nem szólította fel oszlásra a nézőket. Adott esetben nem árt egy kis nyilvánosság.

A csomag végre feltárult. Még egy réteg forgács és tartalma napvilágra került. Auzance álla leesett. Két nagy csomag toalettpapír tárult szeme elé s egy doboz végbélkúp.

- Egy marseille-i barátomnak küldöm - dadogta Pinkas szánalomra méltóan. - Nagy bajban van, mert ott már ezt sem kapni...

Valaki elkacagta magát, s a nevetés ragadós...

Ami a Pinkas nevű egyént illeti, alázatos és szerencsétlen külseje ujjongó s diadalittas győztest leplezett. Miután rendszeresen küldött élelmiszercsomagokat a városba és észrevette, hogy Auzance figyel, idejekorán megtette óvintézkedéseit. Az igazi csomagokat megbízottjának, Kleinhandler adta fel a Denières-i kisegítő postahivatalban, jómaga pedig leste az alkalmat, hogy mikor rendezheti meg a tettenérést egy jó előre összeállított álcsmaggal. Azt remélte, hogy hadítervének sikere legalább is egy időre lehűti a zsandár buzgalmát.

- Becsomagolhatja - mordult rá Auzance. - Ezúttal rendben van. De nehogy még egyszer rajtakapjam!

Nem részletezve, hogy min nem akarja rajtacsípni Pinkas-t, elfojtott kuncogásoktól kísérve méltóságteljesen kivonult. Sejtette, hogy a másik túljárt az eszén és fortyogott a tehetetlen dühtől.

Ez a tehetetlenségi érzés, amitől fejébe tolult a vér, kellemetlen ifjúkori emlékeket kavart a felszínre. Mint afféle lelenc, Robert Auzance egy parasztszaládnál nevelkedett, ahol valamivel jobban bántak vele, mint a kutyával, de valamivel rosszabbul, mint a macskával. A megszámlálhatatlan pofon és verés eredményeképpen a gyermekben a harag mérhetetlen tömege gyülemlt fel, amelyet -

már akkor elhatározta – kamatostul fog azok fejére zúdítni, akik majd egyszer a kezei közé kerülnek. Ezért kérte a csendőrség kötelekébe való felvételét, mert remélte, hogy ez a foglalkozás bőséges alkalmat nyújt majd hajlamai kielésére. Szolgálatának első éve némileg kiábrándították. Szerencsére azután jött a háború, a fegyverszünet, s meghozta a várva várt kielégülést. Káplári kinevezése után végre fontos személyiséggé vált, s őszinte örömét lelte mestersege gyakorlásában.... „Gyöngyélet a csendőrelet...” Szerette ezt a hajdan valami vidám filmben hallott dalocskát dúdolgatni.

Újra biciklire pattant, és Denières felé tartott. Még nem hagyta el az utolsó házat, amikor megpillantotta a kocsmá irányába bakatató Brandouille postást. A postás rendszerint értékes hírforrás a csendőr számára.

– Hé, Brandouille! Hová rohan?

A postás megállt. Auzance leszállt gépéről és kertelés nélkül támadásra indult:

– Maga hordja ki a leveleket a „Hársfá”-ba, ugye?

Brandouille igenlően bólintott.

– Akkor bizonyára ismeri azt a két idegen zsidót, Blochot meg Rosenfeldet. Miféle népek?

– Ó – mondta Brandouille –, elég sok levelet kapnak. Mint a zsidók általában. Nem is képzelem, mennyi dolgom van velük! Ez a Bloch egyébként már nem lakik a „Hársfá”-ban. Egy kis házat meg egy darab földet bérelt a kastély közelében. Azt mondják, földműveléssel akar foglalkozni.

– Zsidó, földműveléssel? – hitetlenkedett Auzance. – Látott már maga ilyet?

– Mit tudom én! – Brandouille-nek e téren nem volt kialakult véleménye. – Pedig a másik, az a Rose... tudom is én, hogy hívják... az is földet bérelt.

– És a harmadik, Verès – mosolygott gúnyosan Auzance –, lefogadom, az is követte a példát. Ha egyszer ez a divat.

– Nem, az nem... – Brandouille felélénkült. – De az még több levelet kap. Külföldről is. Meg újságot, ajánlott küldeményt, cso-

magot. Éppen itt hozok egyet. Marseille-ből jön és ugyancsak nehéz. Szerencsére nincs sok ilyen ügyfelem.

– Ajánlott küldemények, csomagok? – Auzance felfigyelt. – Pénz is? Nem gondolja, hogy a feketepiacnak dolgozik?

– Nem csodálnám – válaszolta Brandouille kétértelmű fejcsóválással. – Valóságos irodája van. Még írógépe is.

– Írógépe?

Ez a hír láthatólag mély benyomást tett a csendőrré.

– Meg aztán – fecsegett tovább Brandouille – sokat mászkál a tanyákra. A minap találkoztam vele Mottes-ban, amint tojást meg tejet vásárolt, meg ha nem tévedek, vaját is. A zsidók – mondta boldogan, hogy egy csapással két legyet üthet, bosszút állván Noémin is, aki makacsul vonakodott kiszolgáltatni a biciklitáskát – mindig megtalálják Sobrevin-nénél, amit keresnek. Persze ha megadják az árát.

– Legközelebb, ha nem leszek szolgálatban, iszunk egy pohárral – mondta nagylelkűen Auzance. Barátságosan a vállára ütve búcsút vett Brandouille-től.

A kapott felvilágosítások némileg eloszlatták rosszkedvét, sebesen gurult Denières irányában. Megnézi magának közelebről azt a három egyént, főként azt a Verès nevűt. A Sobrevin-nét is, aki a feketepiacnak szállít. Ha jól megy, mindenkől kikerekedhetik még egy pompás kis jegyzőkönyv.

Vidáman nyomta a pedált, amikor a Raillon malom közelében megpillantott egy megrakott taligát. A paraszt, aki az ökröket hajtotta, bizonyára örölni viszi a gabonáját. Ehhez azonban szabályos írásbeli engedély kell. Kérdés, hogy van-e. Az, hogy nyúlra vadászik, nem ok, hogy ne csalja lépze a rigót. Főként, hogy éppen az imént szalasztott el egy fácánt.

Auzance leszállt a bicikliről, s közelebb ment Lévy Seignoshoz, a La Serre gazdájához, aki a taligát hajtotta.

– Mit visz ebben a két zsákban? – kérdezte komoran.

– Milyen zsákban? – kérdezte a pipája mögül hidegvérrel Seignos.

– Ebben ni, a taligán!

- Vagy úgy, ezt a kettőt gondolja? Búzát, mi más vinnék?
- Mindjárt sejtettem. És hová viszi?
- Hová vinném? Ide a malomba.
- Helyes - bólintott elégedetten Auzance. - Mutassa az igazolványát!

- Az igazolványomat? - vonta meg a vállát Seignos.
- Nem hordom magamnál. Ismer engem mindenki a környéken.

- Ne játssza az ártatlant - mondta vészjósló mosollyal Auzance. Nem a személyazonossági igazolványára vagyok kíváncsi, hanem az engedélyt akarom látni, miszerint joga van megőrltetni ezt a két zsák búzát.

- Vagy úgy? - sóhajtott megkönnyebbülten Seignos. - Miért nem mondja mindjárt? Az itt van nálam valahol. Várjon, tüstént megkeresem.

Egymás után kiforgatta zsebeit, nem talált semmit, a fejét csóválta, elégedetlenül mormogott bajuszába. A csendőr gúnyos mosollyal kísérte mozdulatait. Úgy látszik, a rigó mégiscsak lépre került.

- Ejnye! - kiáltotta hirtelen a paraszt. - Hol a fejem? A kalapban lesz. Nem a fejemet gondolom, hanem az engedélyt. Persze a fejemet is.

Leemelte fejéről közismert széles karimájú világosbarna vászonkalapját és a szalag mögül előkerült egy gyűrött papírdarab.

- Itt van, ni - mondta. - Az ember már ki se ismeri magát ebben a sok irkafirkában.

Auzance gondosan áttanulmányozta a szabályosan kiállított és pecséttel ellátott iratot. Az engedély tulajdonosa, Lévy Seignos La Serre (saint-boniface)-i lakos felhatalmaztatik, hogy ezen a napon három és öt óra között 120 (százhusz) kiló búzát őrltethessen a Raillon malomban, saját használatra. Semmi kétség, a fent nevezett Segnos eleget tett bejelentési kötelezettségének. De marad még egy remény. Az engedély 120 kilóra szól. Valószínű, hogy a súllyal csal.

– Gyerünk a malomba – mondta Auzance szárazon. – Lemérjük a zsákokat.

A csendőr felszólítására a molnár lemérte a két zsákot. A mérleg csak 117 kilót mutatott.

– Tévedtem – csóválta a fejét Seignos. – Sebj, legfeljebb kevesebb kenyeret eszünk a télen.

A jegyzőkönyvnek befellegzett. Auzance csalódását leplezve, főlényesen tisztelgett s visszatért biciklijéhez.

Így nem láthatta, hogy a két cinkos összekacsintott, majd oldalba bökkve egymást hangos kacajra fakadt. Valójában alaposan felültették a zsandárt. Az engedély ugyanis nemcsak az őrlendő mag mennyiségét, de az őrlési időt is feltüntette.

Ez utóbbi rovatot azonban, tekintettel előre nem látható akadályokra, magának a tulajdonosnak kellett kitöltenie. Seignos reggel egyszer már járt a malomban két zsákkal, majd visszakérve a molnártól az igazolványt, kiradírozta a ceruzával beírt időt s tintával újból kitöltötte. A zsandár persze akárhogy törte a fejét, nem jöhetett rá a turpisságra.

A káplár bajuszát harapdálva folytatta útját. Keresztülhaladt Denières-en, s a keresztúthoz ért, ahonnet egy megyei út vezetett a kastély felé. Egyszerre egy hatalmas bevásárlószatyrot cipelő nő bukkant fel biciklije előtt, Saint-Paul felől jövet. Auzance félrerántotta a kormányt, hogy elkerülje, de a nő ösztönösen szintén ugyanabba az irányban tért ki. A csendőr az utolsó pillanatban fékezte le biciklijét.

– Nem tud vigyázni?! – kiáltotta dühösen.

– Bocsánatot kérek – dadogta idegenszerű kiejtéssel az asszony, az izgalomtól remegő hangon.

Auzance a fülét hegyezte. Az idegenszerű kiejtés felkeltette figyelmét. Hátha ez a nő azok közül a kóborló cigány asszonyok közül való, akik főként lopásból élnek? Persze az effajta nem valami nemes vad, de ha ló nincs, a szamar is jó!

– Mutassa az igazolványát!

A nő összerezsent. Sovány, beesett arcú asszony volt, lázasan égő, sötét szemmel. Tarkóján hatalmas konttyal. Blúzának belső

zsebéből előhúzott egy papírtárcát és kivette személyazonossági igazolványát.

– Ahá! Idegen! – Auzance arca felderült.

A nő bólintott.

– Spanyol, mint látom. – A csendőr előlről-hátulról megvizsgálta az írást.

Az eset érdekesnek ígérkezett. A spanyolok tevékenységét – így szólt az utasítás – különösen figyelemmel kell kísérni. Nagyrészk a polgárháború menekültje, ennek folytán gyanús.

Hirtelen összeráncolta szemöldökét.

– Mondja csak – kérdezte alig leplezett örömmel –, az igazolvány szerint maga marseille-i lakos. Hogy kerül ide?

– A gazdáimmal vagyok, Martiniékkal – dadogta a nő. – Itt nyaralnak Saint-Paulban.

Arcára kiült a nyugtalanság. Tapasztalatból tudta, hogy az effajta igazoltatás mindig kellemetlenséggel jár.

– Utazási engedélyt kértem, hogy elkísérhessem őket – s egy rózsaszínű lapot húzva elő pénztárcájából a csendőr felé nyújtotta.

Auzance egy fához támasztotta biciklijét, hogy alaposabban szemügyre vehesse az értékes okmányt.

– De hiszen – mondta csúfondáros mosollyal – ez az engedély lejárt.

– Bocsánat – mondta remegő hangon az asszony. – Martini úrék előbb csak egy hónapig szándékoztak nyaralni Saint-Paulban, de két héttel ezelőtt elhatározták, hogy itt maradnak a nyár végéig. Kérték az utazási engedélyem meghosszabbítását.

A papiros hátlapján megmutatta állításának aláírással s pecséttel megerősített igazolását.

Auzance jóérzésének hőfoka szemlátomást csökkent. A mai napon határozottan nincsen szerencséje. A spanyol nő iratai – úgy látszik – rendben vannak. Már azon volt, hogy visszaadja az igazolványokat, amikor hirtelen felvillant a szeme. Végre markában tartja zsákmányát!

– Az engedély, úgy látom, Saint-Paulra szól. De maga itt a Saint-Boniface községhez tartozó Denières-ben van. Idegennek külön engedély nélkül tilos lakhelyet változtatni.

– Bocsánatot kérek – mormogta rémulten az asszony – én nem változtattam lakhelyet, csak azért jöttem, mert Saint-Paulban nincsen pék, és a gazdám ide küldtek kenyérért, mert ez van legközelebb.

– Lehet, hogy ez van legközelebb, de tilos.

– De a gazdám azt mondta, hogy mehetek, mert még ez határos...

– Semmi közöm ahhoz, amit a gazdája mond! – üvöltötte Auzance. – Én döntöttem el, hogy joga van-e idejönni vagy sem. Az idegenek szabadon közlekedhetnek a községhez tartozó és a vele határos területen, de nincsen joguk átlépni a járás határát. Maga átlépte és ezzel egyszersmind áthágta az előírást is. Ezt tüstént jegyzőkönyvbe veszem.

– Esküszöm, biztos úr – dadogta a nő –, hogy sejtelmem sem volt minderről... És a kenyér...

– Vette volna a kenyeret a községben, ahová tartozik...!

– De hiszen az hét kilométernyire van tőlünk – mormolta az asszony elhaló hangon –, oda-vissza tizennégy. Ez pedig itt a szomszédban...

– Csak nem akarja, hogy házhoz szállítsam a kenyeret?! Gyerünk, gyerünk, semmi kedvem magával vesztegetni az időmet!

Előhúzta töltőtollát és ott helyben jegyzőkönyvet vett fel Dolorès Maria Mendoza kihágásáról, nemzetisége spanyol, állandó lakhelye Marseille, férjezet, harmincöt éves, ideiglenesen saint-pauli lakos, aki lejárt utazási engedély birtokában a számára kijelölt község határain kívül találtatott.

– De hiszen – zokogott Dolorès –, nem vétettem senkinek.

De Auzance nem az az ember, akit a könnyek meghatnak. Láttott keservesebbet a demarkációs vonalon. Azonkívül a spanyol nő egyúttal Pinkas-ért és Seignosért is fizet!

– Ha nem vétett – válaszolta szellemesen –, akkor nem is csukják börtönbe. Legfeljebb kiutasítják a megye területéről.

– Borzasztó – jajgatott a nő –, hiszen itt dolgozom.

Auzance vállalt vont. Ez nem rá tartozik. Aki idegen országban tartózkodik, tartsa be a rendeleteket.

Befejezte a jegyzőkönyvet, aláírta a bűnössel és magára hagyta bánatával. Biciklijére ült és elkarikázott a Rochefontaine kastély irányába. Elégedett volt önmagával. Zsebében érezte mindennapi jegyzőkönyvét. Útja még nem hiábavaló, akárhog is lesz ezután...

II. Amelyben Bernard Bloch levizsgálja mezőgazdasági művészettörténetből

Georges Duchêne úr – mióta feleségül vette a nemesi családból származó de Laborderie kisasszonyt, Duchêne-nek írta a nevét – a hozományul kapott ősi Rochefontaine kastély tulajdonosának minőségében, saját meghatározása szerint afféle botcsinálta földesúrrá lett. Egy lyoni polgári család sarja volt, egész életében csak afféle műkedvelő maradt ebben a szakemberektől nyüzsgő században.

Ifjúkorában sorjában hódolt valamennyi műzsának. Esztendőkön keresztül, míg a dadaizmus divatja dúlt, George Duchêne csak a beavatottak számára élvezhető költeményeket közölt néhány, a nyilvánosság kizárásával megjelenő folyóiratban, amelyeket ötlet-szerűen, a napilapokból kivagdosott szavakból állított össze. Később bádogdarabokból, cipőzsinórból, gyufa- és hajszalákból készített szobrokat állított ki, majd egy színdarabot rendezett, amelyben a drámai hatást felváltva hol egy autóduda, hol egy villamoscsengő, hol egy szavalókórus jelezte. Később egy táncbemutatót tartott, amelyen karikával az orrában, kutyabőrbe burkolózva lépett fel, majd a maga nemében meglehetősen sikert aratott egy „Medve-táncsal”, amelyet Bartók zenéjére lejtett el. Végül, művészi pályafutása betetőzéseként, 1924 körül egy bábszínházat alapított, amelynek főszereplője „Kluak” apró szegeket viselt a fején haj helyett, míg szemét két kicsiny kihúzható fényképezőgép helyettesítette. Karrierjét azonban végképpen házassága döntötte el.

Georges Duchêne egy nagy lyoni kávéházban ismerkedett meg jövődöbéli nejevel, ahová az ifjú lányt egy minden merészségre kapható unokahúga csábította el. A fiatalember, akit elragadott szomszédnője preraffaelita mosolya – a járt utakat a szerelemben csakúgy megvetette, mint a művészetben – szántsándékkal az ismeretlen világos nyári ruhájára döntötte likőröspohara tartalmát. A tisztító ugyan eltüntette a foltot, de Georges ennek ellenére is ragaszkodott, hogy ügyetlenségét házassággal tegye jóvá, annál is inkább, mert mint kiderült, a fiatal lány tekintélyes hozománnyal rendelkezett.

Barátai azt várták, hogy Georges hírnevéhez méltó módon fogja kezelni a felesége birtokát. Vagyis hogy majd orrszarvúakkal szántatja földjeit és mandragóramagot vet el benne. Ám a botcsinálta földesúr hamarosan lemondott művészi becsvágyáról. A Rochefontaine-i uradalommal kapcsolatban Georges Duchêne a leghatározottabban konzervatívnak mutatkozott. Folytatta a közönséges gabonafajták és főzelékfélék termelését és a legkétségbeejtőbbben szokványos állatfajták tenyésztésével foglalkozott. Egy, a különféle címerállatok pszichoanalitikai jelentését tárgyaló tanulmány megírásához szükséges adatok gyűjtéséhez fogott. Az esztendő nagy részét tanulmányai érdekében Lyonban és Párizsban töltötte, a birtok vezetését egy intézővé előléptetett vén szolgára bízva. Ilyen körülmények között a két nemzedék óta amúgy is elhanyagolt földnek egy része parlagon maradt, míg a bevetett rész édeskeveset hozott.

A fegyverszünet után, ez lévén az új jelszó, Duchêne úr elhatározta, hogy komolyan visszatér a földhöz és végképpen a kastélyban telepszik le. Figyelemre méltó erőfeszítést tett, hogy hasonlóvá váljék ahhoz a képhez, amit egy modern „gentleman farmer”-ről alkotott magának. Így fogalmazott meg agyában a terv, amely szerint intellektuelekből egy települést szervez, összekötve a kellemeset a haszonnal. Mert ha valaki intellektuel, attól még nem szükségképpen koldus. Ez a vállalkozás, amelynek segélyével az eddig parlagon heverő földek megművelődnének, anyagi előnyökön kívül még azzal az erkölcsi előnnyel is jár, hogy módja lesz ízlésének

megfelelő társaságban élni. Miután nem mehet többé a Montparnasse-ra, Montparnasse-t hívja el magához.

Így történt, hogy Bernard Bloch néhány nappal Saint-Boniface-ba érkezte után, felfedezte a „Petit Dauphinois”-ban a rocheforte-i földesúr hirdetését.

A frissenült haiti nem éppen ahhoz az emberfajtaához tartozott, akit a kastély ura falanszterében – melynek alapszabályait a legnagyobb gonddal dolgozta ki olyan stílusban, amely valahol a középúton állt az első szürrealista versek s a 18. századbeli címer-tani művek nyelvezete között – maga köré akar csoportosítani. Az alapszabályok többek között egy felvételi vizsgát is előírtak, amelynek minden jelentkező alá kellett hogy vesse magát. A vizsga ilyen-fajta kérdésekből állt: „Milyen időszakban vetik a sárgarépát?” „Soroljon fel néhány ismert kubista csendéletet, amelyen ez az ernyősvirágú növény szerepel.” „Határozza meg pontosan a következő kifejezéseket: pázsitfélék, szimultaneizmus, keveréktrágya, pointillizmus, ojtás, plasztikus montázs...” „Mutassa be a fejés három mozdulatát s vonjon párhuzamot a tehén és a kecske fejése között.” „Szavalja el André Breton egy szabadon választott költeményét.” „Beszéljen a bárányok libidójának periódusairól...”

Bernard Bloch megbocsáthatatlan tájékozatlanságot tanúsított valamennyi művészeti vonatkozású kérdésben, ezzel szemben derekasan megállta a helyét a mezőgazdaságiakban. A jóakarató fogadtatást annak köszönhetta, hogy az első három jelentkező pénztelen városiakból állt, akik valami jótékony műbarátnak vélték a Rochefontaine kastély gazdáját, s azt remélték, hogy ingyenlakásban s ellátásban részesülhetnek. Bernard Bloch ugyan közönséges autószerelő s ráadásul még zsidó is, de legalább nem ingyenélőként jelentkezik. Duchêne úr tehát hajlandónak mutatkozott bérbe adni neki a Ripailles tanyán épült kis házat, néhány a padlásról lehozott bútorral berendezve, egy darab földet, négy vagy öt gazdasági szerszámot. Néhány hasznos tanáccsal is ellátta, majd sok szerencsét kívánt vállalkozásához és ahelyett, hogy falanszteralapítási tervének kezdeti sikertelenségé-

től elkedytelenedett volna, elhatározta, hogy újabb hirdetéssel próbálkozik, ezúttal egy másik újságban.

* * *

Amikor Auzance káplárnak hosszas kutatás után sikerült a Ripailles tanyát felfedeznie, egy meglehetősen rozzant kunyhó előtt találta magát. Erélyesen kopogott az ajtón, majd választ nem kapván, körülnézett. Egy férfit látott a szántóföldön, aki háttal feléje dolgozott. Valószínűleg ez a kérdéses zsidó. Auzance, mielőtt megszólította volna, szemügyre vette a terepet.

A ház előtt kis kert terült el, amelyet nemrég kapáltak és vetettek be. A csendőr lehajolt s egy alig látható növénykén megállapította, hogy az előtte levő veteményeságban bab terem. Távobbb néhány káposzta- és salátafejet fedezett fel, továbbá egy sor paradicsomtövet.

Előhúzta zsebkönyvét, ahová kutatásainak eredményét rendszerint feljegyezte. Ezeknek a jegyzeteknek segítségével fogalmazta meg később, arca verejtékével, hivatalos jelentéseit.

„Bernard Bloch, zsidó” – írta. – „Mérsékelt terjedelmű konyhakert. Bab, saláta, káposzta, paradicsom.”

Robert Auzance nyomozásai során a legkisebb részletet sem hanyagolta el. Ki tudja, később talán éppen ezek bizonyulnak döntő fontosságúnak?

Mikor feljegyzésével elkészült, a szántóföldön dolgozó férfi felé tartott, aki közeledtére felegyenesedett és elébe jött.

– Néhány felvilágosítást akarok kérni – mondta Auzance. – Maga ugye Bernard Bloch? Itt vannak az igazolványai?

– Természetesen – válaszolta a kérdezett, aki egy kukoricaszemekkel teli edényt tartott a kezében. Elővette zsebéből tárcáját s kihúzott néhány okmányt: a személyazonossági igazolványt, útlevelét, utazási és tartózkodási engedélyét. Ez a Bloch nevű egyén úgy látszik, pontosan tudta, mi az, ami látogatóját érdekli.

Auzance lelkiismeretesen feljegyezte az igazolványokon feltüntetett adatokat. Egy dolog azonban sehogy sem ment a fejébe. Az

okmányok szerint a szóban forgó zsidó Siedlicében (Lengyelországban) született, de ugyanezen igazolványok tanúsága szerint haiti állampolgár. Lehetséges, gondolta, hogy Haiti szigete lengyel gyarmat... Mindenesetre így jegyezte fel: Állampolgársága: haiti-lengyel.

E bevezetés után Auzance elhatározta, hogy részletesebben foglalkozik a Bloch nevű egyén körülményeivel.

- Ez mind a magáé, ez a sok föld? - kérdezte tettetett kedélyességgel. - Hogyan tudta megművelni, hiszen nincsenek állatai...?

- A szomszédaim kölcsönöztek egy pár ökröt - válaszolta Bloch.

Megérkezése utáni napon Bernard megismerkedett a szomszédjával, egy Nelchet nevű fiatal gazdával, akinek a földje az övével határos. A paraszt felajánlotta, hogy felszántja szomszédja földjét. Bloch meg akarta fizetni, de a másik nem fogadta el. Ama néhány óra alatt, amit együtt töltöttek az eke mögött, nagyon összebarátkoztak.

- Hát a vetőmagot - firtatta gyanakvóan Auzance - azt honnét szerezte? Talán csak nem Haitiből hozta magával?

Köztudomás szerint verebet nem lehet dobbal fogni. Bernard Bloch tüstént kitalálta, hogy a csendőr valami feketepiac-ügyet szimatol és nem esett a csapdába. A magot természetesen a feketepiacon szerezte be, ha nem is pénzért, de cserealapon. Hosszas és fáradságos tárgyalások után egy pár vadonatúj cipővel szegényebben, de vagy száz kiló vetőburgonyával, néhány kiló babbal és kukoricával gazdagabban távozott Tournier boltjából. Persze felesleges ezt Auzance orrára kötni.

- Duchêne úrtól kaptam egy keveset - válaszolta szemrebbenés nélkül. - A többit a szomszédok kölcsönözték. Majd visszaadom a termésből.

Hirtelen a lefelé fedett domb tulsó hajlatáról felhangzó fülhasogató kiáltás keltette fel Auzance figyelmét. Arra pillantott és egy kecskét látott meg, amint leszegett fejével száguld a káposztaföld felé. A kecskét lobogó hajú, barna és kövérkés nő követte, aki-

nek a nyomában egy körülbelül négyesztendős fiúcska rohant, hatalmas botot lóbálva.

– Ide, ide – kiáltotta a fiatal nő –, ne menj arra! – S amikor a kecske nem hallgatott a szóra, legkedvesebb hangján, mint egy kígyóbűvölő, tiszta jiddis nyelven hízelegni kezdett:

– Kim, közé, kim... kim...!

De a kecske se franciául, se jiddisül nem értett. Legfeljebb a helyi tájszólást értette volna meg, de azt is, csak ha kedve volt rá. De Renée Blochnak sejtelve sem volt a tájszólásról. Csak a kis Jeannot igyekezett utánózni azokat a különös szavakat, amiket hasonló esetekben a szomszédoktól hallott, de a kecske már jó meszezi járt, s a vékony gyerekhangot elvitte a szél.

Bernard néhány bocsánatkérő szóval faképnél hagyta a csendőrt, felszaladt a dombra, s éppen idejében érkezett, hogy megakadályozza a Nelchet káposztását fenyegető katasztrófát. A kecskét feleségére és fiára bízva visszatért Auzance-hoz, aki közben, felhasználva az alkalmat ismét teleírt egy lapot.

– És ez a kecske – firtatta tovább –, ez a magáé? Hol vette és mennyiért?

– Chazelas úrtól vettem – kerülte el óvatosan az újabb csapdát Bloch. – Vettem tőle néhány tyúkot meg nyulat is. Még nem fizettem meg, mert előbb megérdeklődi az árát a csütörtöki piacon.

Jámbor hazugság volt ez is. A szerény állatállomány egy kifogástalan állapotban levő öltönyt és három inget képviselt. De per sze ehhez sincsen Auzance-nak semmi köze.

A káplár elhúzta a száját. Ebből a zsidóból, úgy látszik, nem szed ki semmi érdemlegeset. Megelégedett tehát azzal, hogy megvizsgálta az asszony iratait is; feljegyzett minden adatot, nem feledkezve meg a kis Jeannot-ról sem, aki ezt a jellemzést kapta:

– Bloch, Jean, négyéves, zsidó. Állampolgársága: első ízben francia, másodízben haiti. (Visszahonosítás.)

Ismerjék ki magukat a rendőrségi urak!

Majd a jól végzett munka öntudatával, bár némileg csalódottan – a nyúl túlságosan fürgének bizonyulván, a vadászat ered-

ménytelen maradt – a „Hársfa” irányában távozott, hogy megkeresse azt a Rosenfeld nevű zsidót.

III. Amelyben Frank Rosenfeld vén trotlinak nevezi néhai nagyapját

A mezőgazdaság rejtelmeibe való behatolás sok keserőséget okozott Frank Rosenfeldnek, amit részben gyakorlatlanságának, részben képességeinek egyetemességébe vetett korlátlan bizalmának köszönhetett.

Fejébe vette, hogy vállalkozásából már az első évben hasznot húz. Amit az a sok begyepesedett agyú földtúró meg tud tenni, miért ne tudná ő is? A tervét már elkészítette. Nem elégszik meg azzal, hogy egy kevés főzeléket termeljen személyes használatára, hanem jelentős hasznot szándékozik húzni földjéből a városba szállítva munkája gyümölcsének fölöslegét. A nyári évad alatt dolgozni fog és elraktározza a készletet, mint a hangya. Télen a kereskedelmi résszel foglalkozik majd. A szárazfőzelék, sajt, vaj, a sózott hús kevés helyet foglal el és könnyen szállítható. Ez a vezérelve: a lehető legnagyobb értékű áru a lehető legkisebb helyen. Menyasszonya, aki a vállalkozás pénzügyi szükségletét fedezte, helyeselte ezt az elgondolást.

Ez volt a gazdálkodóvá vedlett építész terve. Nagy tömegben vetett babot, borsót, lencsét. Ugyanakkor baromfiudvart rendezett be, amelynek lakói majd aranyakat tojnak neki. Szomszédja, Chazelas ugyan azt tanácsolta neki, hogy előbb kerítse körül udvarát, de Rosenfeld mégis a legújabb, saját találmányú nyúlketreccen kezdte. Tárgyalásokat indított néhány kecske megvétele ügyében, és bejárta az egész vidéket a saját és Hermelinné vágyálmainak tárgyát képező ifjú és erőteljes tehén után.

De Rosenfeld úr derűs égboltja hamarosan elborult, rájött, hogy még maradt egy és más tanulnivalója. Szabadságukban nem korlátozott tyúkjai vidáman kapirgálták a kertben a borsót és a babot és néhány nap alatt az egész vetést megették. Dűhében ha-

marosan levágta a legszebb állatot s el is fogyasztotta, sülve, cse-resznyekompóttal – Hermelinné őszinte elképedésére –, hazájának szokása szerint.

A kecskék is sok gondot okoznak ennek a lelkes úttörőnek. Elsősorban jó étvágygal elfogyasztották egy világosszürke öltönyét, amit Sten kisasszony szellőztetés céljából vett ki a naftalinból. Az erősen fűszeres eledel a legcsekélyebb mértékben sem ártott meg egészségüknek. Ami azonban ennél is bosszantóbb volt, kecskéi a fejés időpontjában határozottan vonakodtak alávetni magukat Rosenfeld úr gyakorlatlan kezeinek, szarvaikkal megdöfködték és addig rugdosták, míg végül penzióba küldte őket Chazelas-hoz, addig is míg néhány gyakorlati leckét nem vesz a fejés tudományából. Ami pedig a nyulakat illeti, a Rosenfeld-rendszerű ketrecek lakói, akiket mesterséges élelemmel táplált, hogy gyorsabban hízzanak, hirtelen és minden megfogható ok nélkül, vészes sebességgel pusztulni kezdtek.

Amikor Auzance a „Hársfa” közelébe ért, Rosenfeld égboltján a vihar előjelei gomolyogtak. A mennykő két egyformán villamos-sággal telített egyén, az egykori építész s az egykori adószedő nejének összecsapásából pattant ki. Mégpedig a csalán miatt.

Hogy maradék nyúlállományát megmentse, Rosenfeld elhatározta, hogy csalánkúrára fogja állatait. De amikor Hermelinné megtudta, hogy lakója a nyulaknak szedi az értékes növényt a „Hársfa” közvetlen közelében, haragja, amely már jó ideje lappangott, fellobbant. Ellenállhatatlan zuhatagként ömlő szóáradatban szemére vetette pazarlását, csakúgy mint egyéb bűneit. Így azt a gyanús huzavonát is, amellyel házasságát halogatja, s ezáltal kényszeríti őt, egy pap lányát és szülő anyját, hogy egy házassági köteléken kívüli viszonyban élő párt tűrjön meg fedele alatt. Azonkívül szemére vetette a fesztelenséget, amellyel az ő személyes mellékheilyiségét használja, a hanyagságot, amit az áttérés kérdésében tanúsít, s legfőképpen a csalódást, amit a tehén vételének elmulasztásával okozott, amikor pedig neki, Hermelinnének, mulhatatlanul szüksége volna tejre. Mire Rosenfeld izzadó homlokkal – nála mindig ez a legnagyobb izgalom jele – elszánt ellentámadásra indult.

Igaz, hogy az esküvőt még nem tartották meg, viszont már kihirdették a polgármesteri hivatalban, az áttérés saját legbensőbb lelkiismereti ügye, ha Hermelinné személyes mellékhelyiségét használja, annak legfőbb oka, hogy a közös mellékhelyiséget szinte állandóan Hermelin úr tartja megszállva (aki, lévén ez az egyetlen hely, ahol megszabadulhatott a hitestársi zsarnokságtól, órákig időzött benne bezárkózva). Ami végül a tehenet illeti...

Amikor ehhez a fejezethez ért, Rosenfeld hirtelen visszanyelte, ami már a nyelve hegyén volt. Megpillantotta Auzance-ot, aki biciklijéről leszállva a ház felé közeledett. Rosenfeld mormogott valamit és cserben hagyva csalánnal teli kosarát, sietve visszavonult. Inkább feladta – ideiglenesen – álláspontját, semhogy szemtől szemben kerüljön a csendőrrel.

De ez a stratégiai visszavonulás csak rövid időre biztosította nyugalomát. Egy perccel később erőyes kopogtatás adta tudtára, hogy a zsandár látogatása neki szól. Összeszedve hidegvérét – az orrát még jobban ellepte a veríték – az ajtóhoz ment és kinyitotta.

– Frank Rosenfeld? – kérdezte Auzance hivatalos hangon. – Néhány felvilágosítást akarok kérni.

– Állok rendelkezésére – mondta Rosenfeld előzékeny, de kissé remegő hangon –, parancsoljon helyet foglalni, biztos úr.

Elébe tolt egy széket, zsebkendőjével leporolva ülését.

– Az igazolványai ellenőrzése miatt jöttem – mondta Auzance mogorván, a székre ereszkedve.

Rosenfeld szívéről nagy kő esett le. Ha csak erről van szó! Az előző pillanatokban a legképtelenebb feltevések villantak át agyán. Már látta magát hajszoltan, fogolyként, keresztre feszítve. Mindezen lehetőségek után az egyszerű igazoltatás valóságos gyerekjáték.

– Természetesen – buzgólkodott s arca felderült – a legnagyobb készséggel, biztos úr. Rendkívül sajnálom, hogy ilyen messzire elfáradt miattam ebben a hőségben. Ha tudtam volna, hogy szüksége van rám, kész örömmel felkerestem volna a csendőrös épületében.

– Az ember teljesíti a kötelességét – morogta lényegesen megnyhülve Auzance.

– Persze, az magától értetődik. Mégis rendkívül fájjalom, hogy eme kényelmetlenség akaratlan oka vagyok. Ezen a lejtőn felkapaszkodni nem valami élvezet, tapasztalatból tudom. Bizonyára megszemjázott, biztos úr. Megbocsáthatatlan feledékenység, hogy nem kínáltam meg tüstént valami frissítővel... De igen, igen... Ön idefárad miattam és én nem teszek eleget az udvariasság legelemibb követelményének. Íme az igazolványaim, tanulmányozza át őket kényelemben, s engedje meg, hogy addig valami italt keressek.

Már el is tűnt. Auzance, aki bár szolgálatban mindig betartotta a szesztilalmat, most igazán nem utasíthatta vissza ezt a szívélyes ajánlatot. Míg szokásos lelkiismeretességével megvizsgálta az iratokot, Rosenfeld egy üveg fehérborral a hóna alatt visszatért a pincéből. Tournier-nál szerzett be néhány palackot, különleges alkalmakra. Egy csendőr látogatása kétségkívül az utóbbiak közé tartozik.

– Bocsánatot kérek, hogy csak így, minden formáság nélkül szolgálom ki – mondta és a pohárszékből két kristály utánzatú poharat vette elő. – Sajnos a menyasszonyom, Sten kisasszony éppen most ment le Francheville-be. Rendkívüli módon sajnálja majd, hogy nem találkozott a biztos úrral. Ő bizonyára megfelelőbben fogadta volna.

Kihúzta a dugót, előbb néhány cseppet saját poharába öntött, majd Auzance poharába töltött.

– Egészségére, biztos úr! És Franciaország talpraállására!

Egy ilyen felköszöntővel kínált poharat természetesen nem lehet visszautasítani. Auzance köszönetképpen bólintott egyet s miután a bor kellemesen hűsítette, egy hajtásra kiürítette poharát.

– Látogatása – mondta lekötelező mosollyal Rosenfeld – valóban örömet okoz. A mai viszonyok között az effajta igazolások rendkívül hasznosak. Persze hogy el kell választani a tiszta magot az ocsútól.

Rosenfeld nem részletezte, de nem is lehetett kétséges, hogy melyik csoportba sorolja magát.

Míg beszélt, Auzance lelkiismeretesen feljegyezte az igazolvány adatait, amelyeket Rosenfeld, a legkisebb felesleges fáradságot megtakarítandó előzékenységgel teregetett elébe. Megállapította, hogy minden tökéletesen rendben van: időpontok, aláírások, pecsétek. Eközben Rosenfeld megint telitöltötte a poharát. Auzance feltétlenül visszautasítja, ha idejekorán észreveszi, de ha már egyszer betöltötte...

- Ön ugyebár... izraelita? - kérdezte, igyekezve megőrizni a hivatalos hangot.

- Hát bizony, igen - sóhajtott Rosenfeld. - Egyébként a kellő időben jelentkeztem.

E szavaknál egy újabb papirost húzott elő.

- Azonban - folytatta - közölnöm kell, hogy a közeljövőben egy árja nőt veszek feleségül, s ezenkívül frontharcos vagyok. Kétszeresen is.

- Csakugyan? - csodálkozott Auzance. - Már a tizennégyes háborúban is részt vett?

- Hogy pontos legyek, csak a vége felé. A lett nemzeti hadseregben harcoltam a bolsevikok ellen. Egyébként íme az igazolványom. Volna szíves feljegyezni ezt a részletet - tette hozzá tiszteltteljes hangon. - Talán érdeklí, habozás nélkül eleget tettem a vendégszerető Franciaország iránti kötelességemnek. Íme a katonakönyvem.

Míg Auzance feljegyezte Rosenfeld katonai pályafutásának egyes állomásait, a házigazda újból töltött. Majd kihúzta cigarettatárcáját s megkínálta vendégét. A csendőr ismét habozott egy pillanatra. De miután csak az első lépés nehéz, végül is kivett egy cigarettát.

Rosenfeld udvariasan gyufával is szolgált.

- Mint irataimból látja, biztos úr, a háború előtt építési mesterséget űztem. A jelen helyzetben azonban Franciaországnak nagyobb szüksége van kenyérre, mint új házakra. Éppen ezért elhatároztam, hogy a mezőgazdaságnak szentelem erőimet. Ha a részletek

érdeklik, közölhetem, hogy miután az ország főképpen zsír- és olajneműben szenved hiányt, jövőre az olajos magvak termelését óhajtom megkezdeni, továbbá két disznót hizlalok, amelyek közül egyet az Élelmezési Hivatalnak ajánlok fel... a városnak égetően szüksége van zsírra s a falu sajnos túlságosan szűkbelű... míg a másikat megtartom saját használatomra. Természetesen úgy, hogy a barátaim is részesüljenek belőle. Szereti a kolbászt, biztos úr? Remek kolbászt készítek, hazámbeli recept szerint. Megtisztelve érezném magam, ha annak idején hajlandó volna megkóstolni. Ne tiltakozzon, biztos úr, tudom, hogy önök épp úgy szenvednek a korlátozásoktól, mint bármely városi. Igazágtalanság volna, ha mi östermelők nem siethetnénk néha azok segítségére, akiknek feladata személy- és vagyonbiztonságunk megőrzése. Parancsoljon még egy cigarettát!

Ezúttal Auzance habozás nélkül eleget tett a felszólításnak. Ahhoz képest, hogy zsidó, igazán jól nevelt úriember ez a Frank Rosenfeld. És Auzance zsandár létére sem vetette meg a finom kolbászt.

– Még egy kortyot! – Rosenfeld teli töltötte Auzance poharát. – Mint az előbb említettem, tudom, hogy az önök munkája cseppet sem könnyű. De hála istennek, nem én vagyok az egyedüli, aki méltányolja önzetlen buzgalmukat. Jómagam vagyok az első, aki elismeri, hogy vannak izraeliták, akik sok gondot okoznak önöknek. Ami engem illet, egyébként rövidesen megszakítom az utolsó kapcsolatot is azokkal, akiket általában hitsorsosaimnak tekintenek. Elárulhatom, hogy a kitérés gondolatával foglalkozom és szándékomat rövidesen meg is valósítom. Ezt persze csak bizalmasan, a magánemberrel és nem a rendfenntartó hatalom képviselőjével közlöm.

Az üvegben alig fél pohárra való maradt s Auzance jóérzése az ital csökkenésével egyenes arányban növekedett. Ennek a Rosenfeldnek igaza van, a zsidók neki sok gondot okoztak. De eme jókedvű pillanatában csak az ügy mulatságos oldalát látta. Eszébe jutott néhány kacagtató kalandja abból az időből, amikor a demarkációs vonalon teljesített szolgálatot:

– Bizony – mosolygott – láttam én sokfélét a zsidók között. A múlt télen a határon elcsíptem egy fickót, aki az erdőben bujkált és aki látva, hogy észrevettem, elbújt egy kőrakás mögé. A hülye nem gondolt arra, hogy a lábnyomai elárulják! Ahogy ott guggolt, lecsaptam rá. Úgy begyulladt, hogy menten kólikát kapott. S közben szünet nélkül prűszkölt! Hol egy hasmenési roham, hol egy tüsszentés! Mindezt guggolva, hahaha! Majd megszakadtam nevetemben. Még most is rám jön, ha eszembe jut.

Kigombolta zubbonyát, hátradőlt a széken és a jóérzés tetőfokán hahotázott.

– Hahaha! Micsoda kólikát kapott...! Csak úgy folyt belőle, elhiheti, ha mondom! Ott guggolt a kőrakás mögött az a fránya zsidó!

Rosenfeld udvarias érdeklődéssel hallgatta a vidám történetet. Együtt nevetett a zsandárral, aki vékonyára szorította két kezét, és feltartóztathatatlanul kacagott. De Rosenfeld nevetése hamisan csengett. Lehunytt szempillái mögött hirtelen megjelent nagyapja képe, akire egyébként csak a legritkább esetben gondolt.

Ezt a pajeszos öreget izzó hit fűtötte. Mélységesen megvetette azokat a zsidókat, akik a keresztényekkel való érintkezésük közben megfélemedtek méltóságukról. Ezeket majufezeknek nevezte. Az öreg elmagyarázta unokájának a szó értelmét. Elmesélte, hogy hajdanában egyes zsidók azzal mulattatták a lengyel földesurakat, hogy komikus taglejtésekkel utánozták hittársaikat, amint a zsinagógában hajbókolva zsoltárokat és liturgiai dalokat énekelnek. Ezeket az önkéntes bohócokat nevezték majufezeknek, az Énekek énekének kifigurázott első szavai után, amely költeményt a lengyel földesurak különösen kedvelték.

Ennek a jámbor és szigorú férfiúnak a képe merült fel most Rosenfeld előtt, míg a zsandárnak helyeselt és szinte hallani vélte nagyapja hangját, amint halkán mormolja: majufez. Sietve elhessegette a látomást. Az öreg trokli is okosabban tette volna, ha erkölcsprédikációk helyett levágja tincseit és áttér a keresztény hitre.

Az üveg kiürült, s Auzance megszerezte a jelentéséhez szükséges adatokat. Kezet szorított vendéglátó gazdájával, aki melegen megköszönte a kellemes látogatást, s még egy utolsó cigarettát tukmált rá az útra.

Ez a mai, gondolta az úton Auzance, nem volt mindennapi vadászat. Először történt meg vele, hogy nyulat hajszolva hízott disznóra bukkant. A Rosenfeld nevű zsidó fél óra leforgása alatt Frank Rosenfeld úrrá változott a csendőr képzetében.

Zsidó, hát zsidó, mi van abban? S a borgőzttől enyhén elhomályosuló aggyal megállapította, hogy végeredményben ő, Robert Auzance dönti el, hogy a saint-boniface-i zsidók közül ki a tiszteleltre méltó úriember, akinek minden irata rendben van, s ki a nemkívánatos idegen.

VI. Amelyben a csendőr gyanút fog, hogy a Márkiz gyilkosa azonos Hannibál cinkosával egy feketepiaci bűnügyben

A „Hársfá”-tól La Grange-ig húsz perc az út, amelynek nagy része csak gyalogosan járható. Így tehát Auzance jóérzésének ideje volt elpárologni, míg délután öt óra tájban bekopogott a villa ajtaján. Senki sem nyitotta ki. Neszt hallott maga mögött, s amikor visszafordult, Philibert Vautier-t pillantotta meg, aki kapával a vállán közeledett a ház felé.

– Hé, gazda! – kiáltotta. – Nincs itthon senki ebben a házban? Vautier vontatott léptekkel jött közelebb:

– Az az úr nincs messze – mondotta. – Láttam az elébb, most jött meg Saint-Boniface-ból. Bizonyára bevásárolni volt.

Tovább akart menni, de a káplár visszatartotta:

– Mondja csak – kérdezte bizalmasan –, ki és mi ez az ember voltaképpen? Mivel foglalkozik?

– Írással dolgozik – vonta a vállát kelletlen Vautier. – Valamit nyomtat a gépén. De magam se tudom pontosan – tette hozzá óvatosan.

- Azt az értesítést kaptuk - Auzance hivatalos arcot öltött -, hogy a tanyákat járja, és a feketepiacon üzérkedik. - Auzance ez egyszer elszólta magát. Az ember nem beszél kötélről akasztott ember házában. Vautier zavartan vakarta a fejét.

- Feketepiacon? - kérdezte kétkedve. - Nem tudok róla.

- Pedig maga a legközelebbi szomszédja - szorongatta Auzance.

- Én? Dehogysis! A Bardette lakik itt mellette. Itt a háza, ni! Úgy hallom, nemigen kedvelik egymást. Ma reggel is veszekedtek.

Auzance mosolygott. Jól ismerte Bardette-et, nemrégén vett fel jegyzőkönyvet, mert a vénlány a törvény megszegésével hat kiló korpát szállított az úton, nyulai számára.

- Talán valami feketepiaci ügy miatt?

- Nem feketepiac, fekete macska. - Verès úr megmérgezte a Márkizt, Bardette macskáját. Mérget szórt a patkányoknak, mert van a padlásán kettő-három. De a macska ette meg és beledöglött.

- Úgy? - legyintett csalódottan Auzance. - De azért magának is tudnia kell, hogy ide a helyébe hozzák-e az árut, vagy maga jár el érte a tanyákra. Látja, hogy jön-megy...

- Én...?. - válaszolta kitérően Vautier. - Ritkán látom. Amikor vízért megy, arra a másik irányba jár, Bardette kertjén keresztül. Minden egyes alkalommal összetűznek a vénasszonnyal.

- Azt mondta az előbb - folytatta gondolatmenetét a káplár -, hogy bevásárolni volt a faluban. Gyakran jár bevásárolni?

- Tegnap bement Francheville-be, a gyógyszertárba, méregért. Okosabban tette volna, ha otthon marad. Jó munkát végzett ezzel a patkányméreggel, az már igaz! Mert a Bardette ezután leszedi róla a keresztvizet, annyi szent.

E pillanatban bukkant fel Verès a La Grange-ot a villával összekötő ösvényen. Vautier vette észre elsőnek, figyelmeztette a káplárt és óvatosan elpárolgott. Tibor gondolataiba mélyedve nem vette észre a két embert. Bevásárlószatyrát lóbálva közeledett.

- Maga Tibor Verès, ugye? - Auzance előbukkant a ház mögül.

- Az igazolványai miatt jöttem.

Verès kinyitotta az ajtót, betessékelt a zsandárt és elébe tette papírjait.

Verès (Tibor), magyar állampolgár, harmincöt éves, valamint neje, született Myran (Ellen) norvég állampolgár, huszonnyolc éves, továbbá a két gyerek adatai hamarosan egy teljes oldalt megtöltöttek Auzance jegyzőkönyvében. Az első nehézség az igazoltatott egyén foglalkozásának megállapításával kapcsolatban merült fel. A személyazonosságai rovatban újságíró, író állt.

Ez az adat megerősítette Brandouille állítását, mármint azt, hogy a kérdezett nagy mennyiségű újságot kap és sok levelet ír. De Auzance felfogása szerint a meghatározás nem eléggé világos.

- Helyes - morogta -, de tudni szeretném pontosabban, hogy mit csinál.

- Hát - válaszolta széles mosollyal kísérve magyarázatát Verès - normális időben cikkeket írok az újságok számára. Természetesen mostanában...

- De mit ír és milyen újságoknak? - firtatta tovább Auzance. - Ez az, ami bennünket érdekel.

Nem határozta meg pontosabban, hogy ez a fejedelmi többszám a Francheville-i csendőrőrsöt, a megyei hatóságokat vagy netán a Vichyben székelő kormányt jelenti-e.

- Ó - mondta Verès -, főképpen külföldi újságoknak írtam riportokat a francia életről általában és cikkeket az érdekesebb eseményekről.

- Tehát - bólintott Auzance - ezt írom: a külföldnek jelenti, ami itt történik.

- Nem, dehogyis - tiltakozott Verès hevesen. - Ez a kémek dolga, én pedig újságíró vagyok. Írja inkább, kérem: cikkeket ír.

Auzance mogorván néhány szót jegyzett zsebkönyvébe.

- E pillanatban, útnak indulásunk előtt, mert már megkaptam az amerikai vízumot... - Verès felélénkült - főként egy történelmi munkán dolgozom. Címe: „A történelem ellenmondásai” lesz. Fel sorolok egy csomó eseményt, amelyeket részben rosszul ismernek, részben hamisnak magyaráznak, s amelyeket igyekszem teljesen

újszerű szempontból megvilágítani. Így például Nagy Frigyes porosz királyt általában egészen helytelenül...

Magyarázatat hirtelen távoli rekedt kiáltás szakította félbe:

– Gyilkos! Gyilkos!

Auzance felpattant. Kit gyilkolnak? Hol? Miért? Verès elpirult:

– Ne zavartassa magát, kérem. Nem fontos. Valami ostoba macskahistória. A szomszédnőm kissé ideges.

– Hu! Hu! Gyilkos...! – süvöltötte Bardette, akit Verès hangja előcsalt rejtekéből. Konyhájából, ajtó mögé lapulva nem vette észre a csendőr érkezését.

– Vagy úgy – mondta nagyképűen Auzance. – Már értesültünk az esetről. Megmérgezte a Márkizt, a szomszéd macskáját.

Verès eltátotta a száját. A Francheville-i csendőrség valóban nem marad el a Scotland Yard mögött.

Hirtelen egy maréknyi kavics repült a konyhába a Bardette kertjére nyíló ablak felől.

– Főzze bele a levesébe, maga gyilkos! – kiabált a vénlány. – Maga mihaszna égimeszelő!

– Kérem, asszonyom, maradjon nyugton! – kiáltotta vissza az újságíró. – Dolgom van.

De a felbőszült fúria teljesen kikelve magából, tájszólásba csapott át:

– Landzo braio! Voleur d’aigo! Achachin! – folytatta tajtékozva.

– Úgyse értem – kiáltotta vissza Verès. – És különben is, ideje hogy elhallgasson. Favete linguis! Igen, asszonyom, favete linguis!

– Tolvaj! – folytatta Bardette rendületlenül, de visszatérve a franciára. – Zsebmetsző! Gyilkos! Víztolvaj! Ha legközelebb meglátom a kertemben, szétverem a vödrot a fején. Hívom a csendőröket! Legalább lesz valami dolguk azoknak a naplopóknak.

Ezekre a szavakra Auzance úgy pattant fel, mintha rugóra járt volna. A konyha szellőztető nyílásában megjelent a félelmetes csendőrsapka. Eme földöntúli látomásra a vénlány elnémult, berohant a házba és remegve eltorlaszolta maga mögött az ajtót.

– Nem az én hibám – dadogta Verès zavartan. – A padláson nyüzsögnek a patkányok. Minden módon próbálkoztam már szabadulni tőlük. Sejtelmem sem volt, hogy szomszédnőm macskája is átlátogat időnként a padlásra. Nem is tudom magyarázatát adni miként lehetséges, hogy egy macskák által látogatott helyen ilyen nagyszámú patkány tanyázik.

Auzance visszaült. Végre is a Márkiz meggyilkolása nem tartozik hatáskörébe.

– Átérzem eme szegény nő fájdalmát – bólogatott Verès –, gyengéd érzelmek fűzték az állathoz. De azért az ügy mégsem túlságosan tragikus. Tájszólásban szidalmaz, mire én latinul válaszlok és egyikünk sem érti, amit a másik mond. Lényegesen érthetlenebb számomra a gyűlölet, amivel azért árasztja el személyemet, mert kénytelen vagyok a vízért...

– Tudjuk, tudjuk – legyintett Auzance. – Keresztüljár a kertjén a vízért és ezen mindannyiszor összevesznek.

Verès nem akart hinni a fülének. Ez a csendőr valóságos Sherlock Holmes. Mindenesetre szükségesnek vélte leszögezni:

– Bocsánat, ez ügyben szomszédnőmnek nincs igaza. A víz nem képezi tulajdonát.

De a saint-boniface-i Sherlock Holmes elengedve füle mellett a magyarázatot, már feljegyezte: „veszekedő természetű”.

– Szóval, ha jól értem – folytatta a kihallgatást –, maga afféle iskolakönyvet ír. Kinek a megbízásából?

Ennyi értetlenség elvette Verès kedvét a további magyarázko-dástól. A zseniális detektívek nem szükségszerűen tudósok.

– Egy svájci könyvkiadó megbízásából – válaszolta lemondóan –, akivel Ferrero professzor, a neves olasz történész közölte művem tervezetét.

Mindez másodrangú érdekességű volt az adatgyűjtés szempontjából. Auzance türelmetlenül leste az alkalmat, hogy a tulajdonképpeni tárgyra térhessen. A tárgyra, vagyis a feketepiac ügyére. A szatyorra mutatott, amit Verès beléptekor egy székre tett:

– Addig is, mint látom, üzleteket köt. Persze valamiből élni kell – tette hozzá kedélyesen. – Mi van ebben a szatyorban?

– Hát bizony nem sok – válaszolta Verès, aki nem vette észre a kérdésben rejlő veszedelmet. – Egy csomag jegy nélküli mosópor a feleségem részére, egy zsákbamacskát csomagocská a kislányomnak, egy ceruza és egy kis üveg mixed pickles az egész család számára.

– Mixed mi? – kérdezte gyanakodva Auzance.

– Mixed pickles. Ez egy pompás, angol módra készült savanyúságfajta, amit őszinte örömmel láttam viszont a saint-boniface-i vegyeskereskedésben.

– Hm... – mondta kiábrándultan Auzance, miután egy pillantást vetett a szatyorba. – És mi van a csomagokkal? – kérdezte szigorúvá vált hangon. – Értesültünk, hogy gyakran kap csomagot. Éppen ma is hozott egyet a postás. Mi volt benne?

– A tűzhelyünk meglehetősen hiányosan működik – válaszolta készségesen Verès –, s így rendeltem Marseille-ből egy úgynevezett „norvég fazekat”, amely melegen tartja, sőt tovább főzi a beléje helyezett ételneműt. Igen célszerű találmány.

Auzance egy pillantást vetett a félig kicsomagolt tárgyra, összeráncolta a szemöldökét s hirtelen ihlettől sugallva jegyezni kezdett:

„Gyanús külföldi. Magyar származású, svájci kiadója, olasz professzora, amerikai vízuma van, a porosz királyról ír, angol savanyúságot fogyaszt, latinul vitatkozik s egy norvég fazékban főzet...” Pillanatnyi habozás után hozzátette: „...hason nemzetiségű feleségével”.

A Verès egyén szénája határozottan rosszul áll. Ennek ellenére sem ártana persze tisztázni a feketepiaci tevékenységét is.

– Tudomásunkra jutott az is – mondta ravaszul –, hogy írógépet használ. Mit ír a gépen? Számlákat? Elszámolásokat? Hirdetéseket? Milyen árucikkeknek?

– De uram – kiáltotta az önérzetében megbántott történész – hiszen az imént említettem, hogy egy nagyszabású történelmi művön dolgozom! Természetesen ezt gépelem.

Felkapott az asztalról egy terjedelmes iratcsomót és a csendőr elé tartotta. Auzance felnyitotta s belenézett. Pillantása véletlenül e sorokra esett:

„Tekintettel a téli évadra nagy mennyiségű élelmiszerral meg-
rakodva, úgymint 550 zsák liszt, 80 olajostömlő, 90 tonna füstölt
hús...”

Végre megcsípte! A feketepiac! Ez az ostoba zsidó tévedésből üzleti levelezését mutatta meg a híres iskoláskönyv kézírata helyett, amellyel csak törvénytelen üzelmeit leplezi. Auzance sebesen lapozott és mohón olvasta a folytatást:

„...a carthagói hadsereg az Alpések felé tartott. A történészek még ma is tanakodnak, hogy melyik hágón lépte át Hannibál a hegyláncot. E sorok írója az Argentières-i hágó mellett foglal állást. Bárhogyan is van, amikor Publius Scipio konzul, Afrikai Scipio fia megérkezett Galliába hadseregével...”

Auzance becsapta a kéziratot. Katonáság élelmezéséről lévén szó, az ügy nem a csendőrség, hanem a hadbiztonság hatáskörébe tartozik. De az addig gyűjtött terhelő adatok is éppen elegendők, hogy megszorítsa ennek a fickónak a nyakát.

Hűvösen tisztelgett, zsebébe süllyesztette jegyzőkönyvét s az ajtó felé tartott. A tanyákon tett látogatásokról nem is tett említést. Felkelthetné gyanúját. A káplár remélte, hogy előbb-utóbb alkalma lesz egy jó zsíros jegyzőkönyvet fogalmaznia az ügyről, annál is inkább, mert hála Brandouille éberségének, máris ismeri a főszállító személyét. A csapda készen várja a vadat.

V. Auzance jegyzőkönyvet vesz fel egy vándormadárról

Auzance biciklijét maga mellett tolvá, leérkezett a domb aljára, ahol a La Grange-i ösvény belefut a megyei útba. Figyelmét hirtelen egy különös jelenség keltette fel. A jelenség, magas, kissé hajlott hátú nő, férfinadrágot s tollal díszített turbánt viselt. A „Hindu síremlék” sürgönyt kapott, hogy amerikai vízumát megújították s azért jött, hogy Verèséssel közölje a jó hírt.

Auzance szembeérvén a hölgygel, figyelmesen szemügyre vette. Nem tetszett neki ez a nő. Sem a feje, sem a nadrágja. Kétségkívül idegen. Afféle vándormadár. Ma délután elejtett egy szárnyast, azt a spanyol cigányasszonyt, ez is olyanfajtnak látszik, mint az a fekete kontyos holló. De hollónak ez inkább fehér holló. Auzance még sohasem látott ilyen ijesztő jelenséget. De ő, hála istennek, nem ijedős.

– Az igazolványát kérem – mondta, elállva az idegen útját.

A vándormadár egy hatalmas hieroglifákkal díszített kézitáskából elővett két papirozt, egy zöldet és egy rózsaszínűt. A személyazonossági igazolványt és az utazási engedélyt.

Auzance gondosan széthajtotta a zöld igazolványt, megszemlélte valamennyi behajtását, majd a rózsaszín papír tanulmányozásába kezdett.

A „Hindu síremlék” közömbösen szemlélte. A maga részéről olyan magasan áll mindeme kicsinyes akadékoskodás felett. Azonkívül valamennyi írása kifogástalan.

A káplár azonban más véleménnyel volt. Gyakorlott szeme hamarosan rábukkant a gyenge pontra.

– Hol bélyegeztette le utazási engedélyét Saint-Boniface-ban, amikor megérkezett?

– Láthatja – válaszolta visszautasítón Clipsné. – A polgármesteri hivatalban...

Rámutatott a bélyegzőre, amit Longeaud úr nyomott „a polgármesteri hivatal vagy csendőrség láttamozása” szöveg alá.

– Ez a pecsét nem érvényes – jelentett ki Auzance. – A legutóbbi rendelet szerint az utazási engedély csakis a csendőrségen láttamoztatható.

– Ugyan kérem – legyintett fölényesen a „Hindu Síremlék”. – Elegem van ezekből a nyaggatásokból. Érzem, hogy tüstént megfájdul a fejem. Azonkívül figyelmeztetem, hogy a szívem sincs rendben.

Turbánja hegyén meglengett a pávatoll, mint valami vészjeleket adó hajó zászlója.

– Sajnálom, asszonyom – vonta meg a vállát Auzance –, de elmulasztotta a láttamozást. Jelentkezni kellett volna a csendőrségen.

– Honnan tudhattam volna? – tiltakozott a „Hindu Síremlék”.
– A polgármesteri hivatalban ráütötték a bélyegzőt. Azonkívül itt áll, világosan: „polgármesteri hivatal vagy csendőrség”.

– Semmi közöm ahhoz, hogy mi áll itt, én a kötelességemet teljesítem. A polgármesteri hivatal is hibát követett el. Azonkívül látom, hogy május 25-e után érkezett Saint-Boniface-ba. Márpedig ezen időpont óta minden idegen, aki negyvennyolc óránál tovább szándékszik tartózkodni a megye területén, köteles beadni egy tartózkodási engedély kiadására vonatkozó kérvényt. Ennek semmi nyomát sem látom az iratokban.

– De hiszen az utazási engedélyem egy hónapra szól. Ez se elég?

– Nem elég. Kétszeresen elmulasztott eleget tenni jelentkezési kötelezettségének. Erről kénytelen leszek jegyzőkönyvet felvenni.

– Ha ez szórakoztatja – vonta meg a vállát a „Hindu síremlék”.
– De siessen, mert figyelmeztetem, hogy máris fáj a fejem. Azonkívül a hét végén úgyis mindenképpen elhagyom Saint-Boniface-ot. Az Egyesült Államokba utazom – tette hozzá méltóságteljesen.

A szimatja nem csalta meg a csendőrt. Valóban ez is afféle vándormadár.

– Maga is? – morogta. – Véletlenségből nem zsidó?

– Nem én – tiltakozott a „Hindu síremlék” egy megbántott királynő hangján.

Auzance leült az út szélén egy fatönkre, térdére fektette zsebkönyvét és írni kezdett.

– Ne fáradjon – mondta jegesen a hölgy. – Mint már mondtam, a hét végén távozom és nyolc nap múlva elhagyom Franciaországot.

– Bocsánat, asszonyom – vágott vissza a zsandár –, ön nem a hét végén távozik innét, hanem akkor, amikor kiutasítjuk. Tehát minden valószínűség szerint már holnap.

– De hiszen ez lehetetlen – kiáltotta Clipsné. – Tegnap adtam mosásba a fehérneműmet. Nem lesz készen holnapig. Ó, a fejem!

– Ez nem tartozik rám, asszonyom – vonta meg a vállát Auzance –, de ha a kiutasítás után még itt találom, akkor gyűjtő táborba viszem.

– Hallatlan – méltatlankodott a „Hindu síremlék”, orrcimpáit rezegettetve. – Maga nem úriember! Úriember nem beszél így egy hölgygel. Jaj, a fejem! Ezt nem fogom elfelejteni.

Auzance befejezte a jegyzőkönyvet, oda se figyelt.

– Lesz szíves aláírni – tartotta elébe zsebkönyvét.

– Azt már nem, uram – kiáltotta kísérteties kacajjal a hölgy. – Nem adok autogramot akárkinek.

– Akkor kénytelen vagyok belevenni, hogy megtagadta az aláírást. Ez pedig súlyos eset.

– Elég uram, adja ide. A kényszer előtt meghajlok.

Néhány érthetetlen, olvashatatlan írásjegyet biggyesztett a szöveg alá s tetőtől talpig végigmérte a zsandárt.

– Köszönöm, ez minden – intett Auzance, zsebébe csúsztatva könyvecskéjét.

– A köszönetet visszautasítom! – Clipsné méltóságteljesen elfordult.

Ugyanazokkal a királynői léptekkel, amelyekkel hajdan a mozi vásznán Cleopátrát játszotta, vonult el Verèsékhez, ahol oly keserves próbára tett idegei végül is megkönnyebbítő sírógörcsben oldódtak fel.

Auzance újból visszanyerte jókedvét. Vidáman gurult Francheville felé. Ez a rosszul kezdődő nap kettős győzelem mámorában végződik. Gépiesen dúdolta:

„Nincs olyan szép semmi,
mint csendőrnnek lenni!”

VI. Álcázott Picasso a francia dohányjövédék kiállításán

A behajtott redőnyök között a nap fénysávokkal csíkozta a szoba virágos kárpitját. A kereveten ugyancsak csíkokat szórt egy nyögdecselő turbános hölgy fejére. A turbán azonban nem a vidám na-

pok zöld színében pompázott, hanem fehér törülközőkből csavart hideg borogatásból állott. A kerevet közelében egy székre állított táblan jókora jégdarab olvadozott.

A közönséges fejfájás, amellyel Clipsné a csendőrt fenyegette, másnapra szaggató fejfőrcsökké súlyosbodott. Ezek délelőtt tizenegy óra tájban érték el tetőfokukat, amikor is egy a csendőrség által kiállított hivatalos értesítő érkezett a „Hársfa”-ba, felszólítva a „Hindu síremlék”-et, hogy haladéktalanul hagyja el a megye területét.

Legjobb vendégének hirtelen távozása – aki a penzió legszebb, tükrös szekrénnel és XIV. Lajos komóddal bútorozott szobáját bérelte – mélységesen lesújtotta Hermelinnét. Clipsné ugyanis – persze anélkül, hogy tudomással bírt volna róla – tíz frankkal többet fizetett a közönséges halandóknál, s alig evett többet, mint egy madár. Mindezt megfontolva a „Hársfa” tulajdonosnője felajánlotta vendégének a Francheville-i légió elnökének, Joseph fia jó barátjának segítségét.

Ám Clipsné egy vértanú hősiességével visszautasította a közbenjárást. Nem, tüstént távozik, a 19 óra 25 perces esti vonattal. Csak arra kérte Hermelinnét, hogy segítsen enyhíteni gyötrő fejfőrcsét. Miután szívének állapota nem engedi, hogy fájdalomcsillapító szereket szedjen, Marguerite, a mindeneslány, faképnél hagyva minden egyéb dolgát, lerohant a Francheville-i mészáros-hoz jégért.

A „Hindu síremlék” egy pillanatra abbahagyta a nyöszörgést, hogy megszámolja a földszinti szalon órájának ütéseit. „Egy... kettő... három...” A holmiját, Hermelinné segítségével, már az imént becsomagolta, már csak le kell zárni a bőröndöt, ha a fehérenemű megérkezik a mosónőtől. De vajon készen lesz-e idejére? A kétely még csak felfokozta görcseit.

Megpróbált másra gondolni. Nemsokára bejön César Fleury, hogy elbúcsúzzék tőle. Valószínűleg mások is jönnek búcsúlátogatásra. Kár, mert szívesebben maradt volna kettesben a hódító külsejű muzsikussal. Már sajnálta, hogy nem ment le délben a közös ebédhez, amikor is búcsút vehetett volna a többiektől.

Feltápáskodott, kezébe vette tükrét s figyelmesen megnézte magát benne. A nedves törülközőből vízcseppek csordultak, keskeny csatornákat vájva a bőrét fedő barna püderretegbe. Clipsné elfintorította az arcát, vértanúi dicsfényét a mosdótálra rakta és gondosan helyreállította szépségét. A tálat a borogatással a függöny mögé rejtette s visszadólt a kerevetre. César jöhet, Cleopátra készen várja...!

Hirtelen felfigyelt. Mintha lépteket hallana a lépcső felől. Lehunyta pilláit. Igen, ez César római szandáljának tompa dobbanása. Egy pillanattal később kopogtak és Fleury férfias alakja megjelent a küszöbön.

A „Hindu síremlék” fájdalmas mosollyal mutatott a karosszékre, amelyet látogatója kedvéért a kerevet közvetlen közelébe helyezett.

– Megbocsát, ugyebár, ha fekvé maradok – rebegte elhalón. – Rettenetes fejgörcsöm van.

A fekete szakáll és a bársonyos pillantás, mint mindig, most is azonnal hatott. Fleury úr férfiúi ékessége ez utóbbi napokban még ápoltabbnak tűnt s hódító, magabiztos viselkedése valami jóleső bágyadtsággal árasztotta el Clipsnét.

– Sajnálom, hogy eltávozik körülünkől – mondta helyet foglalva Fleury úr. – A rendelkezés, amely ilyen váratlanul sújtja, csupán a nemkívánatos idegenek ellen irányul és önnel szemben méltánytalan.

– Az áldozat – sóhajtotta a „Hindu síremlék” – ezúttal egy szegény, védtelen nő. Így tehát távozom, de... – s ragasztott szempilláin át jelentőségteljes pillantást vetett Fleury úrra – bevallom, őszinte sajnálkozással.

– Valóban felettébb sajnálatos – helyeselt Fleury úr –, de ha óhajtja, talán módomban áll segíteni. Most tudtam meg az új préfet nevét. Véletlenségből jól ismerem. Néhány esztendővel ezelőtt, amikor még csak szerény hivatalnok volt, nagyon összebarátkoztunk. Számtalanszor meghívott s kamarazenét játszottunk a feleségével, aki igazán érzékeny lelkű és kiváló hegedűs. Elegendő vol-

na, legalábbis remélem, ha felhívnam telefonon, hogy kellő haladékot engedélyezzen.

A „Hindu síremlék” utólagosan heves féltékenységet érzett az érzékeny lelkű hegedűs iránt és habozás nélkül visszautasította az ajánlatot.

– Köszönöm, uram – rázta a fejét lemondóan. – Hermelinné közbenjárását is visszautasítottam. Az önök hazájától igazságot várok, nem kegyet. Bevallom, nehéz szívvel távozom.

– A minap – folytatta rövid, zavart csend után Fleury – egy óhaját fejezte ki, amelynek most úgy hiszem, eleget tehetek.

A „Hindu síremlék” félkönyökre emelkedett s miközben orrcimpái megremegtek, álmodozó pillantását látogatója izzó szemébe mélyesztette.

– Ha jól emlékszem... látni óhajtotta az általam alkotott ing mintáját.

– Igen, persze. – A „Hindu síremlék” csalódottan hanyatlott vissza párnájára és orrcimpái elpihentek.

– Sajnos fehérneműmet mosásba adtam s az egyetlen ingemet e pillanatban magamon hordom... De – tette hozzá hamis szerénységgel – félek, hogy ez a kis ruházkodási találmányom már nem is érdekli.

– De igen, igen, a legnagyobb mértékben – suttogetta újból feléledve a „Hindu síremlék” –, feltétlenül látni szeretném...

– Óhaja – Fleury úr fehér pikényakkendőjét igazgatta – meglehetősen zavarba hoz, mert ez esetben engedélyt kell kérnem, hogy...

– De kérem, csak tessék! – A hölgy okkersárga arca pirosra gyulladt a felindultságtól.

– ...hogy a valódi ing helyett csak a szabásmintát mutassam meg – fejezte be Fleury úr s bársonykabátja zsebéből jókora sárga borítékot húzott elő.

Ebben a pillanatban kopogtak s Clipsné egy olyan pillantást vetett Fleury úrra, amely hivatva volt közölni vele mindazt, ami kimondatlan maradt kettőjük között s kimondatlan marad mindörökre. Majd elhaló hangon suttogetta: – Szabad!

Megkezdődött a felvonulás. Bernard Bloch és André Murger jelent meg a küszöbön, mögöttük Hermelinné. A „Hársfa” tulajdonosnője jó hírt hozott: a mosónő már vasalja a fehéreneműt. Fél óra múlva leszállítja.

– Nagyon köszönöm! – sóhajtott megkönnyebbülve Clipsné.

Bloch és Murger a „Hindu síremlék” elé helyezték áldozati ajándékaikat. Az egyik tíz darab cigarettát, amit saját szájától vont el, valamint az első saját készítésű kecskesajtját felesége nevében, a másik, André Murger egy csomó svájci újságot, amit aznap hozott Francheville-ből.

– Engedje meg, asszonyom, hogy emlékképpen felajánljam önnek ezt az eredeti ingrajzot. A fehéreneműkészítőm Lyonban már kapott egy másolatot.

Clipsné megfeledkezve fejförcseiről, tüstént rágyújtott és kijelentette, hogy a ragaszkodás eme megnyilvánulása mélységesen meghatja.

Újból kopogtak. Ezúttal Verès lépett be, aki egyenesen Tourner vegyeskereskedéséből érkezett, ahol havi boradagját hosszas tárgyalás után elcserélte két csomag cigarettára. A hölgy hamarosan Amerikába utazik s így a kapcsolat ápolása különösen indokolt. Tibor tehát szintén átnyújtotta az áldozatot. Köszönetképpen gyászos mosolyt kapott, amely valójában hálásnak készült.

– Úgy értesültem, asszonyom, hogy távozni szándékszik körünkből.

– Akaratom ellenére – helyesbített a hölgy. – Egy közigazgatási erőszakosság áldozataként.

– Rendkívül sajnálatos – szólt közbe Fleury úr –, de az ön helyében, asszonyom, nem vonnék le belőle mélyreható következtetéseket. Vesztett háború után megesisik, hogy a közigazgatás ügyetlen kezekbe, e téren járatlan katonák kezébe kerül.

– Így van! – helyeselt élénken Verès. – Ez a történelem egyik legmeghökkenőbb ellentmondása. Miután a háborút elvesztettük, állítja a hadsereg, mi vagyunk az egyetlenek, akik megnyerhetjük a békét. És a nemzet megy utánuk. Lásd Hannibált, Mac Mahont, Hindenburgot, Pétaint.

– De nálunk – folytatta Fleury – annak az időszaknak, amelyben admirálisokból prefektusokat és ezredesekből Élelmezési Hivatali főnököket rögtönöznek, hamarosan vége. A francia élet minden területén mélyreható változások előtt állunk. A megkövesedett politikusok ostoba s korlátolt uralma alatt eltörölt céhek most új életre kelnek. Már maga ez az egy intézkedés is jelentős lépés a haladás terén.

– Ugyan! – legyintett Murger ingerülten. – Egy középkori intézményhez való visszatérés, amelyet éppen azért töröltek el, mert túlságosan korlátozta a technikai és szociális haladást, haladásnak nevezni! Én inkább visszaesésnek mondanám.

Fleury válaszolni készült, amikor egy újabb vendég érkezte vonta el a figyelmét. Hermelinné, aki a beszélgetés alatt gondolatban leltárt vett fel a szobáról, felhasználta az alkalmat és kiosont.

– Hallom – mondta Rosenfeld a szobába lépve –, hogy távozni szándékozik. Milyen kár, hogy nem szolt már tegnap! Véletlenségből nagyon összebarátkoztam az egyik francheville-i csendőraltszittel, mondhatom, elragadó ember...

– Szerencséje van – szakította félbe Clipsné. – Az, amelyik engem állított meg az úton, valóságos vadállat volt.

– Ha szólnék a barátomnak, bizonyára rendbe hozhatná az ügyet.

Frank Rosenfeld tudta, hogy Clipsné már visszautasította Hermelinné ajánlatát, hát könnyű szívvel vállalta a szolgálatkész lovag szerepét.

– Nagyon kedves, de felesleges. Elhatározásom visszavonhatatlan. Elhagyom Saint-Boniface-t, sőt Franciaországot is, amely – be kell vallanom, uraim – kiábrándított. Sajnálattal látom, miképpen bánnak itt az ártatlan idegenekkel. Egy idegennel, aki nem azért jött, hogy elvegye a franciák kenyerét, hanem éppen ellenkezőleg, tíz esztendő alatt valóságos vagyont hagyott itt ebben az országban.

Kifakadását udvarias bólogatások kísérték.

– Magánál is járt egy csendőr? – kérdezte Bloch Rosenfeldtől.
 – Nekem is volt szerencsém egyhez. Nem szeretem ezeket az igazoltatásokat.

– Én se – helyeselt Verès. – A végén mindig valami kellemetlen-ség sül ki belőle.

– Kár begyulladni – hengegett Rosenfeld. – A magam részéről teljesen nyugodt vagyok. Aki megtette kötelességét, s nem követett el semmit, annak nincsen félnivalója. Egyébként majd én védőszárnyaim alá veszem magukat.

Fleury gyors pillantást vetve karórájára, megállapította, hogy ideje távozni. Annál is inkább, mert találkozója volt Francheville-ben Géniával. Bocsánatot kért tehát, szertartásosan kezét csókolt a sajnálkozó Clipsnének és elment.

Távozásával jelt adott az általános távozásra. Csupán Verès, aki feleségével várta s még néhány külön kérését szeretete volna Clipsné lelkére kötni, hosszabbította meg tartózkodását.

Néhány pillanattal később Hermelinné, egyedül hívén vendégét, ismét megjelent egy kosár fehérneművel a karján, egy kis papírzacskóval meg a számlával a kezében.

– Itt a fehérneműje, asszonyom – és hamiskás szemhunyorítással tette hozzá: – Meg a számlája, mivel hogy kérte. – Majd egy pillantást vetett Verès felé: – De ne zavartassa magát most, ráér majd később is. Meg azután, úgy gondoltam, ezt a néhány szem cseresznyét elviszi magával az útra... A cseresznyefánk ilyenkor már nem túlságosan bőkezű, de legalább jó szívvel adom... – mosolyogva a többi adomány mellé helyezte a kis papírzacskót és sietve kivonult.

Éppen idejében, mert a számla láttán, amely hála a külön számított legkülönfélébb pótlékoknak, alaposan feldagadt. Clipsné elsápadt, majd elvörösödött. Kihúzta rejtekéből a tálat, amelyben még nem olvadt el a jég és ismét homlokára csavarta a borogatást.

– A fejem! – sóhajtotta – Ó, hogy szenvedek!

Egy utolsó látogató érkezett, Ellen Verès, aki jó utat kívánt s elhozta ajándékba legutolsó művét, egy Barbarie-t ábrázoló vízfestményt.

– Gyönyörű – lelkesedett a „Hindu síremlék”. – Engedje meg, hogy megcsókoljam érte. Milyen tiszta vonalak. S micsoda színek! Egyébként – tette hozzá bizalmasan – a képe jó társaságban utazik. Egy kis Picassót viszek magammal, amit jóformán ingyen vásároltam Marseille-ben, nyolcvanezer frankért, képzelje! Az aláírást átfestettem egy szakértővel, hogy megtakarítsam a vámot. Odaát lemosatom az aláírást fedő festékréteget és legalább négyezer dollárért értékesítem ezt a kis remekművet. Ebből könnyen fedezhetem a repülőút költségét és még marad is valami. A maga képét, kedves Ellen, díszhelyre akasztom a szalonban. Eszembe juttatja majd magukat és Saint-Boniface-t, ahol az első kellemes napok után ily szörnyű csalódás ért.

– Remélem, hamarosan találkozunk odaát – ragadta meg az alkalmat Verès. – Főként, ha lesz szíves közbenjárni érdekelmben, ahogy oly kedvesen megígérte. Igaz is, megtenne még egy nagy szívességet? Arra kérném, vigye magával művem első felét New Yorkba és küldesse a kiadóm címére, amit az első oldal alján talál. Bármi is történne velem, legalább a művem tovább él. *Non omnis moriar.*

– Szívesen – válaszolta a „Hindu síremlék”. – Tegye be, kérem, abba a bőröndbe, a dívány mögött.

Újabb cigarettára gyűjtött és Ellenhez fordult.

– Biztosra veszem, hogy New Yorkban nagy sikerei volnának. Mint művésznek, s mint nőnek egyaránt. Remek alakja van, drágám, olyan kemény kis keble, mint egy tizenöt éves lánykának. – A „Hindu síremlék” elnehezült szemhéjakkal simogatta, csontos kezeivel mintegy szórakozottan, a fiatalasszony naptól halvány mézszínűre fogott karját. – Ne legyen rá gondja, kicsikém, én majd segíték... Ne abba... – fordult Verèshez –, a kisebbikbe.

De már elkésett. Verès felemelte a nagyobbik bőrönd tetejét s szinte megdermedt a látványtól. A bőrönd valóságos dohányjövődéki kiállítás tartalmazott. Körülbelül ötven doboz különböző fajta cigaretta pihent egy vörös bársony ruhán, mint ékszerek tokjukban. Mint ama bizonyos milliomos, aki folyton az éhenhalástól reszketett, a „Hindu síremlék” attól való féltében, hogy elfogy a

cigaretttája, valóságos raktárt gyűjtött, amelyhez csak legeslegvégső esetben folyamodott, amikor lovagjainak készlete teljesen kiapadt.

VII. Dolorès bűnhődése

Ugyanaznap egy másik nő is csomagolt, hogy a 19.25-ös vonattal elutazzon.

Idegen volt ő is, nem egészen fiatal, magas, sovány, barna bőrű. Minden földi vagyona belefért egy spárgával összekötött nádkosárba. A kosár nem tartalmazott sem cigarettát, sem apró ajándékokat, sem értékes festményt, csupán néhány foldozott fehérneműt, kopott ruhadarabot s néhány fényképet, amelyek két gyereket s egy sovány, kemény pillantású férfit ábrázoltak.

Ez az ember az utas férje volt, José Mendoza, spanyol bányász, a köztársasági hadsereg egykori káplárja, a polgárháború menekültje, e pillanatban egy koncentrációs tábor lakója a francia Marokkóban.

A gyerekek közül a fiatalabbat egy jótékonsági intézmény vette magához Mexikóban, míg az idősebbik, a tizenhárom esztendő, egy éve várja a közép-franciaországi gyermekotthonban az újabb s egyre kétségesebbé váló amerikai utazási lehetőséget. Anyjuk már több mint egy éve nem látta egyiket sem.

Ez a vándormadár – az első, amelyet Auzance káplár eredményes vadászkirándulása alkalmával elejtett – nem hozott magával Franciaországba semmiféle vagyont. Kétségtelenül a nemkívánatos idegenek csoportjába sorolandó, hiszen elette a franciák kenyerét, elhalászott bennszülött munkáskezek elől egy irigylet mindenlányi állást. Az elutazását megelőző órákban senki sem jött hozzá, hogy megvigasztalja vagy felajánlja közbenjárását. Csupán gazdái tehettek volna valamit érdekében, de nem találták szükségesnek, hogy közbelépjenek.

A spanyol nő nem volt rossz cseléd, tisztán és lelkiismeretesen dolgozott, nem vethettek a szemére semmit. Legfeljebb azt, hogy

mindig temetési ábrázatot vágott, ami kellemetlenül érintette Martininét, ezt az érzékeny lelkű hölgyet, aki szerette maga körül a vidám arcokat. Valószínűleg minden nehézség nélkül talál majd egy új mindeneslányt a saint-boniface-i parasztlányok között, akik szívesen mennek el szolgálni egy jó polgári családhoz, tekintettel arra, hogy a falusi bérek lényegesen alacsonyabbak, mint azok, amelyeket Marseille-ben fizetnek, s amelyet Dolorès is kapott. Miért ragaszkodnának tehát ehhez a spanyolhoz, amikor az idegekkel mindig csak a baj van. Amikor tehát megtudták, hogy az asszonyt kiutasították, Martiniék nagylelkűen kifizettek neki nyolc napot, sőt még a Marseille-ig szóló jegy árának a felét is. Ennél többet igazán nem kívánhatott! Ráadásul bizonyítványában a legelismertebb szavakkal emlékeztek meg szolgálatairól.

– Ezzel a bizonyítvánnyal – mondta jóindulatúan asszonya – könnyen talál egy jó állást a városban.

Dolorès megköszönte, de körülbelül biztos volt az ellenkezőjében. Amióta annyi a menekült, a háztartási alkalmazottak nem hiányoznak Marseille-ből. Egyébként nem is igen lesz ideje, hogy állás után nézzen. Az első ellenőrzésnél, amikor kiderül, hogy nincs munkája, beviszik a táborba. És ez az, amitől Dolorès legjobban félt. Igaz, ezer és ezer ember él mostanában internálótáborokban és nem mindenki hal bele, hiszen a férje is három éve bírja. De azért keserves dolog lesz, ha nem segítheti többé övéit időnként egy-egy szerény pénzküldeményel. Igen, nagyon keserves dolog lesz!

Teljesen tisztában volt azzal, hogy kilátásai meglehetősen szomorúak. S míg utoljára a krumplit hámozta gazdáji levesébe, hangoosan szipogott, visszanyelve könnyeit.

ÖTÖDIK FEJEZET
A HAJÓK TEMETŐJE

I. Amelyben Delphine Fleury urat előbb Landruhöz, a kékszakállhoz, majd Latière-ék kuttyájához hasonlítja

Fleury levette bajuszkötőjét, amelyet a délutáni pihenő alatt hor-dott, és gondosan kefélni kezdte szakállát.

Egy pillanatig habozott a nyitott szekrény előtt, majd alapos megfontolás után mégis a római szandál mellett döntött. Igaz, zivatar ígérkezik és Fleury úr elvei ellenére nem szerette, ha lába át-nedvesedett. De ráér még felvenni közönséges barna cipőjét, mi-előtt lesétál Francheville-be.

Ezen a napon egyébként is részesült már a lába a nap jóté-kony sugaraiban. Kora reggel, amikor köztudomás szerint a har-mat radioaktivitása még fokozza a kozmikus sugarak hatását, Fleury fél órát sétált mezítláb a fűben. A kúrát egyórás pihenő fejezte be a fekvőszéken, talppal a nap felé. Kellőképp átsugároz-va tért vissza a „Hársfa” ebédlőjébe, ahol felhőrpintett két – ter-mészetesen külön felszámított – tojást.

Césár remélte, hogy még az est folyamán alkalom nyílik próbá-ra tenni férfiúi erejét és méltónak akart mutatkozni a feladatra.

Semmit el nem hanyagolandó, ebédnél bőségesen megborosz-ta levesét, hogy kihasználja ennek a fűszernek izgató hatását is. Ebéd után felment szobájába, teljesen levetkőzött, még saját talál-mányú ingnadrágjától is megvált, hogy minden akadályt eltávolít-son bőre s a föld életető deleje között. Ezután nyugovóra tért. Feléb-redtekor elégedetten állapította meg, hogy valóban erejének teljes birtokában van. Joggal számíthatott arra, hogy ez az erő este sem hagyja cserben.

Césár néhány nap óta valóságos lámpalázzal küzdött. Élénken élt emlékezetében egy hónapokkal ezelőtt elszenvedett kudarc, amely még mindig nem hegedt be. A hibát természetesen az az

ügyetlen, fiatal tisztviselő nő követte el, aki hosszú húzódozás után végül is éppen egy alkalmatlan pillanatban engedett rábeszélésének, egy olyan pillanatban, amely nem esett egybe Fleury úr e célra rendeltetett perceivel. Ez a váratlan megadás megbénította lendületét, s a balsiker megbocsáthatatlan szavakra készítette a fiatal lányt, amelyeket egy férfi nehezen felejt el.

De ama délután óta, amikor a „Hársfa” szalonjában eljátszotta Génianak az „Apassionata”-t, a mindennapi találkozások ezzel az izgató fiatal nővel valóságos csodát műveltek Fleury úrral. Túlzott óvatosságból mindmostanáig halogatta a végső próbatételt, megelégedve kellemesen felületi játékokkal, amelyek húszesztendős korára emlékeztették. A fiatal hölgy készséges társnak bizonyult. „Ezúttal”, gondolta a muzsikus, „összehangoljuk kettőnk időpontjait”. Ezt az időpontot öt nappal ezelőtt ő maga állapította meg: csütörtök 20 óra 30 perc. Az önfegyelem mindenekfelett. Miután azonban még csak 15 óra 20 perc volt, rengeteg ideje maradt, hogy előkészületeit befejezze a döntő próbatétel előtt. Rövid sportnadrágot húzott, amely meztelenül hagyta combjait, az esernyőtartóból kölcsönvette a „Hindu síremlék” ottfelejtett lovaglókorbácsát s elindult egy egészségügyi sétára.

Rimbaud „Évszakok, kastélyok...” kezdetű versére komponált új dalát fütyörészve vágott neki a Barbarie felé vezető útnak. Húszpercnyi ütemes gyaloglás után megérkezett a tanya első házához s bekopogott a konyhaajtón abban a reményben, hogy kaphat még egy-két erőgyarapító friss tojást.

Egy kócos, verejtékes női fej jelent meg az ajtónyílásban, és kikerekedett szemmel bámult az idegenre. Delphine éppen teheneit készült kihajtani a legelőre. A látogató érkezte határtalan rémülettel töltötte el.

– Bocsásson meg a zavarásért, asszonyom – mondta udvariasan Fleury, maga is elképedve a személye által keltett hatáson.

– Nem volna néhány eladó tojása?

– Tojás...? – dadogta Delphine. – Tojás...?

Mit akarnak tőle ezek a furcsa emberek? Múltkoriban az a hosszú nadrágos kísértet, most ez a rövid nadrágos, szőrös férfi. Nincs ezekben a városiakban egy csepp szemérem!

Elállta a bejáratot, nem mozdult a küszöbről.

- Ami a tojást illeti... e pillanatban bizony... Meg azután a tehenek...

Bezzeg Crouzet apóhoz, aki az első szóra a vasvilla után nyúl, nem merik bedugni az orrukát... Hirtelen megpillantotta a korbácsot az idegen kezében. Egyszóval ez is... mindjárt az állványos nő után fog kérdezni... De legjobban megrendítette Delphine-t a szakáll. Egész Saint-Boniface-ban egyetlen férfi se hord szőrzetet az állán. Ez a jelenség legalább tíz vasárnapja nem borotválkozott. Szakáll... a kékszakállú Landru bűnpere óta, amelyet Delphine annak idején a tanítónő által kölcsönzött újságból híven követett, képzeletében a szakáll jelentette az erkölcsstelenséget és a bűnt.

- Nincs szükségem nagyobb mennyiségre - nyugtatta Fleury úr a parasztasszonyt -, legfeljebb kettőt vagy hármat kérnék.

- Kettőt vagy hármat? - szörnyülködött Delphine. - Mi jut eszébe! Ilyenkor nyáron.

De miközben tiltakozott, az járt a fejében, hogy okosabb lesz, ha nem ingerli a szakállast.

- Annyit nem adhatok - mondta félénken. - De ha megelégszik néggel... Egészen frissek.

- Rendben van - bólintott meglepetten Fleury, aki persze nem sejtette, hogy a vidék nyelvjárásában „kettő vagy három” egyszerűen „sokat” jelent és nem értette a parasztasszony választát.

- Mindjárt hozom - mondta Delphine, s húzódozva utat engedett a szakállasnak.

De már egy perc múlva visszatért, kötényében a tojásokkal.

- Csakhogy miben viszi el? - kérdezte újabb kétségektől gyötörve. - Nincs egy darab papír a házban, ilyen szegények vagyunk, bizony.

- Ó, nem fontos - mondta Fleury, akit a tojások látványa azonnal felderített. Mindjárt felhőrpintem itt helyben.

- Felhőrpinti? - Delphine azt hitte, rosszul hal. - Hogyan?

– Így nyersen. Hiszen azt mondta, friss.

– Hát azt igen, még melegek. Szóval forralok egy kis vizet és megfőzöm.

– Nem szükséges – nevetett Fleury. – Így szeretem, nyersen. Lyon közelében egy gazda mindennap félretett részemre néhány friss tojást, hogy kedvemben járjon.

– Én is szívesen a kedvébe járok – buzgólkodott Delphine, aki elhatározta, hogy meglágyítja Landruje szívét. – Tüstént felteszek a tűzre egy darabka szalonnát és belekeverem a tojást...

– Ne fáradjon! – Delphine ajánlata határozott visszautasításra talált. A főzés tudvalevőleg nagymértékben csökkenti a friss tojásban rejlő anyagok hatóerejét, a férfierő életető forrását. Mielőtt tehát Delphine-nek ideje lett volna egy rántottát csinálnia, vette az egyik tojást s ünnepélyes arccal felhőrpintette tartalmát.

– Szent Isten... elcsapja a hasát...! – hebegte a parasztasszony.

Ezek a városiak! Akár a vadak. A múltkori hosszú nadrágos kísértet hideg tejet szörpölt, ez az alsónadrágos meg nyers tojásokat hörpintget. Szörnyű!

– Nyugodjon meg, anyó – csillapította Fleury kedélyesen. – Nekem nem árt, megszoktam.

Majd látva, hogy ezen a téren úgyszem értik meg egymást, más tárgyra tért.

– Micsoda idők! Csak el ne romoljon. A kis felhőcske az erdő felett esőt ígér, attól tartok...

– Dehogyan – sóhajtott Delphine. – Az még nem hoz esőt. Bár csak esne! Mi lesz velünk?

De Fleury újból a tojásokkal foglalkozva, már oda se figyelt.

– Nekünk városiaknak az ilyen friss tojás manapság szinte ismeretlen élvezet. Ha megengedi, időnként benézek egy-kettőért...

– Tojás? – mondta kitérően Delphine. – Hát igen, aki szereti, annak jó. A lányom írta minap Saint-Étienne-ből, hogy náluk sincs egy se. Nemsokára meglátogat és hoz szeget az apjának, mert az ember mégis szégyell szeget kérni a rendelőkötől a koporsójukhoz. Tournier-nek ugyan van, de egy kiló szegért két kiló vaját kér. Hát nem szörnyűség?

– Vasárnap ismét benézek – mondta türelmetlenül Fleury. – Legyen szíves tegyen félre számomra néhányat.

– Ha legalább az istállóajtó rendszeren záródnék – sóhajtozott Delphine. – De a tyúkok miatt azt se lehet bezárni. Ha nem tudnak bejutni, hogyan tojjanak a fészükbe, nem igaz? És a Latière-ék kutyája úgy jár ki-be...

– Nincsen baromfiudvara? – kérdezte Fleury.

– Udvar? – Delphine szeme kerekre meredt. – A mi baromfink az istállóban tanyázik. És a Latière-ék kutyája a minap is kilopta az összes tojást a fészekből. Minek tart kutyát az olyan, aki nem ad neki eleget enni?

Fleury vállat vont és előhúzta pénztárcáját. Az ember megfulad ebben a bűzben s a parasztasszony egyébként is kezdte untatni.

Amikor bőkezűen kiegyenlítve tartozását távozott, Delphine megkönnyebbülten sóhajtott fel. Ki hallott már ilyet? Nyersen habzsolni a tojást, akár Latière-ék kutyája! Persze egy ilyentől, aki alsónadrágban, szőrös lábakkal meg állal sétál, minden kitelik. Amellett sejtelve sincs semmiről. Azt se tudta, hogy a tyúkok az istállóban tojnak és szemérmetlenül kijelenti, hogy örül ennek az időnek. A csatornában nincs egy kanálnyi víz, a legelő kiég, az állatoknak a nyelve lóg, a fehér féreg megeszi a káposztát és ez a naplopó még azt kívánja, hogy bár így maradna. Úgy hasonlít arra a kékszakáll Landrure, mint az ikertestvére... Isten tudja, talán csakugyan...

Delphine felháborodva és riadtan szaladt a műhelybe, hogy megossa Legras apóval izgalmaikat. De az öreg rá se hederített. A viláért ott nem hagyta volna gyaluját, fűrésztét, szekrényeit és koporsóit, legfeljebb, amikor ebédhez ült. Tőle ott pusztulhatott volna valamennyi tehén. Harmincnyolc esztendő házaságuk alatt Delphine-nek sohasem sikerült csak egy hajszálnyira is eltéríteni attól, amit a fejébe vett. Se jó szóval, se veszekedéssel, se siránkozással.

„Furcsa népség ez a parasztfajta” – gondolta Fleury, miközben a „Hársfa” felé igyekezett. – „Az itteniek a baromfiudvart se ismer-

rik, annyira el vannak maradva. S ráadásul ez a furcsa gondolkozásmód! Ha az ember tojásról beszél nekik, ők szeggel, koporsóval, kutyával válaszolnak.

Azt állítják, hogy nem adhatnak kettő-hármat, mert maguknak sincs, azután négyet is felajánlanak. Hogy gondolkoznak ezek? És mivel? Az ördög ismeri ki magát. Franciák volnának, mint ő, hiszen egy országban születtek, és úgy mondják, egy nyelvet beszélnek. De ez már nem egészen biztos, és különben is milyen nyelven érthetik meg egymást a medvék meg a sáskák?”

II. A távdiagnózis nagymestere szemfényvesztő ügyességgel kezeli az automata pénztár fogantyúját

Amikor egy órával később Fleury Francheville-be érkezett, a Modern gyógyszertár zsúfolva volt vevőkkel. A pillanat nem látszott alkalmasnak, hogy bizalmas jellegű tanácsot kérjen a patikustól. Érdeklődő pillantást vetett a kirakat ama sarkába, ahol néhány különlegességet hirdető táblácska állott. „Kemény keblek tíz nap alatt.” „Ne legénykedj Virilor nélkül.”

Egy szürke köpenybe burkolt, körülbelül ötvenesztendős hölgy, aki a hőség ellenére fekete cérnakesztyűt viselt, állt meg mellette a kirakat előtt. Amióta bátyja, az egyetlen lény, aki közel állt szívéhez, a lyoni kórházban az operáció következtében elhunyt, Amélie Martin idegessége annyira fokozódott, hogy csak különböző szerek segítségével tudott aludni. A gyógyszertár bejárata felé tartott, egy pillanatig habozott, majd elszántan belépett.

Fleury anélkül, hogy sejtelve lett volna, szemtanúja lett Amélie Martin tudatos lázadásának. Azáltal ugyanis, hogy Martin kisasszony a Modern gyógyszertárba tért be orvosságot vásárolni, félreérthetetlenül kifejezésre juttatta az egész város előtt, hogy szembeszáll Félicie nővérrel, Mignart plébánossal, sőt Francheville lakossága ama részének véleményével is, amely szentségtörésnek tekintette, ha táborukba tartozó egyén nem a Fehér Keresztben vásárolta aszpirinját vagy ricinusolaját.

Amélie cselekedetének hordereje azonban nem került el a mindig éber Hermelinné figyelmét, aki bevásárló körútja végeztével hazafelé tartott Saint-Boniface-ba. Az egykori adószedő neje mélyszégyenrel látta belépni Amélie Martint ebbe a rossz hírű üzletbe. A felekezeti iskola tanítónője egy istentagadó boszorkány konyhájában! Botrány! A „Hársfa” tulajdonosnője menten megfélemlített Soury abbé fiatalító vizéről, amelynek megvásárlását hosszas lelki tusa után – legyőzve a református pap lányának s anyjának kettős és indokolt gyanakvását a katolikus pap arcképével díszített csodaszer ellen – végre elhatározta.

Ugyanezen idő alatt Fleury, teljes tájékozatlanságában Francheville és környéke gyógyszer-tár-politikai ügyei terén, lemondott a Modern gyógyszertárról s lépteit a konkurens intézmény felé irányította. A helyiségben mindössze egyetlen paraszt tartózkodott, élénk beszélgetésbe mélyedve a fehér köpenyes gyógyszerészegéddel.

Grégoir Laffont már többféle készítményt vásárolt. Ahelyett hogy orvoshoz fordult volna, saját magát s nagyszámú családját a tudós Chameix úrral kezelte, aki nem ragaszkodott a beteg személyes megjelenéséhez, távolból is megállapította a baját és ráadásul ingyen rendelt. Az orvosságot persze nem adta ingyen, de az ember legalább kapott is valamit a pénzéért.

– ...abból a pirulából is adjon egy dobozzal – mondta Laffont –, amiből a múltkor vettem. Jót tett a feleségemnek. Meg azután az anyósomnak is székrekedése van már nyolc napja. Adjon valami hashajtót.

Chameix úr fűrgén kűszott a létrán s szedte le a polcról a vevő által kért cikkeket. Majd lenyomva az automata pénztár fogantyúját, átnyűjtotta a végösszeget feltűntető cédulát. Laffont előhűzta bugyellárisát, fizetett s orvosságos csomagjával a kezében elégedetten távozott. A fiatal, alacsony termetű, élénk pillantásű gyógyszerészegéd, aki tekintélyét emelendű vékony felfelű pedert bajuszt viselt orra alatt, előzékenyen fordult Fleury úr felé.

– Azt szeretném tudni... – a muzsikus a torkát köszörtlte –, hogy kaphatok-e önöknél...

Mielőtt befejezte volna, feltárult az ajtó s egy hosszú, sovány férfi lépett be. Arcán, amelyből hatalmas, hajlott orr emelkedett, időnként ideges rángás futott keresztül. Pinkas volt, a hontalan, akit Auzance, valóságos hajtóvadászat ellenére sem tudott mindmostanáig elcsípni.

– ...egy tubus aszpirint ... – egészítette ki hirtelenül mondatát Fleury úr.

– Csak százas dobozunk van – válaszolta a gyógyszerészsegéd.

– De így jóval előnyösebb, megtakarít három hatvanat tubusonként. Parancsol még valamit?

– Kérem... – mondta habozva Fleury –, szolgálja ki előbb azt az urat. Ráérek.

– Parancsol, Pinkas úr? – fordult az új vevőhöz Chameix.

– Három doboz végbélkúpot kérnék – felelte Pinkas ijesztő fintorral.

Chameix a polchoz lépett, megkereste a kért árut s a dobozt a pultra tette.

– Nem, nem ezt a fajtát – rázta a fejét Pinkas. – Az igazit, ami-ben glicerin van.

– De hiszen tegnapelőtt vásárolt utoljára – csodálkozott Chameix. – Ebből az áruból csupán igen korlátozott mennyiséget kapunk.

De Pinkas nem tárgított s végül meg is kapta, amit kért. Zsebre vágta a dobozokat, fizetett s olyan ragyogó arccal távozott a gyógyszerertárból, mintha a szer már használat előtt hatott volna.

– Azt akartam kérdezni – folytatta az előbb félbeszakított mondatát Fleury –, hogy van-e valami... hm... erősítő szerük... afféle izgató szer, hogy pontos legyen. Tudja, ami úgy hat, mint az ostorcsapás, felkorbácsolja a férfierőt. Érti, ugyebár? Egy barátom részére kell, aki kissé túlerőltette magát.

Chameix már régóta tudta, hogy mit kíván a vevő. Ez a szakállas férfi a vásárlók legérdekesebb osztályába tartozik.

– Természetesen – bólintott megértően. – Melyik készítményt óhajtja? A Herculint, a Vigorexet, avagy a Virilort?

– Ön melyiket tanácsolja? Azt kérem, amelyik legközvetlenebbül hat.

– Értem – bólintott komolyan a gyógyszerészesség. – Akkor hát adok egy nagy doboz Virilort. Ez a szer szinte percek alatt hat, de az esetleges visszaesés elkerülése céljából ajánlatos a kezelést egy ideig folytatni. Alapanyaga a yohimbine, az a gyarmati növénykivonat, amely sajnos máris meglehetősen ritka.

– Ezt ajánlja tehát...? – kérdezte Fleury kissé bizonytalanul.

Egy újabb vevő lépett a patikába és félbeszakította az eszme-cserét. Az újonnan jött kócos, rosszul borotvált, barna emberke volt, nyakán kétes tisztaságú, rojtos gallérral.

– Szolgálja ki előbb ezt az urat – sóhajtott Fleury.

– Kérnék szépen – mondta a vevő gyatra franciasággal – három csomag huszonnégyes... hogy is mondják ...végbélkúpot – harsogta diadalmasan, pontosan a szeme közé köpve a segédnek.

– Három doboz végbélkúpot, igenis – bólintott gondterhelten Chameix úr és szemét törölgetve leemelte a polcról a dobozokat.

A kócos idegen összehúzott szemöldökkel vizsgálta meg őket, majd megrázta a fejét:

– Nem jó. Abból a glicerinesből kell.

– Elfogyott – jelentette ki határozottan Chameix. – Éppen az imént vitte el egy vevő az utolsó három dobozt.

– Vagy úgy, már elvitte – bólintott megnyugodva a kócos. – Bocsanat, nem láttam. Hát akkor köszönöm. Vizszontlátásra!

– Úgy látszik a székrekedés valóságos járvány ebben a városban – mondta Fleury úr csípősen, amikor az idegen becsukta maga mögött az ajtót.

– Főként bizonyos körökben – mondta elgondolkodva a gyógyszerészesség, aki már sejtett valamit, de feleslegesnek tartotta, hogy a vevő orrára kösse.

– Szóval – tért vissza Fleury a tárgyra – ön a Virilort tanácsolja? Ez a legjobb azok közül, ami kapható?

A patikussegéd bizalmasan a pult fölé hajolt.

– Ó, a Virilor igen tisztességes készítmény. Persze nem állíthatom, hogy jobb nem létezik. Néhány napja a gazdám készített egy

új szert a saját s néhány barátja használatára, amely kétségkívül jóval hatásosabb. Magam is kipróbáltam – mondta cinkostársi hunyorítással –, s nyugodt lelkiismerettel állíthatom, hogy valóban rendkívüli. Természetesen, saját magáról lévén szó, a gazda nem takarékoskodott a ritka anyagokkal. Mindezt persze szigorúan magunk között mondom. Látom, hogy önben megbízhatom, uram.

– Természetesen – bólintott Fleury. – És maradt még ebből a szerből?

– Legfeljebb egy kezelésre való. De miután ismerem a keverék arányait, szükség esetén újból megcsinálhatom. Parancsol belőle?

– Igen. Egy teljes kezelésre valót.

A gyógyszerészsegéd eltűnt a hátsó fülkében, levett a polcról egy nagy doboz Virilort, a pirulákat áttöltötte egy üres papírdobozba és visszajött.

– Négy pirulát előzőleg – mondta s néhány olvashatatlan szót firkált egy cédulára, amit a dobozra ragasztott. – Azután ötöt naponta. De hangsúlyozom, ezt a szert csupán régi, ismert vevőinknek adom. Számítok a diszkréciójára.

Fleury megnyugtatta, kifizetett száznyolcvan frankot (a yohimbine bizony drága), megköszönte a rokonszenves fiatalember készségét, s miután a Géniaival való találkozó időpontja elérkezett, a Panorama Szálló felé irányította lépteit.

Egy doboz Virilor. Kilencven frank – morogta Chameix, miközben beírta az eladott cikket a könyvbé. És lelkiismeretesen megforgatta az automata pénztár fogantyúját.

Egy kis kézügyesség, s íme, megkettőzi fizetését. Astier úr, a gazda felettébb elégedett szolgálataival. Chameix úr elődje apró csalásainak köszönheti helyét, aki időnként elfelejtette megforgatni a pénztár fogantyúját. Chameix úrral persze ilyesmi nem történhetik. Astier úr gyakori leltárellenőrzései – kezdetben érthetően gyanakodott – soha le nem leplezték a legcsekélyebb szabálytalanságot.

Sőt az üzleti forgalom, hála Chameix úr távdiagnózisainak, észrevehetően emelkedett. Astier úr, megszabadulva a gyógyszer

gondjaitól, végre szívvel-lélekkel belevethette magát a politikába, s a vezetése alatt álló város ügyeibe.

Chameix úr a maga részéről nem hiányolta jelenlétét. Az embernek haladnia kell a korrallal, nem igaz?

***

A Panorama kertjének végében Génia Prokoff hátradőlve lustálkodott nádkarosszékében. Becsukta könyvét, amely penészszagot árasztott, mint a franchiseville-i városi könyvtár valamennyi kötete. Egy zenetörténetet olvasott, amely Gounod-val be is fejeződött... Már kezdte érezni azt az enyhe izgalmat, amely a Fleury úrral való találkozások előtt rendszerint erőt vett rajta. Nem emlékezett rá, hogy valaha is érzett volna hasonlót, legfeljebb talán egészen csitri lány korában. De ez már régen volt.

Az úton kavics csikordult egy férfi léptei alatt. Génia felegyenesedett s érezte, hogy a vér arcába tolul. De nem, a léptek a szálloda egyik lakójától, egy bizonyos Pinkas nevű egyéntől származtak, aki lejött a kertbe levegőt szívni. Leült egy asztalhoz s mindenféle apró skatulyát rendezgetett egy nagyobb kartondobozban.

Génia újból hátradőlt s gondolatai visszazálltak Párizsba egy rue saint-honoré-i orosz régiségkereskedésbe. Ezt a helyét, amelyet hónapokig tartó munkanélküliség után a *l'Intransigeant* apróhirdetése között fedezett fel, szerette s Tatianával, az üzlet tulajdonosnőjével hamarosan szoros barátságot kötött. Alexandre Prokoff rendes időközökben lelkiismeretesen tovább verte feleségét. De ez a kiegyensúlyozott állapot ismét felborult. 1940. június 10-én Tatiana barátja, egy bizonyos Bernheim úr, aki az üzlethez a pénzt adta, miután sofőrjét mozgósították, Alexandre-t fogadta fel, hogy a délvidék barátságosabb tájai felé vezesse hatalmas gépkocsiját. Természetesen Génia is magukkal vitték.

Így történt, hogy néhány napos kalandos utazás után, amely Oroszországból való menekülésére emlékeztette Génia, a két pár Francheville-ben kötött ki. Itt azután meg is állapodtak.

Néhány héttel később Bernheim úr értesítést kapott, hogy brazíliai vízuma megérkezett, s Marseille-be ment, hogy a formaságokat elintézzze. A többiek, akiknek nem volt olyan nyomós okuk Európa elhagyására, hamarosan visszatértek Párizsba az úton, amelyet gazdája vigaszképpen barátnőjének ajándékozott. Az egykori gárdatiszt, alighogy visszatértek, különös változáson ment keresztül. Ellenállhatatlan tevékenységi láz vett erőt rajta, mégpedig – ki hitte volna – az alkohol rovására. Az új Európában a magafajta tapasztalt, művelt s nagy nyelvtudással rendelkező emberek feladata, hogy összekötő szerepet játsszanak a győztes és a legyőzött között. Prokoff gróf kezdetben Párizs szépségeit mutogatta a szürke ruhás idegeneknek, de hamarosan új távlatok nyíltak meg előtte. Rájött, hogy az idegenvezetés nem elégíti ki becsvágyát, lényegesen előnyösebb, ha olyan áruk beszerzésére fordítja tevékenységét, amelyek az újabb rendeletek következtében eltűntek a forgalomból. Hála összekötetéseinek, fellépésének, ügyességének s vállalkozó kedvének, egy év leforgása alatt Alexandre jelentős helyet vívott ki magának ebben a némileg bizonytalan üzleti világban.

Kissé elkápráztatva sikereitől egy Etoile környéki szállodában ütötte fel főhadiszállását. Hamarosan rájött, hogy Génia, aki megfelelő élettársnak bizonyult a Terrasses szállóbeli sötét napokban, az új helyzetben nem eléggé „nagyvilági hölgy”. Egy-két futó kaland után választása Tatianára, felesége szép főnöknőjére esett, aki ráadásul kitűnő üzleti érzékkel is bír.

Génia, amikor megértette a helyzetet, alig bánkódott. S akkor is inkább Tatianára haragudott árulásáért. Alexandre-t már évek óta úgy tekintette, mint valami gyógyíthatatlan betegséget. Amikor holtrészen ütlegette, akkor még valami részvétellel vegyes gyengédséget érzett iránta. Az új, jól öltözött s magabiztos Alexandre-t mélységesen megvetette. Amikor férje levegőváltozás ürügyén Francheville-be küldte, semmi kedve nem volt többé visszatérni Párizsba.

De csak Fleury felbukkanása ébresztette tudatára annak, hogy Alexandre mellett töltött élete milyen szomorú és sivár volt. Végre megismert egy igazi, felsőbbrendű férfit, aki azonkívül még mű-

vész is, aki mellett tisztábbnak, nemesebbnek érezte magát s szégyellte múltját. Fleury megtanítja, hogy friss szemmel nézze a világot, felemeli magához a művészet tiszta légkörébe, barátságos és gyengédséggel veszi körül. Ez a gyengédség, amely olyannyira különbözik a több férfi brutális érzékiségétől, állandóan megnyilvánult Fleury viselkedésében, amelynek természetessége s finom tartózkodása meghatottsággal töltötte el Géniaát. A különböző szálakból összenőtt érzelmének legfőbb forrása talán éppen ez a megható tartózkodás volt. Néha sétáik alatt az elhagyott ösvényeken, míg ujjaival játszott vagy futólag végigsimított vállán, Génia attól félt, hogy hirtelen kitör belőle a „vadállat”, de a férfi minden egyes alkalommal a kellő pillanatban visszavonult, uralkodott érzelmein, s mint egy bocsánatkérésképpen végtelen tisztelettel megcsókolta a kezét. Ilyen együttlétek után Génia feldúltan tért vissza szobájába, rosszul aludt s türelmetlenül várta a másnapi találkozót. Néhány nap óta már remélte, hogy hamarosan bekövetkezik az, amitől kezdetben félt.

A kavics ismét megcsikordult. Génia hirtelen hátrapillantott. Ezúttal valóban Fleury állt előtte, mosolyogva, ragyogó arccal. A polgármesteri hivatal órája hetet ütött.

III. Amelyben Longeaud úr egy üveg P-vitamint halász ki a Szargasszó-tengerből

Egy régi-régi tengerészmonda szerint az Atlanti-óceán északi részében elterülő Szargasszó-tenger valóságos hajótemető. Itt verődnek össze tengeri moszatok és indák szövevényében a legénységüktől elhagyott s az áramlatoktól sodort hajók roncsai. A „Tengerészek találkozója” nevű kávéház Francheville piacterén az Úrnak eme 1942-ik esztendejében efféle Szargasszó-tengerhez hasonló hajótemető.

A roncsok legtisztéletreméltóbbika egy csatahajó, George Richard Fentimore, a vén harcos, nyugalmazott tábornok, aki üstököszerű rövid és ragyogó pályafutása után hirtelen elhagyta

a szolgálatot, hogy első feleségétől elválva elvegyen egy fiatal színésznőt. Visszavonult a Côte d'Azurre, ahol is egy csinos kis birtokoskán gazdálkodott. Hetven esztendejével ez a magas termetű, kemény katona ötvennek látszott. De a magabiztos, tiszteletet keltező férfiú menten szerencsétlen gyermekké vedlett, amint a felesége, csinos, törekeny szőke és rózsaszín nőcske, egy pillanatig magára hagyta.

Mikor a többi angol állampolgárral együtt kiutasították a Côte d'Azurról, a tábornok a francheville-i Farémido Szállóban ütötte fel főhadiszállását. De gyakran tartózkodott a „Tengerészek találkozója” nevű kávéházban, amelynek tulajdonosa még jókora valódi ceyloni teakészlettel rendelkezett. A francheville-i bennszülöttek csak súlyos betegség esetén éltek ezzel az itallal, amely Albion hűségese fia számára éppen olyan nélkülözhetetlen táplálékot jelentett, mint a mindennapi kenyér. Azon kívül a kávéház az egyetlen hely Francheville-ben, ahol vén katona s ifjú felesége magukhoz való bridzspartnereket találhattak.

A játszótársak egyike szintén tiszteletre méltó hajóroncs. Ez az óceánjáró éppen azért vetődött ebbe a hajótemetőbe, mert rendeltetését megtagadva, nem volt hajlandó átkelni az óceánon, amíg még lehetett. Vincente Benedetti, az olasz szocialista párt egyik vezérférfija, honfitársai sürgetése ellenére két okból vonakodott Amerikába menni. Először is azért, mert az olasz fegyverszüneti bizottság ellenezte s nem volt hajlandó titokban, álnév alatt behajózni, tekintettel arra, hogy ez esetben fel kellett volna áldoznia gyönyörű, őszülő patriarchaszakállát, mely messziről elárulta. A másik ok pedig az volt, hogy mint rendíthetetlen pacifista azt az álláspontot képviselte, hogy a diktatúrák igazán csak belülről bukathatók meg s ezért nem volt hajlandó részt venni a New Yorkban, Amerika hadba lépését követelő népgyűléseken, amelyek alól az Egyesült Államokban nem állt volna módjában kibújni. Ilyen körülmények között célszerűbbnek vélte Franciaországban bevárni a fasizmus elkerülhetetlen összeomlását, vállalva minden kockázatot. Így történt, hogy ez az óceánjáró ide-oda úzve Marseille és Valence, Valence és Francheville között, végül a „Tengerészek talál-

kozója” kávéházban kötött ki. Benedetti néha hajba kapott Fentimore tábornokkal politikai kérdésekben, de a bridzsasztal mellett pompásan megértették egymást.

A negyedik partner Safranek, a cseh esztéta és filozófus, akit a háború a párizsi Nemzeti Könyvtárban lepett meg. Ez a szikrázó szellemű, nagy tudású férfi volt a világítóhajó a hajótemetőben. A korán megöszült, kevés szavú emberkének, aki főként száraz kenyérral táplálkozott, amelyet a nap bármely időszakában zsebéből halászott elő, két szenvedélye volt: a költészet és a sakk. Ezenkívül kitűnően bridzselt és szükség esetén beállt negyediknek, ha csak fél szívvel is.

A szíve másutt volt. Másutt, vagyis sakktáblánál, egy kis fekete szőrzetű, kócos, rosszul borotvált lengyel zsidónál, akinek még a füléből is szőrösömök lógtak s aki bár egyetlen nyelvet sem beszélt hibátlanul, valóságos lángésznek bizonyult a sakktábla előtt. A valaha kötőüzemgazda, ma gazdátlan csónak, mintegy vakon kóválygott a világítóhajó körül... És Safranek hiába fogadta meg százszor is, hogy nem játszik többé Moise Kleinhandlerrel, mert szaglik a szája, köpköd, szitkozódik, őt magát nyakatekert franciaságával csalással vádolja és röviden poloskának nevezi. Mint ahogy némely kiváló férfiú beleszeret egy közönséges nőbe s nem tud szabadulni többé szégyenletes szenvedélyétől, úgy Safranek sem tudott menekülni Kleinhandler büvköréből s menthetetlenül visszazuhant karmaiba.

De míg egyrészt Kleinhandler könyörtelenül kihasználta Safranekre gyakorolt vonzerejét, jómaga feltétel nélkül behódolt Jéroboam Pinkas-nak. Ez, bár a sakkjátékhoz alig konyított, valóságos rabszolgaságban tartotta a kócost, küldözgette a gyógyszerárba, postára, a szomszédos községekbe, hogy átvegye az általa rendelt árut. Pinkas, a hajótemető halászbárkája, legszívesebben a zavarosban halászott s került a parti őrhajókkal, a csendőrökkel való találkozást.

Azokon a napokon, amikor Safranek megpróbálta lerázni Kleinhandler jármát, Ernst Müllert, egy asztmás, beteges osztrák politikai menekültet választott partneréül. Müller zsebe állandóan

teli volt üvegcékkal, porokkal, pirulákkal rohamai csökkentésére. Az osztrák képviselte itt a kórházhajót. Sovány és fölöttébb széleslyesen érkező segélyekből tengetve életét, lehetőleg menekült nyomorult padlásszobájából s napjait a „Tengerészek találkozója”-ban töltötte, amelynek megértő gazdája elnézte, hogy semmit sem fogyaszt.

A kávéház hajóroncsai között gyakorta feltűnt egy sűrű füst-fellegeket eregető vontatóhajó, maga után húzva egy lomha dereglyét. Ez a vontatóhajó körülbelül harmincesztendő, mozgékony ifjú nő, egy balkáni miniszter lánya, hajdan jobb napokat látott. Párizsi tartózkodásainak idejéből némi szabászati tudással rendelkezett s hamarosan meghódította Francheville hölgyeinek ama részét, akik súlyt helyeztek az eleganciára. Egy kis kézitáskával érkezett a kávéházba s a következő pillanatban a márványasztalkát, amelynél helyet foglalt, elborították a szövetdarabkák, szalagok, cérnagombolyagok, tűk, gyűszűk, ollók és egyéb varróholmi. Mellette egy ifjú szőke, vállas óriás telepedett le, egykori tornatanár és masször, a lány hűséges lovagja. A hölgy szenvedélyes dohányos lévén, a dohányjegy bevezetése óta a legravaszabb módokon kényszerült szükségletét kielégíteni. Egy napon, amikor a dohányzási vágya tetőfokát érte el, megtette a döntő lépést a lejtőn. Megérkezve a kávéházba egy alig elkezdett cigarettát pillantott meg Fentimore tábornok hamutartójában. A tábornok már eltávozott s a cigarettamaradvány egyre ellenállhatatlanabban vonzotta a hölgy pillantását. A dohánymennyiség éppen elegendő volna egy vékonyan sodort cigarettához. A csábítás végül is legyőzte ellenkezését.

Ettől a naptól kezdve a miniszter lánya vadászatot indított az egyre rövidebbé váló, egyre kevésbé étvágygerjesztő cigarettacsutakokra, amelyeket egy bádogdobozba gyűjtött. Csak az első lépés nehéz. Ahányszor a kávéházban, moziban vagy valamelyik üzletben egy dohányzó férfival találkozott, apja hajdani fogadásain megszokott nagyvilági hangon megszólította:

- Volna olyan szíves nem túlságosan messzire dojni, ha elszívta?

Ez a szokás természetesen sok szóbeszédre adott alkalmat Francheville-ben. De a miniszter lánya már jó ideje füttyült a közvéleményre.

A kávéház tengeralattjárója egy Pedro Gonzalez nevű spanyol. Igazolványai hiányosak lévén, az első riasztó jelre óvatosan eltűnt a hullámokban. Mesterségére nézve szobrász, a koncentrációs táborból a francheville-i kőfaragó jóvoltából szabadult ki, aki szintleg alkalmazta műhelyében. Súlyosbító körülményként a kőfaragó kénytelen volt naponta hét frankot fizetni a közigazgatási hatóságoknak állítólagos alkalmazottjáért, az olcsó idegen munkaerőre fennálló rendelkezések értelmében. Ezt az adót természetesen Gonzaleznek kellett megfizetnie s az egykori művész a legkülönbébb munkákat vállalta csak azért, hogy ne kelljen visszatérnie a táborba. A szabadság mindennél többet ér.

Megjelentek még időnként átmenő vízi járművek is. Így például Verès, a postahajó, aki ahányszor lejött Francheville-be, állandóan Brandouille-t leste a postahivatal bejáratában. A postás saját leveleivel egyidejűleg rászóta az egész környék postáját is, hogy szétossza. Itt volt, leszerelt kereskedelmi hajóként Daniel Cahen, az egykori textilutazó, akit cége harminc esztendő szolgálat után zsidó származása miatt az utcára tett. A fegyverszünet megkötésekor menekült Francheville-be, azóta hidegvérű méltósággal viselte felesége piszkálódásait s várta a háború végét. Az asszony – született Forgeron – 1940 óta egy újabb szemrehányást csatolt a házasság élet egyéb bajainak amúgy is hosszú listájához: a férje zsidóságát. Huszonnyolc esztendő után hirtelen felfedezte, hogy ez a mindeddig elhanyagolt tény egy egész sor kellemetlenség forrása. Ahányszor vitáik során – amelyek inkább magánbeszélgetések voltak – harmadszor ejtette ki a „zsidó” szót, Cahen a legnagyobb lelki nyugalommal fogta kalapját és kiment a szobából. A vihar elől a „Tengerészek találkozója” nyugalmának kikötőjébe menekült.

A kávéházban időnként felmerült Longeaud úr is, ez a mindig lehorgonyzott iskolahajó, legalább egy időre nyílt tengeren érezte magát a nemzetközi társaságban. Jöttek-mentek szerény parti hajócskák is, a papírgyár és fűrésztelep munkásai. Sápadt arccal, fá-

radtan betértek, hogy felhajtsanak egy csésze szacharinos kávé vagy egy pohár vörösbort. Nagyrészt idegenek voltak ők is a környéken, akik számára sok hányattatás után Francheville szintén csak ideiglenes kikötőt jelentett.

A „Tengerészek találkozója” volt talán 1942 nyarán az egyetlen hely Francheville-ben, ahol a nap eseményét nem a bor vagy a kávéadag megérkezése képviselte. A kávéház látogatói, okkal vagy ok nélkül, úgy képzelték, hogy sorsuk az orosz és afrikai harctereken dől el. Éppen ezért valamennyien szenvedélyesen érdeklődtek a politika s a stratégia iránt. A katonai kérdések főszakértője, egykori vezérkari tiszt létére, természetesen Fentimore tábornok volt. Les-ték érkezett, hogy meghallgassák véleményét ennek vagy annak az ütközetnek kihatásairól, egyik vagy másik ostromolt erőd ellenállásának kilátásairól. A tábornok hatalmas füstfellegeket eregetve pipájából, leadta szakvéleményét, mégpedig tekintettel angol és vezérkari tiszt minőségére, megfelelő óvatossággal. Véleményét egyébként az események sorra megcáfolták.

A remény éltet, s ami a háború végső kimenetelét illeti, a kávéház valamennyi vendége egyaránt derűlátó volt. Éppen így saját sorsukra vonatkozólag is. De ugyanakkor valamennyiüket egyazon rémkép kísértette: a koncentrációs tábor. Ettől a félelemtől még maga a tábornok sem mentesült, amióta egy ízben Marseille-ben, a Saint Charles pályaudvar kijáratánál elcsípték s bekísérték becsületrendje s rendben levő igazolványai ellenére. Adta a magabiztosat, de bensőleg reszketett.

A fenyegető sors jóindulatának megnyerésére a kávéház törzsvendégei időnként engesztelő áldozatot mutattak be: gyűjtést indítottak az internáló táborok lakói javára. Mindegyiküknek voltak pártfogoltjai, Beneventinek a szocialistái, Müllernek a kommunistái, Blochnak a zsidói. Mindenki jó szívvel adott bármely csoportnak és hála a tábornokné ügyességének, bőséges élelmiszercsomagok mentek a táborokba.

Az utolsó hasonló gyűjtést Jeroboam Pinkas indította, aki mind ez ideig meglehetősen tartózkodónak mutatkozott s rendszerint egy szerény tízfrankossal bújt ki kötelezettségei alól. Ezút-

tal azonban, mondotta, a helyzet rendkívüli komolyságára való tekintettel, valamennyiüknek áldozatot kell hozniuk. Párizs mellett a Drancy-i táborban vérhasjárvány dühöng, amely annyira kiérdíti a foglyokat, hogy utána képtelenek eleget tenni természetes emésztési szükségleteiknek. A megszállt zónában azonban teljesen kifogyott az igazi, glicerinnel készített végbélkúp, amely egyedül enyhíthetné a szerencsétlenek szenvedéseit. Pinkas egy segítő egyesülettől kapta ezt a megrázó értesülést. Felajánlotta tehát, hogy természetesen az egyesület költségére, felhajszol egy bizonyos mennyiséget ebből az értékes orvosságból. *For shame!* Felhíborító, kiáltotta a tábornok s tüstént írt Cöte d'Azur-i ismerőseiknek, hogy küldjenek annyi végbélkúpot, amennyit csak tudnak. A többiek is ugyanígy cselekedtek s hamarosan jelentős mennyiségű végbélkúp érkezett Francheville-be. Pinkas megtérítette a költségeket, meghatottan köszönetet mondott a segélyegyesület nevében s visszavonult a Panorama Szálló kertjébe, hogy dobozait rendezze.

***

A polgármesteri hivatal órája hetet ütött, amikor Longeaud úr kisé ingadozó léptekkel beállított a „Tengerészek találkozója”-ba. Az iskolahajó, mint minden csütörtökön, ez idő tájban már felvette alkoholorakományát és tartályhajóvá változott át. Letelepedett az egyik asztalhoz s megnézte az órát: 7 óra 4 perc. Négy perc késés. Enyhe nyugtalansággal pillantgatott a bejárat felé, míg lábával halcan topogott az asztal alatt. Magatartása olyan emberre vallott, aki szerelmesét várja találkozóra.

– Marius! Egy konyakot – kiáltotta rekedt hangon.

Hét óra hét perckor nyílt az ajtó. Philippe Chameix, a Fehér Kereszt gyógyszertár segédje lépett be, hóna alatt újságpapírba csavart csomaggal. Mikor megpillantotta Longeaud-t, feléje tartott.

A tanító szíve riadót vert. Kitalálta, hogy az újságpapír szíve vágyát takarja, egy üveg Pernod-t, amelyet a gyógyszerészszegéd egy héttel ezelőtt tett ígérete értelmében, s tiltó rendeletek áthágásával,

egyenesen az ő számára készített, saját receptje szerint, de a Longeaud által szállított pálinkából.

A tanító titokzatos arccal csúsztotta át az asztal alatt az ital ellenértékét, két csomag cigarettát, majd visszavonult a mellékhelyiségbe, megkóstolta a keveréket s elismerően csettintett. Egy ideig szemlélte az üvegre ragasztott üres címkét, majd hirtelen elhatározással elővette töltőtollát és nyomtatott nagybetűkkel ráírta:

P-VITAMIN-KIVONAT

ANGOLKÓROS GYERMEKEK SZÁMÁRA

Ennyi elővigyázatosság indokolt volt. Az úton bármikor összeakadhat valamilyen ellenőrrel. A vichyi kormány összeesküdött ellene.

Az üveget ismét becsavarta az újságpapírosba, betette irattáskájába, amit e célból hozott magával s visszatért a kávéházba. A gyógyszerészegéd időközben átült Pinkas asztalához, aki Kleinhandlerrel tárgyalt.

Longeaud melegen megszorította Chameix kezét, néma hódolattal adózván szaktudása iránt, fizetett és távozott, hogy visszatérjen Saint-Boniface-ba.

Az óra pontosan hét óra tizenegy percet mutatott. A gyógyszerészegéd Pinkas-hoz fordult:

– Egy sürgős és bizalmas ügyben szeretnék beszélni önnel.

Pinkas parancsoló pillantást vetett Kleinhandlerre, aki tüstént felállt; odébb sompolygott, mint a megvert kutya és csábítóan keringeni kezdett Safranek körül. A filozófus lenyelte a kenyérhéjat, becsukta a Valéry-kötetet, amelyet olvasott és annak az embernek mozdulatával, aki minden hiábavaló ellenállásról lemond, intett a pincérnek:

– Márius, a sakktáblát!

– A következőkről van szó – mondta Chameix kutató pillantását Pinkas nyugtalan szemébe mélyesztve. – Megfigyeltem, hogy egy idő óta ön elképesztő mennyiségű végbélkúpot fogyaszt. Azt hiszem, rájöttem az okára.

Pinkas elvörösödött és tiltakozva emelte fel kezét:

– Biztosíthatom... arról van szó...

– Nyugodjon meg, nem azért jöttem, hogy erkölcsprédikációt tartsak, hanem, hogy a segítségére legyek. Ha esetleg szappant szándékozna gyártani a glicerinnél, tennék magának egy előnyös ajánlatot.

– Micsoda ötlet! Miért éppen szappant? De azért halljuk az ajánlatot.

– Ahogy gondolja – vont a vállát Chameix. – Sok időm nincs. Ha vevő volna két láda kitűnő, békebeli minőségű kátrányos gyógyszappanra, mondja meg. De most mindjárt. A gyáros ma utazott át Francheville-en. Sürgősen meg akar szabadulni a készleteitől, fél az ellenőrzés miatt. A Modern Gyógyszertár három ládat vett. Az én főnökömnek is felajánlott kettőt. Astier úr azonban kissé régimódi gondolkozású s visszautasította. Pedig kitűnő üzlet. Egy ilyen darab szappan, mint ez, belekerülne magának öt frank huszonötbe s játszva eladhatja tizenöt frankért. A magam részére harminc százalékot kérek a tiszta haszonból, ez nem túlzás. De siessen, mert a gyáros a 19:25-ös vonattal elutazik. Éppen annyi időm van, hogy elérjem.

Pinkas egy pillantást vetett a mintára, megszagolta, elhúzta a száját, ráköpött, megdörgölte a hüvelykujjával. Fintora elismerő mosollyá enyhült. A szappan habzott.

– Rendben van – bólintott. – Megveszem.

Egy kisebb bankjegyet dobott az asztalra és Chameix kíséretében futva indult a pályaudvar felé.

IV. „Úgy negyven év felé, ki nem aranyeres...”

A világot tűz és vas marcangolta. A német vezérkar óriási harapófogó száraiként küldte rohamra, a nagy nyereség reményében, Ukrajna síkságain és Líbia homoksvatagában hadosztályait. A földön, a víz alatt, a levegőben haltak meg az emberek, gyakran nem is a maguk ügyéért harcolva; a börtönökben és koncentrációs táborokban emberek ezrei rothadoztak állati sorba taszítva; a munkás-

negyedek már-már megszokott nélkülözésére előre vetette árnyékát a fintorgó arcú éhínség réme.

Ezalatt Francheville-ben és Saint-Boniface-ban az élet tovább csergedezett megszokott medrében. Delphine Legras legnagyobb gondja továbbra is az volt, mi módon akadályozhatná meg Latière-ék kutyáját, hogy megdézsmálja tojásait. Noémi Sobrevin a fejét törte, miképpen kényszeríthetné Brandouille-t, hogy leszállítsa a kis Abelnek ígért kötényt, míg a postás azon gondolkodott, hogyan szerezhetné vissza biciklipumpáját anélkül, hogy bármit is adjon cserébe. Vautier-t egy titkos disznóölés lehetősége foglalkoztatta, amit Sarzier-vel, a Panorama Szálló tulajdonosával tervezett, és Bardette még mindig siratta kedvenc macskáját, miközben boszszúterveket szőtt a méregkeverő ellen. Hermelinné új vendégeket várt penziójába, s legfőbb gondja az élelmiszer-beszerezés és az üzleti költségek csökkentése volt. Tournier-ék számára a világ tengelyének két végpontja a szeg és a vaj maradt. De Chesne úr átírta településeinek alapszabályzatait, s egy új hirdetés gondolatával foglalkozott. Amélie Martin kisasszony, akit bátyja halála teljesen kibillentett lelki egyensúlyából, mind nehezebben tűrte Félicie nővér áskálódásait. André Murger időnként megfeledkezett a drámai játszómáról, hogy annál behatóbban foglalkozhasson a Solange Fleury rejtéllyel, amelyet a fiatal lány rövid tartózkodása alatt nem volt alkalma megoldani. Vajon visszatér-e? Ami Césár Fleuryt illeti, újonnan visszanyert férfiúi ereje birtokában elragadtatott órákat töltött Génia karjaiban s azon töprengett, milyen módon kerülhetné el felesége féltékenységét. Génia kizárólag szerelmével törődött s a férffival, aki felébresztette. Pinkas-nak sikerült megszereznie a két láda békebeli minőségű gyógyszappant. Chameix úrral folytatótt, a késő éjszakai órákba nyúló eszmecseréje következtében kisé megváltoztatta eredeti szappankészítő terveit. Az élelmes gyógyszerészességdet társul vette alapítandó szappanüzemébe. A szappanon kívül pernod-t is fognak gyártani, ötszáz frankért literjét. Kitűnő üzlet, tekintve, hogy az alapanyagot, az alkoholt a gyógyszerészár révén Chameix tizedáron szerzi be. A betegeknek más fertőtlenítő is jó lesz. Astier úr, a tulajdonos elégedett lehet: az au-

tomata pénztár fogantyúját nem felejtik el minden alkalommal megforgatni. Végül ugyanez a Pernod képezte Longeaud úr legfőbb gondját is.

Ezen a reggelen Longeaud úrnak az előző napi kicsapongás következtében fájt a feje. Nem volt ez igazi macskajaj, csak afféle megszokott rossz közérzet, amely a csütörtöki s vasárnapi kirándulások után menthetetlenül bekövetkezett; elnehezült fej, rossz szájíz, duzzadt nyelv. Kijelentvén, hogy gyengélkedik, feleségével kirándulásra küldte osztályát. Boldoguljon a kölykökkel, ahogy tud. Azonkívül ez a péntek egyben június 18-a is volt...

Június 18-a Longeaud úr születésnapja. A negyvenedik. Hogyan is ne lenne elkeseredett az ember, amikor reggel arra ébred, hogy belépett a negyvenévesek közé? Eszébe jutott az a versidézet, amit Gide *Hamis pénzverők* című regényében olvasott:

„Úgy negyven év körül ki nem aranyeres...”

Ki nem? Ó, Longeaud. Ettől a gondolatától felvidámodva a tanító nagyot nyújtózkodott, kiszállt az ágyból, futólag megmosakodott s bement a konyhába. A kávé a tűzhelyen fortyogott, töltött magának egy nagy bögrével, felhajtotta. Azután rágyújtott a nap első cigarettájára. Nem ízlett, de péntek reggel ez nem meglepő. Nem is szívta végig. Minden pillanatban kialudt, teli volt torzsával.

Undorító ez a háborús dohány. S túlságosan sokat szív. Átlagban harminc cigarettát naponta. Oktalanság. Főként, ha az ember negyvenéves. Fárasztja a szívet, elmeszesíti az ereket, aláássa az emlékezőtehetséget. Ezentúl mérsékeli. Legfeljebb tízet naponta.

Negyven év. Az ifjúságnak vége! Vajon mire használta?

Bevallhatja, nem sokra. Húsz esztendő óta a vizsgáig segített néhány tucat parasztkölyköt, beleszagolt a politikába, megházasodott. A többi idejét a kocsmában vesztegette. Nem így képzelte pályafutását, amikor a tanítóképzőből kikerült. A tanítóságot afféle papi hivatásnak tekintette; harcolni kell a vidék maradisága, a testi és lelki ápolás hiánya, a papok uralma ellen. Hosszabb ideig összeköttetésben maradt hát három pajtásával, akik elmondták küzdelmeiket. De azok kevésbé isten háta mögötti helyekre kerültek.

Longeaud megpróbált küzdeni a jó ügyért. Az első állomáshelyén olyan lelkiismeretesen vette a tisztaság követelményeit, hogy magára haragította az anyákat. Érthető: a gyerekek fogkefét meg klozetpapírt követeltek. A parasztok között is apostolkodott, bebizonyította, hogy idejüket fecsérlik, amikor külön-külön őrzik a teheneiket apró rétdarabkákon, amelyek gyakran több kilométernyire fekszenek a házuktól. Ha összeállnak, mint például a Jurában, egy pásztor elég az egész falunak. De a parasztok csak a vállukat vonogatták, a plébános is beleavatkozott, s mindez akkora port kavart, hogy Longeaud fellélegzett, amikor áthelyeztethette magát. Tanult a leckéből. Persze nem mondott le elveiről, továbbra is előfizetett egy-két baloldali lapra, először a szocialistákra, később a radikálisokra szavazott s nekik csinált propagandát, de nem avatkozott többé a parasztok életébe. Ha az ember olyan feleséget kapott, mint ő, úgyis mindenképpen elveszett.

Elveszett? Hát nem és nem, Longeaud úr még nem mondta ki az utolsó szót. Negyvenesztendő, ez tagadhatatlan, de még érez magában tettvágyat. A lába, a szeme meg a többi még kifogástalanul működik. Aranyere nincs. A fontos az, hogy megőrizze testi és szellemi rugalmasságát. A test rugalmasságának megőrzésére legalkalmasabb felkelés után egy jéghideg zuhany, szép időben, zord időben egyaránt. Utána negyedórás torna súlyzókkal. És kevesebbet szívni. Tíz cigaretta? Az is sok. Nyolc elég. Hármat délelőtt, ötöt délután. Csütörtökön és vasárnap kivételesen tízet, mert azért nem kell túlozni...

S főként kevesebbet inni. Az utóbbi időben kissé elengedte magát. Mondjuk két és fél decit étkezésenként. Csütörtökönként egy vagy két füttyülő a barátokkal mint plusz. Először kissé nehéz lesz, de kitartással mindent el lehet érni.

Ennyit a testről. Ami a szellemieket illeti, egy kicsit más lesz. Longeaud úr évek óta alig olvasott. Vissza kellene térni az olvasásra. Ne gyepesedjen be teljesen. Az egyik nap nem tudott visszavágni a papnak, aki azért, hogy összezavarja, több olyan íróra hivatkozott, akiktől Longeaud úr egy sort sem olvasott. Pedig baloldaliak – mondta a pap mézesmázosan. Be kell pótolni néhány hiányosságot.

Aztán megtanulni egy élő idegen nyelvet. Aki ismer egy idegen nyelvet, az két embernek számít. Megtanulhatna például angolul. Sok előnye van és tiszteletet kelt. Valamennyire visszaemlékszik a tanárképzős éveiből. Az Assimil-módszernek hála, amit közvetlenül a háború kitörése előtt rendelt meg, gyerekjáték lesz. Micsoda megkönnyebbülés, hogy már tudja, mit akar!

Ezeknél a dolgoknál a legnehezebb persze az elhatározás. Tehát a fő nehézségen túlvan. Ez megér egy kis jutalmat. Longeaud úr kivett egy cigarettát és rágyújtott. Ez volt a második aznap, ha beszámítjuk azt is, amit nem szívott el teljesen. Aztán bő vízben megmosakszik és súlyozódik. Longeaud-nak sokkal jobban ízlett ez a cigaretta, mint az előző. A mellékíz szinte teljesen elmúlt.

A kúthoz ment, megtöltött egy nagy kannát és visszament a konyhába, ahol egy dézsából kádat rögtönzött. Még nem kelt ki a dézsából, amikor észrevett az ablak áttetsző függönyein keresztül egy városi öltözetű férfi alakját, amint irattáskával a háza előtt a bejáratához közeledett. Egy pillanattal később erőlyesen kopogott az ajtón.

A kádban ülő tanító reszketett a hidegtől és az aggodalomtól. Ki lehet ez az irattáskás férfi? Biztosan egy felügyelő vagy élelmszer-elosztó ellenőr. A Vichy-kormány a bőrére pályázott! Talán megtudták a pernod-történetet. Talán valaki látta a kávéházban, biztosan a mosdóban. Már csak ez hiányzott neki!

– Egy pillanat, öltözök! – kiáltotta bizonytalan hangon.

Sietve nedves testére kapta ingét és alsónadrágját s mezítláb átrohant az ebédlőbe. A szekrényből kivett néhány régi orvosságos üveget s mint testőröket az uralkodó köré jól láthatóan a P-vitaminos palack mellé állította a pohárszékre. A kutatásnál rendszerint a legszembeűnőbb tárgyakat veszik legkevésbé észre.

Sebesen felhúzta cipőjét s ajtót nyitott. Prosper Baudrier, a földmérő állt előtte, aki Francheville közelében levő városkában lakott.

Longeaud szívéről nagy kő esett le.

A földmérő, jól táplált, kerekkepű emberke azért jött, hogy megnézzon valamit a polgármesteri hivatalban őrzött kataszter-

ben. Megbízást kapott, hogy öt egyenlő részre ossza néhai Anselme Laffont birtokát az öt unokaöccs-örökös között. Longeaud bevette az iskolával szomszédos polgármesteri hivatalba s mielőtt magára hagyta, néhány percig elbeszélgettek. Beszélgetés közben gépiesen a zsebébe nyúlt, előhúzta a cigarettacsomagot, s megkínálta a földmérőt, aki nem is kérte magát. Longeaud már a szájába vette a magáét, amikor eszébe jutott elhatározása. Még tizenegy óra sincs és ez a harmadik. De udvariasságból mégis rágyújtott.

A negyediket egy óra múlva szívta el, ugyancsak gépiesen, miután egy ideig tornászott a súlyzókkal, majd bekebelezett egy szalonnás rántottát. De ezt a cigarettát nem tekintette soronkívülinek. Főként tekintettel arra, hogy az étkezéshez mindössze szűkösen mért negyed litert fogyasztott. S most munkára.

Angolul fáradság nélkül, tíz óra alatt. Az „Assimil” módszer nem igényel hosszadalmas munkát. Naponta tíz perc. Helyes. Akár egy negyedórát, vagy húsz percet is ha kell. Az ember nem kicsinyes, ha szellemi és erkölcsi újjászületéséről van szó. Naponta tíz perc, egy hét alatt egy óra, tíz óra két és fél hónap. Mondjuk három, figyelembe véve az esetleg elmulasztott leckéket. Bár nem lesz mulasztás. De tegyük fel, hogy kétszer annyi ideig tart. Az ember ebben az ütemben évente két idegen nyelvet sajátíthat el. Ha végzett az angollal, áttér a spanyolra s utána a németre. Talán az olaszra is. Két év múlva...

First (1st) Lesson (pron: fõrszt lessz'n)

My tailor is rich.

Our doctor is good.

Your cigarette is finished.

Úgy van. *Finished.* A cigaretta elfogyott. Kár. Dohányzás nélkül nehéz tanulni.

Longeau úr több ízben fennhangon elolvasta az első leckét képező tizenhárom kurta mondatot, majd áttért a gyakorlatra: *exercise (ekszõszájz): Our cigarettes are good... Our cigarettes are not good.* Mit akar az a barom mindig attól a cigarettától? Valóságos kihívás. Bánom is én! Ha egyre emlegeti, legyen igaza, rágyújtok! Így ni!

Jogom van hozzá ez még csak az ötödik. *My cigarette is good. My cigarette is not finished.*

Mikor az angol leckével elkészült – pontosan tizennyolc percig tartott –, megállapította, hogy még bőségesen van ideje. Longeaud-né csak négy órára tér vissza az osztállyal. Lapozgatott La Fontaine Meséiben s kiválasztotta a legközelebbi feladatot: *Az osztriga és a pereskedők.* Erről eszébe jutott, hogy a legutóbbi dolgozatot, amelynek tárgya az arc egyik részének – szabad választás szerint – leírása volt, még nem javította ki.

Felnyitotta Michel Vautier füzetét. Címe így hangzott: *Az orr.* Meglehetősen kurta volt. Ez a kölyök nem erőltette meg magát.

Az orr lélegzésre meg szakolásra szolgál. Meg arra, hogy kifűjják. Meg arra is, hogy a szemüveget tarcsa akinek van, meg tüszentésre meg borkolásra. Maurice Gideaux orrából barna szőrök nőnek amik gyűjtik a bac-ilusokat. Ha az ember fázik folyik az orra.

Longeaud aláhúzta a helyesírási hibákat, könnyörtelenül kihúzta a Maurice Gideaux orrát illető részt, a margóra írva: „Nem tartozik a tárgyhoz”, majd aláírkantotta: „Elégséges.” Elővette Dina Sobrevin, egy lelkiismeretes kislány füzetét, aki a fület választotta tárgyul.

A fül olyan formájú, mint a csiga. Arra szolgál, hogy halljunk vele és fülbevalóval díszítsük. Rachel néni vett nekem egy pár fülbevalót születésnapomra és az anyám eltette a szekrény legfelső polcára a babákkal és azóta nem találja. Ha nagy leszek megtalálom és felveszem. Van aki vattát tesz a fülébe. A fül mélyében valami sárga viaksz van. Ha meghúzzák a fület, vörös lesz.

Mindez összesen három helyesírási hibával. Felettébb kielégítő. Osztályzat: „Jó.”

A harmadik füzet Maurice Gideaux-é. Jó feje van, de mérhetetlenül lusta. A dolgozata mindössze két mondatból állt:

A fogak. A fogak apró katonák sorfala, kapitányuk a nyelv.

Miért? Longeaud úr vállat vont, s odaírta: „Miért? Igazolja a hasonlatot.”

Háromféle fog van. A tejfog, a zápfog és a hamis fog.

Ez a Gideaux határozottan nehéz eset. Longeaud egy „elégte-
len”-t kanyarított a dolgozat alá azzal a tudattal, hogy igazságos.

Kijavított még két-három dolgozatot, amikor az az érzése tá-
madt, hogy valami hiányzik. Nem volt éppen szomjas, de valami
kellemetlen ízt érzett a szájában. Néhány csepp alkohol, s a rossz íz
elmúlik. Azonkívül célszerű volna teljes nyugalomban megállapí-
tani Chameix pernod-jának minőségét.

Felhajtott egy pohárkával, csettintett, elgondolkodva nézett
maga elé. Vajon hasonlít-e a háború előtti pernod-hoz? Egy apró
likőrös pohár után persze nehéz a kérdést eldönteni. A pernod íz-
lelésének hagyományos szabályai vannak. Nagy pohárban jéghideg
vízzel vagy még inkább egy darab jéggel.

Miközben ezeket a gondolatokat forgatta agyában, szinte gépie-
sen készített el egy pohárral a hagyományos módon. Csak amikor
az üres poharat letette, ébredt cselekedete súlyosságának tudatára.
Miközben rosszállón csóválva fejét szemrehányásokat tett önma-
gának, szinte ellenállhatatlan vágy fogta el egy cigaretta után.
Gyorsan, nehogy meggondolhassa magát, rágyújtott a hatodikra.

Délután két óra volt. A nap hosszú lesz. S a szomjúság is újból
elővette.

Egye fene! Ma péntek van. Az új élet csak hétfőn kezdődik.

V. Súlyos határviillongás után Vautier és Bardette visszatérnek a „status quo ante”-hoz

A sötét alvilág mélyén egy szomjúságtól elepedő vándor hajlik egy
folyó fölé, s a víz visszahúzódik ajka elől, amint inni akar. Éhség
gyötri, de amint a gyümölcs után nyúl, a dúsan megrakott ágak
félrehajlanak keze ügyéből.

Saint-Boniface egy napos, mosolygó dombján, tejjel-mézzel fo-
lyó elvarázsolt tanyák között, amelyekben kolbász és füstölt olda-
las csüngött a mennyezetről, a tyúkok karkodácsolva tojtak, a vaj-
köpülő sokat ígérőn surrogott reggeltől estig. Tibor Verès szívesen
vont párhuzamot saját helyzete és Tantalus sorsa között.

Megelégelve a fehér- és sárgarépát, az egyetlen táplálékot, amelyet Francheville piaca nyíltan kínált, elhatározta, hogy szabad idejében felfedezőútra indul a szomszédos tanyákra. Meglepetten tapasztalta, hogy a legváltozatosabb kifogásokkal mindenütt merev visszautasításra talál. Végre rájött az okára is. Rendkívül egyszerű. Semmi olyan cseretárggyal nem rendelkezik, ami a parasztokat érdekelné.

Egy napon elhatározta, hogy megköörnyékezi a félelmetes Crouzet apót. A vasvillás öreg éppen egy hatalmas konyhakést élesített. Amikor Verès előadta kívánságát – ezúttal egy darab vaját keresett –, a paraszt megvizsgálta a kés élet és síri hangon, jelentőségteljesen csak annyit válaszolt:

– Ezidén még nem öltöm disznót!

Verès hátán végigborsózdott a hideg s gyors visszavonulót fúj. Ezzel a vadállattal nem lehet zöld ágra vergődni. Másnap egyébként Longeaud úr, akinek elpanaszolta a fogadtatást, felvilágosította, hogy a baljós közlés mindössze annyit jelentett, hogy Crouzet-nek, miután előző télen nem ölt disznót, nincsen sem szalonnája, sem zsírja, s így szüksége van a vajra.

Verès elhatározta, hogy munkaerejét bocsátja csereképpen áruba. A szénakaszálás ideje lévén felajánlotta segítségét Vautier-nak arra számítva, hogy házigazdája felbuzdulva készségén, hajlandó lesz készpénzért rendelkezésére bocsátani a kívánt élelmiszereket. Vautier morgott valamit, amit Verès beleegyezésnek vett, s három napon keresztül a *Történelem ellentmondásai* egy árva sorral sem haladt. Az egykori újságíró kezében villával vagy gereblyével serényen sürgött-forgott a réten, loholt fel s le a lejtőkön, botladozott a köveken. A harmadik nap legurult egy boglyáról, szétszórva a szénát, amit a gyerekek két órai munkával raktak össze. Ezután Vautier a maga keresetlen nyelvén értésére adta, hogy lemond közreműködéséről. A három nap alatt több ízben biztosította hálájáról önkéntes munkatársát, s időnként megkínálta egy-egy pohárral saját termésű borából – olyan savanyú volt, hogy Verès nem tudta meginni s észrevétlenül az árokba öntötte – de élelmiszerről nem esett szó.

A szerencsétlenség betetőzéseképpen a vízkérdés is kiélesedett. Bardette, aki macskája halála óta olthatatlan gyűlölettel viseltetett a Verès család valamennyi tagja iránt, egy szép nap kijelentette, hogy többé nem engedi át szomszédját a kertjén. Néhány napon át Verès az éj leple alatt osont át a tilos területen, mint valami tolvaj, de végül meglegelvén ezt a méltatlan bánásmódot, felkereste Vautier-t s közölte vele óhajait. A villanyt még mindig nem vezették be, a tűzhely kéménye tisztítást igényelt, s végül a Bardette ügy.

Mindebből a követelési jegyzékből Vautier-t csak Bardette érdekelte:

– Fogja a vedret és menjen nyugodtan vízért – mondta. – Elkísérem. Majd meglátjuk, hogy a vénasszony el meri-e tiltani magát az én utamról.

Verès felkapta a vedret, s meggyőződve arról, hogy Vautier követi, merészen átlépte a tilos határvonalat.

Alighogy a vénlány házának magasságába ért, az ajtóban fenyegetően megjelent Bardette és szidalmak áradatát zúdította a betolakodó fejére. A kesztyűt ezúttal Vautier vette fel.

Harminc esztendő kicsinyes kellemetlenkedéseiből összegyűlt düh tört ki féktelen káromkodászuhatagban Vautier-ből. Bardette nem hagyta magát, süvöltözött, öklét rázta, kiköpött. Fülhasogató szopránhangja elvegyült Vautier basszushangjával. Végül kifogyván a lélegzetből a gazda felkapta a vénlány kerti kapóját, amely az úton, az ő útján feküdt, s hozzávágta a szomszédja tyúkjához, amely a kertben, az ő veteményeskertjében kapirgált.

Erre azután Bardette-nek is elállt a lélegzete. Vижogó kiáltással visszavonult odújába.

– Mehet – fordult a győztes Verèshez. – Egyhamar nem dugja ki az orrát.

Verès felhasználta az alkalmat, hogy megtöltse valamennyi rendelkezésére álló edényt, majd nekigyürközött az *Angolul fáradtság nélkül* harmincegyedik fejezetének. A könyvet Longeaud úr kölcsönözte, s a leckéket naponta ötösével fogyasztotta.

De visszavonulásával Bardette nem tette le végképpen a fegyvert. Másnap a plébániára ment, s kiöntötte szívét Mignart plébá-

nosnak. A pap, akit hívének keserve éppen oly mélyen meghatott, mint a kövér nyúl, amely a panaszt kíséerte, azt tanácsolta Bardette-nek, hogy a vitás út kérdését terjessze a hites földmérő elé. Prosper Baudrier véletlenségből éppen a községben tartózkodik. Vállalta, hogy Vautrier-val is elfogadtatja a döntőbíráskodást. Ily módon elkerülhetik a pereskedést, s a költségeket a vesztes fél viseli.

Prosper Baudrier hites földmérő ingatlanok adásvételével foglalkozott, de szakmája főként a földek felosztása volt. Ezt az örökségzakértőt megbecsült személyiségnek tekintették, mint a doktort vagy éppen az állatorvost. A parasztok, akik kétszer is meggondolják, míg orvost hívatnak, egy pillanatig se haboztak, amikor a beteg elhunytával a szakértő közreműködésére került sor. Pedig Prosper Baudrier úr nem hallatta olcsón szavát. De éppen úgy nem lehetett megkerülni, mint a közjegyzőt vagy az adóhivatalt. Természeti jelenségnek tekintették, akár a tavaszi fagyokat. Az örökséget nem lehet úgy szétosztani, mint egy darab sajtot. Ha egyforma darabokra szabdalják, valakivel feltétlenül igazságtalanság történik. Figyelembe kell venni az egyes parcellák állapotát, fekvését, nedvességét, nem is beszélve az épületekről, amelyek értékét ezernyi körülmény szabja meg. A szakértő véleménye megfizethetetlen.

Így történt ez Prospero Baudier úr apja, nagyapja, dédapja idején – az egész dinasztia földméréssel foglalkozott –, s így lesz a fiával is. Egy ilyen nemzedékről nemzedékre öröklődő tekintély nem vitatható. Néhány évtized múltán isteni eredetűvé válik, akár a királyok hatalma, ami csak forradalommal törhető meg. A saint-boniface-i parasztoknak eszük ágába se jutott fellázadni követelései ellen, amelyek a korlátozások szigorításával egyre fokozódtak.

A saint-boniface-i Salamon érkezte véres események sorozatát indította meg a két ellenfél baromfiudvarában. A lázas előkészületek már előző nap kezdődtek. A La Grange-ból reggeltől estig áthallatszott Verèsékhez a köpülő dörömbölése összevegyülve a kis Michel keserves biflázásával, aki konokul magolta a Longeaud úr által a múltkor feladott La Fontaine-mesét. Baudrier egy üres bőrrönddel s egy teli irattáskával érkezett. Vautier-nél ebédelt s ne-

hogy irigységet keltsen, Bardette-nél vacsorázott. Mindkét vendéglátó úgy kitett magáért, hogy a szakértő csak huszonnégy óra múlva tért magához a lakomától. Ekkor végre rászánta magát a te-lekkönyv tanulmányozására, de hamarosan kiderült, hogy a szük-séges adatok nem találhatók a saint-bonicafe-i polgármesteri hiva-talban. A döntő iratot, egy ötvenöt esztendővel ezelőtt kelt végrendeletet a saint-pauli közjegyző őrzi. Másnap tehát átlátoga-tott ebbe a helyiségbe, s huszonnégy órával későbben, miután hosz-zsas s titokzatos méréseket eszközölt előbb Bardette borsó- majd Vautier babtáblájában, meghozta ítéletét. Ez meglehetősen várat-lan eredményt hozott. Az út, amelynek tulajdonjogát Vautier oly elkeseredetten védte, valójában Bardette-tulajdon egy fél századdal korábban történt osztozkodás eredményeképpen. Ezzel szemben egy körülbelül egy méter szélességű földsáv, amely Bardette borsó-földjét szeli keresztül, kétségtől Vautier-t illeti. Vagyis mindkét félnek egyaránt igaza van. A költségek tehát mindkettőjüket egy-formán terhelik.

Ezek után a szakértő egy utolsó lakomát fogyasztott Vautier-nél, majd átment feketekávéra és konyakra Bardette-hez.

Másnap kora reggel elutazott. Henri, a két Vautier-fíú legidő-sebbike biciklije csomagtartóján szállította az állomásra az ételmi-szerektől dagadó bőröndöt.

A közös balsors összehozza a legádázabb ellenfeleket is. Vautier és Bardette haragja, miután kiizzadták a szakértő költségét, úgy elolvadt, mint a vaj a pirított kenyéren. Vautier-né és Bardette még aznap reggel barátságos eszmecserét folytattak a határvonalon. Egy óra tájban a vénlány, fején vadonatúj kendővel, átsétált egy feketekávéra La Grange-ba. A délután folyamán Eugénie Vautier előírászerűen visszaadta a látogatást megpecsételve az újkeletű barátságot egy zacskó, Bardette nyulainak szánt korpával.

Eme megismételt előzékeny hangú beszélgetések folyamán el-határozottatott, hogy a két fél közös megegyezéssel helyreállítja a háborúskodás kitörte előtt fennálló állapotot, vagyis a forráshoz vezető ösvény közös tulajdon marad, viszont Vautier lemond a borsóföldön keresztül húzódó földsávról. S miután a szenvedő fe-

lek, mint az ilyenkor szokás, bűnbakot kerestek, Bardette csakúgy, mint a Vautier házaspár, felfedezték, hogy minden baj forrása ez a naplopó Verès, ez a léha semmittevő, aki egyenesen azért jött Marseille-ből, hogy összeveszítsen két jó szomszédot. Verèsnek nem kellett részt vennie a megbeszéléseken, hogy kitalálja az eredményt. Mindent megértett egyrészt Vautier savanyú ábrázatán, másrészt azokon a gyilkos pillantásokon, amiket a vénlány vetett feléje, ahányszor összeszedve bátorságát, behatolt a semleges területre.

Mikor estefelé Verès mélabúsan elhaladt La Grange konyhája előtt, kihallotta a kis Michel hangos biflázását. Az iskolásfiú kegyetlenül magolta *Az osztriga és a pereskedők* című La Fontaine-mesét.

*Gondold el, mit veszít, ki ma panaszt emel
Hány családnak úszott így el pénze, nyugta
A jó bíró mindent csak magának zsebel
S a félnek vigasztként megmarad a nyugta.
...Gondold el, mit veszít, ki ma panaszt emel
Hány családnak úszott...*

VI. Francheville egyik szállójában egy légvár összeomlik

A 21:31-es vonat két órát késett. A tiszteletre méltó vicinális, amelynek közel három óra kell, hogy megmássza azt a negyven kilométert, amely Francheville-t a Rhône völgyétől elválasztja, megint egyszer kisiklott. Mint ahogy kivénült gebékkal is megesik, hogy egykori pezsdülő ifjúságuk emlékeképpen megbokrosodnak, s elragadják lovasukat, úgy a rozoga helyiérdekű is megfélekedve méltóságáról, kilépett néha sínjeiből, s nekivágott a szabad térségnek.

Az óra 23:18-at mutatott, amikor a vicinális begördült aznap este Francheville állomására. Mintegy húsz utas szállt le. Volt közöttük egy alacsony, kortalan asszony, ószes haja kibújt kis lapos filckalapja alól, halántékát vékony ráncok barázdálták. Aggódva körülnézett, megvárta, míg az utolsó utas is kiment az ajtón, majd

vállat vonva a ruhatárig vonszolta bőröndjét, csak kis kézitáskáját tartva magánál.

Sötét éjszaka volt. A szél időnként egy-egy esőcseppet hullatott. Az érkező nem ismerte az utat s úgy vélte, hogy az, aki miatt idejött, kifáradhatott volna eléje az állomásra. Tájékozatlanul kóborolt egy ideig, majd elhatározta, hogy valamelyik szállodában tölti az éjszakát.

Fél órával később Blanche Fleury úrhölgy a Panorama Szálló 23-as szobájában találta magát. Levetkőzött, lefeküdt, behunyta a szemét. De nem tudott elaludni. Valami csúfondáros manó bújta a lepedő alá, aki ahányszor megmoccant, ujjaival, mint a hárfa húrjait, megpengette a matrac rugóit.

A fáradtság már-már elnyomta, amikor a manó hirtelen valami panaszos hangot csalt elő matrachárfájából, bár Fleuryné bizonyosan tudta, hogy meg se moccant. Erre felriadt és idegesen figyelni kezdet. Nem tévedett. Ezúttal nem az ő matraca nyikorgott. Úgy látszik, a szomszéd szobában is hárfázik egy rosszindulatú házimanó.

Egyidejűleg suttogás ütötte meg fülét a fal túlsó oldaláról, halk női sikoly... majd szaggatott nevetés. Blanche fél könyökre emelkedett. Lehetséges volna, hogy két ember pontosan ugyanolyan hangon nevéssen?

A falhoz tapasztotta fülét. Alvásról most már úgysem lehet szó. Idegeivel érezte két emberi test közelségét.

– Milyen hangosan dobog a szíved!

Ezt egy fátyolos női hang suttogta, lágyan, behízeglőn. A férfi nevetésére Blanche ismét összerezsent, amikor pedig meghallotta a válaszként elhangzott néhány szót, minden kételye szertefoszlott. Kiugrott az ágyból, összeszorított foggal, zúgó fejjel hálóinge fölé kanyarította kabátját s tapogatózva kilépett a folyosóra.

Egy pillanatig habozott a jobb oldali ajtó előtt, újból hallgatózott, majd hirtelen elöntötte a düh s öklével dörömbölni kezdett a deszkán. Odabent elnémult a suttogás. Blanche öklével keményen rávágott a fára.

– Ki az? – kérdezte a dallamos női hang.

– Nyissa ki! Azonnal nyisd ki, Césár!

A csendben elfojtott szitkozódás hallatszott, majd papucs-csoszogás a padlón.

– Kicsoda ön, asszonyom? – kérdezte a hang közvetlenül az ajtó mögül.

– Nyissa ki tüstént, különben botrányt csapok!

Az egyik szomszédos szobában már felébredt valaki. Az ajtóban kulcs csikordult.

Blanche lihegve háritotta el útjából a küszöbön álló fiatal nőt és egyenesen az ágy felé tartott. A felhő mögül kibújó hold eléggé megvilágította a szobát, hogy felismerje férje alakját. Vad dühvel felkattantotta a villanykapcsolót.

Mereven megállt az ágy előtt, levegő után kapkodva, képtelen volt kiejteni akár csak egy szót is.

Génia fészülködőköpenyébe burkolózva mozdulatlanul állt az ajtó közelében.

Elsőnek Césár Fleury tért magához. Maga köré csavarta a lepedőt s végigmérte feleségét. Érezte, hogy Blanche van fölényben. De Césár nevetséges helyzetében sem veszítette el hidegvérét.

– Mit keresel itt? – kérdezte barátságtalanul. – Megírhattad volna, ha érkezel...

– Írni? – Blanche levegő után kapkodott. – De hiszen írtam. Legkésőbb ma reggel kellett volna megjönnie a levelemnek. És ki se jöttél elibém az állomásra.

Ajkába harapott. Hiszen ha csak erről volna szó! Hiszen úgy tűnik, mintha neki kellene védekeznie. Micsoda képtelen helyzet:

– Megint az utolsó pillanatra halasztottad. – Fleury kihasználva pillanatnyi előnyét, támadásba ment át. – A leveled valószínűleg holnap érkezik. Hányszor mondtam, hogy írj idejében.

A valóság az volt, hogy Fleury ma Brandouille érkezete előtt távozott a „Hársfá”-ból. A postás a délután folyamán körútját megszakítva két hosszú órát töltött Tournier söntésében.

Ennyi felháborító cinizmus hallatára Blanche sóbálványá me-revedett. De kezének remegése elárulta, hogy a kirobbanás pillanata közeleg. Césár sietett, hogy megelőzze.

– Látod – mondta szemrehányóan –, milyen kellemetlen helyzetbe hozol! És micsoda ötlet, szállodában tölteni az éjszakát, amikor szobád van a „Hársfá”-ban.

Blanche üveges pillantása férjéről Génia felé fordult s César érezte, hogy túlfeszítette a húrt. Csak semmi gyengeség. Megtörni Blanche-t, de előbb lecsillapítani. Kitalálni valami olyan fordulatot, amely kíméli önérzetét s női érzékenységét.

– De ha már itt vettél ki szobát, várhattál volna holnap reggelig a magyarázatkéréssel ahelyett, hogy beállíts ide, mint egy vígjátékban. Egy kis önuralom, Blanche.

– Remélem, nem kívánod, hogy a szomszéd szobából hallgassam nyugodtan kicsapongásodat?

– Kicsapongás! – legyintett Fleury – Micsoda szavak. Nem hittem, hogy ilyen tapintatlan vagy.

Génia az ajtó mellett érezte, hogy meginog. El kellett volna tűnnie, de olyan gyengeség fogta el, hogy mozdulni se tudott. Kinyújtotta a karját, hogy megtámaszkodjék, lerogyott egy székbe, arcát tenyerébe temetve. César, mintha még a jelenlétéről is megfélekedezett volna.

Fleury hirtelen elhatározással kiugrott az ágyból, magára kapta ingét és nadrágját. Így ni! Most már sokkal biztosabbnak érezte magát. Széket tolt felesége alá s jómaga is leült az ágy szélére.

– Tapintatot kívánsz tőlem egy ilyen pillanatban? – Blanche alig tudta visszafojtani kitörő könnyeit. – Hallatlan! Micsoda felelőtlenség! Megérkezem, ágyban talállak egy idegen nővel és te... Nem! A te egoizmusodnak igazán nincs határa, César.

A torkából feltörő zokogás elfojtotta szavait. A másik nő jelenléte is megbénította. Tíz perccel ezelőtt még a férjével... s végeredményben Césarnak talán igaza van; nem kellett volna betörnie ide. De most már késő...

– És te? – Fleury ellentámadásba kezdett. – Ami az egoizmust illeti, te is kiteszel magadért. Rám nem gondolsz egy pillanatig sem? Pedig tudod, milyen állapotban vannak az idegeim! Állandó munka, kimerültség. Alkotóképességem tökéletesen kiapadt, érzelmi életem pang. Szegény Blanche-om, hiszen ennek a helyzet-

nek a következményeit te is megérezted. Azt hiszed, hogy kaptam volna ilyen hosszú szabadságot, ha egészségi állapotom nem adna komoly aggodalomra okot? Persze mint megvetésre méltó egoista egy szóval sem említettem mindezt, nehogy nyugtalanítsalak.

– Nem értem... – a könnyek végigperegtek Blanche arcán –, hogy milyen összefüggésben...

– Pedig milyen egyszerű! Ha egy kicsit gondolkodnál rajta, te is rájöhetsz.

– Rájöhetsz mire?

Génia felkapta a fejét és meghökkenve bámult Fleuryre.

– Csak nem kívánod, hogy még világosabban beszéljek – fakadt ki türelmetlenül Fleury. – Mint tudod, elutazásom előtt felkerestem az orvost, aki a levegőváltáson és a bőséges táplálkozáson kívül egy afféle... hogy is mondjam... lelki gyógymódot is előírt. Talán hallottál te is a sokkterápiáról. Végeredményben az is valami ehhez hasonló dolog.

– Az is a gyógymóddhoz tartozik, hogy megcsaltál ezzel a nővel?

César ajkára kiült a meg nem értett férfi fájdalmas mosolya:

– Micsoda szavak, szegény Blanche-om! És hogy félreismered a helyzetet! Nagyon jól tudod, hogy mit jelentesz számomra, s azt is, hogy képtelen vagyok bármiféle csalásra.

Miközben beszélt, futó pillantást vetett Génia felé. Az orosz nő állat tenyerébe támasztva, égő szemmel meredt maga elé. Sajnos, úgy látszik, ez a kis érzelgős nőszemély is túlságosan szívére veszi a dolgot. Egy órával ezelőtt, amikor megígérte, hogy neki ajánlja legújabb, Rimbaud-nak *Évszakok, kastélyok* című versére írt dalát, égre-földre fogadkozott, hogy az, akit mindig is várt, hogy soha nem volt és soha nem is lesz életében más férfi, csak ő. A maga részéről ő is forró fogadkozással válaszolt. De persze ezek csak szavak, amik bizonyos helyzetekben elkerülhetetlenek. Úgy látszik, Génia komolyan vette. Sebaj, majd megpróbálja jóvátenni ezt a kellemetlen incidenst, ha legközelebb alkalmuk lesz négy szemközt beszélni egymással. E pillanatban a legfontosabb, hogy Blanche-t lecsillapítsa. Blanche végül mégiscsak a felesége, gyermeke anyja, s ezen kí-

vül ő az, aki szerény üzletének jövedelméből háztartásuk egyensúlyát biztosítja. Helyzete a rádiónál meglehetősen bizonytalan, a politikai helyzet változásaitól függ. Ha a kormány változik... S főként utál minden felesleges bonyodalmat. Esze ágában sincs felborítani életét egy futó kalandért!

- Úgy van - ismételte -, képtelen vagyok bármiféle csalásra.

- Mint az adott helyzet bizonyítja - gúnyolódott Blanche.

- Kérlek, hagyd abba ezt az oktan piszkálódást - kiáltotta türelmetlenül Fleury. Majd szelídebben folytatta: - Valóban azt hiszed, hogy bármi is megváltozott közöttünk? Egy ostoba véletlen úgy hozta magával, hogy rájöttél egy... ügyemre, aminek semmi jelentősége egy férfi életében, s amelynek számomra pontosan anynyi a jelentősége, mint ahogy az imént elmagyaráztam. Megértem bánatodat, rendkívül sajnálom, de vedd tudomásul, hogy semmi sem csökkentheti irántad táplált érzelmeimet.

- Hazudsz! - zokogta Blanche. - Szemérmetlenül hazudsz! Talán megbántad, amit tettél, de már késő.

- Látom, hogy nem értesz meg - sóhajtott lemondóan Fleury. Féloldalt Géniára pillantott, aki még mindig kifejezéstelenül meredt rá. - Az egészséges, lelki egyensúlyom, a művészetem, mindez semmit sem jelent számodra? Hogy nyíltan kimondjam: ahhoz, hogy alkotókedvem újból fellobbanjon, szükségem volt idegeim és érzékeim felkorbácsolására. Arra, hogy megfeledkezsem a mindennapokról. Nem csak a magam, de végeredményben a te érdekedben is.

- Hihetetlen! - kapott a fejéhez Blanche. - Egy szót sem értek belőle... Nem is akarom megérteni.

- Pedig nagyon egyszerű, asszonyom - kiáltotta hirtelen Génia, felemelkedve a székről. - Férje idegei megrendültek és lelki egyensúlya érdekében szüksége volt egy kis kalandra. Vagyis arra, hogy más nővel szerelmeskedjen. Most már érti? Úgy adódott, hogy véletlenségből éppen én voltam kéznél. Ez az egész.

Fleury nem ismert rá. A szeme csillogott, arca lángolt, egész testében remegett, s még a hangja is tökéletesen megváltozott.

– Nagyon kérem – Fleury önbizalma megingott –, ne veszítse el a fejét, asszonyom.

Ez a felszólítás megadta a kegyelemdőfést Génia maradék önuralmának. A világ megingott körülötte. Halántékán hevesen dobolt a vér s keble viharosan hullámzott a fészülködőköpeny alatt.

– Hagyjon békén! – kiáltotta. – Nem magához beszélek.

Majd Blanche-hoz fordulva folytatta:

– Ne féljen, asszonyom, semmit sem jelentek a férje számára, s ő sem jelent nekem semmit. Egy kis kirándulás, aminek nincs folytatása. Orvosi rendeletre. Higgyc el, ennyi az egész. Ön családanya, s ha nem is sejti, hogy vannak egyedülálló nők, akik ilyen módon keresik a kenyerüket. Én se teszek egyebet.

Egy pillanatra elnémult, majd halkabban folytatta:

– Én sem vagyok sem vagy szebb, sem jobb maguknál, csak éppen nem volt szerencsém az életben. És most, kérem... hagyjanak magamra. Ez az én szobám és szeretnék pihenni.

Fájdalmas volt, de megkönnyebbült tőle. Úgy érezte magát, mint a beteg, aki hogy elnyomja sajgó, elviselhetetlen fájdalmát, saját húsába vájja körmeit. De a megkönnyebbülés rövid életű, émelygés, szédülés követi s a fájdalmak visszatérnek.

Fleury elképedve bámult rá. Értelmes nő, talán túlságosan értelmes. Nem is remélte, hogy segítségére lesz Blanche megnyugtatózásában. Micsoda pompás ötlet, közönséges utcalánynak adta ki magát. De az ördögbe is, miért veszi úgy a szívére ezt a kis incidenst? Az ilyen érzelgős nőcskék, igaz, mindig veszedelmesek. Az is lehetséges, hogy megbántódott a magyarázaton, amit Blanche-nak adott, hogy lecsillapítsa... De előbb-utóbb úgyis vége lett volna az egésznek s talán még így a legkényelmesebb...

Blanche felállt:

– Gyere, Césár – mormolta. – Igaza van, asszonyom, ideje, hogy véget vessünk ennek a beszélgetésnek.

Már megindult, de az ajtóban habozva megállt. Egy pillanatig gondolkodott, majd visszafordult a férje felé. Fleury éppen a cipőjét húzta. Kabátja a szék támláján lógott. Blanche kihúzta a felső zsebből a pénztárcát, kivett egy bankjegyet és méltóságteljes moz-

dulattal az éjjeliszekrényre helyezte. Majd férjét követve az ajtó felé tartott. César, amikor Génia mellett elment, még egy pillantást vetett a nőre. A fiatalasszony kifürkészhetetlen tekintete mereven a föld felé fordult. Kár...

Génia, amikor egyedül maradt, gépiesen a bankjegy után nyúlt. Forgatta ujjai között, kisimította, összegyúrta, kurta, rekedt nevetést hallatott.

Pillantása a papírpénzen lévő szimbolikus alakok hátterét képező kastélyra esett. Mint valami mesebeli tündérpalota, légvár, amilyen csak az álomban létezik s az első érintésre összeomlik. „Évszakok, kastélyok”...

* * *

Másnap reggel hétkor Suzanne, a szobalány ugyancsak kerekre meresztette a szemét, amikor a 23-as számú szobából látta kilépni a tegnapi késő este érkezett hölgy kíséretében azt a szép szakállas urat, aki Prokoffné társaságában a 24-es számú szobában vacsorázott. Minden férfi gazember!

VII. Amelyben istennek két küldöttje Frank Rosenfeld lelkéért vetekedik

André Murger felkelt, hogy becsukja az ablakot. A beszélgetés zavarta, fontos levél írására készülődött. Amint a fogságból hazatért, összekerült egy Németországból megszökött egykori bajtársával, akinek révén érintkezésbe lépett egy ellenállási szervezettel. Feladata röpcéduláknak a nyilvános illemhelyek falára való ragasztásából állt. Négy vagy öt éjszakán keresztül teljesítette ezt a fontos és nagy hatású megbízást. Azóta várta az újabb utasításokat, de a csoport vezetője úgy látszik, megfelekedett róla.

Június elején orvosa tanácsára vidékre utazott, hogy befejezze gyógykezelését. S most, majd két hónapi csend után levelet kapott, amelyben virágnyelven felszólították, hogy folytassa működését.

Örömmel vállalja, csak azt remélte, hogy ezúttal méltóbb terepet jelölnek ki számára.

Ilyen hőségben az ember hiába csukja be az ablakot; a levegő hamarosan elviselhetetlenné válik, viszont a beszélgetés zaja mégis keresztülszűrődik a behajtott redőnyökön. Murger kihajolt, hogy szemügyre vegye a társaságot, amely a napnak ebben a legforróbb időszakában összegyülekezett a ház mögötti hársfa árnyékában.

Az imént úgy vélte, felismeri a lépcsőházban Solange lépteit, de a felhangzó beszélgetésből nem hallotta ki a hangját. Pedig ott ült ő is a hársfa alatt, nádkarosszékben, anyja fekvőszéke mellett. Az arcát eltakarta a képes újság, amit olvasott, de André felismerte az ebédnél viselt kék pettyes fehér ruhájáról. Az újságba merült s hallgatott, míg apja szokása szerint megállás nélkül szónokolt.

Fleury aszerint, hogy milyen kedvében volt, igyekezett hol elbűvölni, hol felháborítani hallgatóit s minden újonnan jött számára elővette a megfelelő lemezt. Ebéd alatt, tekintettel feleségére, akivel hímes tojásként bánt, nem volt alkalma teljesen kifejteni képességeit. De a diadal órája közelgett és sem a Letourneau házaspár, a vendégek, sem Joseph Hermelin nem mentesült elméleteinek meghallgatása alól.

A Letourneau házaspárt Hermelinné mint „rendkívül finom úriembereket” jelentette be a „Hársfa” lakóinak. Selyemgyáruk van Lyonban. A valóságban Letourneau úr csakugyan egy selyemnagykereskedésben dolgozott, de főkönyvelői minőségben.

André szórakozottan visszatért a levélíráshoz, de szeme előtt kék pettyek táncoltak a fehér papíron. Nagy erőfeszítéssel tartotta vissza magát, hogy ne csatlakozzék a társasághoz. Tudta, hogy képtelen hidegvérrel végighallgatni Fleury úr beszédeit, okosabb, ha nem megy bele.

Befejezte tehát a levelet. De alig, hogy leragasztotta, a kék pettyek ismét csábító táncba kezdtek szeme előtt. Gyorsan megfésülködött, felkapott az asztalról egy könyvet és lesietett a lépcsőn.

Hermelinné, miután kiadta férje és a mindeneslány munkabeosztására vonatkozó utasításait, egy karosszékbe telepedett hímzésével. Egy hatalmas, négyszögletes vászonterítőn dolgozott, amely-

re a következő mondatot hímezte: „Gyertek hozzám mind, kik nyugalomra vágytok.” Andrét jó ideje furdalta a kíváncsiság. Mit jelentsen ez a szöveg? Reklám a penzióknak? De nem! Ahogy a tulajdonos széke mögött elment, megpillantotta a betűk alatt: (Máté 11-ik szakasz 26-ik vers). Szóval a felirat idézet a Bibliából. Gondolhatta volna. Hermelinné ezért rejtette el oly gondosan a terítőt, ahányszor Rosenfeld vagy menyasszonya felmerültek a láthatáron. Ez lesz a nászajándék, amit másnap, esküvőjük alkalmából szándékozik átnyújtani s az idézet célzás a vőlegény áttérésére, amely küszöbönáll. A meglepetés, amit titokzatos arccal emlegetett, nyilvánvalóan ugyancsak erre az eseményre vonatkozik.

Amikor André elhelyezkedett – nem találván székét, a fűvön, Solange közelében –, Fleury úr még mindig szónokolt:

– Az úgynevezett haladás, amivel oly nagyra vagyunk, valójában szégyenletes visszaesés. Azért a néhány találmányért, amelyek kényelmünket szolgálják, súlyos árat fizetünk. Minden újabb nemzedék egyre kevésbé használja a kezét. Nincs rá szüksége. A gépek kiszolgálják bennünket. A lábaink hamarosan felesleges csökevényekké válnak, hiszen rendelkezésünkre áll a vonat, az autó, a repülőgép. Még azt is elfelejtjük, hogyan menjünk fel a lépcsőn. A lift felment eme fáradság alól. Vagy a fülünk és a szemünk? Már léteznek gépek, amelyek látnak és hallanak helyettünk. Nemsokára feltalálják a gyerekeket gyártó gépeket. Jóval kényelmesebb lesz, mint most.

Blanche Fleury elnéző pillantást vetett férjére. Letourneau-né, egy negyven év körüli, vörösés hajú, apró hölgy, aki ártatlan szemmel szemlélte maga körül a világot, mélyen elpirult. Solange újságja mögött vállat vont. Csak Hermelinné tiltakozott:

– Azt már nem, Fleury úr! Nem, soha. Meg van írva: „Fájdalomban szüled gyermekedet!”

– Szóval – fejezte be Fleury – ideje, hogy megértsük a helyzetet, vagyis azt, hogy ha haladni akarunk, egy darabig hátrafelé kell mennünk. Most, amikor minden fegyelem recseg-ropog, kezdjük csak belátni a tekintély szükségességét. Pedig már a középkor kiváló szellemei is tudták, hogy az ember gonosz. Az emberiség nekiva-

dult farkascorda, amely a korbáctól és a revolvertől való jótékony félelem nélkül már régen szétmarcangolta volna magamagát.

– Nem gondolja, hogy inkább a rendszerben van a hiba? – kérdezte Murger, de a szavaira szerencsére senki sem ügyelt.

Letourneau úr jóindulatú kerek almaképén határtalan tanácsatlanság tükröződött. Az összeomlás óta a derék férfiú nem tudta többé, hogy kibe s mibe bizzék. Fleury elméletei még jobban megzavarták.

– Ami helyes volt a középkorban – avatkozott a beszélgetésbe Joseph –, az a zsidóknak a társadalmi létből való kiküszöbölése volt.

– Éljen a gettó...! – mormolta félhangon Murger.

– Miért ne? – támadt rá Fleury. – Ez a megoldás emberséges és célszerű. Lehetőséget adott a zsidóknak, hogy a maguk életét éljék s ugyanakkor megvédte a keresztény társadalmat ennek az idegen fajnak a mindenre kiterjedő káros befolyásától.

André megfeledezett bölcs elhatározásáról:

– Vagyis ön szerint, ha egy zsidó kenyeret süt, az a kenyér szükségyszerűen ártalmas?

– Úgy van. Fenntartom, hogy a zsidók által sült kenyér ártalmas még abban az esetben is, ha az, aki elfogyasztja, nem kap tőle kólikát. De ezt csak feltételes módon mondom, mert nem ismerek zsidó péket. S éppen ez a kérdés leglényegesebb része. A zsidók húzódoznak a termelő munkától s a közvetítő, a kihasználó szerepét játsszák. S ha véletlenségből mégis termelnek valamit, házat, könyvet vagy egyebet, az feltétlenül káros.

– Pedig – kockáztatta meg félénken Letourneau úr – azt mondják, hogy a zsidók általában intelligensek.

– Minél intelligensebbek, annál ártalmasabbak – legyintett Joseph.

Hermelinné ifjabbik fia kétségbeejtően izzadt, de a hőség ellenére sem tartotta illendőnek levenni sötét kabátját. Sápadt arcát, amely hajkenőccsel koponyájához tapasztott fekete haja alatt még sárgábbnak hatott, orra alatt kurta Chaplin bajusz szelte ketté.

– Nem ez a lényeg – tiltakozott Fleury. – Ön szerint a zsidók intelligenciája félelmetes. Én nem félek tőle, csak megvetem. Ez a fajta intelligencia egyedül a rombolásra törekszik. A gyakorlatban túlhajtott üzleti érzékben és csalási hajlamban nyilvánul meg. Ennek a gyökértelen, hazátlan és állítólag éles eszű fajtának nincsen egyetlen tulajdonsága sem, amely felérne egy átlagos francia, évszázados hagyományokon nyugvó, született bölcsességével, amelyből elpusztíthatatlan életerejét meríti.

– Pedig a zsidó nép is meglehetősen tekintélyes múltra tekintet vissza – vetette közbe André –, és ősi hagyományokkal rendelkezik, hogy az ön szavával éljek.

– Már évszázadok óta elvesztegette hagyományait – legyintett megvetően Fleury. – Egy darab hús, amely kitűnő volt tegnap, büzlik máma, és teljesen elrothad holnapra. Ha alaposan megvizsgáljuk, minden baj forrásánál ott találjuk a zsidót. Vegyük például ezt a háborút...

– Sion bölcseinek szabadkőműves ügynökei – vágott közbe Joseph – nyilvánvalóan a világ meghódítására törekszenek. Ez a legfőbb veszély. Én a magam részéről undorodom ettől a csúszó-mászó fajtától. Már a pusztta létezésük is ingerel. Ez az undor, ez az ingerültség csalhatatlanul figyelmeztet a zsidók jelenlétére. Öt perc alatt feltétlenül megérezem, ha zsidó keveredik a társaságba. Kétségtelen, hogy ennek valami oka van.

– Úgy van – bólogatott Hermelinné. – Még nem tértek vissza Krisztushoz.

– Ha jól értem – fordult André Fleuryhez –, ezért a háborúért is a zsidók felelősek. – Nagy erőfeszítéssel igyekezett megőrizni hidegvérét, mert ő a nagyhangú muzsikussal szemben érezte ugyanazt az ingerültséget, amelyről Joseph beszélt. – Ha igaz, hogy kiváló üzleti érzékkel rendelkeznek, úgy ezúttal ugyancsak rossz üzletet csináltak.

– Elszámították magukat – vágott vissza Fleury. – Ez az egész.

– Ugyan – csóválta a fejét André. – Könnyű a zsidókra hárítani minden felelősséget. Olyan kényelmes, hogy ha nem léteznének, ki kellene találni őket. Ha a háborúnak vége lesz, az emberiség pirulni

fog ezen a tömegőrületen. Soha többé. Az antiszemitizmus hajmeresztő ostobasága egyik napról a másikra úgy eltűnik, mint a hitleri rendszer. Majd meglátják!

Letourneau úr, aki ösztönszerűleg megegyezésben kereste a kétnyes kérdések megoldását, most is igyekezett letompítani az élethebbé váló vitát:

– Alapjában, uraim, úgy látom, valamennyien egyetértünk. Sok minden rosszul megy Franciaországban s ideje, hogy ez megváltozzék.

– Úgy van. – Hermelinné összehajtogatta kézimunkáját. – Ideje, hogy a dolgok megváltozzanak. S meg is fognak változni abban a pillanatban, amikor az emberek visszatérnek az Úrhoz. Rosenfeld úr, aki már úton van, megértette. Valamennyien szívből örülünk. Esküvője alkalmából kellemes meglepetést készíték számára.

Főlemelkedett székéből, tenyerével beárnyékolta a szemét és hosszasan nézett a távolba. Mikor semmit sem látott, türelmetlenül legyintett:

– Bocsánat – mondta titokzatosan –, meg kell nézнем, vajon megérkezett-e már a meglepetés.

Amikor visszajött, Letourneau-ék már felmentek a szobájukba, Joseph távozott, a társaság oszladozott.

– Ruhát váltok – fordult férjéhez Fleuryne –, s azután sétálunk egyet, ugye César?

– Nagyon helyes. A szalonban várlak, drágám.

Fleury úr megújult gyengédsége neje irányába új tápot nyert előző nap óta, amikor is hiába igyekezett bejutni Géniahoz. Suzane a szálloda szobalánya közölte vele, hogy Prokoffné huszonnégy óra óta nem hagyta el szobáját, gyengélkedik, és alig eszik valamit. Fleury felüzent, hogy okvetlenül beszélni szeretne vele, de a szobalány azzal jött vissza, hogy a hölgy nem fogad senkit. Amint felépül, elutazik.

Kár, persze hogy kár, gondolta Fleury. De hát mit tegyen?

Solange a hársfa árnyékában tovább nézegette a képes újságot. Néhány lépéssel odébb Murger úgy tett, mintha olvasna. Valójában elmerülten nézte azt, ami látható volt a lányból, csupasz kar-

ját, ruhája szegélyét, karcsú, napsütötte lábszárát. Talán tudomásul sem veszi, hogy ő ott van. Vajon osztja-e ő is apja nézeteit? Mire gondol ebben a pillanatban? Kedve lett volna megkérdezni, de eszébe jutott az az elutasító pillantás, amivel első találkozásukkor végigmérte, amikor felajánlotta, hogy segít vinni a csomagját. Mit rejt ez a megközelíthetetlen mesebeli hercegnő álarc? Talán semmit. Talán sok mindent. Végül mégis César Fleury lánya...

André felkelt a földről s beült egy karosszékekbe. Közben egy pillanatra sem vesztette el szem elől Solange újságját. Ha legalább egy pillantást vetne feléje. Szeretné a mosolyát látni, hogy megtudja végre, vajon támadnak-e ilyenkor apró gödröcskék az arcán.

A szalonban Fleury leütött néhány akkordot, majd belekezdett egy Bach-fügába. Ahányszor a zongorához ült, André Murger tüstént elnézőbb lett irányában.

– Bizonyára ön is jól muzsikál? – kérdezte kétségbeesett erőfeszítéssel Solange-tól, hogy valahogy megindítsa beszélgetésüket. – Milyen kellemes volna, ha valamelyik nap egy kis koncertet rendeznének az apjával.

Solange feje felbukkant az újság széle felett és – csodák csodája – arcán két elragadó gödröcske jelent meg, amely egy szempillantás alatt vidám gyermekké varázsolta a mesebeli hercegnőt.

– Szó sincs róla! Az apám nem akarta, hogy zenét tanuljak. Még a skálát sem ismerem.

A mosoly ellenére valami sajnálat csengett ki a hangjából, szinte szemrehányóan.

– Különös – mormolta André. – Egy ilyen lelkes muzsikus! Az igaz, hogy meglehetősen, hogy is mondjam, eredeti módon gondolkodik.

– Azoknak, akiknek nem tetszik a gondolkodásmódja – Solange arca tüstént zárkózottá vált –, a zenéjét nyújtja kárpótlásul. Nem mindenkinek adatott ez meg.

Felkelt és anélkül, hogy egy pillantást vetett volna Andréra, megindult a ház felé.

A fiatalember csalódottan nyúlt a könyve után, amikor a könyvhöz felbukkant Hermelinné. A karosszékhez lépett, de ahelyett,

hogy leült volna, felmászott az ülésre és kezét szeme elé emelve kutatóan vizsgálta a franchiseville-i utat.

- A meglepetés - súgta bizalmasan André felé.

Hirtelen megingott, felkiáltott s hanyatt esett volna, ha a fiatalember oda nem ugrik, hogy támogassa.

- Ejha...! - mondta az ösvény felé mutatva.

André a jelzett irányba fordult s két alakot pillantott meg, akik a gesztenyefák között a „Hársfa” felé igyekeztek.

- Nem értem... - dadogta Hermelinné. - Az egyik a fiam, Jeremie... De nincs egyedül... és az a másik... Nem, az lehetetlen!

André összehúzta a szemét, hogy jobban lássa a személyt, aki úgy megrendítette a penzió tulajdonosnőjét. Fekete ruhás férfi volt, de a protestáns papok hosszú, sötét kabátja helyett reverendát viselt.

- Egy pap... - surrogt elhaló hangon Hermelinné. - És nem Mignart plébános. De milyen ostoba vagyok - tette hozzá feltámasztó reménységgel. - Talán nem is ide jön?

Reménysége azonban nem volt hosszú életű. Az Úr két szolgája barátságos beszélgetésbe merülve a „Hársfa” felé tartott, mindketten azzal a szándékkal, hogy meghódítsák a maguk hitének Frank Rosenfeld egyelőre még ingadozó lelkét.

UTAZÁS AZ ISMERETLEN FELÉ

I. Lion kiöregedett

Lion, Sobrevinék kutyája három nap óta kóborol a földeken, ott-honát, a Mottes tanyát keresve.

Ijesztően lesóványodott. Szürkésbarna bundája, amelyet itt-ott sáros szőrcomók tarkítanak, elveszítette egykori fényét. Nyaka körül kopaszra koptatott széles sáv emlékeztet egy eltűnt nyakörvre. Egyik oldalán tenyérnyi seb éktelenkedik, egy fazék forró víz emléke, amit egy parasztasszony zúdított rá, amikor a konyhája tájékán ólalkodott. A farkát behúzza, fülét hátracsapja, szeme véres, orrával a földet szimatolja. Így köszál és keres...

Háromnapos kóborlás után erdőn, szakadékokon, kiszáradt réteken keresztül, tüskéktől tépett bundával, farkába akadt bogáncscsomókkal, három napig fedél, táplálék s gazda nélkül, hajszolva, rugdosva a legtiszteletreméltóbb házőrző eb is kócos csavargóvá züllik.

Lion nem érti a dolgot. Homályosan érzi, hogy valami szörnyű szerencsétlenség szakadt a nyakába, váratlan katasztrófa, amely elseperte eddigi életét s mérhetetlenül boldogtalan. Érzelmeibe azonban nem vegyül semmiféle lázadás. Reménytelen, szinte emberi kétségbeesés tölti el, sajtó honvágy az elveszett paradicsom, a gyerekektől hangos nagy ház, a fészker, a szalonna illatú fazék, a legelő, a tehének s kecskék után. Mindebből hirtelen kicseppent azon a napon, amikor gazdája, Elie Sobrevin beledugta egy kosárba, amelyben állandó rázkódtatás közben két hosszú órát töltött. A külvilág váltakozó erdő- és mezőillatot lehel sötét börtönébe. Végül kiengedték s gazdája oldalán egy idegen házban találta magát egy vénasszony társaságában, aki régebben időnként felbukkant a Mottes tanyán. Majd a gazda odakötötte egy idegen fészker oszlopához és eltűnt az úton. Lion balsorsa beteljesedett.

A legszörnyűbb katasztrófásorozatot, amelynek horderejét fel sem tudjuk mérni, gyakran meglepően egyszerű okok váltják ki. Lionnal is ez történt.

Lion tízesztendő. Vagyis még nem magatehetetlenül öreg, de mint az ötvenéves munkás, elérkezett abba a korba, amikor képességei csökkennek, ösztönei eltompulnak, izmai elernyednek, egyszerű oda, ahol a testi hanyatlás első jelei mutatkoznak. Megesett, hogy rajtakapták, amint elszundított a réten, s ha dolgozott is, kevesebb fürgeséggel s lelkesedéssel terelte vissza az igaz útra a tilosba tévedt teheneket, kecskéket, mint azelőtt. Lassanként menthetetlenül kiöregedett.

Elie Sobrevin már néhány hónapja elégedetlen volt szolgálataival. Az egyik szomszédnál véletlenségből talált egy fiatal nőtény kutyát, Friquette-nek hívták, akit nevelésbe vett. A nőtény kutyának többféle előnye van, húségesebb, mint a hím, nem csavarog át a szomszéd tanyákra, kevesebb vele a gond. Persze időnként szül, de hát a patak nincs messzi... Néhány hónap, legkésőbb egy év múlva úgyis pótolni kellene Liont, aki addigra teljesen hasznavehetetlenné válna.

Csakhogy Lion jelenléte alaposan megnehezítette Friquette nevelését. Amint Elie valami parancsot adott, Lion előjogait védve, elsőnek rohant, megugatta vetélytársát s féltékenységi rohamaiban néha még a teheneket is megharapta. Egyszerűen igyekezett minél szembetűnőbb buzgalmat kifejteni. De ezek a fellobbanások nem tévesztették meg a gazdát. Elie látta, hogy Lion ereje hanyatlik s a lelkes fürgeség ritka pillanatai a fáradtság s közöny hosszú időszakaival váltakoznak. Ráadásul a két kutya sehogyan sem fért össze. A fazék körül dühös verekedések, nemegyszer harapással végződő, fogvicsorgató marakodások törtek ki. Lion féltékenykedett és alaposan megkeserítette Friquette életét. Ez persze nem mehetett így tovább. Megtehették volna, hogy az idomítás óráiban a fészeroszlophoz láncolják a kivénült s elviselhetetlenné vált alkalmazottat, s a nézeteltérések elkerülés céljából külön adják ennivalójukat, de hát az ember nem vesz magának ennyi fáradságot egy feleslegessé vált kenyérpusztító miatt.

Elie Sobrevin mondta ki először valamelyik titkos gondolatát: elérkezett az ideje, hogy megszabaduljanak Liontól. De egy kutyának nem lehetett felmondani. Nem lehet megmagyarázni neki, hogy nincsen többé szükségünk szolgálataira, mással töltöttük be a helyét, fel is út, le is út, mehet amerre lát. A kutya, akármilyen értelmes, nem ért meg bizonyos dolgokat.

Úgy adódott éppen, hogy Elie anyjának, aki mintegy harminc kilométernyire a Mottes-tól, egy különálló házban lakott, egy kis falucska határában, nemrégiben megdöglött a kutyája. Az öregasszony nyája csak három kecskéből s két birkából állott, de már ehhez sem volt elég mozgékony s okvetlenül szüksége volt egy kutyára, részben segítségül, részben, hogy ne legyen egyedül a házban. Miután mindketten vének, talán megértének egymást Lionnal. Elie tehát levette Lion nyakáról a gazda nevét és címét feltüntetető örvet s a hatalom átruházásának jeleképpen Friquette nyakára kapcsolta. Ilyen előzmények után kezdődött a végzetes utazás.

...Lion három napja csavarog árkon-bokron keresztül. Több ízben azt hitte, hogy rábukkant a Mottes felé vezető ösvényre, de a nyom mindannyiszor hamisnak bizonyult, a szagok összekeveredtek, s Lion újból vadidegen vidéken találta magát, ismeretlen kutyák, ismeretlen emberek között, akik bottal fenyegették és kövel hajigálták.

A nyom két ízben egy sebes, örvénylő patak partjáiig vezette. Megállt a parton és sokáig ugatta a vízben visszatükröződő képét. Arra, hogy a patakot átússza, nem is gondolhatott. A gazdája számított erre a lehetőségre. Húsz kilométeres körzetben egyetlen híd vezetett át a túlsó partra s miután a patak hatalmas ívet írt le, Lionnak ahhoz, hogy megtalálja, messzire le kellett volna térnie Mottes irányából. Csak valami csoda folytán bukkanhat rá az átjáróra, vélte Elie.

Ez a csoda bekövetkezett. A negyedik nap délutánján Lion saját maga sáros, lógó nyelvű, tépett szőrű árnyékaként, mint valami éhes farkas, felbukkant Mottes közelében. Amint megértette, hogy ezúttal jó úton jár, s a lázas izgalom, amely addig hajszolta, egyszerre lelohadt. Minél közelebb ért a tanyához, annál jobban elfog-

ta a félelem. Szeretett volna vidám csaholással beszáguldani az elveszett paradicsomba, de tagjai szinte megbénultak. Megérezte, hogy visszatérte a gazda akaratának megcsúfolása.

A kutat övező szőlőnél, mintegy harminc méterre a háztól, megtorpant. Ide bújt ahányszor a gazdasszony megszidta. A ház körül senki. A konyhából a leves ismerős szaga áradt. Lion boldogan, de a fáradságtól, éhségtől, félelemtől gyötörve lekushadt rejtékhelyén.

Hirtelen felfigyelt. Az út kövein vasvégű bot koppant. Hosszú esztendőkön keresztül naponta hallotta ezeket a koppanásokat. Egyike volt azoknak a hangoknak, amelyek tévedhetetlenül kiváltották ugatását. Lion gyűlölte Brandouille postást, azt az átható borszagot, amelyet maga körül árasztott s főként a vasvégű botot, amelyet időnként az orra alá dugott, hogy felbőszítse. Egy ízben oldalba is szúrta vele s ő beleharapott a lábába. Azóta, ahányszor megpillantotta, szinte ellenállhatatlan vágyat érzett a harapásra.

De ezúttal túlságosan fáradt, az események kimerítették. Még csak meg se ugatja a táskás embert. Néma pillantással kíséri ellenfelét.

A fészker közelében a postás megáll. Itt a kamra, ahol Elie Sobrevin a szerszámjait tartja. Hirtelen megreppen, a nyitott ajtón keresztül megpillantotta a polcon a biciklipumpát, a sajátját, amelyet Noémi Sobrevin őriz zálogképpen a soha le nem szállított gyermekkötevényért. Itt az alkalom, hogy visszaszerezze jogos tulajdonát.

Lion nem ismeri Brandouille viselkedésének indítóokait. Csak annyit lát, hogy az ellenség a gazda távollétében behatol a paradicsom egyik tartozékába. Kötelességtudása, házörzői lelkiismerete hirtelen elsöpör mindent, éhséget, fáradságot, félelmet. Vad ugatással, harapásra vicsorított foggal pattan fel s rohan Brandouille felé. A postás ütésre emeli botját, de a konyhaajtóban megjelenik Noémi. Brandouille átnyújt neki egy levelet és alamuszi pillantással, szitkokat mormolva elsomfordál. Előbb-utóbb mégis visszaszerzi a pumpáját, mégpedig a kötevény kiszolgáltatása nélkül!

A nyulat ő már megfizette, hivatalos áron, elégedjen meg Noémi ennyivel.

– No nézd csak! – kiált Noémi. – Hiszen az Lion!

Nagyon elcsodálkozik, de csodálkozásába egy kis meghatottság is vegyül. Ez a Lion...! Hogy találta meg az utat? Hiszen megegett már, hogy a kutya messzebről is hazajött, de ezekkel az óvintézkedésekkel... Kosárba zárva, harminc kilométeres út a bicikli csomagtartóján s ráadásul egy patak meg a messzi híd! Mégis hazatalált. Lion tíz esztendeje a házhoz tartozik. Noémi egyik unokahúgától kapta ajándékba, röviddel esküvője után. Ő nevelte, tanította. Amikor kicsi volt, a konyhában aludt a szalmában, mert kint reszketett a hidegtől. Amikor beteg volt, ápolta, kenyérmorzsákba rejtett pirulákkal meg feketekávéval gyógyította és meg is mentette a haláltól. Noémi biztos ebben, mint ahogy abban is biztos, hogy ő mentette meg Ábel fiát, amikor torokgyíkban feküdt és ő az orvos véleménye ellenére petróleumos ronggyal mosta ki a torkát. Egy kicsit a saját gyerekének érzi Liont, legidősebbnek a nyolc közül, hiszen ez látta megszületni mind a többit. Derék, vén Lion!

A gyerekek teli tüdővel énekelve jönnek haza az iskolából. Amikor Liont megpillantják, rávetik magukat, cirógatják, becézik. Sokszor cipelte a hátán őket, hiába húzták a fülét, farkát, a világért nem bántotta volna soha egyiküket sem. Lion boldog csaholással nyaldosta kezüket, arcukat. Milyen boldogság viszontlátni a családot!

– Megmondtam, ugye? – diadalmaskodik Ábel. – Most azután nem engedjük el többet.

– Nézzétek, hogy lesoványodott! – sajnálkozik Noémi. – Négy nap alatt, szinte hihetetlen. Biztosan üres a hasa szegénykének.

Jókora karéj kenyeret vet oda, amit Lion mohón elkap röptében. Lábai reszketnek az örömtől, a fáradtságtól, felindultságtól. Noémi egy lábas savót tol elébe:

– Nesze, igyál. Megérdemled...

– Valahogyan mégis meg kell szabadulnunk tőle – jelenti ki Elie, amikor néhány perccel később hazatér uszonnázni. – Nem táplálhatjuk hiába.

Pedig túlzás volna azt állítani, hogy Lion nagyevő. És nem válogatós. A kutya csak a természetrajzban húsevő. A saint-bonifacebeliek inkább vegetáriánusok. Vegetáriánusok és egy kicsit ganajevők, megelégszenek a leves maradékával, s ami a húst illeti, csak az alaposan lerágott csontokról ismerik az ízét, és néha ünnepnapokon, a nyúlbelekből.

Elie Sobrevin bosszankodik. Ezzel a kutyával egy idő óta csupa bosszúsága van. Nem hajlandó táplálni egy semmittevőt s várni, míg magától megdöglik. Van kutya, aki tizenhat évig is élél. Az ő baja, miért nem maradt a vénasszonynál.

– Legokosabb, ha tüstént végzek vele – mondja s lemegy a pincébe egy ócska székért.

Noéminak kissé fáj a szíve. Szegény Lion! Minek így sietni... De végre is egy nappal több vagy kevesebb...

Még egy karéj kenyeret szel a kutyának. Mindig szerette a kenyeret, de nem jutott hozzá, csak ritka és kivételes alkalmakkor. Mint most. Önt neki egy kis árpakávét is egy ócska csészealjban. Mintha egy kupica pálinkát adna a halálraítéltnek.

Elie hóna alatt a zsákkal feljön a pincéből. Füttyent Lionnak, mint hajdan, amikor a rétre hívta dolgozni. A Sobrevin csemeték boldogok, s izgatottan várják a látványosságot. Mulatságosabb, mint a cirkusz.

Csak Ábel marad a konyhában anyjával. A madárfészekszedés, lepkegyűjtés soha nem csábította. Azt se szereti nézni, amikor a nyulat vagy a csirkét leöli. Furcsa gyerek, nem olyan, mint a többi.

A kis Dina visszajön, s a küszöbről bekiált:

– Gyere, Ábel. Apa vízbe fojtja Liont!

Ábel hátat fordít, nem akar se látni, se hallani semmit. Morcos és szomorú.

– Ugyan, eredj már! – korholja az anyja. – Az ember nem vág ilyen képet egy kutyáért. Mit számít egy kutya, főként manapság, amikor annyi ember pusztul el a háborúban?

– Igen – mondja elgondolkodva Ábel. – De azokat nem ismerem. Liont meg ismerem.

Elie Sobrevin megérkezik a rét aljába, a patakhoz. Lion vidáman követi. Reszketése megszűnt, a gazda nem haragszik. Hívja, mint a régi jó időkben. Az a szörnyű szerencsétlenség elmúlt, mint egy lidércnyomásos álom.

Elie felemel egy jókora követ s a zsákba teszik. Majd újból füttyent neki. Lion farkcsóválva, bizakodóan közeledik.

S akkor valami érthetetlen történik. Érthetetlen és borzalmas. A gazda megragadja Liont a nyakánál, úgy, mint amikor a kosárba dugta, bekényszeríti a zsákba. Megint egyszer áthatolhatatlan sötétség van körülötte. Lion kétségbeesetten ugat. Ha visszaviszik az öregasszonyhoz, megint megszökik.

Elie egy darab spárgával beköti a zsák száját. A gyerekek csillogó szemmel tolonganak körülötte. Kezdődik a játék.

– Mondd, papa – kérdi Dina –, a zsákot a vízben hagyod?

Elie vállat von. Vízben hagyni a zsákot, aminek még hasznát veheti? Van eszébe! Miért nem mindjárt egy koporsót ennek a dögnek?

Lassan felemeli a zsákot, amelyben Lion vergődik, rekedt ugarással, megfogja a spárga végét s a zsákot a vízbe süllyeszti. A súlyos kő lerántja a mélybe. Lion elhallgat. Ezúttal nem találja meg többé a hazavezető utat.

Néhány perc múlik el. Végre Elie kihúzza a zsákot a vízből. Jó nehéz. A gyerekek elhatározzák, hogy fényes temetést rendeznek Lionnak. Ez is remek mulatság. Lion még halálában is szórakoztatja őket. Mert a játék folytatódik. Csak Lion számára hullott le a függöny. Tíz esztendei hűséges szolgálat, öröm és bánat után. Kutya élet! Kutya egy élet!

II. Töprengés egy üveg savanyított répa felett

It's a long way to Tipperary

It's a long, long way...

Joseph észrevette, hogy ezt az ismert angol katonadalt dúdolja s hirtelen abbahagyta. Mers-El-Kébir és a szíriai angol támadások

után... Miután azonban szeretett dudorászni járás közben, jobb híján rákezdte:

Marsall, ím itt vagyunk!

Te reményünket visszaadtad...

Elhagyta Francheville utolsó házait s megindult a Saint-Boniface felé vezető úton. Néhány napos szabadságot kapott a hivatalából s az anyja máris módot talált, hogy Francheville-be küldözgesse különböző ügyeit, bevásárlásait elintézni. Joseph vállla meggörnyedt a zsúfolt hátizsák alatt.

Az egykori aktív hadnagy a fegyverszünet után a Közélemezési Hivatalnál talált állást egy kis városkában, mintegy ötven kilométernyire Francheville-től. Vállalta, míg jobb akad.

Nem olyan állás, gondolta Joseph, aminek jövője van. De akkor még bízott abban, hogy a háború néhány hónap alatt befejeződik. Miközben felkapaszkodott a lejtőn, mosolyogva gondolt saját naivságára. Két esztendő múlt el azóta, s állása jóval szilárdabbnak tűnt most, mint amikor elvállalta.

Josephet e pillanatban az ügy erkölcsi része nyugtalanította. Annyi bizonyos, hogy Franciaország, lerázva szabadkőműves vezetőit és zsidó kiszipolyozóit, végre megtalálta a feltámadás útját s a fegyelem tudvalevőleg még a szolgasággal párosulva is jobb, mint a szabadság a felfordulásban. Ennek ellenére valahol valami hiába van.

Először is az általános kérdések. A csirkefogókat megfékezték, ez igaz, de egyre újabbak bukkantak fel, nyüzsgőnek mindenütt, elszabotálják az utasításokat. Ez a népség szívós. Csak akkor lehet majd kiirtani, ha az új Európa végképen megszilárdul a Keleten emelt német védőbástya mögött. De vajon biztos-e a német győzelem? A győztes, aki minden mutatványa után meghajlik, mint az akrobata, hogy bezsebelje a tapsokat, folytatja diadalmenetét, de már észrevehetően liheg. Mutatvány közben kiveri a verejték, s amikor befejezte, reszkető inakkal törölgeti homlokát. A kétely alattomosan beszívárgott Joseph szívébe.

Az egyetlen szilárd pont: az ember tartsa magát az utasításokhoz és alkalmazza az elveket. De a gyakorlatban néha az is nehéz-

ségekre ütközik. Például az ő szakmájában, Josephnek eszébe jutott a savanyított répa története. Rendezett körülmények között csak egy örültnek juthat eszébe, hogy konzerválja ezt az egyszerű főzeléket, amely minden különösebb kezelés nélkül is kitűnő állapotban eláll egyik terméstől a másikig. Az eljárást mégsem egy örült eszelte ki. A természetes állapotukban levő nyers főzelékek árát hatósági rendelkezések szabályozták, míg a már elkészített, konzervált főzelékeket tetszés szerinti áron hozhatták forgalomba. Ez az oka, amiért 1942 márciusában a kirakatokban egyszerű répa helyett csupán pácolt répa látható. Nos, Joseph városában, több hordó répa a pácolás ellenére is, sőt talán éppen azért, megrohadt. Az utasítások szerint szigorúan meg kellett volna büntetni a kereskedőt, aki a répát romlani, veszni hagyta. De lehet-e az utasítások értelmében elítélni egy rendes jobboldali kereskedőt, légióbeli bajtársát? A törvények néha túlságosan merevek.

Joseph letért a megyei útról és befordult a Barbarie felé. Delphine Legras egy tucat tojást ígért Hermelinnének, aki lelkére kötötte fiának, hogy Francheville-ből jövet okvetlenül érte menjen.

A Mottes tanyánál kesernyés égésszag csapta meg Joseph orrát. A konyhaajtó tárva-nyitva állt, s a félhomály ellenére felismerte Noémit, aki egy füstölgő lábast lóbált. Nyilvánvalóan árpát pörkölt kávékészítés céljából. Ezt az eljárást a Közélelmezési Hivatal szigorúan tiltotta s Joseph még az idevonatkozó rendelet számára is emlékezett. Persze, mint mindenki, ő is tisztában volt azzal, hogy a parasztok fütyülnek a tilalomra. Hiszen reggelenként maga Hermelinné is árpából készült kávét szolgál fel vendégeinek.

Joseph vállat vont s folytatta útját. A ház mögött Elie Sobrevin dolgozott a szérún. Köszönt és nagy léleknyugalommal folytatta munkáját. Búzát csépelte kézi cséphadaróval. Pedig hivatalosan Barbarie egész termését kicsépeleték előző héten géperővel. Elie Sobrevin bizonyára nem az egyedüli, aki félretett néhány zsákravalót. Persze ez is szigorúan tilos. Szerencsére Joseph magánemberként nem hivatalos minőségben tartózkodott Saint-Boniface-ban.

A parasztok önzésén, s fegyelemhiányán töprengve vágott keresztül egy kis fenyőerdőcskén s bukkant ki Barbarie első házáinál.

Már messziről megütötte fülét a vajköpülő jellegzetes zaja. Delphine Legras készíti a vaját. Természetesen a köpülés is tilos, a tejre a Közélelmezési Hivatal tart igényt.

Joseph erőlesen kopogott. A zaj megszakadt s az ajtóban felbukkant Delphine kócos feje. Amikor Josephet megpillantotta, szeme kikerekedett a rémülettől. Kilépett a házból és gondosan becsukta maga mögött az ajtót. Amikor megtudta, hogy Hermelinné fia mi járatban van, kissé megnyugodott, eltűnt az istállóban és egy kis kosárral jött vissza. A tojások néhány pillanattal később a hátizsákban pihentek... „Majd legközelebb...” – válaszolta, amikor Joseph az ára iránt érdeklődött. Hogy is ne! Csak nem lesz boldog az élelmezési ellenőr orrára kötni, hogy mennyiért adja a tojást. Hermelinné, akármilyen zsugori, kénytelen lesz jóval a hivatalos ár felett megfizetni.

Joseph útja Crouzet apó kertje mellett vezetett tovább. Jókora táblában könnyen felismerhető nagylevelű palánták sorakoztak. Kétségtelenül dohány. A legszigorúbb tilalom ellenére ültetett dohány. Legalább hatvan tő. Majd minden saint-boniface-i gazda ültet ennyit.

– Ide, ide, csibéim... ide, ide! – Félicie Latière kezében fazékkal csirkéit hívogatta. Nyilvánvalóan búzát szórt elébük. Mintha a környék valamennyi parasztja összebeszélt volna, hogy bemutatja, milyen semmibe veszik a rendeleteket.

A Laffont házból a francheville-i mészáros, a „Hársfa” rendes szállítója lépett ki. Biciklire szállt s sebesen elkarikázott a város irányába. Nem is kétséges, hogy törvényellenes műveletben állapodott meg a gazdával.

A Seignos kertje mögötti réten három fiatal malac hancúrozott. A La Serre tulajdonosának saját használatára csupán egyetlen malacot volna joga felnevelni. Persze az egész községben, az egész megyében senki sem szállított disznót a Közélelmezési Hivatalnak. A disznóhizlalás egyszerűen megszűnt. A vásárokon csak szopós malacot látni, amelynek ára, nem lévén szabályozva, ötszöröse a hizlalt disznóénak. Ezek után igazán eszeveszett az, aki beszoigál-

tatja az államnak több tonnányi krumplival, káposztával, korpával felhizlalt disznóját.

A kérdés megoldhatatlan. Minél szigorúbban megszábták valamely élelmiszer árát, annál biztosabban eltűnt a forgalomból. Márpedig a Nemzeti Forradalom csak a polgárok önfeláldozásig menő részvételével győzedelmeskedhetik. Elvben persze ez lehetséges. Nincsen forradalom, amelyben a polgárok ne követnének el olyan cselekedeteket, amelyek látszólag ellentétesek pillanatnyi érdekeikkel. Nekirohannak a gépfegyvereknek, vagy önként lemondanak előjogaikról... De ezek a saint-boniface-i parasztok...! Joseph nem ismert egy lelket sem, aki a Nemzeti Forradalom érdekében bármilyen előjogáról lemondott volna.

Helyrerángatta hátizsákját s folytatta útját. A Chirolles tanyánál a kenyérsütő kemencéből áradó étvágygerjesztő illat csiklandozta meg orrlyukait. A házi kenyérsütés tilos a megye területén. „Fehér kenyér a falunk, éhínség a városban” hirdették a rádió és az újságok. Chirolles gazda persze nem sokat törődött a figyelmeztetéssel.

Joseph felsóhajtott. Ilyen közszellem mellett nem csoda, ha a Nemzeti Forradalom szénája rosszul áll.

III. Amelyben Frank Rosenfeld a legkisebb kockázattal szeretné biztosítani lelki üdvét

Ha Hermelinné meglepetést készített elő lakója számára, meghívván az esküvőre Jérémie fiát, a papot, úgy viszont Rosenfeld úr sem maradt adós a maga meglepetésével. Már hetekkel azelőtt felkérte Paroli abbét, akivel a városban ismerkedett meg, hogy töltsön alkalomadtán néhány napot Saint-Boniface-ban...

Amikor Paroli abbé, ki barátja autóján, minden bejelentés nélkül a faluba érkezett, az útkereszteződésnél kiszállt a kocsiból, az első ember, akibe a szűk ösvényen belebotlott, Jérémie Hermelin lelkész volt. A protestáns pap a déli vonattal érkezett Francheville-be. A két pap e véletlen találkozása volt a látomás, amely úgy megrendítette a „Hársfa” tulajdonosnőjét. A másfél kilométeres

séta alatt istennek két szolgája olyan szoros barátságot kötött, amilyen szoros barátság két egymással mégis csak vetélkedő egyház képviselői között csak fennállhat.

Hermelin lelkész, csakúgy, mint Paroli abbé, nem is sejtették, hogy rövid saint-boniface-i tartózkodásuk alatt ezen az általános vetélkedésen kívül már jóval személyesebb téren is szembekerülnek egymással. A vetélkedés tárgya Frank Rosenfeld még mindig ingadozó lelki üdvének biztosítása. Hermelinné több levelében biztosította fiát, hogy hála lakójára gyakorolt befolyásának, a keresztény hitre való megtérése tulajdonképpen már megtörténtnek tekinthető s csupán e tény külső megpecsételése hiányzik. Erre kiváló alkalmat nyújt házasságkötése. Miután Sten kisasszony úgyszólván protestáns, a polgári esküvőt követően a lelkész az ifjú párt a református egyház szertartása szerint adhatná össze.

Másrészt azonban Paroli abbé bizonyos előjelekből joggal következtethette, hogy hamarosan módjában lesz besorolni hívei nyájába Rosenfeldet. Titokban még azt is remélte, hogy sikerül meghódítania jövőendő élettársát is. Ami a vetélkedés hőseit illeti, ez a két oldalról indított, meglepetésszerű támadás meglehetősen kellemetlenül érintette, miután még nem döntött véglegesen, hogy milyen módon óhajtja megmenteni a lelkét.

Egy idő óta inkább arra hajlott, hogy az annyira áhított nyugalmas révet és biztonságot inkább a római katolikus egyház kebelében leli meg. A katolikusok védelme komolyabb biztosítékot látzott nyújtani, mint a reformátusoké. A protestánsok csak gyenge kisebbséget képviselnek az uralkodó irányzat vezetői között, míg a katolikusok mindenütt jelen vannak, a közigazgatás legalacsonyabb fokától egészen az államfő közvetlen környezetéig.

A kellemetlen érzés ellenére, amelybe ez a két egyidejű látogatás sodorta, a hiúságát legyezgette az a tény, hogy ebben a veszedelmes időszakban, amikor a szegény zsidóval úgy bánnak, mint az indiai páriákkal, két olyan előkelő árja személyiség, mint a lelkész és az abbé, egyaránt versengenek kegyeiért. Legszívesebben mindkét vallást felvette volna, hogy mindkettőjüknek örömet szerezzen.

De kínálkozott egy harmadik eshetőség is. Szomszédja, Chaze-las, az üdvhadsereg lelkes híve, két ízben is magával vitte vasárnapi összejöveteleikre. Chaudeval kapitány, a gyülekezete meleg barátsággal fogadta a vendéget. Az üdvhadsereg egy ideig erősen vonzotta Rosenfeldet, aki elveihez híven szeretete volna megszerezni a legtöbb üdvöt a legkevesebb ima árán. Booth tábornok üdvhadse-rege komoly hatalmat jelent az angolszász államokban, sajnos azonban Franciaországban befolyása jelentéktelen. Három vallás vetélkedett tehát Rosenfeld úr kegyeiért, aki a „Hársfá”-ban kissé úgy érezte magát, mint Páris, amikor az Ida hegyén a három isten-nő felszólította, válasszon közöttük.

A szó elszáll, az írás megmarad. Hermelinné, hogy világosságot gyűjtsen védenca lelkében, kitarta előtte könyvtára ajtaját, amely tekintélyes mennyiségű vallásos írásművet tartalmazott. Egy dél-ben a városból hazatérve Rosenfeld úr pompás bibliát talált éjjeli-szekerényén, amire csak a vállát vonogatta abban a hiszemben, hogy a könyvet menyasszonya figyelmességéből tette oda. Valójában a meglepetést a penzió tulajdonosnőjének köszönhetette, aki abban reménykedett, hogy őt választja keresztanyjának. A délelőtt folya-mán lakói nem tartózkodtak szobájukban és Hermelinné az abla-kon keresztül behatolt hozzájuk. Egyébként nem először. De ezút-tal nemcsak szekrényeik tartalmát vizsgálta meg gondosan – ugyan hol veszi Rosenfeld úr ezt a finom kecskesajtot? –, hanem gyengé-den letette az asztalra a magával hozott ajándékot.

A propagandahadjáratban Paroli abbé sem maradt el. Több, a körülményekhez illő művet küldött Lyonból Rosenfeldnek, egye-bek között egy „A legszebb megtérések” című könyvecskét. Az egy-kori építész nagy érdeklődéssel olvasgatta. Főként IV. Henrik fran-cia király megtérése gyakorolt rá mély hatást s az győzte meg, hogy a várakozó álláspont rendszerint a legcélszerűbb. Teljesen osztotta a király álláspontját, aki tanúk előtt jelentette ki (bár erről a könyv-ben nem volt szó), hogy Párizs megér egy misét.

Annyi bizonyos, hogy esküvője napján Frank Rosenfeld még nem döntött véglegesen. A szertartás az Úr két szolgájának jöve-tét követő napon folyt le a saint-boniface-i polgármesteri hivatal-

ban, mégpedig az érdekelt kívánságára, a legszűkebb baráti körben. A polgármesteren és Longeaud úron kívül csupán Hermelin úr, Sten kisasszony tanúja s Ferdinand Gideaux, a Légió helybeli tagozatának elnöke, gazdagparaszt, mint a vőlegény tanúja vettek részt az esküvőn. Rosenfeld úr még a legszűkebb baráti körbe is szeretett befolyásos személyiségeket meghívni.

Egyházi szertartás nem követte a házasságkötést, sem katolikus, sem református, sem üdvhadseregbeli, sőt még zsidó sem, annak ellenére, hogy Bloch – a világ legkomolyabb képével – felajánlotta szolgálatait. Vállalkozott, hogy összegyűjt Francheville környékén egy tíz férfiből álló hitközséget s megcsinálja Hermelinné egy régi terítőjéből a hagyományos sätortetöt, a zsidó szertartás nélkülözhetetlen kellékeit. Bloch ragaszkodott ötletéhez s késznek mutatkozott személyesen vállalni a rabbi szerepét. Lesújtva vette tudomásul, amikor Rosenfeld felháborodva visszautasította tervét.

* * *

Ez az ünnepélyes nap, amelyre hetek óta készült, csak csalódást és bajt hozott Hermelinné számára. Először is Paroli abbé váratlan érkezte. Hermelinné még sohasem adott szállást házában reverendás egyénnek. Miután azonban Jérémie ragaszkodott ahhoz, hogy kollégája ne a függelékben, hanem a penzió egyik szobájában lakjon, kénytelen volt eltérni fedele alatt a fekete ruhás férfi jelenlétét. Ami még rosszabb, kénytelen volt meghívni asztalához s megkínálni a pompás esküvői tortával, amitől, miután egyben egy szerencsés hittérítés megkoronázásának is tekintette, nem sajnálta sem a tojást, se a cukrot. De a hittérítésről szó sem esett többé. Hermelinné szerint az átkozott pap hibájából, akit az ördög küldött jámbor lelkek elcsábítására.

Ha kiderül, hogy Paroli abbé maga az ördög, Hermelinné akkor sem lett volna meglepve. Annál is inkább, mert Rosenfeld úrtól értesült, hogy az abbé nem egy afféle jelentéktelen egyházközséget irányít, mint például Mignart plébános, hanem több fontos intéz-

mény élén áll. Vajon milyen intézményekről van szó? A sátán szolgálatában álló intézményekről, kétségkívül. Volt valami ördögi abban az alattomos módban, amivel a testedzés s a táborozás élményeinek ecsetelése után áttért a tánc dicsőítésére:

- A különböző sportokon kívül - mondta az abbé, akinek szabados gondolatai felháborították Hermelinnét - létezik még egy fajta testmozgás, aminek a gyakorlására biztatnunk kell az ifjúságot. A táncról beszéllek.

- Csakugyan? - kérdezte csípősen Hermelinné.

- Ez a legjobb módja az érzékek lecsillapításának és ugyanakkor felszabadítja az energiákat, amelyek másképpen esetleg rossz útra terelődnének - folytatta az abbé. - Természetesen nem egy Isadora Duncan nyakatekert előképeire, a biguinre, lambeth-walkra vagy a többi efféle gyönyörűségre gondolok, amelyek a legalacsonyabb érzékiségből erednek, hanem azokra az egyszerű néptáncokra, amelyeknél - rendkívül fontos szempont - a két fél meg sem érinti egymást. Az új rendszer kötelessége, hogy annyi szép helyi hagyomány életre keltésével egyidejűleg visszahelyezze jogaiba a néptáncokat. Milyen lélekemelő látvány volna egy-egy ilyen vasárnapi összejövetel a falu főterén, ahol ifjak és vének, gyermekek s szülők hódolnának ennek az egészséges s egyben szemgyönyörködtető szórakozásnak.

Az abbé érvei meggyőzően hangzottak, de persze ahhoz, hogy Hermelinné véleményét változtasson, több kellett volna. Az összes óvatossági rendszabályok, az összes ravaszkodások ellenére a tény mégis az, hogy ez a lélekalász az ördög művét dicsőíti. Hermelinnét nem lehet becsapni. Hogy mennyire igaza van, arról alkalma nyílt megbizonyosodni, amikor ebéd után az izgalmaktól kimerülten visszavonult szobájába, hogy szokása szerint egyet szundítson. Furcsa és zavaros álmodást látott. A Fehér Kereszt gyógyszertárban találta magát, amint egy palack Sourry abbé-féle fiatalító gyógyvizet kér Chameix gyógyszerészsegédétől. Amikor a palackot kézbe vette, a címkén levő alak megelevenedett, rákacsintott, hirtelen Paroli abbévává változott, aki magával ragadta valami vad táncba. Biguine lehetett vagy lambeth-walk, miután a bonyolult figurák el-

táncolása közben a két fél kénytelen volt a leghatározottabban érintkezni...

Hirtelen szörnyű üvegcsörömpölés hallatszott. Hermelinné miközben táncosa karjaiban vergődött, leseperte a polcra az egész sor Sourry abbé-féle gyógyvízpalackot. Felriadt s megpillantotta Hermelin urat, aki kétségbeesetten szemlélte egy befőttes tál cserepeit, amelyet mosogatás után éppen vissza akart tenni a szekrénybe. Hermelinné magához térve kábultságából alaposan leszidta az ügyetlent. De az álom nem ment ki a fejéből s hátán végigborzongott a szörnyülködés. Az a tény, hogy undor helyett táncosa karjaiban inkább élvezetet érzett, világosan bizonyítja az abbé propagandájának ördögi jellegét.

IV. Amelyben Moïse Kleinhandlernek eszébe jut egy ima és egy zsoltár

Szállodai szobájának ajtaját kulcsra zárva, Moïse Kleinhandler gyászol. Tekintettel a körülményekre, nem tartja be a vallás hagyományos előírásait, nem ül imazsámolyon, harisnyában, hanem csak képzeletben végzi el azt a vezeklést, amely egy közelálló személy elhalálózásakor kötelező.

Apját, anyját, két fiát és lányát gyászolja egyidejűleg. Az asztalon, ebédje maradványai, zsíros papírosok s összevissza dobált sakkfigurák között hever a Lengyelországban postára adott s Párizsból továbbított levelezőlap:

„Szülei és gyermekei ragályos betegséggel kórházban elhunytak. Részvétem. Benjamin.”

A feladó neve és címe nyilvánvalóan hamis. De kétségtelenül a család egyik tagja vagy valamelyik barátja írta, aki ismerte Kleinhandler párizsi címét.

Belefáradva a szüntelen járkálásba... a szoba keskeny, akár egy folyosó s lépten-nyomon beleütözik a kartondobozokba, papírtekercekbé, Pinkas üzleti tevékenységének szerteszórt kellékeibe... Kleinhandler végigveti magát az ágyon. A hetek óta váltott lepedő

izzadtságzagú, a felhasadt takaróból kibuggyanó gyapjúcsomók összekeverednek a piszkos harisnyákkal. Kleinhandler hirtelen fellobbanó dühében felmarkol egy csomót s a sarokba vágja. Hátára fekszik, s merev pillantásokkal szemléli a mennyezetet, amelyen seprő által soha nem zavart póknemzedékek szövök szorgalmasan végtelen hálójukat.

* * *

Kleinhandler, felhasználva a kedvezményes vízumlehetőségeket, az 1931-es gyarmatügyi kiállítás alkalmával került Párizsba. Botcsinálta turista létére, gyakrabban látogatta a zsidó negyed apró zsinagógáit, mint a kiállítás egzotikus indokínai templomcsodáit, nem azért, hogy imádkozzék, mint hogy hasznos összeköttetéseket szerezzen. Valóban, az egykori lódzi szövőmunkásnak, aki odahaza hosszú hónapok óta nem jutott munkához, néhány nap alatt sikerült bejutnia egy trikóüzembe, nem messze a rue des Rosiers-tól. Főnöke, szintén lengyel zsidó, 1925-ben jött Párizsba, ugyancsak kedvezményes vízummal az iparművészeti kiállítás alkalmával.

A munkaadó nem mutatkozott túlságosan nehézkesnek a munkavállalási engedély kérdésében, de a rendőrség annál inkább. Igaz, hogy tizennégy hónapig tartott, míg rájött, hogy Kleinhandler engedély nélkül dolgozik. Az elnéző főnököt pénzbüntetésre ítélték, Kleinhandler pedig felszólítást kapott, hogy haladéktalanul hagyja el Franciaországot.

De a nemkívánt idegen számára mégsem veszett teljesen kárba a Párizsban töltött tizennégy hónap. Sikerült félretennie néhány ezer frankot, egy bizonyos, meglehetősen hiányos nyelvtudásra is szert tett, no meg némi gyakorlati tapasztalatra is. Tudta, hogy azok a sokszínű felszólítások, amelyekkel a rendőrség az övéhez hasonló helyzetben lévő egyéneket bombázza, csak azoknak a szerencsétlen flótásoknak az esetében véglegesek és visszavonhatatlannak, akik elcsípetik magukat, mielőtt sikerült volna egy kis tőkét összekaparniok. Ezer frank árán egy befolyásos kijáró segítségével

sikerült haladékot kapnia s egyidejűleg munkát is volt főnöke egyik konkurensénél... Maga után hozatta Lengyelországból feleségét és kétesztendő Maurice fiát. Egy évvel később, ezúttal jelentősebb összeg ellenében, a kijáró megszerezte számára a szabályos iparendélyt.

Következett hét kövér esztendő. Most, amikor a bűzben és fel-fordulásban felidézi azt a ragyogó időszakot, szinte el sem tudja képzelni, hogy az akkori és mostani Kleinhandler ugyanaz a személy. Mi mindenre nem vállalkozott, hogy megkeresse mindennapi kenyerét! Lótott-futott, küzdött, foggal, körömmel. Otthagyta gazdáját, saját maga rendezett be egy kis üzemet, gépeket vásárolt hitelbe, felvett két lengyel-zsidó munkást, akik a 37-es nemzetközi kiállítás segítségével érkeztek Franciaországba, megszervezte vevőkörét s két újabb ifjú Kleinhandlerrel szaporította családját. Persze a látszólagos bőség felett ott lebegett a nyomor felhője. A gyerekek rongyos ruhában ott nyivákolnak a műhely melletti szobácskában, mert az anyjuknak, aki naphosszat a gépből hibásan kikerült trikókat javította, nem volt ideje, hogy foglalkozzék velük, a lakást éppen úgy belepte a gyapjú porta, mint a műhelyt, akkor ettek, amikor éppen ráértek s azt, ami akadt; lázas és fárasztó életük volt. És mégis... milyen szép idők voltak azok! Végtelen sakkpartik vasárnaponként a negyed egyik kávéházának sötét hátsó szobájában, amik során megfélekedett az idő múlásáról, a vacsoráról, asszonyról, aki mindannyiszor könnybe borulva, heves szemrehányásokkal fogadta.

A boldogság korszaka volt az, aminek a vasárnapi családi jelenetek is szerves részét képezték. Azután egy napon minden összeomlott. Sarah Kleinhandlert, akinek a szeme egyre gyengült a munkától, egy reggel piacra menet elütötte egy teherautó. Két órával később a kórházban meghalt. Mihez fogjon a három serdületlen gyerekkel? Legokosabb hazaküldeni őket nagyanyjukhoz, Lengyelországba. Kleinhandler egyik szomszédnője segítségével megtöltött két ütött-kopott bőröndöt mindenféle ruhaneművel, az Uniprix áruházban vásárolt olcsó játékszerrel, összekötözte

a koffereket, gyerekeket szíjakkal, biztosítótűkkel s kivitte őket a Gard du Nord-ra.

Aznap, amikor hazaküldte a gyerekeket Lengyelországba, aláírta halálos ítéletüket. Már a háború első évében megvolt ez az előérzete. Bűne beteljesedett, a három gyerek elpusztult a kórházban, ragályos betegségben. Ragályos... vagy talán inkább öröklött?

Moïse Kleinhandler összerázkódik, felkel, tovább rója a szobát. Fulladozik. Annak ellenére, hogy az ablak nyitva áll s a nap süt, a szűk helyiség bűzlik. Az állott szag mindent átítat.

A gyomra kóvályog, felhúzza kabátját, cipőjét s elmegy. Mind-egy, hogy otthon, szobájába zárkózva vagy Francheville utcáin kódorogva gyászol. Huszonöt esztendő óta nem tartja be vallása előírásait. De most mégis a kadist, a gyászima szavait mormolja, amit a legidősebb fiúnak kell mondania apja halálakor s ami most felbukkan emlékezete mélyéből.

Ostobaság, de az emlék erősebb, mint akarata. Érzi, hogy neveltséges, arcán végigpergő könnyeivel. A ködön keresztül úgy tűnik, mintha a kölykök kinevetnék s ujjal mutogatnának rá. Hadd röhögjenek ezek a kis gojok, a felnőttekkel együtt. Csak próbálnának egyszer zsidóvá változni, majd meglátnák, hogy milyen öröm az.

Jitzkodal vjitzkodas smei rabo... Az ima szavai maguktól formálódnak ajkán. Furcsa, hogy nem felejtette el. Ha egyszer ő is eltűnik, nem lesz senki, aki elmondja érte a halotti imát. A két fiú meghalt. Ragályos betegségben.

Elhalad a Modern gyógyszertár előtt. Zsúfolt, mint mindig piac után. A kirakatot szegélyező tükörcsík visszaveri képét. Min nevettek az imént az utcakölykök? Elálló fülein, amiből szőrcsómók csüngnek? Háromnapos szakállán, amely feketére árnyékolja arcát? Nadrágja gyűrött, gombolatlan, kabátja pecsétes, ujja foszlott, hosszú hasadáson keresztül kilóg a bélése. Gallérja fehér a korpától, kihajtója cigarettahamús. Hát azután? A hamu és a rongyos ruha a gyász jele.

Az állomáshoz vezető platánokkal szegélyezett úton pad áll, háttal a Farémido Szállónak. Kleinhandlert mérhetetlen fáradság

fogja el. Nincsen ereje küzdeni, még járni se. Hogyan is küzdhetne? Miféle fegyverekkel? Marseille-ben, amikor megújította tartózkodási engedélyét, elvették munkapapírjait s új személyazonossági igazolványára ráírták: „Munkát nem vállalhat.” Ezzel az igazolvánnyal sehohol nem alkalmazták. Nem marad más választása, mint a feketepiac. Mintha csak azért hozták volna a törvényt, hogy a Kleinhandlereket megszegésre kényszerítsék. Sajnos nem érez rá hivatást. Két üzlet közül hármat elront. A feketepiachoz tehetség kell, mint amilyen például Pinkas-nak van, s a ravaszok mestersége. Ő inkább a kifutófiú szerepét vállalja szerény borralaló ellenében. Pinkas időnként a gyógyszertárba küldi végbélkúpokért vagy a parasztokhoz vajért. Ez a sovány kereset kiegészíti a zsidó segélyegyesülettől kapott csekély és rendszertelen összegeket, egyetlen jövedelemforrását. Különböznél is miért harcolna? Nem érdemes... Legfeljebb a sakkért. Milyen remek dolog a sakk! Ha a tábla előtt ül, egész lénye átalakul. A valóság eltávolodik, szertefoszlik, hatalmasnak, félelmetesnek, fenségesnek érzi magát. Érzi a feléje irányuló csodálatot. Foglyul ejti a királynőt, beveszi a bástyát, rohamra küldi a futót, csatákat nyer. Sakk közben néha olyan vakmerővé válik, hogy maga is elképed, megveti, gúnyolja, sértegeti ellenfelét. Ugyanazokat, akik előtt a mindennapi életben hétrét görnyed. A sakk az álom, a költészet, a szabadság...

Három esztendeje, hogy utoljára látta gyermekeit. Maurice nem volt valami szép fiú. A füle elállt, akár az apjáé, az orra kissé horgas, teli szeplőkkel, haja vörhenyes, akár szegény Sáráé. De esze volt. Hétesztendőskorában már remekül lejátszott egy sakkpartit. S mozgékony, mulatságos zsidó észjárással gondolkodott. Hónapokon keresztül elszorult a szíve, ahányszor eszébe jutott Maurice. Azt mesélték, hogy a németek összeszedik a zsidó gyerekeket és besorozzák őket az SS-be, vagy tanúskodásra kényszerítik a szüleik ellen. Vagy Scharf Móricokat csinálnak belőlük. Talán jobb, hogy meghalt a kórházban. Ami a másik kettőt illeti... alig emlékszik rájuk, túl kicsinyek voltak. Vajon miféle kórház lehetett? Talán csakugyan valami ragályos betegségben pusztultak el. Tífuszban vagy vérhasban. De ez a szó a gettót is jelentheti, vagy a koncentrá-

ciós tábor. Pinkas azt állítja, hogy a londoni rádió szerint a németek kiirtanak minden zsidót, fiatalt, öreget. De ez biztosan hazugság. Ki ölne meg hidegvérrel egy gyereket, mégha zsidó is? Maurice, Áron, Rachel biztosan valami bombázásban pusztultak el nagyszüleikkel együtt. Igen, ez az, bombától. De annyi bizonyos, Mauriceból soha nem lesz sakkmester...

Háta mögött a Farémido kertjében beszélgettek. Hárman teáz-
nak egy kerek, nádfonatú asztal körül. Ha megfordul, láthatja a társaságot a ritkás sövényen keresztül. Kettőt ismer közülük. A Wolff házaspárt. Elzászi zsidók. A harmadik, szürke ruhás férfit még sohasem látta. Wolffék közbecsülésnek örvendenek Francheville-ben... Sok pénz, ékszerek, jó ruhák. Háború előtt szintén a tri-kószakmában dolgoztak. De ők nagyban, az olcsó konfekcióban dolgoztak és jobban boldogultak, mint ő, aki luxustrikókat gyártott.

- Ugyan, asszonyom - mondotta a szürke ruhás -, senkinek sem jutna eszébe önöket, akik nemzedékek óta franciák, egy kalap alá venni ezekkel a nemkívánatos, jöttment idegenekkel.

- Sajnos - sóhajtott Wolff úr - mi is szenvedünk miattuk. Mi fizetünk mohóságukért, rossz modorukért, üzleti lelkiismeretlenségükért.

- Megbízható helyen biztosítottak róla, hogy az új intézkedések kizárólag az idegenek ellen irányultak.

A pályaudvarról hatalmas teherautó fordul ki s a robogás zaja elnyomja a beszélgetést. Kleinhandler egy szót se hall többé. Új intézkedések? Hát aztán? Néhány hónap óta hetenként újabb rendeletek jelennek meg. Tilos ez, tilos az, utazni, dolgozni, más helyen tartózkodni, mint amit a hatóságok kijelöltek. Ha az ember minden tilalmat betartana, lélegzetvételre se maradna ideje. Ha ő betartotta volna a rendeleteket, már régen nem volna Franciaországban.

De mindez természetesen nem érinti Wolff urat. Bár ő is hit-soros. Egy fajtából valók, de nem tartoznak össze. Mi közösség volna egy jólápolat, gyűrűs francia úriember és Moïse Kleinhandler között? Wolff úr nem zsidó, hanem izraelita, ami egészen más. Klein-

handler neki legfeljebb valami távoli, szegény rokon. Ha legalább a zsinagógában találkoznának néha, amint ugyanazt az imádságot mondják. Nevetséges feltevés. Wolff úr, amikor Párizsban tartózkodik, bizonyára a legelőkelőbb zsinagógát látogatja, míg ő legfeljebb a rue des Rosiers valamelyik bűzös imaházába járhatna. De még ide se tette be a lábát esztendők óta.

A teherautó elrohogott a Saint Paul felé vezető úton, a szavak újból érthetők.

– A csendőrök holnap reggel szedik össze őket. Táborba viszik valamennyit, azután visszatoloncolják őket a hazájukba. De ismétlem, nincsen okuk aggodalomra. Önök idehaza vannak Franciaországban.

Mindezt semleges hangon, udvarias beszélgetés formájában mondta az ismeretlen, mintha a szavaknak nem is volna semmi különösebb jelentőségük. A kócos emberke meg se mozdult a padon. De összeráncolt homloka mögött vadul kavarogtak a gondolatok, összekocantak, felborították egymást, mint valami ördögi sakkjátszma figurái. Csendőrök... Toloncolás... A nagy razzia!

A ragályos betegség elérte Francheville-t.

A három hang tovább zümmögött. De csak a magasságuk, erősségük, színezetük változik, az értelmük összefolyik, csak úgy hallja, mint a kísérezzenét a moziban.

„Mindenkit visszatoloncolnak hazájukba!” Ugyan ki hiszi? Még ez a szürke ruhás idegen sem. Aki a kerekek közé kerül, annak vége. Bekerül valamilyen táborba és előbb-utóbb megkap valami ragályos betegséget. Új-Egyiptom, ahol a rabszolgák korbáctól hajszolva piramist építenek. De ezek az újkori piramisok a sóbányák s a dögletes mocsarak. S ezúttal nincs Mózes, aki megmentse népét. Kleinhandler agyában felrémlenek a Bibliából valamelyik próféta patetikus szavai, amelyek felszólítják a zsidókat, hogy azonnal hagyják el Babilont, mert a vérfürdő órája közeledik. Töredékesen, mert Kleinhandler sohasem tanúsított túlzott buzgalmat a Szentírás tanulmányozásában. Az egyetlen, ami világosan felmerül a kavarodásból, az a vészkiáltás, amit még egyszer gyerekkorá-

ban hallott egy pogrom előtt lengyelországi otthonában. „Jaj a zsidóknak, jaj a zsidóknak! Meneküljete...!”

Mit csinál még itt ezen a padon? Mire vár? Gyorsan, gyorsan! Holnap kezdődik a pogrom! Nos, hát nem lesz pogrom! Ó, Kleinhandler, a sors küldöttje elébe áll és feltartóztatja...

* * *

Amikor hajnali két óra tájban visszatér poloska- és trágyaszagú szállodaszobájába, lúdtalpa sajog, inge tapad a verejtéktől, gyomra korog s szája epeízű. Ennek ellenére boldog. Mérheterlen béke árasztja el. Az összes környékbeli zsidót figyelmeztette a fenyegető veszélyre és könyörgött nekik, hogy meneküljenek. Beszélt Pinkossal, Veréssel, Blochhal és három másik családdal, amelyek közül az egyik tizenkét kilométernyire lakott, a hegyek között. Lihegve érkezett, közölte a hírt, megkérdezte, hogy van-e még zsidó a közelben, s sietett tovább, pihenés nélkül, mint gyászhiért vivő hírnök. Észre sem vette, hogy több helyen nem vették komolyan. Ehrlichéknél Manvin-ben éppen, hogy ki nem tették a szűrét. „Vannak emberek”, mondta az asszony, alig hogy kitétte a lábát, „akik boldogok, ha rémhíreket terjeszthetnek.”

De Kleinhandler nem törődött a kétkedőkkel. Teljesítette hivatását és semmi akadály fel nem tartóztathatta. Semmi, legfeljebb a csendőrök. Egész idő alatt remegett, hogy Auzance vagy valamilyik társa felbukkan az úthajlatnál s kérdőre vonja, hogy hová siet.

Hirtelen szemébe ütközik a szoba rendetlensége. El kell rakni ezt a holmit. Összeszedni a szerteheverő papírokat. Kiüríteni a mosdótálat, amiben tegnap óta sötétlik a szappanos víz. Megvetni az ágyat, elkészíteni batyuját. Bizonyára nem lesznek hajlandók várni. Jó volna letisztítani a pókhálókat is. Az ember hagyja tisztán a helyet, ahonnét elmegy. Milyen egyszerű mindez. Mire jó meghosszabbítani ezt a reménytelen életet? A többieket megmentette. Ő már csak arra jó, hogy személye felajánlásával, áldozati bárányként elhárítsa a sorsveszélyt a saint-boniface-i zsidók felől.

Amikor másnap reggel a csendőrmester egy próbaszolgálatos fiatal csendőr kíséretében kopogtat a szálloda ajtaján s felmegy a 7-es számú szobába, hogy magával vigye a Kleinhandler nevű zsidó származású egyént, ott találja a keresettet, kissé sápadtan, álmatlanságtól dagadt szemmel, de teljesen nyugodtan. Némi fehérneműt s egy sakktablát tartalmazó batyuja készen vár a széken.

Kleinhandler életében először nem fél a csendőröktől.

* * *

Ugyanazon a reggelen a Rosenfeld úr nászéjszakáját követő reggel, két egyenruhás biciklista érkezett a „Hársfá”-ba. Az egykori építész az ajtajára mért erélyes ökölcsapások s harsány: „A törvény nevében...” ébresztette fel. Amikor hálóingben feltárta az ajtót szemtől szembe találta magát Auzance-szal s egy másik rendőrrel. Rosenfeld szemét dörzsölte. Amióta Auzance-ot barátai közé számította, biztos volt sérthetetlenségében s előző nap szórakozott kézlegyintéssel intézte el a figyelmeztetést, amit Bloch a fülébe suttogott. Bloch, akit Kleinhandler küldött, azt ajánlotta, hogy tűnjön el néhány napra, míg a vihar lezajlik. Jómagának is ez a szándéka. Nelchet a rendelkezésére bocsátott egy ócska kalibát az erdő közepén.

– Maga talán valóban okosan teszi, ha elbújik – válaszolta Rosenfeld –, de ami engem illet, én katona voltam, nekem nincsen félnivalóm.

Auzance ezúttal szigorú hivatalossággal viselkedett. Parancsot kapott, hogy a Frank Rosenfeld nevű zsidót kísérje be Francheville-be, ahonnét a többiekkel együtt teherautón szállítják tovább a vénissieux-i gyűjtőtáborba. Rosenfeldnek sem módja, sem ideje nem maradt arra, hogy szokott előzékenységgel bebizonyítsa vendégszeretetét vagy kifejtse diplomáciai képességeit.

Vele együtt még négy idegen zsidó került a szállítmányba. Mindazok, akik nem vették komolyan Kleinhandler riadóját. Bloch és Verès egyelőre nem szerepeltek az internálandók jegyzékében, miután a gyerekeik franciák voltak. Pinkas sorra került volna,

de a prefekturán elfelejtették ráírni nevét a jegyzékbe. Ezzel szemben a szerencsétlen Müllert, a kávéház kórházhajóját, bár bizonyítani tudta, hogy nem zsidó, leghevesebb tiltakozása ellenére is elvitték.

V. Bloch nem hajlandó marseille-i mosószappant csempészni Marseille-be

Három nappal később, amikor Bloch a vihar elmúltával előbújt rejtekéből s visszatért kertjébe krumplit kapálni, két levelet talált odahaza. Mindkettő régi, cassis-i lakására volt címezve, onnan továbbították. Egyiken: „Prefektura, Bouche du Rhone, Marseille” állott, a másikon: „Quakerek jótékonyági egyesülete, Marseille”. Bloch tiszteletből előbb a prefektura levelét bontotta fel.

A boríték egy nevére kiállított nyomtatványt tartalmazott, amely a szokott hivatalos szigorúsággal felszólította, hogy haladéktalanul jelentkezzen a kiutazási vízumáért.

Bernard Bloch kacagásban tört ki. A vízumot hat hónappal ez előtt kérte, abban az időszakban, amikor még azt hitte, hogy Haitiba mehet. Most, amikor Vichy végre engedélyezte, már semmit se ér vele.

A quakerek arról értesítették, hogy két bőrönd ruhaneműje, amit párizsi barátai az ottani quakerszervezet gondjaira bízta, hiánytalanul megérkezett Marseille-be. Felkérlik a címzettet, hogy vegye át a nevére érkezett küldeményt.

– Az ördögbe is! – kiáltotta Bloch. – Okvetlenül el kell mennem érte és ezek a hülye zsandárok képesek lesznek megtagadni az utazási engedélyt, azzal az ürüggyel, hogy kényszertartózkodás címén vagyok itt.

– Ugyan! – legyintett René. – Hiszen itt a másik felszólítás, hogy haladéktalanul jelentkezni tartozol a marseille-i rendőrfőnökségen. A csendőrség nem tudhatja, hogy már nem szándékozunk Haitiba menni.

Másnap reggel tíz óra tájban Bloch bement Francheville-be, utazásra készen, ha netán azonnal kiállítanák az engedélyt. Feleúton, nem messzi a forrástól egy női alakot pillantott meg, aki háttal az országútnak az árok partján ült. Köpenyéről felismerte Amélie Martint, az apácaiskola tanítónőjét. Több ízben látta a faluban s mindig kissé furcsának találta. Ez az érzése az utóbbi időben csak fokozódott.

A vénlány valószínűleg meghallotta lépteit, mert hirtelen megfordult s felemelkedett. Blochot, miközben üdvözölte, meghökentette arckifejezése. Révedezve meredt maga elé s szemét sötét karika szegélyezte. Bloch, nem tudta volna megmondani, miért, de mindig őszinte sajnálatot érzett a magányos nő iránt. Valami elképzelhetetlen gondolatkapcsolódás révén Kleinhandlerre emlékeztette.

A csendőrségen előadta kívánságát a káplárnak, aki fölényesen mérte végig s közölte, hogy idegenek csak rendőrségi engedéllyel utazhatnak a Bouches-du-Rhône megyébe. De amikor megpillantotta a marseille-i rendőrség „sürgős” felírású idézését, megvakarta a fejét s miután rövid tanácskozást folytatott felettesével a szomszéd szobában, visszatért, végigkutatta a faliszekrényt, elővett egy rózsaszínű lapot s azon a hangon, amelyen egy bőkezű tündér közli kiválasztottjával, hogy teljesíti kívánságát, értésére adta, hogy:

– Kiállítom a 8/c számú kivételes engedélyt. Jöjjön vissza érte háromkor.

A „Tengerészek találkozójá”-ban, amelyen szintén végigsüvített a razzia vihara, kevesen ültek. Rosenfeldről, Müllerről s Kleinhandlerről semmi hír. Az ablaknál Daniel Cahen olvasta újságját, egy pohár sör állt előtte. Safranek időnként felemelte szemét verseskötetéből, szomorúan és magányosan pillantott körül, mint egy özvegy. Ó, ha még egyszer leülhetne a sakktábla mellé azzal a kis zsidóval! Szívesen elviselte volna, hogy csalónak, poloskának szidja.

A szétzüllött hajótemető rosszkedvre hangolta Blochot. Miután néhány szót váltott Safranekkel, elhagyta a kávéházat, két-három svájci napilapot vásárolt az útra, majd a Panorama Szálló felé irányította lépteit.

Az óra tizenkettőt mutatott, az étteremben már több vendég várta az ebéd kezdetét. Egyik-másik asztalon kissé gyűrött asztalkendő jelezte a törzsvendégek számára fenntartott helyeket. Bloch kiválasztott egy asztalt, amelyet a makulátlan asztalkendő s a virágváza után ítélve szabadnak vélt. Leült, kibontotta a „Journal de Genève”-t, a többi lapot pedig az ablakpárkányra dobta. Azután belemélyedt a vezércikkbe.

Hirtelen egy kurta lábú, lángvörös hajú emberke bukkant fel előtte, hóna alatt fehér asztalkendővel. Az étterem tulajdonosa.

– Bocsánatot kérek – mondta határozottan –, ez az asztal foglalt.

Bloch már készült, hogy felálljon, amikor egy férfi jelent meg a vendéglős mögött. Körülbelül negyvenesztendős lehetett, magas, jó megjelenésű, elegáns. Frissen borotvált arcát enyhe rizsporréteg fedte. Minden szava s mozdulata választékosságot sugárzott.

– Ugyan, Sarzier, ne zavarja ezt az urat. Az asztal elég nagy lesz kettőnknek is.

Kifogástalanul beszélt franciául, de egy árnyalatnyi idegenszerű kiejtéssel.

– Ahogy parancsolja... – hajlongott alázatosan Sarzier. – Attól tartott, hogy szívesebben...

Néhány további meghajlás után a vendéglős visszavonult. „Úgy látszik, valami álruhás uralkodó társaságában leszek kénytelen ebédelni”, gondolta rosszkedvűen Bloch.

Amikor a vendéglős mindig egyforma buzgalommal személyesen tette előkelő vendége elé az aperitifet, az ismeretlen Bloch felé fordult:

– Megengedi, hogy egy pillantást vessek az újságba? – kérdezte s az ablakpárkányon fekvő lapokra mutatott.

– Kérem, nagyon szívesen – bólintott Bloch és közelebb tolt a lapokat.

Az idegen szórakozott pillantással futotta át a cikkeket, majd belemerült az utolsó, tőzsdei híreket tartalmazó oldal tanulmányozásába. Bloch újságja mögül figyelte mozdulatait. „Kétségtelesen nem uralkodó”, gondolta.

Az idegen miután sebtében feljegyzett néhány számot, barátságos mosollyal visszaadta az újságot s ajkához emelte poharát. Amikor Sarzier, kezében a borkártyával ismét felmerült, a vasúti menetrendet kérte.

– Szolgálatára, Beer úr – hajlongott a vendéglős.

Egy perccel később Beer úr óhaja teljesült. A vendég lapozgatni kezdett a menetrendben, azokkal a szakszerű mozdulatokkal, amelyek tüstént elárulják ennek az elvont és bonyolult műnek a beavatottjait. „Ez a pénzember bizonyára sokat utazik”, állapította meg Bloch.

Beer urat csak a fővonalak érdekelték. Főként a spanyol határ felé vezető vonatok csatlakozásait tanulmányozta. Majd átlapozott a nemzetközi részbe, hogy megállapítsa az adat helyességét.

„Szerencsés fickó”, gondolta Bloch. „Spanyolországba készül. S onnét bizonyára tovább.”

Az idegen már inteni készült Sarzier-nek, hogy visszaadja a menetrendet, amikor Bloch megállította mozdulatát.

– Ha megengedi – mondta –, felhasználom az alkalmat. A legközelebbi vonattal Marseille-be készülök...

Amikor megtalálta, amit keresett s becsukta a könyvet, asztaltársa feléje fordult:

– Szóval Marseille-be utazik...?

Így kezdődött a beszélgetés, amelynek később kihatásai más irányt szabtak Bloch életének. Néhány perc múlva az idegen tudomást szerzett az egykori ócska autóalkatrész-kereskedő földművelői pályájáról – amelyhez egyébként melegen szerencsét kívánt –, csakúgy mint a marseille-i út céljáról. Bloch viszont a maga részéről elégedetten állapította meg, hogy asztaltársa foglalkozását illetően nem tévedett. Beer úr, aki csehszlovák származású, valóban bankár és Dél-Amerikába készül. Francheville-be pihenés céljából jött, míg hajója elindul.

– Miután minden vízumom rendben van – tette hozzá –, úgy tervezem, hogy innen egyenesen Spanyolország felé megyek s nem Marseille-en keresztül. Szívből utálom azt a várost... Sajnos az utazási vállalat arról értesít, hogy a jegyet vagy személyesen, vagy meg-

bízottam útján az ottani irodájában kell átvennem. Az imént telefonáltam, hogy küldjék ide utánam, de nem tudom, mi okból, erre nincs mód.

Bloch félénken felvetette, hogy amennyiben Beer úr megbíznék benne, esetleg elintézhetné a jegyátvételét.

– Ugyan – legyintett a bankár. – Bizalom? Hiszen látom kivel van dolgom. Miután volt olyan szíves felajánlani, boldogan megragadom az alkalmat. Ma délután telefonon értesítem az utazási irodát, hogy megbízást adtam önnek.

Ebben a pillanatban a pincérlány letette Bernard Bloch elé a szegényes uborkasalátát, míg ugyanakkor Beer úr elé egy előételekkel megrakott tálat helyezett.

– Nagyon örülnék – mondta a bankár –, ha vendégül láthatnám ebédre. Kisasszony – fordult a felszolgálólányhoz –, lesz szíves közölni Sarzier úrral, hogy ez az úr az én vendégem.

És Bloch elé tolta a megrakott tálat.

Az ebéd, amely minden részletében megcsúfolta a Közélelmezési Hivatal spártai rendeleteit, kétségtelenül a legfényűzőbb volt, amit Bloch a háború kezdete óta fogyasztott. Elragadtatását nem is titkolta, de dicshimnuszaira Beer megvető legyintéssel válaszolt:

– Közepes konyha – mondta a hozzáértő főlényével. – Helyesebb volna, ha kevesebbet adnának, de jobban elkészítve. A francia vidéken a konyha vagy kitűnő, vagy nagyon gyenge.

Bloch kísértést érzett, hogy tiltakozzék, de nem szólt. Ez az ember, aki valószínűleg megszokta a legfényűzőbb helyeket, természetesen közepesnek találja azt, ami számára a legkiválóbbnak tűnik.

– Persze – folytatta a bankár – a Farémidóban akartam megszállni, amelynek a konyhája lényegesen jobb, de megérkezésemkor egyetlen szobájuk sem volt szabad. S ha most költöznék át, megbántanám ezt a derék Sarzier-t, aki a nyakát töri, hogy kielégítsen. Nem fontos... – sóhajtotta lemondóan és telitöltötte asztaltársa poharát.

– Választanom kellett Észak- és Dél-Amerika között – mondta később. – Az Egyesült Államokba könnyűszerrel bejuthattam volna, tekintettel arra, hogy a családom rokonságban áll Morgenthausokkal. Egyébként már két nemzedék óta mi képviseljük érdekeiket Csehországban. De végül mégis egy fiatalabb, frissebb világrész mellett döntöttem.

Bloch bámulata fokozatosan növekedett. Beer úr nem afféle mindennapi bankár, hanem egy ősrégi zsidó bankcég feje, olyasmi, mint Rotschild. Nem tévedett tehát, amikor arisztokratának vélte. Ősei már századokkal ezelőtt nemességet szereztek a pénzvilágban.

A szomszéd asztalnál egy ifjú, barna, kissé mandulaszemű hölgy foglalt helyet egy jól öltözött úr társaságában. Bár a bankár szavai lekötötték figyelmét, Bloch akaratlanul szemügyre vette a jövevényeket. Hol az ördögbe látta ezt a nőt? Persze, a „Hársfá”-ban. Egyszer az ajtóban találkoztak s később Fleury társaságában látta, azt mondják, valami orosz grófnő. Úgy látszik, igen jól szórakozik lovagjával, mert sűrűn és kissé kihívón mosolyog.

– Jó, hogy eszembe jut – mondta a bankár, miközben a kávéjukat fogyasztották –, még egy másik apró szívességre is megkérném ez alkalommal. De természetesen nem szeretnék visszaélni előzékenységével.

– Szó sincs róla – tiltakozott Bloch. – Miben állhatok rendelkezésére?

– Arról van szó ugyanis – a bankár szivarral kínálta meg vendégét –, hogy maradt még néhány frankom, amitől szeretnék megszabadulni elutazásom előtt. Ó, nem túl nagy összeg, körülbelül egy millió. A vagyonomat már átutaltam. Ezt az összeget dollárban szeretném magammal vinni az útra. Úgy számítottam, hogy idehívok egy ügynököt az üzlet lebonyolítására, de tekintettel a cenzúrára, nem szándékozom levelet írni ez ügyben. Nem állunk állandó összeköttetésben s így nincs megállapított titkosírásunk. Ha van egy kis ideje Marseille-ben, felkereshetné nevemben, névjegyemmel s megmagyarázhatná neki, hogy mit akarok. Biztos vagyok benne, hogy hírből ismeri a nevemet és szívesen felkeres.

Bloch biztosította, hogy a legnagyobb örömmel vállalja a megbízatást, mire Beer úr elővett tárcájából két névjegyet, egyet az utazási iroda, másikat az ügynök számára, néhány szót firkantott hátlapjukra, majd borítékba csúsztatva átadta asztaltársának.

A vendéglős aggódó arccal lépett az asztalhoz s megkérdezte a bankárt, elégedett-e az ebéddel?

– Köszönöm, kitűnő volt – válaszolta nagylelkűen Beer úr. – Várjon csak Sarzier. Éppen most láttam, hogy a Rio Tinto ismét három ponttal esett a zürichi tőzsdén. Ha jó emlékszem, megjósoltam magánál a minap.

– Valóban – bólintott elismerően a vendéglős. – Persze aki ismeri magát...!

– Ó! – legyintett a bankár. – Tekintettel az eseményekre előre látható volt. S végül ez is csak éppen olyan mesterség, mint a többi.

De hangjából kiérződött, hogy persze azért mégis csak néhány kiválasztott halandó hatolhat be az istenek titkaiba.

Beer úr felállt, kezet szorított Blochhal, jóakaratóan viszonzotta Sarzier úr alázatos köszönését, s felment lakosztályába.

Röviddel utóbb Bloch is távozott az étteremből. A világ csodálatosan szépnek tűnt s a problémák megoldása kézenfekvően egyszerűnek. Ez a lelkiállapot csupán a kitűnő ebéd s a nehéz borok következménye volna? Valószínűleg nem. Közrejátszott a kiváló pénzemberrel teremtett kapcsolat, akit a vagyon ahelyett, hogy megrontott volna, inkább kifinomított. Bloch gyerekkorában is irigységgel vegyes csodálatot érzett a gazdag gyerekek iránt, akiknek külön szobájuk volt szép szőnyeggel, játékokkal, és francia nevelőnővel. Valami megmaradt ebből az érzésből. Azok, akik ilyen gyerekszobából kerülnek ki, olyan magabiztos, finom úriemberekké válnak, mint Beer úr. Hálás volt a véletlennek, amely ezt az értékes kapcsolatot az ölébe pottyantotta.

Még túl korán lett volna a csendőrségre menni. Bloch a „Tengerészek találkozója” felé irányította lépteit. A kávéház ebben az időben majdnem teljesen üres volt s Bloch csak Jeroboam Pinkas-t találta ott, aki nemrégén bújt elő rejtekéből, értesülve, hogy a csen-

dórség megfélekedezett róla. Idegesen rángatódzva jegyezgetett hosszú számoszlopokat zsebkönyvébe. Barátságosan intett Blochnak, foglaljon helyet asztalánál.

– Az imént hallottam Safranektól, hogy Marseille-be készül. Akarja megkeresni az útiköltségét?

Bloch leült s kérdőn nézett Pinkas-ra.

– Magával vihetne egy kis láda marseille-i módszerrel készült elsőrangú mosószappant – hajolt közelebb Pinkas, hangját bizalmasra halkítva. – Békebeli minőség. Könnyűszerrel eladhatja ötven százalék haszonnal.

Irattáskájából elővett egy darab még friss és puha szappant és büszkén Bloch orra alá tartotta.

– Nem, köszönöm – hátrította el mosolyogva Bloch. – Megfogadtam, hogy nem foglalkozom többé kereskedelemmel. Paraszt maradok... legalábbis a háború végéig. Mondja, nem kapott hírt Kleinhandlerről s a többiekről?

– Úgy hallom, hogy Drancyba kerülnek. Onnan pedig... – vállalt vont – isten tudja, hova. De mondja csak, ami a marseille-i szappant illeti, csakugyan, véglegesen: nem? Figyelmeztetem, hogy egy remek és minden kockázattól mentes üzletet szalaszt el.

Bloch a fejét rázta, felkelt, köszönt és elhagyta a kávéházat. Beer úrral, a bankár-arisztokratával töltött ebédje után milyen kicsi és sajnálatra méltó figurának látja ezt a feketepiacos mosószappanüzért... aki szappant akar eladni Marseille-be! Furcsa világ! Ahol ravasz lánckereskedők bort csempésznek Bordeaux-ba, parfümöt Párizsba, selymet Lyonba és – ki tudja? – talán szivart is Havannába...

VI. A hét Izidor újból felbukkan egy marseille-i tündérmesében

Renée Bloch fia s kecskéje kíséretében visszatérve a Ripailles tanyára egy nagy sárga borítékot talált az ajtó alá csúsztatva. A női írással írt címről nem tudta megállapítani, kitől származik. A sárga

boríték két további kisebbet tartalmazott, mindegyiken a neve férje keze írásával s a sarokban egy ceruzával írt számmal. „1. sz. levél”, „2. sz. levél. Csak a másik után bontandó fel.”

Renée feltépte az első borítékot. Jiddisül volt írva, lévén ez körülbelül az egyetlen nyelv, amit Bloch hibátlanul beszélt.

Marseille, 1942. augusztus 18.

Kedves Renée!

Felhasználom az alkalmat, hogy eljuttassam hozzád ezt a levelet anélkül, hogy keresztülmenjen a cenzúrán. Egy francheville-i menekült, bizonyos Prokoffné, akivel véletlenségből akadtam össze, az imént volt szíves vállalni, hogy magával viszi.

Mindenekelőtt közölnöm kell, hogy levelem nem valami kellemes híreket tartalmaz. Ellenkezőleg. Átkozott legyen a pillanat, amikor elhatároztam, hogy Marseille-be jövök. Törtem volna el inkább a lábamat a pályaudvaron.

Gondolataim úgy kavarnak, hogy azt se tudom, hol kezdem. Tudom, mintha téglát pottyant volna a fejemre...

Előző levelemben már elmeséltem neked, hogyan ismerkedtem meg Beer úrral, azzal a gazdag bankárral, aki néhány apró elintéznivalóval bízott meg. Emlékezetedbe idézem, mert enélkül nem értenéd meg, ami történt.

Miután az éjszakát Cassis-ban töltöttem, egykori szállásunkon az avenue Victor Hugo-n, másnap reggel hatkor autóbuszra ültem és bementem Marseille-be. Persze túl korán volt ahhoz, hogy a quakereket felkeressem. Beültem tehát a Noailles kávéházba, mint ilyenkor szoktam, hogy valami meleget igyak. Itt kezdődött a balszerencsém.

Fél kilenc tájban bejött a kávéházba Jacob Schlesinger. Emlékszel, ugye, arra a bőrdörsre a rue de la Roquette-ból, akit annak idején még Lengyelországból ismertem s akivel egyszer Marseilleben a tőzsde közelében találkoztunk? Leült az asztalomhoz és szokása szerint siránkozni kezdett. „Ide hallgasson” – mondta –, „hogy milyen szerencsétlenség ért. Képzeld el, a New York-i unokatestvérem megküldte az egész családom számára.” Szép kis szerencsétlenség” válaszoltam. „Milyen kár, hogy engem soha

se ér effajta csapás.” „Nem érti – legyintett elkeseredetten. Itt van a zsebemben a vízum, és a hajójegy és mégsem tudok elutazni. Egész vagyonomat egy aranyrúdban őrzöm, amit természetesen nem tudok keresztülcsempészni három vámoson. Be kellene váltanom dollárra. Sajnos múlt héten volt itt egy nagy razzia és valamennyi ismerős pénzváltó hurokra került. Itt állok az aranyommal és sejtmem sincs, hogy kihez fordulhatnék. Micsoda csapás!”

Előre tudom, mit fogsz mondani. Mi közöm nekem Schlesinger ügyeihez? Megint egyszer minden lében kanál voltam és azóta tépem is miatta a hajamat.

„Ha akarja – mondtam – összehozhatom egy bankárral, akinek a szekrényében halomszámra fekszik a dollár.”

S boldogan cipelem magammal Schlesingert a Splendid Szállóba, ahhoz a bizonyos Angelotti nevű ügynökhöz, akit Beer úr nevében kellett felkeresnem.

Ez a korzikai, amikor átadtam neki Beer úr névjegyét, rendkívül barátságosan fogadott, hajlandónak mutatkozott kihúzni Schlesingert a csávából. Nem sokáig alkudoztak és öt perc alatt megegyeztek az árfolyamban, amely meglehetősen előnyösnek tűnt Schlesinger számára. Nagyon örültem az eredménynek s azt gondoltam magamban, hogyha tudná, mi illik, most ellenszolgáltatásképpen meghívna a rue Belzunce-i zsidó vendéglőbe, ahol kitűnő töltött pontyot készítenek. Ez egy kicsit helyrehozta volna a gyomromat az undorító sózott heringből készült *bouillabaisse* után, amit a marseille-i pályaudvaron ettem. De várj csak, majd meglátod a további fejleményeket.

Angelotti leszámolta Schlesinger kezébe a dollárokat s átvette az aranyrudat. Ezután Schlesinger az ablakhoz ment, hogy a világosságnál megvizsgálja a bankjegyeket, míg a korzikai lemérte és kipróbálta az aranyrudat. Az volt az érzésem, hogy kölcsönösen nem bíznak egymásban. Miután szerettem volna, ha mindketten elégedettek volnának, azt ajánlottam, hogy forduljunk szakértőhöz.

Angelotti tüstént beleegyezett. Lemond egy találkozót, mondotta és rendelkezésünkre áll. Valóban tüstént telefonált, nem értettem, mit, mert korzikaiul beszélt.

Végigmentünk a Canabiè-re-n, hogy megmutassuk az aranyat a Quatre-Chemins negyedbeli szakértőnek, amikor a református templom mögött két egyén fogta közre a korzikait. „Rendőrség!” Angelotti tiltakozott, de a detektívek betuszkolták egy autóba és elrobogtak. Még hallottam, amint a sofőrnek megadták a rendőrfőnökség címét.

Mindez néhány másodperc alatt zajlott le. Schlesinger előkeült a kapu alól, ahol elbújt, halálsápadtan reszketve:

– Micsoda kaland! – sápítozott. – Szerencsére megúsztam ép bőrrel. Még szerencse, hogy átadta a dollárokat. Szegény Angelotti. Szinte sajnálom, hogy becsaptam kétezer frankkal, nem tudta, hogy a dollár árfolyama három ponttal emelkedett tegnap este óta.

S két nyögés között jóízűen kacagott. De negyedórával később az American Expressnél elment a kedve a nevetéstől. A pénztáros közölte vele, hogy valamennyi bankjegye hamis, közönséges, gyerekes hamisítvány. Ezután volt miért nyögnie, és Schlesinger nem is türtőztette magát.

– Végem van – kiáltotta haját tépve. – Koldusbotra jutottunk. Mihez kezdjek egy fitying nélkül Amerikában három gyerekkel? Nem merek a feleségem szemébe nézni!

Kissé felelősnek éreztem magam ezért a csapásért. De Schlesinger úgy le volt sújtva, hogy még a szemrehányásról is megfeledkezett. Már megszoktam, hogy mindig jajgat, most mégis őszintén sajnáltam. Azóta mindketten Angelottit hajszoljuk, bár nincs sok reményünk, hogy megtaláljuk. Egy ismerősünk, akinek jó összeköttetése van a rendőrséggel, megállapította, hogy semmi ilyen nevű egyén nem került oda aznap. Meg vagyok győződve róla, hogy Angelotti közönséges csirkefogó, aki maga rendezte letartóztatását, hogy kereket oldhasson. Jelenlétünkben beszélte meg cimboráival, és az orrunknál fogva vezetett bennünket, mint két tökkelütött hülyét. Azt hittem, elég ravasz vagyok, de ezek a marseille-i gengszterek túljártak az eszemen. Dollárról meg aranyról lévén szó, ter-

mészetesen nem tehetünk feljelentést. De egyre legalább jó ez a szerencsétlenség. Angelottinak nem lesz módjában becsapni Beer urat.

Mindenesetre ne várj se holnap, se holnapután. A lehetetlent is megkísérlem, hogy felkutassam azt a korzikai banditát. Ha nem sikerül, erkölcsi kötelességemnek érzem, hogy valamiképpen kártalanítsam ezt a szerencsétlen Schlesingert. De hogyan? Rosszul érzem magam, amióta hozzájárultam egy ember tönkretételéhez, akinek pedig csak jót akartam. S ha azokra a szemrehányásokra gondolok, amikkel te fogsz elhalmozni, még a maradék bátorságomat is elveszítem.

Szeretettel csókol szerencsétlen Bernardod.”

Bloch második levele így hangzott:

Marseille, 1942. augusztus 19.

„Kedves Renée!

Szerencsém valóban mérhetetlen. Először is az imént találkoztam Prokoffnéval, aki ma estére halasztotta útját és az előző levéllel egyidejűleg viszi ezt a másodikat. Ily módon nem lesz alkalmad nyugtalankodni.

Örültnek vélhetsz, hogy szerencséről beszélek mindazok után, amit első levelemben közöltem. Mégis úgy fordult, hogy még most se tértem egészen magamhoz az ámulattól. Minden öt percben megtapogatom a zsebemet s kihúzom a pénztárcámat, hogy megbizonyosodjam nem álmodok-e? De a hatvan darab ötezres bankjegy, amelyek közül egy sem hamis, mindannyiszor elosztatja kétegyeimet. Mert ma reggel óta háromszázezer frank tulajdonosa vagyok s azonkívül határozott ígéretet kaptam a vízumra. Ha minden jól megy, nagyon rövidesen indulhatunk Dél-Amerikába. Nos, mit szólsz hozzá?

De most mégis el szeretném mesélni sorjában, hogy mi történt. Ide figyelj! Miután egész éjjel rágtam magamat Cassis-ban a szerencsétlen dollárhistoria miatt, hajnali ötkor felkeltem, hogy az autóbusszal bemenjek Marseille-be. Előző nap telefonon találkoztam beszéltem meg Beer úr hajójegye ügyében. Kilenckor tehát bementem a rue Paradis-ba, a „Hicem” menetjegyirodába. Már nem

volt olyan tolongás, mint tavaly, de mégis vagy negyven személy várakozott a csarnokban. Negyedóra múlva az altiszt szólít: „Bloch úr!” S miután ketten álltunk fel a hívásra – az ember mindenütt találkozik Blochokkal, főként manapság, a menetjegyirodáknak – hozzátette: „Bloch úr, Cassis-ból!” Alighogy kimondja, egy férfi ugrik fel az egyik székből s izgatottan rohan felém. Azt mondja, fontos beszélőnivalója van velem, és megvár a kijáratnál. Mit akarhat, kérdeztem magamtól, mert biztos voltam benne, hogy soha előzőleg nem találkoztunk.

Beer úr ügyét két perc alatt elintéztem. A jegyet előkészítették s miután értesítést kaptak, hogy én jövök érte, a tisztviselő a névgygy felmutatására haladéktalanul kiadta.

A csarnokban az izgatott úr várt. Magával vonszolt és faggatni kezdett, hogy valóban én vagyok-e a cassis-i Bloch. Egyre jobban elképedtem és megkérdeztem, hogy mi dolga van velem? „Majd meglátja – mondta – de először tudni szeretném a pontos cassis-i címét!” „27 bis avenue Victor Hugo”, mondtam. „Most már értem” – kiáltotta –, „hogya mi történt. Mindjárt megmagyarázom, de a biztonság kedvéért látni szeretném előbb a személyazonossági igazolványát.” Megmutattam neki az igazolványt s ráadásul a rendőrségi idézést. Ez láthatólag meggyőzte. A szemembe nézett és megkérdezte: „Mondja Bloch úr, nem vár ön pénzt: valakitől?”

Ebben a pillanatban gyúlt világosság az agyamban. Ez az ember kétségtelenül pénzt kapott számomra. És ki más küldhette azt a pénzt, mint Izidor bácsi. A hét levél egyike, amelyeket New Yorkba küldtem, elérkezett a címzetthez.

– Valóban várok – válaszoltam – a New York-i nagybácsimtól. De olyan régen nem kaptam választ, hogy már lemondtam a reményről.

– Azt hiszi, olyan könnyű manapság pénzt küldeni New Yorkból Marseille-be? No de mindegy, szerencséje van, a nagybácsija mégis talált módot. Háromszázezer frank van nálam az ön számára.

Úgy álltam, mint akit fejbe kólintottak, s megkértem a derék férfiút, ismétlje meg az összeget, mert az hiszem, a fülem cseng.

Megmagyarázta, hogy milyen módon került hozzá a pénzem. New Yorkba készült s egyik üzletfelével küldetett magának egy listát azokról a személyekről, akik pénzt akartak átutalni Franciaországba. Ezeket a kifizetéseket nyugta ellenében a saját zsebéből teljesítette azzal, hogy az ellenértéket majd odakint megkapja dollárban. Ez afféle magánkliring, mostanában szokásos. Végül már csak Izidor bácsi pénzét kellett elhelyeznie s öt nap óta tűvé tette értem Marseille-t és Cassis-t, de a véletlen segítése nélkül sohasem akadt volna nyomomra. A sürgönyt ugyanis, amit ügyemben kapott a leadásnál, megcsonkították, hiányzott a keresztnév s a címet is tévesen írták. Még szerencse, hogy az összeg tekintetében nem lehetett félreértés.

Százsor is elismételted, hogy soha nem fogunk választ kapni Izidor bácsitól s mint látod, mégis kaptunk. A családi összetartozás mégse üres szó. Csak azt sajnálom, hogy nem tudom a hét Izidor bácsi közül melyiknek köszönjem meg.

A háromszázezer frank ellenében barátunk aláíratott velem egy megállapított szövegű nyugtát: „Csókoltatom Cécile-t. Bernard Bloch.” Léven C az ábécé harmadik betűje, ez a megbeszélts jeladás szerint háromszázezret jelent. Milyen egyszerű, ha az ember tudja. Ezek után vidáman távozott.

Kicsit részegnek éreztem magamat, amikor kiléptem az utazási irodából. Nem annyira a pénz miatt – bár a tárcámban még sohasem volt ekkora összeg –, mint inkább attól a gondolattól, hogy rövidesen hátra fordíthatunk Európának. Rosenfeld, Kleinhandler meg a többiek sorsa arra int, hogy sietnünk kell a földrészt elhagyni, ahol zsidónak lenni felettébb célszerűtlen.

Ezután – a dolognak még nincs vége – elmentem a Noailles kávéházba, ahol találkozót adtam Schlesingernek. Még nem volt ott, de találkoztam José Vagariával, tudod, azzal a spanyol közvetítővel, aki összekötetései segítségével annyi embernek szerzett beutazási engedélyt Dél-Amerikába. Elmondtam neki, hogy egy kis pénzhez jutottam s magam is szívesen megnézném, milyen a világ az óceán túlsó partján. Azt mondta, hogy ez szinte lehetetlenné vált, most nem adnak ki több vízumot. „Dehogynem” – válaszol-

tam – „itt van a zsebemben egy barátom hajójegye, aki nemrég kapott vízumot négyszázezer frankért.” Beer úr ugyanis bizalmasan elmondta nekem, hogy ennyit fizetett érte. Vagaria előbb nem hitte el, majd amikor megmutattam a jegyet, hogy meggyőzzem, elvörösödött. Soha még nem sikerült üzletet kötnie a konzullal, aki Beer úr vízumát kiállította s aki megvesztegethetetlennek mutatkozott, pedig csak az árat tartotta. „Várjon egy pillanatig” – mondta –, „mindjárt visszajövök”.

Valóban egy óra múlva visszatért vörösebben, mint amikor elment, de ragyogva. „Beszéltem a konzullal” – mondta –, „tisztáztuk a helyzetet. Maga az első, aki hasznát látja, megszereztem a vízumát egy nevetségés összegért. Százezer frank az egész családnak. Megmondtam neki, hogy maga földműves, azért szabott ilyen előnyös árat. Az országnak szüksége van mezőgazdasági szakértőkre.”

Ha tudni akarod a véleményemet, azt gyanítom, hogy Vagaria barátunk gyengéd baráti nyomást gyakorolt a konzulra. Nem akarom azt a csúnya szót használni, hogy zsarolás. A vízum, amelyet nekünk szerzett, Vagarianak legfeljebb háromszázhetvenöt frankjába került, lévén annyi a hivatalos ára. Ravasz fickó ez a spanyol. Annyi bizonyos, hogy azonnal elkísért a konzulátus vízumosztályára, ahol igen barátságosan fogadtak és megígérték, hogy holnapra kiállítják a papírokat.

A szerencse mindig csőstül jön. Ha egyszer a sorozat megindul... Olyan lendületesen megindult, hogy holnapra már a jegyeinket is megkapjuk. A konzulátusról kijövet elrohantam az utazási irodába és megkérdeztem, mikorra számíthatunk arra, hogy hajót kapunk. Tudod, hogy rendszerint hónapokig kell várni. Nos, a szerencse ezúttal sem hagyott cserben. Az egyik kivándorlójelölt, aki nek a hónap végén kellett volna utaznia, visszaadta két jegyét, mert a hosszú várakozás alatt a feleség lebabázott és így egyelőre nem utazhatnak el. Mi megyünk el helyettük.

Az a szegény Schlesinger egy magándetektív segítségével napestig hajszolta a korzikai banditát. Persze hiába. Miután Izidor bácsi nagylelkű küldeményéből az összes költségek levonása után is még

elég tisztességes összeg marad, az a szándékom, hogy kártalanítom Schlesingert. Amikor közöltem vele, hogy hajlandó vagyok vállalni vesztesége egy részét, a nyakamba ugrott. Összecsókolt – amiről szívesen lemondtam volna –, miközben szokása szerint tovább siránkozott és marokszám gyömöszölte zsebembe a hamis dollárokat, hogy ne is lássa többé.

Holnap elintézem az utolsó formaságokat, kifizetem Vagaria jutalékát, azután jövök haza vízummal, jeggyel és a pénz maradékával. Örülök, hogy itt hagyhatom ezt az undok várost konzuljainval, vízumaival, család pénzügynökeivel és bouillabaisse-pótlékával ami körülbelül az egyetlen eledel, amit kapni, eltekintve persze a feketepiaci vendéglőktől.

Remélem, hogy Jeannot segít őrizni a kecskét és jó sajtot csináltál a tejből. Megöntözted a paradicsomot?

Szeretettel öllelek:

Bernard.

U. i.: Ha meggondolom, ezt az egész csodálatos kalandot a quakereknek köszönhetem. Ha nem foglalkoznak a holmimmal, soha nem jövök Marseille-be, következésképpen soha nem találkozzom Izidor bácsi küldöncével.”

VII. Amelyben kitör a botrány, s Fleury Hermelinnét vén kerítőnőnek nevezi

André Murger meggyorsította lépteit. A finoman szemerkélő eső, amely Francheville utolsó házainál lepte meg, átázta ruháját. Szeretett volna minél hamarabb másikba öltözni.

Ezúttal a kocka el van vetve. Másnap délben, mint sürgönyben jelentette barátjának, Lyonba utazik. Tulajdonképpen ez a legegyszerűbb megoldás. Ennek ellenére reggel még nem tudta rászánni magát, hogy döntsön. Semmi célja meghosszabbítani nyaralását. De nem bolond-e, ha itthagya a „Hársfát”, míg Solange ott tartózkodik? Ekkor érkezett barátja levele, amely véget vetett habozásá-

nak. Szükség van rá. Ezúttal bizonyára nem a lyoni illemhelyekben folytatott propagandáról van szó.

Az eső egyre sűrűbben esett, az utat szegélyező gesztenyefák sátorán keresztül. Még tíz perc, ha alaposan kilép. Az úthajlatnál már feltűnt az az elhagyott csűr, ahová időnként Hermelinné bér-
lője behordta a termést.

Egy újabb esőroham elől André a csűr felé szaladt, hogy menedéket keressen. Amikor belépett, megcsapta egy idegen lény jelenléte. Megmerevedett s visszatartott lélegzettel kutatta végig a félfomályt.

- Úgy látom - mondta egy hang a csűr mélyéből -, megijesztettem.

Egy felfordított boronáról Solange mosolygott feléje csúfolkodva.

Murger dadogott valamit s végigsimította víztől csöpögő haját.

- De hiszen bőrig ázott - csóválta fejét a lány tettetett részvétellel.

S amikor André válasz helyett prüszkölni kezdett, nevetve folytatta:

- Olyan, mint valami szomorúfűz. Ha lehetséges, még bánatosabb, mint rendesen.

André ingerülten lépett a lányhoz és megragadta a karját.

- Uh...! - kiáltotta Solange. - Fáj.

- Most maga következik sorra. Maga is elég fájdalmat okozott nekem. Egyetlen alkalmat sem szalaszt el, amikor megbánthat. És ha nem szól hozzám, akkor is olyan nyilvánvalóan csinálja, hogy csak a vak nem látja, hogy semmibe vesz.

Szentül meg volt győződve, hogy ezzel a vallomással végképpen neveltségessé teszi magát Solange szemében. De nem baj, holnap úgyszólván elutazik.

- Nem értem, hogy mit akar mondani. Sőt azt hiszem, saját maga sem érti.

Felállt s hátat fordítva a fiatalembernek, a kijárat felé lépett.

- Alig esik. Viszontlátásra!

S már el is tűnt a „Hársfa” felé vezető úton.

Murger haragja hirtelen lelohadt. Hát sohasem tudhatja meg, mi mozog ennek a különös, megközelíthetetlen lánynak a fejében? Nem is Solange Fleurybe, hanem egy rejtélybe szerelmes.

Néhány ugrással beérte:

– Bocsássa meg heveségemet – mondta rekedten. – Higgye el, nem akartam megbántani. Holnap elutazom és nagyon valószínű, hogy soha többé nem lesz alkalmam kimagyarázzkodni.

– Nos és aztán...? – kérdezte Solange anélkül, hogy a fejét oda-fordította volna.

– Igaza van. És aztán...? – visszhangozta André. – Elmegyek s ezzel kész. Mondja szépen: isten vele, viszontlátásra helyett. Pedig még annyi mindent szerettem volna mondani magának – tette hozzá halkán.

A lány úgy tett, mintha nem hallotta volna ezeket az utolsó szavakat.

– Hát ha úgy akarja: isten vele!

És anélkül, hogy rápillantott volna, belépett a házba, felszaladt a lépcsőn.

– Szegény Murger úr! – Hermelinné egy kosár barackkal a kezében felbukkant a konyhaajtóban. – Hiszen bőrig ázott. Meg fog fájni. Azonnal főzök egy csésze herbateát.

– Köszönöm, asszonyom, ne fáradjon. Megyek és átöltözöm. Csak arra kérem, küldje fel a szobámba a vacsorámat. Még be kell csomagolnom és kissé fáradt vagyok.

El volt szánva, hogy nem látja többé Solange-t. Még vacsoránál sem.

– Nagyon szívesen, Murger úr. Majd felküldök Marguerittal egy tányér csalánlevest. Szerencséje van, ez az utolsó, a csalán kezd elszáradni. Meg talán egy tükörtojást. Azonkívül... – s csábítón meglóbalta kosarát – egy barackot! Saját termés. A barackfáink persze még nem túlságosan bőkezűek ebben az időszakban, de a sok barack nem is egészséges. Márpedig az egészség mindennekfelett, ugyebár?

Fél tizenegykor André azzal foglalatostkodott, hogy holmiját a szekrényből az asztalra helyezett, nyitott bőröndbe rakja, amikor erőlyesen kopogtak ajtaján.

– Szabad – mondta gépiesen.

A küszöbön Solange állt. Bokáig érő háziruhájában a szokottnál magasabbnak látszott. Különös pillantással nézett maga elé és ajka remegett. Andrének úgy tűnt, mintha most látta volna először.

– Megengedi, hogy bejöjyek? – kérdezte tettettet magabiztossággal s anélkül, hogy választ várt volna, becsukta maga mögött az ajtót. – Délután azt mondta, hogy rengeteg mondanivalója volna. Nos, halljuk!

S amikor André, karján egy halom fehérneművel némán állva maradt, az ablakhoz lépett:

– Nem szokta becsukni a zsalukat éjszakára? Igaz, hogy nem lát be senki, de nem szeretem, ha a nap reggel a szemembe süt.

André azt hitte, hogy rosszul hall. Valóban Solange Fleury, az elérhetetlen mesebeli hercegnő volna az, aki ezeket a szavakat mondja?

– Miért nem szól? – folytatta a lány nyugtalanul. – Azt mondta, beszélni szeretne velem. Meggondolta magát?

Ajka remegett, mint a gyereké, aki közel van a síráshoz.

– Hát nem érti? – folytatta mosolyt kényszerítve arcára. – Itt akarok maradni éjszakára... magánál... magával... Ez elég világos?

Murger a székre helyezte a fehérneműoszlopot, egy lépést tett Solange felé, megfogta a kezét.

– Egy árva szót se értek az egészből – mondta, minden szót külön hangsúlyozva. – Remélem, holnap majd megmagyarázza. Most úgy látom, túlságosan fáradt. Menjen vissza a szobájába és fekdőjön le.

Először, amióta megismerkedtek, érzett részvétet a lány iránt. Teljesen kimerültnak látszott és nem a saját hangján beszélt. Nem is a saját szavaival. Mi történt vele eme néhány óra alatt? A ruha ellenére, amelyben nagyobbak tűnt, kétségbeesett gyereknek látszott.

– Kérem, ne küldjön el – mondta könnyektől fátyolozott hangon. – Jogom van itt maradni, ha kedvem van hozzá... és ha maga is megengedi. Ma lettem huszonegy esztendő, nagykorú vagyok.

– Ez még nem ok arra, hogy elveszítse a fejét. Csillapodjon le és térjen magához – válaszolta André, látva, hogy a lány testét hangtalan zokogás rázza.

– Nem vesztettem el a fejemet. Alaposan meggondoltam. Nagykorú vagyok – ismételte a lány makacsul. – Kitaláltam, hogy mit akar nekem mondani. És mert én is ...én is rokonszenvesnek találok... azt gondoltam...

André karon fogta és a karosszékhez vezette:

– Üljön le. Így ni. És most beszéljünk, mint két jópajtáshoz illik.

Közelebb húzott egy széket, leült, kezébe fogta Solange kezét.

– Valami bánat érte és szükségesnek érzi, hogy megnyissa a szívét valaki előtt. Tekintsen barátjának. Elcsépett frázis, de higgye el, szívből mondom. Az első naptól kezdve, amikor megláttam a zsebében a „Háború és béke”-t, őszinte barátságot éreztem maga iránt. Talán valamivel többet is – tette hozzá halkán.

Solange elernyed, fejét a szék támlájára nyugtatta, lehunyta szemét. Az ajka remegése megszűnt.

– Én is... – mondta habozva. – Sajnálom, hogy fájdalmat okoztak önnek. Akaratom ellenére. Éppen csak hogy ellentmondjak. Ezt az ellentmondási vágyat apámtól örököltem. Ezt és még sok más egyebet is. Pedig ha tudná, mennyire félek attól, hogy hasonlítok hozzá. Mondja meg őszintén: csakugyan hasonlítok?

– Egy cseppet se – válaszolta André meggyőződéssel.

– El se képzelem, milyen szörnyű néha. Vannak pillanatok, amikor egyenesen gyűlölöm. Torkig vagyok az egésszel. Torkig! Évek óta várom ezt a napot, hogy véget vessék a rabszolgaságnak. Hogy ne kelljen az ő elméletei szerint élnem. Embertelen elméletei szerint. Zsarnokság, fegyelem... valóságos lidércnyomás. De most vége. Egyre azt hajtogatta, hogy ha nagykorú leszek, azt tehetem, amit akarok. Hát ez most bekövetkezett. Huszonegy éves vagyok. Azt mondta, hogy holnap elutazik. Nem vinne magával? Nyugod-

jon meg, nem leszek terhére, semmiféle felelősséget sem kell vállalnia. Van egy kis pénzem... a saját tulajdonom. Ugye magával mehetek?

- Csakugyan biztos benne, hogy nem beszél félre? - mormolta a fiatalember.

A váratlan helyzet megingatta egyensúlyát. Néhány perccel ez előtt esküdni mert volna, hogy soha nem fog kapni Solange-tól egy mosolyt, egy barátságos szót s ez a tudat kétségbeejtette. Most itt ül a szobájában, készen arra, hogy a karjaiba vesse magát, könnyörög, hogy fogadja el, s ő csak prédikál neki, akár valami vén nagybácsi. Meglehetősen hálátlan szerep, amit csak a fiatal lány kétségbeesése tukmált rá. Előérzete nem csalt, Solange életében valóban volt egy rejtély. Most, úgy látszik, megkapta a kulcsát.

- Félrebeszéltek? - kérdezte elgondolkodva Solange. - Lehetséges. Mindenesetre el vagyok szánva, hogy megteszem azt, amit akarok.

Felállt és ellenséges pillantással mérte végig André-t. Ebben a pillanatban csakugyan apjához hasonlított.

- Ha nem visz magával, egyedül megyek. De elmegyek, az biztos.

- Solange, drágám, gondoljon a botrányra. A szörnyű és teljesen felesleges botrányra. Először is mit szólnának hozzá a szülei?

- Ó, a szüleim...! - A fiatal lány legyintett. - Azt most már tudja, hogy mit gondolok apámról. Az anyám rendes asszony, de csak az apám szemén keresztül látja a világot. Én nem számítok. Egyedül vagyok a világon... Ami pedig a botrányt illeti, leghőbb vágyam, hogy kitörjön. Azután nem akadályozhatnak meg többé abban, hogy elmenjek.

André habozott, közben igyekezett elkerülni Solange pillantását, hogy megőrizhesse hidegvérét. Érezte, hogy ha nem tartja féken magát, az erkölcsprédikáló nagybácsi úgy szertefoszlik, mint a napon a hó.

- Ha valóban meggondolta cselekedete következményeit... De, hogy bizalmát hasonlóval viszonzom, én is teszek egy vallomást. Holnaptól kezdve nem rendelkezem többé az életemmel. Vannak

pillanatok az életben, amikor állást kell foglalnunk. Én választottam.

Solange hosszasan nézte, majd bólintott.

– Ismerem nézeteit. Tudom, hogy bizonyos helyzetekben a személyes szempontok háttérbe szorúlnak. Rendben van. Elfogadom a feltételeit.

– Helyes – mondta André komolyan.

Magához ölelte és hosszán megcsókolta.

– Most pedig... – nagy erőfeszítéssel nyerte vissza hidegvérét – szépen lefekszik. Mindjárt megvetem az ágját. Én majd itt a kasszékben alszom. De igen... ide teszem a széket, egészen kényelmes lesz.

– Ahogy akarja. – A lány megfogta a kezét és arcához szorította.

– Maga rendes ember. – Majd hirtelen hangot változtatott. – De a botrányhoz ragaszkodom. Megtakarítom a kimagyarázkodást. Egyszer és mindenkorra értésükre akarom adni, hogy független vagyok.

Gyorsan lehúzta fehér papucsát, felkapta a bőrönd mellől André cipőjét, kinyitotta az ajtót s a két pár lábbelit jó feltűzően kitette egymás mellé a folyosóra.

* * *

A botrány programszerűen zajlott le. Reggel hétkor Hermelin úr szokás szerint összeszedte a lakók cipőit s fél órával később, miután reszkető kézzel kifényesítette, visszatette szobájuk elé. Hermelinné, aki éppen akkor érkezett, amikor Solange papucsát Murger úr küszöbére helyezte, alaposan megmosta a szegény ember fejét: „Úgy látszik, teljesen meghülyültél” – mondta csípősen. „Hová tesszed Fleury kisasszony papucsát? Nem tudod, melyik a szobája...?” Az egykori adószedő dadogva tiltakozott. Igenis itt találta a fehér papucsokat. Az eszmecserének a feltárló ajtó vetett véget. Solange férfitapsamában megjelent a küszöbön.

Hermelinnének elállt a lélegzete. Hogy vele, ővele ilyen szegény törtéjék! A saját fedele alatt! Ez mégis túlmegy a határon! Ki hitte

volna, hogy ennek az André Murgernek az ártatlan képe mögött egy lelkiismeretlen, züllött kéjenc sötét lelke lakozik. Solange Fleury közönséges utcalány! Az ördög mindenütt felbukkan.

Időközben Solange felkapta a cipőket s barátságos mosollyal köszönetet mondva Hermelin úrnak, ismét eltűnt a szobában.

Hermelinné kővé válva meredt az ajtó fatáblájára, amely mögött a bűn orgiája zajlott, amikor Fleury úr, saját találmányú ingnadrágjában, egy lepedőből rögtönzött tógával vállán, harciasan felborzolt szakállal kilépett lánya szobájából.

– Mit jelentsen ez? – fordult Hermelinné felé. – A lányom nincs a szobájában s az ágya érintetlen. Nem tudja, hová lett?

Hermelinné, mint valami bosszúálló angyal, némán mutatott André Murger ajtajára.

A példátlan vihar, amely felkavarta a penzió életét, voltaképpen csak ebben a pillanatban tört ki. Egész sor haragos jelenet játszódott le a szobákban s a folyosón. Kiáltások, sikolyok, szidalmak. Fleury úr mennydörgött, felesége sírógörcsöt kapott, Hermelinné a kezeit tördelte. De a tényeken már nem lehetett változtatni. Solange és André együtt hagyták el a penziót és a 11.45-ös vonattal elutaztak.

A délután folyamán a vihar vad erővel újult ki. Hermelinnének egy a vallástalan nevelés átkos következményeire tett, könnyen elérhető célzására Fleury úr kitört, megvádolta a penzió tulajdonosnőjét, hogy elősegítette lánya meggondolatlanságát és dühe tetőfokán vén kerítőnőnek nevezte. Kerítőnő, ő, aki hatvan esztendeje híven betartja az Úr rendelkezéseit? Ilyen bántalmat kell elszenvednie saját otthonában! Az igazságtalanság elvette a lélegzetét úgy, hogy még a szava is elakadt. Csak kézmozdulatával jelezte Fleurynek, hogy azonnal hagyja el a házat, amelyet családjának egyik tagja beszennyezett. César nem is kérette magát, még aznap este elutaztak.

A botrányos eseményeket Joseph így foglalta össze:

– Akarod, hogy megmondjam a véleményemet? Nos, vedd tudomásul, hogy a te híres Fleurydnek nem is ez az igazi neve. Bizonyosra veszem, hogy Blumnak, vagy valahogy így hívják. Mindjárt

éreztem körülötte valami zsidószagot. Hiúsága, rosszhiszeműsége megannyi árulkodó jel, amelyek nem csalnak. Ez az aljas egyén azt hitte, elegendő, ha megváltoztatja a nevét és hitsorosait szidja. Engem persze nem lehet félrevezetni.

De Joseph Hermelin minden zugban fenyegető zsidó árnyakat vélt látni...

A KRUMPLIFORRADALOM

I. Az üvöltő oroszlán barlangjában kolbással,
szappannal és dollárral kereskednek

A Panorama Szálló konyhájában lázas izgalom uralkodott. Tíz óra volt, a vásár napja. Sarzier és személyzete azt se tudták, hol a fejük. A tűzhelyen hatalmas üstök fortyogtak s a hosszú asztal mellett valamennyi kiszolgálólány zöldséget tisztított.

Az ablaknál Sarzier tárgyalt Tournier-val. A magas fehér szakácsapka még nem fedte lángvörös sörényét, amely miatt Herminé „üvöltő oroszlán”-nak nevezte. A legutóbbi szállítmányt fizette, szardíniát, cukrot, kávét, csupa kincset, amit az élelmezése rendeleteket mélységesen megvető fűszeres idejekorán felhalmozott.

A nyitott ajtón keresztül hirtelen megpillantotta Vautier-t, aki sapkáját forgatva várakozott s véget vetve az eszmeccserének, elköszönt a fűszerestől. Vajon a La Grange tulajdonosa leszállítja-e a nyulakat s a kolbászt, amit a minap rendelt? Az étterem, mint minden csütörtökön, zsúfolásig megtelik; a szálló állandó vendégei, néhány vándorkereskedő, akik a vásárra jönnek, három kereskedelmi utazó, tovább Chameix, Longeaud és barátaik.

Alighogy Sarzier kifizette Vautier árúját – a kolbász árán majdnem hajba kaptak –, amikor egy autó állt meg a bejárat előtt. A vendéglős faképnél hagyta üstjeit s az érkező elé sietett. A szája is nyitva maradt a csodálkozástól, amikor felismerte Prokoff grófit, Génia férjét.

Csakugyan Prokoff, semmi kétség, de mekkora változás! Abban az időben, amikor Sarzier ismerte, 1940 júniusában, annak az elegáns hölgynek az autóját vezette, aki a házaspárral együtt tért vissza Párizsba s bizony alig-alig volt úriembernek tekinthető. Sarzier kitűnő emberismerőnek tartotta magát. Most viszont kétség-

telenül tökéletes úriember. Remek szabású szürke ruha, békebeli anyagból készült porköpeny s főként a gyönyörű kocsi. Ráadásul azoknak az egyéneknek a magabiztos fellépése, akiknek teli van a tárcájuk. Sarzier ezt a fajtát is felismerte az első pillantásra. Ebédhez egy üveg finom burgundi bort fog majd felhozatni a pincéből s utána likőröket. Keresni rendesen csak az italokon lehet.

Amikor megtudta, hogy felesége elutazott, Alexandre kedvetlenül legyintett. Nem számolt ezzel a nehézséggel, amely arra kényszeríti, hogy levél útján intézzen egy ügyet, amit szeretett volna élőszóval letárgyalni. Miután fáradt volt az utazástól, elhatározta, hogy megfürdik, megberetválkozik s estig pihen. Sarzier sebtében kinyitatta számára Génia szobáját, amellyel véleménye szerint szabadon rendelkezhetett, miután a fiatalasszony, aki az utóbbi időben jóval kevésbé tartózkodóan viselkedett, két nappal ezelőtt egy kereskedelmi utazó társaságában, egy hétre elutazott. A háziszolga a vendéglős személyi felügyelete mellett vitte fel az asszony holmiját a padlásra. „Ez is csak olyan, mint a többi” (ez sem ér többet a Deákné vásznánál), állapította meg magában a bölcs vendéglős, miközben egy különösen kompromittáló tárgyat tüntetett el.

Negyed tizenegykor Beer úr jelent meg az étteremben és reggelijét kérte. Sarzier maga szolgálta ki az előkelő vendéget megillető figyelemmel. Valódi kávét (Tournier) hozott, tejet (Vautier), vaját s mézet (Laffont). Nem mintha Sarzier különösképpen kedvelte volna a zsidókat. Sőt, haragudott rájuk, mert előnyben részesítették a konkurens Farémidót. De Beer úr, mérhetetlen vagyona ellenére nem válogató. S valóságos élvezet, amikor a tőzsdéről beszél.

Sarzier figyelmessége egyébként nem érdek nélküli. Volt valami készpénze s Beer úrtól szeretett volna tanácsot kérni, hogy mibe fektesse.

Míg a bankár reggelijét fogyasztotta, Sarzier végre rászánta magát, hogy kérésével előálljon. Beer úr figyelmesen végighallgatta, majd gondterhelten felvonta szemöldökét:

– A jelen helyzetben, a megbénított tőzsdék következtében, csupán egyetlen biztos befektetést látok: a dollárt. Annál is inkább, mert árfolyama e pillanatban valamivel a valódi értéke alatt áll.

Előrelátható, hogy rövidesen felmegy. Másrészt az ilyen burkolt infláció időszakában, amilyenén most is keresztülmegyünk, csak az olyan állandó érték, mint a dollár vagy a svájci frank, jelent komoly biztonságot.

Sarzier szinte szürcsölte szavait. Szeretett volna részletesebb felvilágosításokat kapni, de miután egy újabb vendég közeledett az asztalhoz, kénytelen volt odébbállni.

Bernard Bloch a zsúfolt vonat folyosóján töltött éjszakától ki-merülten, kezét szorított Beer úrral és a szemközti karosszékbe rogyott.

– Nos – kérdezte a bankár, félretolva csészéjét – mi újság Marseille-ben? Elintézte a megbízatásomat?

Bloch átnyújtotta a jegyeket tartalmazó borítékot, nagyot sóhajtott s belekezdett marseille-i kalandjai ecsetelésébe. Bizonyíték-képpen előhúzta zsebéből a hamis dollárcsomót, amit a korzikai sózott Schelsingerre.

Beer úr elképedve, majd felháborodva csóválta a fejét. Az a csirkefogó! Micsoda erkölcsök! Hát nem szörnyűség, hogy komoly üzletemberek ki vannak szolgáltatva ennek a söpredéknek? Elragadtatással vette tudomásul, hogy Blochot nem érte veszteség és melegen gratulált nagylelkűségéhez, amivel a csaló áldozatát kártalanította.

– Ez a cselekedet becsületére válik. De engedje meg, hogy magamra vállaljam. Némileg felelősnek érzem magamat, hiszen az én révémen jutottak Angelotti karmai közé. Megbízhatóbb információkat kellett volna beszerezniem róla. Nem, megbocsáthatatlan hanyagság volt részemről.

S Bloch tiltakozása ellenére, azonnal kiállított egy ötvenezer frankos csekket.

– Az ön anyagi viszonyai, kedves barátom – mondta mosolyogva –, nem engedik meg az effajta nagylelkűséget. Ami pedig azt a korzikai banditát illeti, bízsa csak rám. Még nem mondtam ki az utolsó szót. Ha a rendőrség tehetetlen, majd én megkerestetem. Ezeket a gyermekes hamisítványokat mindenesetre magamnál tartom. Még hasznos szolgálatot tehet a nyomozásnál.

Bloch bámulata tetőfokára hágott. Beer úr nemcsak finom és kiváló úriember, szíve is van. És még vannak, akik azt állítják, hogy amint pénzről van szó, a zsidók képtelenek egy nemes gesztusra. Ha minden zsidó olyan volna, mint Beer úr!

Zavartan dadogott köszönetet, búcsút vett és a postahivatalba sietett. Hét köszönőlevél volt az irattáskájában, a hét New York-i Izidor bácsihoz címezve, amelyeket nem ért rá feladni Marseilleben. A hét közül hat persze egy szót sem ért majd ebből a hálálkodásból, de a hetedik megtudja, hogy küldeménye eljutott hálás öccséhez.

Bloch még csak fel sem tételezte, hogy egyik Izidor sem fogja a levelét megérteni. A 300 000 frankot a *Hicem* előszobájában tisztán félreértésből kapta. A címzettet, egy másik Bernard Blochot, aki véletlenül szintén Cassis-ban, az avenue Victor Hugón lakott, a rendőrség táborba vitte. Mikor a pénz megérkezett, már hült helye volt. Bloch sohasem fogja megtudni, hogy amerikai útját nem nagybácsija bőkezűségének, hanem egy megcsönkített sürgönynek, egy véletlen találkozásnak és egy sorstársa bal-szerencséjének köszönheti.

***

Fél órával később Alexandre Prokoff frissen beretválva megjelent a Panorama teraszán, leült egy asztalhoz és aperitifet rendelt. Amióta egyszerű idegenvezetőből komoly üzletemberré vedlett és nagy sikerrel dolgozott az új Európa közgazdaságának felépítésén, elhatározta, hogy egyszer s mindenkorra végez Géniaival. A férfit, aki sikeresen beérkezik, ritkán elégíti ki az a nő, akit pályafutása kezdetén választott. Alexandre elérkezettnek vélte a pillanatot, hogy a sanyarú napok élettársát hivatalosan is felcserélje egykori gazdájával, Tatjánával. Dühítő, hogy Génia éppen ilyenkor utazgat. Alexandre arra számított, hogy rajtaüt francheville-i magányában és kedvező feltételekkel intézheti el a válóper ügyét. Ennél a nőnél mindig eltart egy ideig, míg észbe kap.

- Jólesett a fürdő, Prokoff úr? - érdeklődött Sarzier, aki súlyt helyezett arra, hogy másik előkelő vendégét is személyesen szolgál-

ja ki. – A szappan, amit küldtem, nem rossz, ugyebár? – Kitűnő volt – bólintott Alexandre. – Manapság már nemigen találni ilyen remek szappant.

– Akar vinni magával néhány darabot? Mi sem könnyebb. Egyik vendégem gyártja. Ezt persze csak magunk között mondom.

Így történt, hogy az ebéd végeztével Sarzier bemutatta Alexandre-nak Chameix-et. Együtt kávéztak s közben mindenféléről beszélgettek. Alexandre, aki egy idő óta mindenütt üzletet szagolt, alaposan kikérdezte a gyógyszersegédet háziiparáról. Chameix büszkén magának sajátítva ki a bókokat, amelyek nagyrészt társát, Pinkas-t illették, hosszasan kifejtette üzleti elképzeléseit. Alexandre érdeklődése egyre élénkebbé vált. Kíváncsi volt a gyártáshoz szükséges anyagok árára. Kapható-e végbélkúp a szükséges mennyiségben? Mibe kerül? És a többi zsiradék? Mivel lehet pótolni az egyre nehezebben beszerezhető glicerint? Mibe kerül a zsír, az olaj, a vaj? Legkönnyebben persze vaj található Francheville környékén, bár meglehetősen drága.

– Várjon, hadd számoljak egy kicsit – mondta Alexandre elgondolkozva.

Mire fél órával később elváltak, elvi megállapodásra jutottak. A Chameix-Pinkas vállalkozás ezentúl vajból gyártja a szappant s ily módon módjában lesz megötszörözni a termelést. A szükséges tőkét Alexandre Prokoff bocsátja rendelkezésükre s ugyancsak ő vállalja a kész áru elhelyezését. A szappant hetenként egyszer a fegyverszüneti bizottság egyik autója viszi majd Francheville-ből Marseille-be... Alexandre-nak néhány jó barátja tagja a bizottságnak. Haladni kell a korrall, nem igaz?

II. Amélie Martin bekopog Longeaud tanító ajtaján, de Bournisien abbéval találja magát szemben

Longeaud letette töltőtollát s az órára pillantott. 21 óra 20 perc. Elégedetten futotta át a jókora füzetbe írt sorokat, amelynek borítékján piros és kék betűkkel ez állt: „Olvasmányaim.”

„Aug. 25. Flaubert: Bovaryné. Vidéki erkölcsök. Hatalmas és fenséges mű, drámai helyzetekben bővelkedik. A jelenet, amelyben a szerző leírja a hősnő látogatását Bournisien abbénál (II. rész, 6-ik fejezet) belbecs szempontjából a legjobbak egyike. Emma súlyos belső válságában a paphoz fordul lelki megnyugvásért. Teljes értetlenségbe ütközik. Az abbé, aki kizárólag a mindennapi élet apró kicsiségeivel törődik, távozni hagyja az érzelmeiktől feldúlt látogatóját anélkül, hogy meghallgatná s még csak nem is sejti, hogy vé tett emberi kötelessége ellen.

Két meggondolás adódik.

Először: a gyónás szüksége az élet döntő pillanataiban mélységesen emberi jelenség. Az egyház minden időben kihasználta ezt a vágyat hatalma alátámasztására. Lásd: a jezsuita gyóntatók szerepe az uralkodócsaládokban.

Másodszor: az emberi gyengeség eme hivatásos kihasználói fel-tétlenül felcserélhetők világi gyóntatókkal, akik a lelkiismeret igazi irányítói.”

Ez volt Longeaud úr munkaprogramjának második napja. Irodalmi, történelmi és társadalomtudományi művek tanulmányozását tartalmazta, Durkheim, Marx, Seignobos és Mathiez munkáit s egy sor regényt Flaubert-től Proustig. A részletesen kidolgozott programot piros, kék és zöld ceruzával rajzolt órarend tette áttekinthetőbbé.

A tanító végképpen lemondott az angolról. Az idegen nyelvek ismerete tulajdonképpen kevésbé fontos, lényegében nem gazdagítja a szellemet. Ezzel szemben a történelem s az irodalom bővelkedik értékes tanulságokban.

Tanrendje szerint 21.30-kor át kellett térnie Durkheim műveinek tanulmányozására. Még tíz perce van, éppen elegendő, hogy elszívjon egy cigarettát s megigyék egy pohár bort.

Végül felütötte a könyvet, de a faluból felhangzó kutyaugatás lekötötte figyelmét. Az ajtóhoz ment, kinézett, de nem látva semmi szokatlant, visszatért helyére. Durkheim meglehetősen száraz olvasmány. A kutyák abbahagyták az ugatást, de Longeaud-nak úgy rémlett, hogy ezúttal az udvar felől hall valami neszt. Az ablakhoz lépett s egy pillantást vetett a homályba.

Amélie Martin már közel fél órája kóborolt az iskola környékén. Előbb megvárta, míg Longeaud-né távozott, majd elhatározta, hogy még vár egy kicsit. Amíg ezerig számol. Amikor ez a haladék is letelt, megállt az ajtó előtt, de még mindig nem tudta rászanni magát, hogy meghúzza a csengő zsinórját. Visszariadt, lesétált az áramtelepig, majd tíz perccel később az iskola mögött húzódó réten keresztül tért vissza. S talán még ezúttal is cserben hagyta volna a bátorsága, ha nincs az az érzése, hogy Longeaud az ablak mögül észrevette jelenlétét. Most már nem hátrálhat meg; fejest kell ugrania a vízbe. Egyébként is, ha nem beszélhet ma este, soha többé nem lesz elegendő bátorsága.

Longeaud úr boldogan, hogy ürügye akad félbeszakítani a tanulmányait, felszólította, hogy lépjen be.

A vénlány félszegen tett eleget a meghívásnak. Köpenyét kissé széttárta.

- Foglaljon helyet, kisasszony - kínálta székkal Longeaud úr.
- Micsoda napunk volt! Ez a hőség bágyasztó. Az ember örül, amikor este kissé fellélegzik. A feleségemmel akart beszélni?

Amélie nem válaszolt. Lehúzta, majd ideges mozdulatokkal ismét felhúzta kesztyűjét.

- Éppen az előbb ment Noémi Sobrevin-hez látogatóba, akinek gyereke született. Egy idő óta minden szüléshez elmegy. Egy kis szórakozás, nem igaz?

A kezdeti öröm, amit a váratlan látogatás okozott, lassanként enyhe unalommá szürkült.

– Nem, nem a feleségéhez jöttem – mondta nagy erőfeszítéssel Amélie. – De ha zavarom... Látom, dolgozik – s kesztyűs kezével a nyitott könyvre mutatott.

„Úgy látszik, nem rázom le egyhamar” gondolta Longeaud úr. „Hát jó, beszélgessünk, ha muszáj!”

– Hát igen, ez az életem, a munka. Úgy vélem, az ember soha nem dolgozhat eleget szelleme művelésén. Nemrégiben – tette hozzá tettetett könnyedséggel – egy kis irodalmi munkába kezdtem... Az irodalom tárja szemünk elé az élet legtágasabb horizontjait...

Egy pillanatra félbeszakította a beszédet. Amélie a földet nézte s szintén hallgatott.

– Azt hallottam – folytatta Longeaud úr –, hogy nemsokára elhagy bennünket. Magunk között legyen mondván: nem valami tisztességes eljárás részükről augusztusig várni a felmondással. Ilyenkor bizony már nehéz állást találni az új tanévre. De hát mit várjon az ember egy felekezeti iskolában! Amint nincsen szükségük valakire, könyörtelenül kiteszik a szűrét. Fel is út, le is út! Kereshet más iskolát.

– Ó, nem ez a fontos. Vannak egyéb változások...

– Természetesen, ha faluról a városba kerül, majd észreveszi a változást. Az élelmezési nehézségek egyre növekednek.

– A nehézségek... – mormolta Amélie. – Ha az élelmezés volna minden! De az élet néha súlyosabb megpróbáltatások elé állítja az embert...

– Bocsánat, ne becsüljük le az élelmezés fontosságát. Marx bebizonyította, hogy az anyagi tényezők döntő fontosságúak életünkben. Igaz is, nem szabad elfelejtenem meghallgatni Lyont tíz-kor. Bejelentették, hogy a szüretelők soron kívül borpótlékot kapnak. Érdekel, mert van egy remek ötletem. Egyik cimborámnak van egy kis szőlője Tain felé. Valamelyik nap meglátogatom és felíratkozom a szüretelők jegyzékébe. A polgármesteri hivatal titkára osztálytársam volt a tanítóképzőben. Ha megengedi, mindjárt ki is nyitom a rádiót, mert félek, hogy elszalasztom az utasításokat. Ötven liter bor, nem kicsiség!

Felcsavarta a rádiót. A dobozból harsogó jazzmuzsika robbant ki. Gyorsan halkabbra állította.

Amélie türelmesen várta, hogy Longeaud befejezze a csavargást. Persze, nem is sejtheti, hogy ő mit vár ettől a beszélgetéstől. De most elmondja, kiönti a szívét. Minden azon múlik, hogy kibéküljön a világgal.

– Nem számít, hogy csúnyán bántak velem – mondta nyugalmat erőltetve magára, de nagyon sápadtan. – Igazán nem számít. Persze egy kicsit sajnálom, hogy ezekben a nehéz időkben vissza kell mennem a városba. De amióta visszatértem Franciaországba, sehol sem találok a helyemet... Én az idegenben voltam otthon... Ott jelentettem valamit ...itt a semminél is kevesebb vagyok. Amikor Saint-Boniface-ba jöttem – összekulcsolta ölében kesztyűtlen, felmárt bőrű, törött körmű kezeit –, sok mindenről lemondtam. Azt reméltem, hogy ebben a vidéki magányban találok egy kis meleget... tisztaságot... valamit abból az erkölcsi emelkedettségéből, amit számomra az egyház jelentett. De mennyi piszok, mennyi megaluvás azoknál, akiknek példával kellene elől járniok. És ha azokra gondolok, akik beléjük helyezik bizalmukat...

– Nincsenek olyan sokan – legyintett Longeaud úr fél füllel rádiójára figyelve. – Hány tanítványuk van összesen? Legfeljebb harminc. Ilyen körülmények között persze nem tarthatják meg magát. Főként most, hogy Thérèse nővér meggyógyult és visszajön. És ha legalább a tanítványok rendszeresen látogatnák az iskolát. De hát maga éppen olyan jól tudja, mint én, hogy a fele mindig hiányzik. Még mi is, a feleségem meg én, csak nagy nehezen tudjuk elfogadtatni feletteseinkkel, hogy szükség van két személyre ebben az isten háta mögötti lyukban. Kénytelen voltam beírni a listába hat városi kölyköt, akik csak a szünidőt töltötték a környékbeli tanyákon. Ha a felügyelő egyszer egy évben ide dugja az orrát, akkor persze véletlenségből mind a hat éppen hiányzik. De ezt csak magunk között mondom. A módszert egyébként már XIV. Lajos korában ismerték. A szemléken katonaruhába bújtatott parasztokat szerepeltettek, hogy növeljék a létszámot.

Ravaszul s önelégülten nevetett.

Rövid csend állt be.

– Ha tudná, hogy mi mindent kell elviselnem – folytatta Amélie. – Felicie nővér, az a gonosz és korlátolt nő, valósággal rabszolgaságban tart. Ami pedig Mignart plébánost illeti, aki állandóan a legemelkedettebb erkölcsi elveket hangoztatja...

– Mignart plébános – mondta kitérően Longeaud – éppen olyan, mint a többi pap. – Ohó, résen lesz, nem engedi, hogy ez a vénlány belekeverje kicsinyes viszálykodásaikba. – Itt az ideje, hogy az emberi gyengeség eme hivatásos kizsákmányolóit felcseréljék világi gyóntatókkal, akik valóban a lelkiismeret igazi irányítói lesznek.

– Igaza van, Longeaud úr – mondta Amélie felragyogó arccal. – Már magam is, aki pedig vallásos vagyok, kérdeztem önmagamtól, hogy vajon nem helyesebb-e, ha szabad, megértő és minden egyházi kötöttségektől mentes férfiakhoz fordulunk olyankor, amikor kétségek között hanyódnunk. – Lehalkított hangon tette hozzá: – Amikor elveszítettük az életbe vetett hitünket.

– Kétségtelenül...! Kétségtelenül...! – mondta Longeaud úr, szórakozottan dobolva ujjaival az asztalon. – A papok rendkívül szűklátókörűek. Bocsnat, úgy hallom, kezdődik a leadás.

A rádióhoz rohan, újból megcsavarta a gombot, a beszélő ordító hangja betöltötte a szobát:

„A Führer főhadiszállása jelenti: a Sztálingrad belső övezetében folyó harcok tegnap este szokatlan hevességgel fellángoltak...”

– Nem, ez még nem az, ami bennünket érdekel. Mit is mondott...? Hát igen, ami a papokat illeti...

– Pedig mégis ők azok, akiknek közvetíteniük kellene Isten és a hívők között. Vajon egyesek nem bitorolják-e ezt a szerepet, amely meghaladja képességeiket?

Amélie kétségbeesetten érezte, hogy a szavak egyre messzibb távolodnak gondolataitól. Akár a lomha varangyos békák bukfenecet hányva merülnek el valami szörnyű fertőben.

– De még mennyire bitorolják – tódította Longeaud úr. – Mignart plébános például mindent elkövet, hogy maga felé húzza a takarót. Miután ő a Parasztszövetség titkára, minden héten kizsa-

rol Delphine Legras-ból két tucát tojást. S az az ostoba nő enged, pedig nem is katolikus. Valójában persze én károsodom, mert Legras-né eddig nekem tette félre a tojásokat... Most látom, hogy tíz perccel múlt tíz. Még mindig nem fejezte be a bemondó azt az átkozott jelentést?

Megforgatta a gombot s gondterhelten meredt a dobozra.

„Az angolszász terrorista bombázások ellenére, a német üzemek termelése a múlt hónapban nagymértékben emelkedett és...”

– Még mindig nem az. Szóval ha a feleséggel akar beszélni... – újrakezdte a türelmetlen dobolást –, még jó darabig kell várakoznia. Nem szokott sietni. Egy születés Saint-Boniface-ban nem mindennapi esemény.

– Igen... – mormolta Amélie – a születés és a halál. Bár bizonyos egyének halála...

– Ha mindenképpen még ma este akar beszélni velem, legjobban ha benéz Sobrevin-ékhez. Innen egy kis negyedóra séta. A hold hamarosan felkel. No végre... a helyi hírek. Mindjárt megtudjuk, mihez tartunk magunkat. Nincs igazuk azoknak, akik a bort fényűzésnek tekintik. Táplálék az is, mégpedig elsőrangú fontosságú. Amióta a bor hiányzik, állandóan fogyok. Öt kiló egy év alatt, nem csekélység.

Amélie felkelt. Kifejezéstelenül bámult maga elé. Még mondani akart valamit, de a szavak görcsösen elszoruló torkán akadtak. Longeaud is felemelkedett, hogy kikísérje. De a hírek annyira lekötötték figyelmét, hogy hagyta egyedül távozni, anélkül hogy észrevette volna, Amélie nem nézett hátra. Kinyitotta az ajtót és eltűnt a homályban, amelyet még nem oszlatott szét a hold.

Longeaud megvárta az utolsó hírt is, majd az órára pillantott. Tíz óra huszonöt. Túl késő van, hogy újból munkához lásson. Egy pohár bort töltött magának. Nemsokára kap ötven litert, nincs értelme takarékoskodni. Durkheim könyvét becsukta, félretette. Holnap, az új élelmiszerjegyek kiosztása, nem lesz ideje folytatni. Nem baj, semmi akadálya, hogy egy-két nappal elhalassza a program kezdetét. Az új élet hétfőn kezdődik.

III. Francheville huszonnégy óra alatt egy sikkasztás, egy öngyilkosság s egy titokzatos eltűnés színhelyévé válik

Noémi Sobrevin tökéletesen boldog odaadással élvezte állapotát. Előző nap szült s most frissen áthúzott ágyán pihent a konyhától egy függönnyel elválasztott benyílóban. A függönnyt széthúzta s így kedvére szemlélhette a család jövőjét-menését. Mellette, gondosan bebugyolálva feküdt az újszülött... megint egy fiú.

Noémi élvezettel adta át magát a jóérzésnek. Legalább háromnapos szünidő, ráér olvasni. Egy színes borítékú regény feküdt pár-náján s a protestáns „Relèvement” című lap utolsó száma. Igazán megérdemelte ezt a jutalmat.

Előző nap, amikor érezte, hogy legfeljebb egy-két óra választja el a szülés pillanatától... soha nem tévedett az időben... kiküldte a kicsinyeket Dinához és Abelhez, akik a teheneket őrizték. Amikor egyedül maradt az alvó Daviddal, lábat mosott és lefeküdt. Elie rövidesen visszajött Tournier-tól, ahonnét a bábának telefonált. De nem lehet számítani rá, mert egy szülésnél kell nemsókára segédkeznie a városban, azonkívül nincs annyi benzinje, hogy Mottes-ba is kijöjjön időközben. De hát Noémi már nem újonc.

Két fájdalomroham között eszébe jutott, hogy ollóra is szüksége lesz. Szólt Elie-nek, hogy keresse meg a fiókban, majd amikor sehol sem találta, átküldte Delphine-hez, hogy kérjen kölcsön egyet. Mire Elie visszajött, már minden lezajlott. Az olló éppen jókor érkezett.

Noémi kéjesen nyújtózott és újságja után nyúlt. Az istállóban panaszosan bőgött a borjú. Várjon, míg Elie visszajön a földekről. Egy tyúk kotkodácsolt fészkeben. Be kellene hozni a frissen tojt tojást. De Noémi elhatározta, hogy ezúttal nem engedi magát zavartatni. Ünnepnap van.

Kettőt kopogtak az ajtón s a küszöbön megjelent Tibor Verès hórihorgas alakja.

– Jöjjön be, Verès úr, jöjjön, jöjjön... Nézze csak a legifjabb csemetét! Aranyos, ugye? Szakasztott a kis Abel, amikor megszületett. Tegnap itt járt Longeaud úr felesége és ő is úgy találta.

– Engedje meg, igen tisztelt asszonyom, hogy eme pompás fickó születése alkalmából legőszintébb szerencsekívánataimat fejezzem ki.

Noémi elpirult zavarában s örömében. Ez a kilencedik gyerek, akit világra hoz, de még sohasem kapott ilyen gyönyörűen megfogalmazott bókot.

– Valószínűleg a tejért jött? – kérdezte, hogy valamivel viszonozza a kedvességet. – Sajnos a férjem nincs idehaza, hogy megtöltse az edényt.

– Ne zavartassa magát, asszonyom. Nem is mertem volna háborgatni nyugalmát a mai napon, ha nem hívatott volna...

Noéminak csak most jutott eszébe, hogy csakugyan ő üzent az újságíróért.

– Ejnye, tényleg, szinte elfelejtettem. Tegnap óta azt se tudom, hol áll a fejem... Milyen buta vagyok! Hát persze! Van ott valami a maga számára. Képzelve el, egy levelet találtam az újságomban, ami magának szól. Az a hülye Brandouille tévedésből belecsúsztatta. Biztosan akkor is felöntött a garatra. Bocsásson meg, hogy egy ilyen csekélységért idehívatam, de gondoltam, okosabb, ha megmagyarázom. Lehet már két-három napja is, hogy a levele itt fekszik. Mert csak akkor van időm olvasni, amikor szülök. Ma reggel, amikor kibontom az újságot, megtaláltam benne a levelet.

Az újságíró, amikor a boríték szövegét megpillantotta, elsápadt s le kellett ülnie, nehogy elessen. Ez volt az a levél, amit hónapok óta várt. A boríték fején ezek a bűvös szavak állottak: „Az Egyesült Államok konzulátusa. Marseille.”

Reszkető kézzel, aggodalomtól elszorult szívvel tépte fel a borítékot, kihúzta a papírlapot s végigfutotta:

„Igen tisztelt uram! Felkérjük, hogy vízumáért sürgősen jelentkezzen a konzulátus helyiségeiben, place Saint-Ferréol, Marseille. Olvashatatlan aláírás.”

Verès gyors pillantást vetett a levél keltezésére. 1942. július 17. Most augusztus 25-e van. S Verès két nap óta tudta, hogy akkor sem utazhat, ha vízuma netán megérkezne. 21-én, négy nappal ezelőtt, a marseille-i rendőrség bezárta az Intellektüelleket Segélyező

Egyesület székházát, amely a Verès család utazási költségeit elvállalta. És hiába a világ legszebb vízuma, ha nincs hajójegy. A rendelkezésére álló anyagi eszközökkel még az ország határáig is nehezen jutna el.

– Mint az előbb mondtam – csevegett Noémi –, Longeaud úr felesége eljött még tegnap este. Kedves tőle, ugye? – Kihasználтам az alkalmat és megkértem, állítsa ki a szülőanyákat megillető segélyívet, mert még nem volt időm, hogy bevigyem a polgármesteri hivatalba és...

Míg beszélt, Verès gyors fejszámolást végzett. A levél július 19-én érkezett Francheville-be, Brandouille 20-án hozta ki Saint-Boniface-ba. Ha idejében kézhez kapja az értesítést, legkésőbb 25-én egész családjával Marseille-ben lehetett volna. Kétségtelenül elintézhettek volna minden hivatalos formalitást jóval az egyesület feloszlása előtt. Jelen pillanatban valószínűleg már az Egyesült Államokban tartózkodnának. Reményesége, Brandouille megcsalta. Verès hite a posta mindenhatóságában megingott.

Tibor Verès nem is sejtette, hogy a házinyúl, a gyerekkötény és a biciklipumpa körül megindult viszálykodás az oka annak, hogy az Újvilág kapuja bezárult előtte. Néhány nappal Lion halála után Brandouille azzal a feltett szándékkal érkezett Mottes-ba, hogy ha törik, ha szakad visszaszerzi biciklipumpáját. Az a disznó dög nincs többé, hogy felferje lármájával Noémit. Elszántan lopódzott a csúrig s már kinyitotta ajtaját, amikor hirtelen zajt hallott maga mögött. Noémi lépett ki a házból. Brandouille elvesztette a fejét. A még szét nem hordott saint-boniface-i postát tartotta a kezében: Noémi újságját és egy levelet annak a zsidónak a számára, aki minden áldott nap küldet magának valamit. Zavarában a levelet becsúsztatta az újságba s bedobta a piszkos fehérneművel díszített ablakon a házba.

A szülés másnapjáig Noéminak nem volt ideje olvasni. Így történt, hogy a konzulátus sürgős felszólítása hetekig szundított a protestáns újság két lélekemelő cikke között a pohárszéken.

***

Bernard Bloch, letörölve homlokáról az izzadságot, egypercnyi pihenőt tartott a permetezésben a krumpliföld közepén. Egész nap dolgozott s majd leszakadt a karja a fáradtságtól. Reggel kijavította az istálló tetejét, ami beszakadással fenyegetett, kihordta a földre a trágyát s délután nekiállt a krumplinak, Nelchet-től kölcsönzött permetezőjével. Aratni már utódja fog, de nem fontos. Bernard Bloch büszke volt krumplijára. Erejéhez mértelen küzdött a Saint-Boniface termését pusztító szárazság ellen. Áthatva attól az aranyigazságtól, hogy egy kapálás három öntözéssel ér fel, sűrűn kapált s fáradtsága nem veszett kárba.

Renée Verès szemrehányásokat tett, hogy az istállóban s a földeken vesztegeti az idejét ahelyett, hogy segítene becsomagolni a holmijukat, tekintettel arra, hogy holnapután indulnak. De Bernard hallani se akart róla. Ha az ember elvállalt egy munkát, végig is csinálja. Főképpen, ha szereti a munkáját. A földtúrás igazabb, valóságosabb foglalkozás, mint ócskavassá szétszedni a használt autókat. Lengyelországban, a földműves iskolában, ahol egy esztendeig dolgozott, rájött arra, hogy mennyire szereti a földet. De az ember nem mindig teheti azt, amit szeretne. Főként nem, ha zsidó. Annak idején Palesztinába készült, hogy valami ültetvényen dolgozzon. De nem kapott beutazási engedélyt. Most újból kivándorlásra kényszerül. Okosabb, ha nem kötődik túlságosan a földhöz. Ma most például megbicsakolná magát és Saint-Boniface-ban maradna, előbb-utóbb a rendőrség szakítaná el a földtől s vetné koncentrációs táborba. Nehéz egy zsidónak földet művelni... Még olyan kezekkel is, mint az övé. Még akkor is, ha átmenetileg minden simán megy. Minden pillanatban készen kell lennie, hogy pénzzé tegye gyonyát.

De Bernard Bloch hiába is ismételtette önmaga előtt ezt a bölcsességet, most, amikor el kellett válnia krumpliföldjétől, kertjétől, állataitól, mégis fájt a szíve. A vidéket is sajnálta, a vad, rekettyével borított dombokat, amik úgy nézegették egymást, mint a kócos fejek, s gombaszagú gesztenyéseket, a magaslatokat övező kanyargó utakat. Még a szófukar parasztokat is sajnálta, Nelchet-t, Seignost vagy Chazelas-t, akiknek körében életében először elfe-

lejtette azt, hogy zsidó. Valószínűleg azért, mert – Verès kifejezésével élve – ezek a parasztok még nem jutottak el a társadalmi fejlődés ama fokára, hogy antiszemiták legyenek.

Itt tartott gondolataiban, amikor megpillantotta Verèst, aki egy csomó újsággal a hóna alatt lihegve kapaszkodott felfelé a domboldalon.

– Csak hogy végre megtaláltam! – kiáltotta már messziről.

– Hallotta már az újságot? Ha tudná – folytatta, amikor felért –, hogy micsoda izgalom uralkodik a városban. Mindenki csak erről beszélt.

Bloch kérdően pillantott rá. Semmiféle szenzációs hír nem ért el mindmostanáig Ripailles-ba.

Magyarázat helyett Verès az orra alá tartotta egy svájci lap legújabb számát, amelynek utolsó oldalán kék ceruzával karikázott be egy rövid napihírt:

A csaló Amerikába készült

„Barcelona, augusztus 31., saját tudósítónktól (I. N. S.)

A spanyol rendőrség letartóztatott egy körözött csalót abban a pillanatban, amikor hajóra szállt Argentína felé. Az illető egy Svoboda nevű csehszlovák állampolgár, aki dúsgazdag bankárnak adta ki magát és Beer név alatt számtalan embert becsapott Franciaország szabad zónájában, főként Marseille-ben.

A letartóztatás a francia hatóságok kérelmére történt, amelyekhez számtalan feljelentés érkezett.

Hogy bizalmat keltsen nagyszámú zsidó vallású áldozatában, Svoboda maga is zsidónak mondta magát és ezen a réven kapta meg bevándorlási vízumát is.”

– A Farémido egyik vendége fedezte fel a hírt – mondta magyarázón Verès. – Sarzier azonnal a bankba rohant, hogy megvizsgál-tasson egy csomó dollárt, amit a múltkor Beertől vásárolt. Mondanom sem kell, hogy egytől egyig hamis volt.

– Hát persze – mondta lesújtva Bloch. – Valószínűleg ugyanazok a dollárok voltak, amiket én hoztam Marseille-ből. Ó, a gazember!

Amit Bloch legkevésbé bocsátott meg magának az az volt, hogy ő is zsidónak vélte Beert. Igaz, hogy ha fel is ismerte az első pillantásra az orosz és lengyel zsidókat, közép-európai hitsorosaival szemben tudománya néha csődöt mondott. Másképpen beszéltek, viselkedtek és cseppet sem hasonlítottak az általa ismert zsidókhoz. Röviden: Beer alaposan felültette. Tüstént észrevehette volna, hogy valami nincs rendjén ezzel az emberrel. A lecke ötvenezer frankjába került. Tulajdonképpen nem is olyan sok, kerülhetett volna többre is.

Hosszasan megtárgyalták az eseményt, majd Bloch elutazására fordult a szó.

– Ugyancsak elégedett lehet, öregem – mondta az újságíró, alig leplezve irigységét. – Ha meggondolom, hogy én már régen mehettem volna!

– A vakvéletlen – bölcselkedett Bloch. – Bevallom, hogy nem túlságosan szívesen megyek. Tulajdonképpen nem is olyan rossz itt. Látja, milyen gyönyörű termésem lett volna – tette hozzá mélabúsan. – Az volt a szándékom, hogy magára hagyom, ha van bátorsága folytatni.

– Ó... én! – Verès vállat vont. – A földművelés soha nem volt erős oldalam, nem illik a kezembe az eke szarva. Talán azért nem értek hozzá, mert zsidó vagyok!

– Dehogyan – válaszolta elgondolkodva Bloch. – Az ember vagy szereti a földet, vagy nem. De hogy visszatérjek a termésre, megkérem Nelchet-t, hogy szedje ki a krumplit és felezze meg magával. De azt tanácsolom, hogy ha nem is akar földműveléssel foglalkozni, legalább kertészkedjen egy kicsit. Iratkozzon be azonnal a Parasztszövetségbe, hogy vetőmagot kapjon tavasszal. Kertészkedni mindenki tud, könnyű dolog és meglátja, sok öröme lesz belőle. Arról nem is beszélve, hogy nagy könnyebbség a konyhán.

– Majd meglátom – mondta Verès határozatlanul. – Persze itt vidéken az élelmezés a legnehezebb kérdés. Nem tudom, hogy maga hogyan oldja meg, de én semmit sem tudok szerezni tőlük. A múltkor támadt egy gondolatom. Megbeszéltem a feleségemmel, hogy arcképekkel próbálja megnyerni bizalmukat. Nem olajfest-

ménnyel, mert az az anyag drága és ritka, hanem pasztellel. Miután Delphine Legras-ék a Barbarie-ban gyakran készítenek vajat, a feleségem elment és felajánlotta, hogy lerajzolja.

– Nos és?

– Hát bizony kevés sikerrel járt. Pedig nem is volt valami modern kép: egészen szelíd, tudja, ad usum Delphinae. De Delphine meg a férje úgy találták, hogy az a kép, amit a francheville-i fényképész csinál, jobban hasonlít és az embernek nem kell fél órát mozdulatlanul maradnia. Honoráriumként a feleségem mindössze fél tucat tojást kapott.

– És ráadásul persze még azt kívánják, hogy érezzék magukat lekötelezve – bólintott Bloch. – A maga helyében nem is próbálnék műtárgyakkal folytatni cserekereskedelmet s azonkívül egyszerűbben beszélnék a parasztokkal. Maga olyan kifogástalanul beszél franciául, hogy senki se érti, én rosszul beszélek, de észre se veszik.

– Lehetséges, hogy igaza van – mondta tanácstalanul Verès. – Persze nem kívánhatom ezektől a derék emberektől, hogy kövessék néha kissé bonyolult gondolataimat. De akárhogy is, valójában nem is nagyon bánom, hogy itt kell élnem közöttük. Ki tudja, nem a gondviselés határozott-e úgy, hogy Európában maradjak. Ily módon közelről szemlélhetem az eseményeket, amelyek kétségkívül számos, rendkívül hasznos adatot szolgáltatnak majd a „Történelem ellentmondásai”-hoz.

***

Francheville a világ teremtése óta nem látott huszonnégy óra leforgása alatt ennyi szenzációs eseményt. Alighogy a kedélyek némileg lecsillapultak az álbankár letartóztatásának híre után, amikor két újabb dráma kavarta fel a mindennapok megszokott menetét. Ugyanaznap este elterjedt Rosenfeldné eltűnésének híre, akit az esküvő ellenére mindenki Sten kisasszonynak hívott. Délután egy furcsa viselkedésű idegen látogatta meg a „Hársfá”-ban, hóna alatt hatalmas irattáskával, akivel hosszasan tárgyalt. Este Sten kisasz-

szony láthatóan izgatottan becsomagolt és az állomásra vitette magát Chazelas-val. Távozása előtt megígérte Hermelinnének, hogy hamarosan hírt ad magáról. A saint-boniface-i és francheville-i ismerősök kíváncsian találgatták a menekülésszerű távozás okait, Joseph Hermelin egy valószínűnek látszó feltevést állított fel, amelyet egyhangúlag elfogadtak. Sten kisasszony, bár idegen, a háború előtt s alatt kémszolgálatokat teljesített Franciaország megbízásából a világ különböző pontjain. Látogatója a francia kémiroda részéről kereste fel s közölte vele, hogy a németek nyomára bukkantak. Valószínűleg előlük bújt el Saint-Boniface-ban és ezért ment férjhez Rosenfeldhez, hogy ne találják meg új nevén.

Végül a harmadik dráma: másnap hajnalban a Denières és Saint-Boniface közötti vasúti töltésen megtalálták Amélie Martin kisasszony, a felekezeti iskola tanítónőjének megcsonkított holttestét. Az éjszaka folyamán a nevetséges kis vicinális elé vetette magát, amely azonban éppen olyan biztonsággal végzett vele, mint valami expressz mozdonya. Az öngyilkosság indítékáról is többféle feltevés kelt szárnyra. De a közvélemény ezek közül egyiket sem fogadta el véglegesnek. Még azok, akik közlőről vélték ismerni a szerencsétlen nőt, sem tudták megmagyarázni kétségbeesett cselekedetét. Se Félicie nővér, se Rosalie Tournier, sőt még Longeaud tanító sem.

Magától értetődik, hogy Mignart plébános megtagadta az öngyilkostól az egyházi temetést.

IV. Auzance káplárnak árpa van a szemén, de megpróbál tisztán látni

Chameix-ben néhány nap óta határozottan antiszemita érzelmek ébredtek. Háború előtt ritkán találkozott zsidókkal és nem is volt kialakult véleménye róluk. Azóta megismert néhányat, de főként Pinkas-val akadt dolga. Számára tehát Pinkas jelképezte a zsidóságot. S a gyógyszerészségéd egyre kevésbé kedvelte ezt a rángatózó képű, ravasz embert.

Már többször is kérdezte magától, vajon mi szüksége van erre a felesleges társra? Amióta Alexandre Prokoff-fal megállapodott, a helyzet gyökeresen megváltozott. A fiatal szappangyáros összekötetésbe lépett néhány paraszttal, akik pontosan szállították a vajat s egy városbeli mészárosától még faggyút is kapott. Az üzlet tekintélyes méreteket öltött s a kis magánvállalkozás – legalábbis Chameix elképzelésében – valóságos üzemmé nőtt. A házban, Francheville külvárosában, ahol lakott, talált egy üres fészert, amely ráadásul azzal az előnnyel bírt, hogy nem volt szomszédja. Menyasszonya és annak öccse segítségével gyógyszerészeti munka ürügyén, teljes nyugalomban kereskedelmi vállalkozásának szentelhette idejét. Főnöke, Astier úr, egyben Francheville polgármestere, akit alaposan lefoglaltak a közügyek, vakon megbízott alkalmazottjában. Teljesen átengedte neki a Fehér Kereszt vezetését s nem is volt oka panaszra, tekintettel arra, hogy a forgalom állandóan emelkedett.

Megállapodásuk értelmében Prokoff a gyógyszerészsegéd rendelkezésére bocsátotta a szükséges tőkét és biztosította a szállítást, valamint az áru elhelyezését. A fegyverszüneti bizottság teherautója hetenként egyszer megjelent Francheville-ben és elvitte a ládákat. Amint egyszer a hivatalos autó átvette a szállítmányt, semmiféle ellenőrzéstől nem kellett tartania többé.

Prokoff ötven százalékot kapott a haszonból. Tekintettel működésére, ez jogos. Viszont teljesen jogtalan az az arány, ahogy a fennmaradó ötven százalék felosztódott. Húsz százalék Chameix-é és harminc Pinkas-é. Úgy, mint amikor az üzletet elkezdték. Márpedig, amit Pinkas dolgozik...! Annyi, mintha nyugdíjat kapna. Chameix olvasta a „Signal” egyik számában, hogy minden zsidó élősdi. De még mennyire azok! Pinkas a legjobb példa. S ráadásul még nagyképű is, azzal az indokolással, hogy ő alapította a vállalatot. Chameix-nak elege volt belőle.

A gyógyszerészsegéd az üvegeket rendezve a polcon éppen ezen a sérelmén rágódott, amikor az ajtó csengője megcsendült. Auzance káplár lépett be.

– Mondja csak, Chameix úr – kérdezte –, mit adhatna erre a vacakságra, ami a szememen nő? Nagyon kellemetlen.

A káplárnak árpája volt. Chameix hamarosan megkereste az orvosságot és szakszerű utasítások kíséretében átadta.

Az automata pénztár fogantyúja kattant s Auzance már menni készült, amikor hirtelen egy ötlete támadt.

– Mondja csak, Chameix úr, adhatna nekem mindjárt egy felvilágosítást is. Mivel foglalkozik tulajdonképpen az a Pinkas nevű egyén? Láttam magukat együtt néhányszor.

Pinkas néhány hete nem küldött többé postacsomagokat, ami felpizskálta Auzance kíváncsiságát. Kétségtelen, hogy titokban feketekereskedelmet folytat, de mivel és hogyan lehetne rajtakapni? Ezúttal Auzance biztosra akart menni.

– Hogy mivel foglalkozik? – Chameix zavartan pislogott. – Fogalmam sincs róla.

– De azt csak tudja, hogy mifajta madár? – szorongatta Auzance.

– Honnan tudnám? Annyit tudok, hogy zsidó.

– Persze hogy zsidó. Nem is értem, miért felejtették ki a rendőrség listájáról, amikor a múltkor összeszedték őket. Tulajdonképpen köztük lett volna a helye. De hát mi nem tehetünk egyebet, mint hogy teljesítjük a parancsot. Meg vagyok győződve, hogy suttyomban feketekereskedelmet folytat.

Chameix kényelmetlenül érezte magát.

– Ami azt illeti... lehet, hogy igen, lehet, hogy nem. Semmiképpen sem köti az orromra.

Ha Auzance ilyen behatóan érdeklődik Pinkas foglalkozása után, a végén még felfedezi kapcsolatukat és ő issza meg a levét. Neki kell fizetnie az élősdi miatt. Ez volna a legnagyobb igazságtalanság. Kétségtelen, itt az ideje, hogy lerázza a nyakáról azt a Pinkas-t. Minél hamarább, annál jobb.

– Ha a véleményemre kíváncsi – mondta vállat vonva –, én nem hiszem, hogy Pinkas feketekereskedelemmel foglalkozik, de ami a többit illeti – tette hozzá sokat sejtetően –, nem tenném érte tűzbe a kezemet.

Auzance a fülét hegyezte.

– Értem. Szóval politikával foglalkozik?

– Politikával...? hát így azért talán nem merném mondani. De összevissza beszél, szaval, mesélgeti, hogy mit hallott a rádióban... Londont hallgatja naphosszat, akár a többi zsidó. Azután, képzelheti, megvitatják maguk között, amit hallottak. Mind összetartanak és kitűnően megértik egymást.

– Valóban? – kérdezte Auzance. – Ismeri a cimboráit is?

Chameix érezte, hogy ékesszólása kissé messzire ragadta. Kleinhandler s a többi idegen zsidó deportálása óta sejtelve sem volt, hogy kikkel érintkezik Pinkas. De már nem vonulhatott vissza. Eszébe jutott, hogy egyik nap látta a „Tengerészek találkozója”-ban annak az öreg párizsi zsidónak az asztalánál, akinek a felesége anynyit kiabál.

– A cimborái? Annyi van, mint a szemét. Elsősorban az a Cahen. Tudja az a kis szürke bajszerű...

– Helyes... nagyon helyes... bólogatott elgondolkodva a zsan-dár. – Szóval azt mondja, hogy napjában kétszer borogassam a szememet?

Eltéktelve árpájától, Auzance úgy érezte magát, mint hal a vízben. A mindennapi jegyzőkönyv körvonalai kezdenek kibontakozni.

***

Daniel Cahen türelmetlenül vonta fel a vállát.

– Még mindig nem értem, hogy mit akar tőlem? Mi közöm nekem Pinkas-hoz? Alig ismerem és három hét óta egy szót se váltottunk.

Auzance minden ravaszsgot latba vetve, fél óra óta faggatta az egykori kereskedelmi utazót. Vacsoraidőben állított be a polgármesteri hivatal közelében levő földszintes lakásba, azzal az elhatározással, hogy alaposan ráijeszt. De ez a jelentéktelen emberke ugyancsak szívósnak bizonyult.

– Franciaellenes kijelentéseket tett a maga jelenlétében – szorongatta Auzance. – Vallja be.

Cahen makacsul rázta a fejét.

- Maga pedig meghallgatta anélkül, hogy feljelentette volna, mint ahogy francia létére kötelessége lett volna cselekedni.

- Tudom, hogy mi a kötelességem - morogta elutasítón Cahen.

Két napja, amikor is Cahenné egy különösen viharos összecsapás következményeképpen elutazott, végre egy kis jól megérdemelt pihenőhöz jutott. S most ez az egyenruhás hülye megzavarja a szabadságát, amihez ilyen szerencsés véletlen folytán jutott. Ami ennél is ostobább, mert hiszen valóban alig ismerte a szóban forgó egyén. De azért jó lesz, ha értesíti, hogy a rendőrség érdeklődik utána.

- Ha ez az egész, amiért jött - fordult a zsandárhoz -, azt hiszem, végeztünk. Hiába vesztegeti az idejét.

Auzance rendkívül rossznéven vette ezt a rendreutasítást. Nyomozás közben a kihallgatott félnek nincs joga félbeszakítani vagy akadályozni az igazságszolgáltatás menetét. Ő az, aki kérdez, a másik fogja be a száját és feleljen.

- Figyelmeztetem, hogy nem viseltetik kellő tisztelettel hatósági személlyel szemben. Vigyázzon, mert megjárja.

- Én pedig figyelmeztetem, hogy füttyülök a figyelmeztetésére - válaszolta Cahen és nyugodtan rágyújtott egy cigarettára.

Auzance vérmes képe egy fokkal pirosabbá vált.

- Vagy úgy, szóval így állunk - morogta. - Helyes, majd meglátjuk. Egyszerű eset. Hatósági személy megsértése. De még egy utolsó alkalmat adok. Ha vall, nem hallottam semmit. Ha megtagadja a vallomást, jegyzőkönyvet veszek fel és bekísérem.

- Ahogy jólesik - Cahen a mennyezet felé fújta a füstöt.

- Remélem, ott találjuk az őrmestert is, meg az egész díszes társaságot.

Auzance nagyhangúsága valójában tanácstalanságát leplezte. Ez a zsidó úgy látszik, szaván fogja. Márpedig semmi kedve sincs bekísérni az őrszobára. A saját szakállára indította meg ezt a kis nyomozást, mondhatni magánszórakozásból és egyáltalán nem

volt biztos felettese jóváhagyásában. Már sajnálta, hogy belevágott.

Cahen máris belebújt a kabátjába, kivett a tárcájából néhány bankjegyet, a fiókba tette, nyugodtan megbizonyosodott arról, hogy igazolványai nála vannak, majd mintha hirtelen még eszébe jutott volna valami, visszament és zsebébe csúsztatott egy fémdobozt.

– Készen vagyok, mehetünk – mondta.

Auzance felfigyelt. Mi az a tárgy, amit ez a zsidó az utolsó pillanatban a zsebébe rejtett? Talán valami pokolgép? Nem lehetetlen. Mostanában gyártanak ilyen apró bombákat. Például töltőtoll formájában, amelyek félelmes pusztító erővel rendelkeznek. Minél tovább gondolkozik, annál valószínűbbnek tűnik a feltevés. Pinkas és Cahen robbanászereket gyártanak az ellenség szolgálatában.

– Mi az a doboz? – kérdezte szigorúan.

– Semmi... Egy kis személyes emléktárgy.

– Úgy? Emlék? Nyissa csak ki, hadd lássam.

– De ne itt. Majd az őrszobán megnézheti.

– Börtönbe csukatom! – kiabált Auzance. – Hatósági közeg sértegetése. Magánzárkába a személyes emlékével együtt.

– Azt már nem. Engem lehet, de ezt... – és a zsebére ütött... – majd meglátjuk.

– Elég a szószaporításból. Adja ide tüstént, különben...

Ha egy általa felfedezett pokolgéppel állít be az őrszobára, joggal számíthat felettesei elismerésére. Esetleg azonnali előléptetésre. E pillanatban nincsen veszély, a bomba valószínűleg nincsen felszerelve. Egy mozdulatot tett, hogy magához kaparintsa. De Cahen kibújt a keze alól s hirtelen dűhre gerjedve, kihajította a dobozt az ablakon.

Auzance hasra vetette magát. Néhány pillanatig mozdulatlanul feküdt, várva a robbanást. Majd lassan felemelte a fejét. Cahen elképedve bámult rá, s harsány kacagásban tört ki. A zsandár felpattant, átvette lábát az ablakpárkányon, s kiugrott.

A doboz ott feküdt előtte a fűben. Meglehetősen ártalmatlannak látszott. Lehetséges, hogy mégsem pokolgép.

Auzance felemelte és kinyitotta. Tátva maradt a szája. A dobozban egy kitüntetés volt. Ki hitte volna! Ez a zsidó megszerezte a Katonai Érdemkeresztet.

Igaza volt ennek a fickónak, amikor azt mondta, hogy őt be lehet csukni, de az emléktárgyat nem. Auzance ismerte a szabályzatot és tudta, hogy a francia Katonai Érdemkeresztet semmilyen körülmények között sem szabad bevinni a börtönbe. Ha tulajdonosa börtönbe kerül, a különösen ritka kitüntetést, nehogy sérelem essék becsületén, az utasítások szerint kívülről a cella ajtajára erősítik.

* * *

21 óra 15 perckor Auzance, aki végképpen lemondott Cahen előállításáról, egyik kollégája kíséretében – ezúttal szabályosan óhajtott eljárni – megjelent Pinkas lakása előtt. Az ajtóra tapasztotta fülét és arca hirtelen felderült. Tisztán hallotta London hívójelét: három kopogás s kis szünet után a negyedik. Majd felhangzott a beszélő hangja, a zavarás ellenére tisztán kivehető: „Itt London! Következik néhány személyes üzenet...”

Auzance lenyomta a kilincset, behatolt a szobába és a törvény nevében tüstént letartóztatta a Pinkas nevű zsidót tilos rádióhallgatásért.

Pinkas hiába érvelt azzal, hogy Francheville-ben minden tevertett lélek Londont hallgatja. Auzance kérelhetetlen maradt. Az ellenséges adások hallgatása szigorúan tilos, s ő teljesíti kötelességét. Tettenérés esete forog fenn s ezért haladéktalanul bekíséri az őrszobára.

Pinkas-t másnap átszállították Lyonba. Néhány hónappal később Chameix levelet kapott a megszállt zónából, amelyben Pinkas ételmezt kért. A levél Drancyból kelt, ahol nemrégiben épült fel súlyos vérhasból. Arra kérte a gyógyszerészsegédet, hogy mellékeljen a küldeményhez egy doboz glicerines végbélkúpot.

V. Longeaud tanító, Saint-Boniface Machiavellije kirobbantja a krumpliforradalmat

Negyvenöt perccel múlt dél. Longeaud úr átcúsúzott Vichyből Sotens-be. Egy kis mozdulat s máris semleges területen találta magát. A svájci bemondó orrhangja közölte a világgal az angol–amerikai haderők afrikai partraszállásának legújabb fejleményeit. November 10-e volt, s két nap óta a tanító fokozott érdeklődéssel kísérte az események menetét. A gyerekek torkuszkodtából üvöltözték az udvarban. Longeaud-né mindjárt ebéd után átment bevásárolni Tournier-hoz.

Leadás közben kopogtak az ajtón. Longeaud csavart egyet a gépen s a mutató óvatosan visszazuhant Vichyre. Mielőtt külföldi állomást fogott volna, mindig gondosan bereteszelte az ajtót, nehogy valaki meglephesse. De hát az ember sohasem tudhatja. Mindenütt nyüzsgönek az ellenőrök és a besúgók. „Szabad...!” – kiáltotta félrehúzva a reteszt. Az ajtó feltárult. A küszöbön Philibert Vautier állott. Nem jött beljebb, a sapkáját forgatta ujjai között és zavartan ingatta a fejét.

– A krumpli miatt gondoltam... – kezdte s egy lépést tett előre.

Longeaud úr hellyel kínálta. A La Grange tulajdonosa a csuhások híve, de évenként kétszer-háromszor öl disznót. A szalonnája s kolbásza megérdemel némi előzékenységet. Zavaros előadásából Longeaud nagy nehezen kihámozta a következő tényállást.

A szárazság következtében katasztrofális termés ellenére az Élmezési Hivatal súlyos krumplibeszolgáltatási kötelezettséget mért ki Saint-Boniface községre. Olyan súlyosat, hogy a termelők kötelesek eleget tenni kötelezettségüknek. Longeaud tisztában volt vele, hogy a parasztok ezúttal nem csak szokásból panaszkodnak mint egyébkor, miután jómagának is le kellett járnia a lábát, amíg nagy nehezen összeszedte a háztartásához szükséges négyszáz kilót.

A Közélemezési Hivatal rendelkezése szerint a parasztoknak előző héten – utolsó haladék – kellett volna leszállítani az első részletet. Kevés kivétellel azonban egyikük sem szállított, abban a re-

ményben, hogy a Parasztszövetség révén lényeges engedményeket érhetnek el. De az Élelmezési Hivatal franchiseville-i kirendeltségének nemrégben kinevezett főnöke, hatásosabb módszerek híve volt, mint elődje, s Brandouille ezen a napon írásbeli felszólítást kézbesített öt gazdának azzal a záradékkal, hogy amennyiben három napon belül nem fizetik le a rájuk rótt tekintélyes bírságot s nem szolgáltatják be egyidejűleg a teljes mennyiséget, szigorú eljárás indul ellenük. Vautier azt se tudta hová legyen a sűrű bocsánatkéréstől. Ne haragudjon Longeaud úr, hogy ilyen időben zavarja, de azonnal be akarja adni a fellebbezést és nem tudja hogyan kezdjen hozzá. A plébános úr nincs otthon és az idő múlik.

Ha Longeaud véletlenségből nem tudta volna, hogy a plébános elutazott, akkor is kitalálta volna, hallván az öt felszólított nevet. Négy közülük a Légión tagja és három buzgó katolikus. Az új főnök nem ismervén sem az embereket, sem a szokásokat, találmra választotta ezt az öt nevet.

– Hát hiszen – vakarta a fejét Longeaud úr – meg lehet próbálni azt a fellebbezést... Csak nem hiszem, hogy sokat használna.

Vautier elsápadt:

– De hiszen ez rettenetes – sápítózott. – Ha mindent leszállítanék, amit kivetettek, magunknak se maradna elég kihúzni a telt. Meg azután mivel hizlaljam a disznóimat? Mit vessek jövő tavasszal, ha elviszik a vetőmagomat? És a másik négy ugyanilyen helyzetben van.

Longeaud gondterhelt arcot vágott, bár lelke mélyén el volt ragadtatva a dolgok illetén fordulataitól. Nagyon helyes, hogy a csuhások híveire is ráterítik a vizes lepedőt. Jólesett neki, hogy Vautier úgy lesi válaszát, mint a beteg az orvos döntését. Hirtelen egy ötlete támadt:

– Ha mindannyian ugyanabban a helyzetben vannak – mondta – akkor közösen kell cselekedniök. Egységben az erő.

– Így mondják – bölintott Vautier. – De hogyan kezdjünk hozzá?

Longeaud miközben megfontoltan cigarettára gyújtott, élesen figyelte a parasztot, akinek homlokára hatalmas izzadságcseppeket sájtolt a reménység s kétségbeesés váltakozása.

– Talán volna egy mód – mondta végül. – Múlt nyáron az Élelmezési Hivatal túlzott tej- meg tojásbeszolgáltatási kötelezettségét vetett ki a Manviniekre. Miután nem szállították le, ugyanezt a komédiát csinálták velük, mint most magukkal. Kemény bírságot róttak ki néhányukra példaadásképpen. De nem hagyták magukat megfélemlíteni és közös akarattal elhatározták, hogy semmit nem szállítanak, míg a kivetést felül nem vizsgálják. Az ellenőrök meg a csendőrök megállapították, hogy olyanoktól követeltek tojást, akik nem is tartottak tyúkot, vagy tejet azoktól, akik borjút neveltek. Nagy botrány keletkezett, a kirendeltség főnöke orrot kapott s a kivetést leszállították. Gondolkozzon ezen a példán.

Az eset, amit Longeaud úr elmondott, valóban megtörtént. Kitérnő alkalom megpiszkálni a plébánost és borsot törni az ellenőrök orra alá.

Vautier kerekre meresztette a szemét:

– Egyszóval nem kell fizetni?

Longeaud sokat sejtető mozdulatot tett, de nem mondott sem igent, sem nemet.

– Nem adhatok tanácsot – mondta. – Tudja az én helyzetemben. Majd meglátja saját maga. Én csak éppen elmeséltem, hogy boldogultak mások hasonló körülmények között. Összeálltak és azt mondták: ma nekem, holnap neked. De persze, ha magának más a véleménye szívesen megfogalmazom a fellebbezést.

Ezúttal Vautier megértette. A legbiztosabb módja annak, hogy neki, Philibert Vautier-nek elengedjék a bírságot és leszállítsák a kivetését, ha ráveszi a többieket, hogy tekintsék magukénak az ő ügyét. Meg kell magyarázni nekik, amit Longeaud úr mondott az imént, vagyis: ma nekem, holnap neked. Például a Manviniek.

– Például a Mauviniek – folytatta Longeaud úr – összegyűltek a polgármesteri hivatalban. Megállapodtak és valamennyien tiltakozó beadványt intéztek a prefekturához. Még a Légió elnöke is aláírta.

– Talán mi is megtehetnénk – bólogatott Vautier visszanyerve önbizalmát. – Megyek is, beszélek a többi négygel, aztán bejárjuk a tanyákat. Megpróbálom, hogy holnapra összegyűljünk, és hogy a Légió elnöke is ott legyen. Köszönöm a jó tanácsot, tanító úr.

– Én nem tanácsoltam semmit – tiltakozott Longeaud úr. – Maguknak kell tudni, hogy mi a teendőjük. Nehogy bárkinek is megemlítsé, hogy beszéltünk erről a dologról.

– Értem – bólintott Vautier ravaszul hunyorogva. – Remélem – folytatta zsebeiben kutatva –, hogy nem utasítja vissza ezt a csekélységet.

Egy csomag dohányt tett le az asztalra.

– Derék ember maga, Vautier – mondta Longeaud úr, aki éleselméjűsége ilyenén elismerését egészen természetesnek találta.

Mikor Vautier elment, a tanító legszívesebben megszorította volna a saját kezét. Ezt remekül kieszelte! Pompás megoldás Vautier-t állítani az élre. Egy baloldalinak vagy egy protestánsnak feltétlenül beletörött volna a bicskája. De Vautier mögött az Egyház áll és a Légió...

Modern Machevellinek érezte magát. Óvatosan meghúzódva a színfalak árnyékában ő irányítja Saint-Boniface politikáját, sőt ki tudja, az egész járást. Ennek az ügynek messzire terjedő kihatása lehet. Minden forradalom egy ilyen krumplisérelemből robban ki. Negyvenesztendő volt nemrég, ez az a kor, amikor kiderült, ki az igazi államférfi. Ez a tett, az igazi, eleven tett, nem pedig az irodalom vagy az angol nyelv meddő tanulmányozása.

Észrevette, hogy elmulasztotta a londoni leadást. Sebaj, idejét mégsem vesztette el. Amit elmulasztott a réven, azt behozza a vámon.

***

A hír, hogy másnap gyűlés lesz a polgármesteri hivatalban, futótűzként terjedt a falu legtávolabb eső tanyájáig. Vautier és sorstársai fáradhatatlanul járták a tanyákat, beszédeket tartva egy pohár savanyú bor mellett. „Egységben az erő”, ismételte Vautier, meg

„ma nekem, holnap neked”. A felháborodott parasztok helyeseltek.

Késő délután, amikor Verès a tejért ment, három parasztot talált élénk vitába merülve a falu és a Barbarie felé vezető út kereszteződésénél. A parasztok nem szoktak napközben az úton álldogálni és ritkán vitáznak ilyen hevesen. De Verès már hallott a krumpliügyről és felismerve a csoportban Ferdinand Blache-t, a parasztszövetség ellenőré, tüstént tudta, mi körül folyik a vita.

Jean Nelchet és Levy Seignos heves szemrehányásokat tettek Blache-nak, aki Francheville-ből ment hazafelé.

– Te hülye – kiáltotta Nelchet –, ebbe ugyan szépen beleugrattak!

– És mikor rájöttél, hogy felültettek – tette hozzá Seignos –, mondtál volna le.

A Parasztszövetség ellenőre hevesen védte álláspontját. Régi szocialista létére hivatalból kényszerítették be a Szövetségbe, ahol is Mignart plébános, a főtitkár s emberei minden valóságos cselekvési lehetőséget kicsavartak a kezéből.

– Lemondani? – morogta. – Hát aztán, az mit használt volna?

– Az meg mit használ, ha maradsz? – vágott vissza Nelchet.

– Te meg a pap csináltátok a kivetést. Ezerkétszáz kiló krumplit sóztatok a nyakamba, amikor tudod, hogy összesen alig termett annyim.

– Azt hiszed – tiltakozott Blache –, hogy én le tudok szállítani annyit, amennyit saját magamra kivettem? De nem lehetett másként. Egy bizonyos mennyiséget követelnek a falutól, egyebet nem tehettem, mint hogy ezt igazságosan felosszam. A kivetés arányos, ebben nincs hiba. Ha hagyom, hogy a plébános meg a bandája csinálják, akkor sokkal rosszabbul jártunk volna. A nagyok kibújnának és mi innánk meg a levét. Terád például legalább kétezer kilót akartak kivetni. Más választásom nem volt. Vagy odacsapok mindent, ahogy a pap bandája szerette volna, vagy maradok és próbálom menteni, ami menthető. A kisebb rosszat választottam, ez az egész...

– Látszik – vetette oda Seignos.

– A község tiltakozhat és felülvizsgálatot kérhet – folytatta Blache. – Ebben én is velük tartok. Közben legalább annyit elértem, hogy megígérték a szükséges vetőmag kiutalását. Kíváncsi vagyok, mit tettél volna te a helyemben?

Megpillantva Verèst, aki húsz méterrel odébb járt fel és alá, felhasználta az alkalmat, hogy másra terelje a szót:

– Hé, Verès úr! – kiáltotta. – Magát is felvettem az igénylők közé. Ötven kilóval, a kertje számára.

– Köszönöm, Blache úr! – Verès a csoporthoz lépett. – Nagyon kedves. Szóval csakugyan összehívták azt a gyűlést a polgármesteri hivatalba a krumpli ügyében?

– Holnap reggel kilencre – bölintott Nelchet.

– Meg kell védeni Vautier urat. Valóban súlyos igazságtalanság érte.

– Nem Vautier-ről van szó – rázta a fejét Blache. – Eleget keresett a feketepiacon, hogy megfizethesse a bírságot. Mindenki a saját bőrét védi. Igaza van, amikor azt mondja: ma nekem, holnap neked. Igaz is – tette hozzá –, most, hogy maga is tagja lett a Szövetségnek, szintén eljöhethetne a gyűlésre.

Nem is sejtette, hogy meghívása milyen boldoggá tette Verèst. Végre! A bennszülöttek befogadják és beavatják titkaikba. Azon kívül szunnyadó újságírói érzéke is felébredt. Milyen remek eredeti tudósítást írhatna erről a tárgyról!

A községtanács elnöke élt az alkalommal s véget vetett a vitának. Köszönt és ment, otthagya Verèst a másik kettővel.

– Szóval – mosolygott Seignos – maga is áttér a gazdálkodásra?

Verès még sohasem találkozott La Serre gazdájával, de lehetőbb rokonszenvesnek találta. Milyen megnyerő a mosolya, nyílt és őszinte a nézése.

– A becsvágyam nem ilyen mértéktelen – mondta szerény mosollyal. – Egy kis kertecske, ez az egész. Amikor a háborúnak vége lesz és megkérdik, mit csináltam, szeretném azt válaszolni: „éltem”. Ezt mondta hajdan egy ismert politikus, aki egy éppen olyan viharos korszakot élt át, mint amilyenem most mi megyük keresztül.

– Igen – bólintott Seignos –, Sieyès abbé. A francia forradalom után.

Verès szeme kerekre meredt:

– Ön ismeri Sieyès abbé életét?

– Hát persze – Seignos megszívta pipáját. – Az, aki azt mondta: „Mi a harmadik Rend? Minden.”

Az újságíró nem tudott magához térni ámulatából. Természetesen sejtelve sem volt, hogy az öreg Seignos vesszőparipája éppen a francia forradalom. A La Serre tulajdonosa vagy egy tucat könyvet összeszedett erről a tárgyról s annyiszor elolvasta, hogy már kívülről tudta valamennyit.

Verès még jóval azután, hogy elkészönt a két paraszttól, sem szűnt meg a fejét csóválni. Ezek a földtúrók. Ki gondolta volna! Az egyik nem tud különbséget tenni egy festmény és egy fénykép között, a másik Sieyès abbét idézi. Ördög se ismeri ki magát velük. Legalábbis ő a maga részéről..

VI. Amelyben a saint-boniface-i Hegypárt vajúadásából kis egérke születik...

Másnap reggel valamivel kilenc előtt Verès kilépett a villából s a polgármesteri hivatal felé indult. Mikor a Chirolles tanya előtt, ahol időnként a rádiót hallgatta, elment, megpillantotta a gazda feleségét.

– Semmi újság? – kérdezte a szokása szerint.

– Maga is tudja – felelte Chirolles-né. – Az emberek összeültek a polgármesteri hivatalban, hogy megbeszéljék a krumpli dolgát. Az én uram is odament. Most van a hagymapalántálás ideje, de itt hagyta nyakamon a munkát. Megint el fog késni, máris túl sokáig várt vele. Már egy hónapja elkezdhetette volna, tudja, de ez a rengeteg hercehurca.

– És a rádió? – szakította félbe az újságíró. – Nem mondott semmi érdekeset?

– Mindig ugyanazt! – legyintett a paraszttasszony. – Az egyik megy előre, a másik hátra. Algirban a vége felé közeledik, mondják. És most már minden teli van némettel.

– Hogyhogy minden? – kérdezte Verès nyugtalanul.

– Hát Vichy meg Lyon meg Marseille. Minden. Megszállták a szabad zónát.

Verès elsápadt. És erre mondja ez a nő, hogy semmi különös újság. A háború új szakasza kezdődik. Nemcsak a világ, hanem az ő számára is.

– De ettől persze a mi krumplink dolga nem lesz elintézve – morogta Chirolles-né. – Háromezer frank bírság, képzelje el! Hogy gondolják ezt ezek az urak!

Verès felindultan távozott... Nevetséges ez az asszony. A németek megszállták a szabad zónát s ő most is csak a krumplijával s a hagymapalántázással törődik.

– Tulajdonképpen – mondta félhangosan, rövid gondolkodás után – talán igaza is van. Bármilyen súlyos az általános helyzet, a hagymát mégis csak el kell vetni. S a krumplira is szükség van.

Amikor megérkezett a polgármesteri hivatalhoz, a gyűlés még nem kezdődött el. A megjelentek alig fértek el a nagy terem székein és padjain. Többen a hivatalos hirdetésekkel borított falakhoz támaszkodtak. „A létszám teljes”, gondolta Verès, aki annak idején gyakran volt jelen a képviselőház ülésein. A terem végében, az elnöki asztal mögött megpillantotta Longeaud-t, akit három községi tanács tag vett körül. Mellettük több üres szék állott. Verèssel senki nem törődött, már mindenki megszokta. Csak Nelchet üdvözölte barátságos intéssel s helyet mutatott neki a maga közelében.

Az elnöki asztal mögötti ajtó feltárult. A polgármester lépett be a plébános és két községi tanácsos kíséretében. Általános mozgolódás közben foglalták el helyüket.

– A kormány – szellemeskedett Verès szomszédjához hajolva.

Azután megjelent a parasztszövetség ellenőre. Ellenséges mormolás fogadta. Sőt néhány: „Le vele...!” is elhangzott. A krumpliügy alaposan megrendítette a földművelésügyi miniszter népszerűségét.

A polgármester, ötven esztendő körüli, megfontolt paraszt, afféle bölcs, aki sohasem foglalt állást polgártársai vitájában, felszólította Vautier-t, hogy adja elő álláspontját.

A La Grange tulajdonosa nem kérte magát. Tájszólásban beszélt nagy bőbeszédűséggel. Verès egy szót se értett belőle. De megállapította, hogy Vautier, aki rendszerint szánalomra méltón da-dog, folyékonyan szónokol, amint tájszólásban beszélhet. A szónoklat egyébként ezzel a két, Verès által is érthető fordulattal végződött: „Egységben az erő!” és „Ma nekem, holnap neked!”

Helyeslő mormolás fogadta szavait. Longeaud egykedvűen nézett maga elé, de lelke mélyén ujjongott.

Utána Ferdinand Gideaux, a Légió helyi tagozatának elnöke vette át a szót. Ez a zömök, lógó bajszú férfi, gyakorlott szónok létére meglehetősen könnyedséggel fejezte ki magát. A plébános felé fordulva beszélt s Mignart, aki látható türelmetlenséggel hallgatta az előző szónokokat, Gideaux szavait helyeslő fejbólogatással kísérte.

- A helyzet - kezdte Gideaux -, amelyet Vautier elibénk tárt, valóban kellemetlen. A kivetés túlzott és jómagam is csak nagy nehezen tudok eleget tenni a kötelezettségemnek. De ez nem akadályozott meg abban, hogy leszállítsam az első részletet és le fogom szállítani a többit is. Elmúltak azok az idők, amikor vitatni lehetett a hatóság határozatait. A mi kötelességünk megmutatni, hogy méltók vagyunk a bizalomra, amire a haza bölcs vezetői érdemesítettek.

Mert, kérdem, miről van szó? Krumplit kérnek tőlünk az éhező városiak számára. Vannak közöttünk egyesek, akik inkább a disznóikat hizlalnák a krumplijukkal. Megértem, mert manapság ugyancsak nehéz felnevelni az állatainkat. Megértem, de nem helyeslem. Mert ha jól meggondoljuk, az a kérdés, kit tápláljunk első-sorban? A disznókat vagy a nélkülöző gyerekeket? Egyetlen jó francia sem habozhat, hogy melyiket válassza. A disznóinkat majd felneveljük gesztenyével meg hulladékkal.

- Hozzáteheted a korpát, neked van bőven - kiáltotta Nelchet.
- De mindenki nem áll ilyen jól!

A közbeszólás általános derűtséget keltett. A Légió elnöke folytatta, mintha nem is hallotta volna:

– Egyébként oktalanság volna szembeszállni a hatóságokkal, úgymint mi húznánk a rövidebbet. Mihez kezdenénk, ha például büntetésképpen nem adnák ki az élelmiszerjegyeinket? Vagy elrekvírnák az állatainkat? Ami a krumplit illeti, örülni fogunk majd, amikor néhány hónap múlva megkapjuk a vetőmagunkat hivatalos áron. Az, amit most szállítunk, valójában csupán kölcsön, amit kamatostul visszakapunk. Ne próbáljunk kibújni kötelezettségeink alól. Legyőztek bennünket, vállaljuk a következményeket.

Néhány paraszt az elnök körül kelleetlenül helyeselt. De a hallgatóság többsége jéghideg maradt. Nelchet környezetéből néhány tiltakozó kiáltás is elhangzott. A polgármester felemelte a kezét, hogy helyreállítsa a nyugalmat. A saint-boniface-i parasztyűlés is, állapította meg Verès, jobb- és baloldalra oszlik. Úgy látszik, ez a dolgok természetes rendje.

Az ellenvéleménynek maga Blache, a községtanács elnöke adott hangot. Ő is tájékoztatásban beszélt és Verès csak Nelchet összefoglalása alapján tudta követni mondókáját. Nem arról van szó, hogy választani kell a disznók és a városi gyerekek között. A város bőségesen elláthatja magát krumplival, mert a termés ezidén általában jó volt, főleg az északi megyékben. Francheville vidéke azonban különösen rosszul járt.

– A kivetés igazságtalan és mi igazságot követelünk – mondta Blache. – Bolondok volnánk, ha elpazarolnánk azt a keveset, amink van. Nyújtsunk be egy tiltakozást a prefekturán, magyarazzuk meg a helyzetet és kérjük szakértő kiküldését. Vizsgálják meg a pincéinket, nekünk nincs titkolnivalónk!

Tournier, a fűszeres nyugtalanul izgett-mozgott a helyén. Ez az utolsó ajánlat cseppet sem volt ínyére.

Beszéde befejezésekképpen a parasztszövetség titkára felolvasta a tiltakozó szöveget, amelyet előzőleg Longeaud segítségével fogalmazott meg, s azt indítványozta, hogy megszavazás után, valamennyi jelenlévő írja alá.

Ez az erélyes beszéd eloszlatta a gyanakvást, amely Blache-t érzésekor fogadta s a szónokot hangos éljenzés üdvözölte. Longeaud ragyogó arccal figyelte a gyülekezet hangulatváltozásait. A plébános gondterhelt arcot vágott, a Légió elnökének arca sötétpiros lett a dühtől. Duchêne úr, Rochefontaine kastélyának ura, aki Gideaux közelében ült, kétkedőn csóválta a fejét. A kérdés nem túlságosan érdekelte, a maga részéről könnyűszerrel eleget tehetett a kivetésnek. A plébános kifejezett kérése nélkül el sem jött volna a gyűlésre.

Blache tervének sikere már biztosítottnak látszott, amikor Lévy Seignos felemelte a kezét és szót kért. Recsegő hangja uralkodott a zaj felett:

– Azért jöttünk össze, hogy cselekedjünk, nem pedig, hogy beadványokat firkáljunk. Tiltakozni a prefekturán? Rendben van. De kérdés, valóban a prefektura-e a baj forrása? Ugyebár nem. Az igazságtalanságot a francheville-i kirendeltség főnöke követte el. Ez az úr az előléptetéséért buzgólkodik. Füttyül ránk és azt hiszi, hogy neki mindent szabad. Nos, mutassuk meg neki, hogy téved, és mi nem vagyunk engedelmes birkák. (Viharos helyeslés.) Minél hangosabban kiabálunk, annál biztosabbak lehetünk, hogy ezek az urak is megértik.

– Halljuk, mit tartogatsz a begyedben! – kiáltotta Crouzet apó. Ő is az öt megbírságolt között volt s ennél fogva még a szokottnál is szenvedélyesebben viselkedett.

– Íme az ajánlatom. Holnap valamennyien egyszerre levonulunk a francheville-i vásárra a szekerekkel. Elálljuk az utakat, megakadályozzuk a közlekedést, azután az egész társaság felkeresi a kirendeltség főnökét azzal a követeléssel, hogy azonnal engedje el a bírságot és szállítsa le a kivetett mennyiséget. Ha morogni talál, rálépünk a tyúkszemére. A markába röhögött, amikor elküldte azokat az iratokat, most rajtunk a nevetés sora.

Általános lelkesedés támadt. Ennek a Seignosnak helyén az esze. Nincs a faluban még egy, aki ilyen ügyesen elbánná az akadékoskodókkal. Levonulni a szekerekkel, elzárni az utakat, megállí-

tani a közlekedést... remek tréfa. Az a fontoskodó uracska bizonyára sárgaságot kap tőle.

A terem hőmérséklete emelkedett. „Elérkezett a Hegypárt pilanata”, gondolta Verès. A mérsékelt haladó párti girondisták két képviselőjének álláspontját, a tanítóét és a parasztszövetség ellenőreit, akik a sérelmek orvoslását a törvényes kereteken belül követelték, elseperték az események. Ez a történelem.

Amikor a zaj kissé lecsillapult, Duchène úr Seignoshoz fordult és fölényesen, érezhető gúnnal kérdezte:

– Szekértüntetés? Miért ne? Csak menjenek, uraim, menjenek. De ha már itt tartunk, miért ne csinálnánk valami egészen eredetit?

A hallgatóság összenézett, Duchène úr rendületlenül folytatta:

– Azt ajánlom, hogy a menet előtt az iskolás gyerekek haladjanak kereplőkkel. A lószerszámokat és igákat díszítsék krizantémfüzérékkel. A felvonulást az üdvhadsereg kürtösei zárják be. Kétségtelenül mély hatást keltenénk. S végül miért ne húznánk fel a városháza tornyára egy ökröt, amit azután ejtőernyővel engednénk le a piacra. Ha már elkezdjük, ne végezzünk fél munkát.

Duchène úr hűvös gúnyolódása, amelyet szürrealista múltjának emléke színezt, rosszul leplezte ingerültségét. A Rochefontaine-i várúr rossz szemmel nézte a parasztok mozgolódását. Ebben istentagadó mivolta ellenére tökéletesen egyetértett a plébánossal, aki elnéző mosollyal hallgatta felszólalását. Bizonyos kérdésekben az oltár és a kastély mindig együttműködik.

– Ez a farsangi multság, Duchène úr – kiáltotta hevesen Seignos –, mi pedig nem szórakozni akarunk, hanem tiltakozni! Nem ez lesz az első effajta tüntetés ezen a vidéken. Megegett az is, hogy jóval messzibb ment. Önnek tudnia kell, hiszen az ablakából éppen Beauregard kastély romjaira látni, amit a parasztok a forradalom alatt gyújtottak fel. Azt mondják, az urak akkor is gúnyt akartak üzni belőlük.

– Ezt fenyegetésnek vegyem? – pattant fel Duchène úr.

– Dehogyan mernék fenyegetődni – vágott vissza Seignos – csak éppen eszembe jutott ez a történelmi példa.

Mignart plébános megkísérelte lecsillapítani a kedélyeket. Lám, lám, elég ha huszonnégy órára kiteszi a lábát Saint-Bonifacéból s máris fejtetőre áll a falu. Ha előző nap beszélhetett volna Vautier fejével, mindez nem történik. A pásztor soha nem őrizheti elég gondosan nyáját.

– Nyugalom, barátaim, nyugalom! Próbáljuk meg hidegvérrel fontolóra venni a helyzetet. Azt hiszik, hogy a csendőrök ölte tett kézzel néznék a tüntetést? Seignos úr bizonyára nem gondolta komolyan, amit mondott. Tudjuk, hogy szeret tréfálni. Nevezzünk tehát, de ne feledkezzünk meg kötelességeinkről. A gőg rossz tanácsadó. Nincs értelme szembeszállni a hatalommal, mert ettől nem várhatjuk a ránk nehezedő terhek könnyülését. Mint írva vagyok: „Adjátok meg Césarnak, ami Césaré...!” Adjuk meg a hatóságoknak, ami megilleti őket. Fizessék meg a bírságot, szállítsák le az első részletet, még akkor is ha túlzottnak találják s aztán kérjék kellő tisztelettel a kivetés felülvizsgálatát. Higgyék el, ez a célravezető út.

A megnyugtató szavak éppen ellenkező hatást keltettek. Fizetni, szállítani... hát még mit nem? Majd azután futhatnak a pénzükek meg a krumplijuk után.

A kavargáson Nelchet harsány hangja tört át:

– Adjuk meg Césarnak, ami Césaré, plébános úr? Igen, ezt tanultuk a katekizmusban. Hát igen, adjuk meg a kirendeltség főnökének azt, ami megilleti, vagyis egy hatalmas rúgást a hátsó felébe. Nemcsak a krumplit nem adjuk oda, de beszüntetjük a többi terményeink szállítását is. Egy darab sajtot, vaját, egy csepp tejet se. Mitől félünk? Attól az öt szál francheville-i zsandártól? Mi százötvenen vagyunk, nem beszélve az ökrökről.

– Magunkkal visszük a vasvillákat – üvöltötte Crouzet apó.

– De még másokra is számíthatunk – folytatta Nelchet. – A járás többi parasztja ugyanabban a helyzetben van, mint mi. Rájuk is kivetettek mindenféle bírságot. Minél többen leszünk, annál kevesebb a félnivalónk. Azt ajánlom tehát, hogy azonnal értesítsük a többi

községet. Mint Vautier mondta: egységben az erő. Holnap levonulunk Francheville-be a szekerekkel. Az egész járás velünk tart.

Amikor Nelchet befejezte, az egész terem hullámozott. „Igazi népvézér” gondolta elismerően Verès és csodálattal telt pillantást vetett szomszédjára. Az ellenzéket elseperték. A plébános égnek emelte karját. A Légió elnökének arca violaszínt öltött. Longeaud és a parasztszövetkezet elnöke kétségbeesett jeleket váltottak. A mozgalom, amit kiváltottak, átcsapott a fejük felett. A tanító tükön ült. Egy valóságos parasztlázadás, előreláthatólag erőszakos cselekedetekkel egybekötve... még csak ez hiányzik. Természetesen tüstént politikai rugókat fognak keresni. S ha Vautier meggondolatlanul kiböki, hogy az ötlet tőle ered... megvan a bűnbak, a felbujtó. Megtörölte verejtékező homlokát. Néhány szót váltott a plébánossal, majd elszántan leszállt az emelvényről, belevetette magát a kavargásba, hogy a maga részéről is megpróbálja lecsillapítani a felkorbácsolt indulatokat.

„Minden forradalomnak ez a menete” gondolta Verès. „Az események elsöprik a kezdeményezőket, akik miután az erőszak vette át az uralmat, képtelenek többé megfékezni a szenvedélyeket. Asturnus felfalja saját gyermekeit. Banális történet...”

Valóban, a tanítóra senki sem hallgatott többé. Mindenki a két főmozgatótól, Nelchet-től és Seignostól várta a döntő szót. Ezek csak nagy nehezen tudták észre téríteni Crouzet apót, aki teljesen elveszítette a fejét és azt követelte, hogy azon nyomban kapjak vasvillára és vonuljanak le Francheville-be. „Addig üssük a vasat, míg meleg” ismételtette makacsul. Végül néhány perces vita után, egyhangúlag elfogadták a Nelchet-Seignos féle tervet, leszámítva néhány jelenlevőt, akik tartózkodtak a szavazástól. Crouzet indítványát szótöbbséggel elvetették. „Egységben az erő!”, üvöltötte Vautier, aki a nap hőségére érezte magát s tökéletesen megrészegedett a dicsőségtől. Egyébként az egész hallgatóság hasonlóan mámoros állapotba kiabálta magát. A termen a forradalom szele suhant át...

***

A krumpliforradalom ennek ellenére nem tört ki. Kora délután Mignart plébános felkereste Vautier-t, akivel hosszas eszmecsere folytatott. Hétgyermekes családapa, komoly gazda s ráadásul jó katolikus létere nem keveredhetik ilyen könnyelmű kalandba. A legszörnyűbb büntetésnek teszi ki magát, házát, földjét, állatait elkobozzák, börtönbe csukják s mindennek tetejébe lelki üdvét is veszélyezteti. Gőgösség bűnébe esett, a lázadás szelleme szállta meg lelkét, ami csakis egy istentelen egyén sugalmazásával menthető. Szerencsére még nem késő, megbánhatja viselkedését és visszavonulhat. Ebben az esetben, de csakis ebben az esetben Mignart plébános hajlandó közbenjárni a kirendeltség főnökénél, hogy ügyét felülvizsgálják.

Saint-Boniface plébánosa ritkán prédikált hiába. Vautier bűnbánóan Longeaud-ra háritott minden felelősséget – a plébános mosolygott, már jó ideje tudta, hogy honnan fúj a szél – s sietve lement Francheville-be, hogy befizesse a bírságot. Mignart plébános ezután a másik három hasonló helyzetben lévő hívét látogatta sorra, akik hamarosan követték Vautier példáját. Az öt közül csak az egyetlen Crouzet maradt hajlíthatatlan. De egy fecske – még vasvillásan se – nem csinál nyarat.

Az egységfront felbomlásának híre hamarosan szertefutott a faluban. Másnap a Francheville-be érkező szekerek a krumplikivetés első részletét szállították be az Élelmezési Hivatalhoz.

Ezt az egeret szülte a saint-boniface-i Hegypárt vajúdása.

VII. A krumplikör lezárul

Hermelinné megállt, hatalmas férfizsebkendőt húzott elő táskájából, megtörölgette csíptetőjét s harsányan kifújta az orrát.

A naptár november 16-ot, a Rochefontaine kastély törött napórája délután három órát jelzett. De a község valamennyi zseb- és faliórája délután 5 órát mutatott.

A „Hársfa” tulajdonosnője az imént hagyta el Delphine Legras házát. A délutánt a jelentősebb saint-boniface-i tanyák látogatásá-

val töltötte. Megint egyszer krumpliról volt szó, de ezúttal nem venni, hanem eladni akart. Frank Rosenfeld földjének örököseképpen tizenhat zsák krumpli birtokában találta magát. Végrendelet nélküli örökös, mert esküvője másnapján történt letartóztatása óta Rosenfeld nem adott életjelt magáról. Sőt a felesége sem írt, bár megígérte Hermelinnének. Igaz, hogy amikor a titokzatos idegen látogatásának következményeképpen hirtelen elutazott, a lakbér ki volt fizetve a hónap végéig, de Hermelinné úgy vélte, hogy háromhavi előzetes felmondásra tarthat igényt.

Időnként néha eszébe jutott Rosenfeld. Vajon mi történ vele? Heves természetű volt, az igaz, de alapjában nem rossz ember. Bár a tehénvásárlással kapcsolatban nem váltotta be Hermelinné hozzá fűzött reményeit. S a mellékhelyiségek kérdésében is egy és más joggal szemére vethető... Hermelinné ennek ellenére azt remélte, hogy nem esett komoly bántódása. Talán visszaküldték szülőhazájába, ahogy Joseph állítja. Mindenesetre imádkozik érte az Úrhoz. Bár Rosenfeld úr visszariadt a megtérés pillanatában. Mint jámbor keresztény nem kívánja kárát. De ha váratlanul visszatérne Saint-Boniface-ba, bizony egy kissé kellemetlen volna. Részben a tyúkok és nyulak miatt, amiket távozásakor otthagyt, de főként a krumplival kapcsolatban. Rosenfeld jókora táblát vetett s a termés a szárazság ellenére nem volt rossz. Amint egyszer a tizenhat zsákot Hermelinné eladta, Rosenfeld úrnak nem lesz többé követelnivalója. Hivatalos ár körülbelül megfelel annak az összegnek, ami Hermelinnét különböző címeken megilleti s ehhez hozzájön még a kiszedés költsége, amit a saját zsebéből előlegezett.

Egyszóval a „Hársfa” tulajdonosnője szilárdan feltette magában, hogy túlad a tizenhat zsákon. De ezekkel a saint-boniface-i földtúrókkal bizony nehéz üzletet kötni. Amikor Noéminak megemlítette, ez az éhenkórász azt hitte, hogy Hermelinné ingyen, jótékonykodásból kínálja! Vautier-től lehetetlenség egy határozott ígent vagy nemet kicsikarni. Képes hetekig várni a válasszal. Seignos hajlandó lett volna megvásárolni az egész termést, de csak hivatalos áron, míg Hermelinné bizonyos mennyi-

ségű szalonnát és kolbászt szeretett volna kapni a készpénzfizetésen felül. Delphine-nél azt akarta elérni, hogy rendszeresen szállítson neki tejet és vaját, de a parasztasszony azt állítja, hogy az egész vaját már hónapokra előre a saint-étienne-i lányának ígerte.

Amikor elhagyta a Barbarie felé vezető ösvényt és az országútra tért, Hermelinné lelkében nagy jelentőségű elhatározás fogalmazódott meg. Másnap reggel lemegy Francheville-be és felajánlja a tizenhat zsák krumplit Sarzier-nek, feketén. Nem szívesen lép érintkezésbe ezzel a hitetlen vörös hajúval, de hát adódnak az életben kényszerhelyzetek... Ugyanezen alkalommal benéz a Fehér Kereszt gyógyszertárba s megveszi végre az üveg Soury abbé-féle fiatalító gyógyvizet.

Hirtelen megállt, szemöldökét ráncolta s kutató pillantással nézett körbe. Éppen készült, hogy lekuporodjon, amikor az úthajlatnál felbukkan egy taliga. Verès közeledett, mögötte lánya s a felesége egy gyerekkocsit tolt. A taligát néhány bőrönd töltötte meg, amelyeknek tetején egy festőállvány s egy norvég üst trónolt.

– Mi az, Verès úr? – kérdezte kíváncsian. – Költözködik?

Verès megállt, megtörölte homlokát:

– Kezét csókolom, asszonyom! – mondta szertartásos meghajlással. – Valóban költözünk. Bloch úr egykori lakhelyét foglaljuk el Ripailles-ban.

– Azt hiszi, hogy ott kényelmesebben lesznek? – érdeklődött Hermelinné.

– Igen, ez a véleményem, bár kissé messzi esik a falutól s főként a postától – válaszolta az újságíró. – Egyébként nem volt egyéb választásunk, miután Vautier úrnak szüksége van a villára.

Valóban Vautier felfedezte, hogy Verèsék pénze fogytán s így jelenlétük nem érdekes többé. Azonkívül a Bardette-tel folytatott viszály szakértői ára közel egy évi bérébe került s ezért is a lakóját tette felelőssé. Végül kiszámította, hogy jobban jár, ha a villába a kecskebakot helyezi el, amit a nyár folyamán nevelt. Az épület ily módon visszanyeri eredeti rendeltetését. Az árak emelésével tíz frankot kérhet minden párosításért. Ami pedig az egészben a legér-

dekesebb, elhelyezi a padláson a nemrégiben vásárolt kézimalmot, amivel titokban megőrölheti saját és megfelelő részesedés ellenében szomszédai gabonáját. Miután az ellenőrzés a két francheville-i malomban egyre szigorúbb lett, kétségtelenül akad munka bőven. A korpa felhasználásával legalább két disznót hízlalhat s a szalonna jelenlegi ára mellett...

– Ripailles-ban – mondotta Verès – közvetlenül mögöttünk kezdődik az erdő és annyi rőzsét gyűjthetünk, amennyit akarunk. Ez a tél folyamán tekintélyes megtakarítást jelent. Duchêne úr rendkívül udvarias és tapasztalt úriember. A jövőben ugyanis kerteszkedni óhajtok és szükségem lesz a tanácsaira. Kerteszkedni könnyű dolog és sok örömet ad. Ily módon tulajdonképpen ama bizonyos Candide nyomdokaiba lépek...

– Attól félek – legyintett lemondóan Ellen –, hogy megint túlságosan derűsen látod a helyzetet.

– Majd egyszer meglátogatom magukat a kertjükben – nyájaszkodott Hermeliné. – De most mennem kell, máris elkéstem.

Kulcsait csörgetve folytatta útját. Hirtelen egy motorbicikli sortűzszerű puffogása ütötte meg a fülét; az új villanyóra-leolvasó robogott el az úton. Bőr kabátot viselt, a „Hársfa” tulajdonosnője erről a ruhadarabról ismerte fel.

Amikor a motorbiciklista eltűnt, Hermeliné ismét körülpillantott. Közel s távol senki. Száz lépéssel odébb az út kanyarodik, de még mindig lesz ideje, ha netán jönne valaki...

Már leguggolt, amikor az árok felől felhangzó recsegés újból felriasztotta. Egy másodperccel később Longeaud úr bukkant elő, szétzilált hajjal, összekucorodott ábrázattal, sártól foltos ruhában.

Nyugtalan pillantást vetve maga köré, a Francheville irányában eltűnő motorbiciklista után mutatott:

– Ki volt? – kérdezte elfulladtan.

Felindultságában még köszönni is elfelejtett.

– Az új villanyóra-leolvasó. Nem ismeri?

– Vagy úgy? Csak ő? – sóhajtott a tanító.

Megkönnyebbült, de egyben szégyellte is rémületét. Az imént az iskolában, miközben éppen az alkoholizmus veszélyeit magyarázta a növendékeinek, meghallotta a motor kattogását s az ablakon keresztül megpillantotta a bőrkabátot. Ez a viselet szokatlan Francheville-ben. A kérdéses egyén kétségtelenül a vichyi titkos rendőrség kiküldöttje. Azért jött, hogy letartóztassa. Lám, mire vezetett az az átkozott krumplihistória!

Mondatát félbehagyva, tanítványai elképedésére, habozás nélkül kiugrott a kertre néző ablakon. Majd, mint aki nyomában érzi az ördögöt, bevetette magát a bozótba s leszáguldott a domboldalon.

Az árokban kissé kifújta magát. De a motordurrogás értésére adta, hogy a veszély nem múlt el feje felől. A titkosrendőr, amikor nem találta az iskolában, utánaeredt. Éppen csak annyi ideje maradt, hogy újból hasra vesse magát...

Úgy, szóval csak az új villanyóra-leolvasó? Nem, Longeaud úr még nem találkozott vele.

– Szóval – kérdezte, hogy más tárgyra térjen, néhány hónapi késéssel... – krumplit keres a penziója számára?

– Dehogysis – rázta a fejét Hermelinné. – A penzió már üres. A legutolsó vendégem két héttel ezelőtt távozott. Képzelterti, milyen boldog vagyok, mennyi fáradságot vettem magamra ezen a nyáron, s viszonzásképpen csak rút hálátlanságot arattam.

– Pedig úgy hallom, nincs oka elégedetlenkedni vendégei miatt. Például Fleury úr...

– Kérem, ne is említse előttem többé azt az embert! Még a zsidókat is szívesebben látom a penziómban. Akármit is mondanak, van közöttük tisztességes is. Csak azt nem értem, hogy soha egyiknek sincsenek teljesen rendben az iratai. Furcsa, ugye? No de hát: minden jó, ha vége jó. Most mindenki hazament és ez a legjobb valamennyiünk számára. Egyetlen idegen sem maradt Saint-Boniface-ban, kivéve azt a szegény Verèst, aki most költözik Duchêne úrhoz. De Ripailles messzi van, és nem sokat fogjuk látni. Elmondhatjuk, hogy végre magunk között maradtunk.

Távolból, Francheville irányából motordurrogás hangzott fel. Egyre hangosodva közeledett. Egy perccel később két német katonával teli nyitott teherautó bukkant fel s villant el, üstökösként Hermelinné és Longeaud úr előtt, teljes sebességgel száguldva a falu felé. Az első németek Saint-Boniface környékén.

VÉGE

TÜSKÉS ANNA

GARA LÁSZLÓ ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

Gyermek- és ifjúkor

Goldmann László 1904. július 18-án született Budapesten jómódú kereskedőcsaládban. Apja, Goldmann Ábrahám Áron virágnagykereskedő, anyja Kohn Cecil Szidónia volt. A Fővám tér 4. egyik negyedik emeleti lakásában, a vásárccsarnokkal szemben laktak. 1914–1922 között László a budapesti Lónyay Utcai Református Gimnáziumban tanult. A Ráday Levéltárban őrzött osztálykönyvekből megállapítható, hogy a harmadik osztályban a latinon kívül franciául és németül is tanult. A hatodik és a nyolcadik osztályban csak latinul és németül tanult. A francia nyelvet és a németet dr. Német Gábor (1880–1933) és dr. Varga Bálint (1856–1943) tanította. 1918-tól egy osztállyal alatta járt Cs. Szabó László, akivel együtt jártak az Arany János Önképzőkör irodalmi szakosztályába. Az önképzőköri jegyzőkönyvekben Goldmann és Szabó neve 1919 májusától 1922. február 1-ig gyakran olvasható. Ezekből kiderül, hogy Goldmann jól zongorázott, érdeklődött a zenetörténet iránt, verseket írt és bírált. A versek nem maradtak fenn a jegyzőkönyvekben. Gyakran hozzászóltak ugyanahhoz a témához Szabó Lászlóval.

1922 júniusában érettségizett; az írásbeli vizsgatárgyak magyar, latin és mennyiségtan voltak; mindegyikre kettést kapott. A magyar írásbeli téma: Kisfaludy Károly jelentősége a magyar drámairodalom terén. A latin írásbeli feladat: M. Tullius Cicero: Cato Maior de Senectute C 22 79–81 magyarra fordítása. Szóbeli vizsgát magyar és latin nyelvből, történelemből, mennyiségtanból és természettanból tett. A szóbeli magyar érettségi tétele Ady volt.

Vezetéknevét Garára magyarosította. Különböző művészeti ágakban alkotott: verseket, novellákat írt, és Bárdos Artúr rendező, dramaturg mellett rendezést tanult a Belvárosi Színházban. Szép-

irodalmi próbálkozásaiból ízelítőt adnak az 1923-ban három barátjával – Fazekas Anna, Forgács Ödön és Gerő György – közös versantológiában megjelentetett versei. *Tavaszi triumfus* címmel a budapesti Uj Hellas kiadónál jelent meg ez a könyv, amelyet Kondor László rajzai illusztrálnak. A grafikus Káldor László előszavában így írt: „Négy ifjú költőt és egy grafikust, kiket nemcsak a fiatalos lelkesedés és az ideálok közössége, de világnézeti és érzésszerű rokonság is fűz egymáshoz. Nagy, szinte elérhetetlen a kitűzött cél: a letiport és felmagasztalt Embert minden kínjával és ujjongásával, gyötrő tépelődéseivel és megadó alázatosságával, görcsös akarattal megmutatni a maga ösztönös valóságában neki, hogy új életre keljen.” A világnézeti rokonság baloldali elkötelezettséget jelentett.

Garának nyolc verse olvasható az antológiában: *Tavaszi, Vihar előtt, A villamos, Láz, A szabadulás éje, Együtt, Temetés, Áhitat*. A *Temetés* végén olvasható dátum („1921. okt. 11.”) azt jelzi, hogy ezt a gimnázium utolsó évében írta, talán az Arany János Önképzőkör irodalmi szakosztályában is felolvasták. Két vers végén ajánlás olvasható: *A villamos* címűt „Vajda Jánosnak”, az *Áhitat* címűt „Reme- te Éva Mária emlékének” ajánlotta. További három, napilapokban megjelent korai művét találtam eddig: *Egy régi kertben* című vers a *Pesti Napló* 1924. június 11-i számában; a *Mért?* című vers az 1924. július 23-i számában, és a *Gazemberek* című elbeszélés a *Magyarországnak* 1926. április 7-i számában. A versek formailag két részre oszthatók: az egyikbe az expresszív szabadversek, a másikba a hangsúlyos verselésűek tartoznak. Mindkét verstípus jelen volt a korabeli magyar költészetben: az elsőt Szabó Lőrinc, a korai Radnóti és Kaszák művelték, a második felé Erdélyi József és társai indultak. Egyaránt a szecessziót, a szimbolizmust akarták meghaladni. Gara verseihez hasonló színvonalúakat vele egy időben mások is írtak. A „kósza danákat”, „véres villamos” szókapcsolatok kifejezetten közhelyesnek számítottak. Viszont a tény, hogy verseket írt, mutatja irodalmi érzékenységet, s hogy még nem találta meg a saját műfaját, ami lehetett volna a költészet is, ha kellő időt szentel rá.

A *Gazemberek* című elbeszélés leginkább álmodozás a női kívánságok változékonyságáról, követhetlenségéről.

Párizsban a két világháború között

Ezt követően érdeklődése az újságírás felé fordult. 1924-ben, húszéves korában egy magyar újság sporttudósítóként Párizsba küldte az olimpiai játékokra. A középiskolában szerzett francia tudása lehetővé tette számára, hogy jól kommunikáljon. Beiratkozott a Sorbonne-ra, és elvégezte a francia tanárokat képző intézet tanfolyamát. Ekkor ismerkedett meg többek között Déry Tiborral és Illyés Gyulával. Tagja lett a magyar diákegyesületnek, ahol több társával – Cserépfalvi Imrével, Morgenstern Ignáccal, Seres Gézával és másokkal – vállalkozott arra, hogy Párizsban dolgozó magyar munkásoknak hetente kétszer nyelvleckét adjon díjmentesen. Az egyesület ügyvezető titkára lett.

A Sorbonne-on találkozott a varsói születésű Tauba Nechuma (Nathalie) Rabinowicz-csal (Varsó, 1905–Párizs, 1984), aki a felesége lesz. Miután befejezték francia nyelvi és filológiai tanulmányukat, mindketten újságírással és szépirodalmi művek fordításával foglalkoztak. Ady verseinek francia fordításáról adott hírt Gara Mikes Lajosnak, *Az Est* irodalmi rovatszerkesztőjének 1925 decemberében.

Az 1920-as évek második felében és az 1930-as években Gara *Az Est*, az *Esti Kurír* és a *Magyarország* című lapok párizsi tudósítója volt. 1928-tól Gara a Lucien Vogel által alapított *VU* és *LU* című párizsi hetilapok belső munkatársa Adorján Andorral együtt, de magyarországi lapoknak – például a *Pesti Naplónak* és a *Színházi Életnek* – is küldött tudósításokat. Munkatársa a költő, író Raith Tivadar főszerkesztésében 1921–1927 között Budapesten megjelent *Magyar Írás* című radikális folyóiratnak. Gara beszámolt a lapban például az első filmakusztikai kísérletről, a svéd Viking Egge-ling *Diagonális szimfóniájáról* (Berlin, 1921) a berlini Novembergrupp előadásában. A cikk nem pusztán a film rövid ismertetése, hanem

felvázolja az avantgárd kísérlet egész genezisét. Megemlíti azt is, milyen érdektelenséget tanúsított abban az időben a magyar közönség a filmművészet felfedezései iránt.

Kezdeményezésére Raith Tivadar 1926 tavaszán megegyezést kötött a *Partisans* című avantgarde nemzetközi szemle (Revue cooperative internationale, organe mensuel du groupe Partisans, főtítkár: Nicole Briggs) szerkesztőségével, melynek értelmében a *Partisans* és a *Magyar Írás* 1926. május hó folyamán együttes számot adott ki. A francia lap magyar számában a budapesti *Magyar Írás* íróit közölte, Marcel Largeaud és Gara László fordításában Párizsban, Budapesten pedig a *Magyar Írás* francia száma jelent meg. Ez a szám magyar költők és írók műveit tartalmazta francia fordításban, például Illyés Gyula *Anna* című költeményét.

Gara kortárs magyar költészetet és prózát fordított franciára: először egy novellaantológia (*Anthologie des conteurs hongrois d'aujourd'hui*) és egy versgyűjtemény (*Anthologie de la Poésie hongroise contemporaine*) jelent meg 1927-ben. Az antológiákat Gara László, Pogány Béla és Marcel Largeaud szerkesztette, de a fordításban mások is közreműködtek, például Hincz Viktor és Illyés Gyula. A versantológia fő célja a *Nyugat*, a *Ma* és a *Magyar Írás* című folyóirat költőinek külföldi megismertetése, de közöltek verset Mécs Lászlótól és a Szabadkán élő Tamás Istvántól is. A kritika vegyesen fogadta a lefordított művek válogatását. Eckhardt Sándor a költők közül hiányolta Áprily Lajos, Reményik Sándor és Gyóni Géza verseit, ugyanakkor feleslegesnek tartotta Heltai Jenő, Ignotus, Márai Sándor és Barta Sándor költeményeit.

A külföldiek forgatták az antológiákat: a PEN 1932. évi világkongresszusát Budapesten tartották a londoni Pen-Club elnökének, John Galsworthynak az elnöklésével. Jules Romains nyitotta meg az eseményt az Akadémia dísztermében ünnepi beszéddel, amelyben a magyar irodalomról is beszélt. Idegen nyelvű antológiákból tájékozódott, többek között a Gara–Largeaud–Pogány-félebből, amiből Barta Sándor: *Primitív Szentháromság* című versét idézte franciául Illyés fordításában.

Gara meg volt győződve arról, hogy a magyar irodalom a világ-irodalom egyik nagyhatalma, és meg akarta nyitni a magyar irodalmat a külföldi közönség számára. A *Nyugat* folyóirat 1930/10. számában megjelent cikke bemutatja a francia műfordítások tendenciáit az 1920-as években: mely francia kiadók hajlandók idegen műveket kiadni, s mely magyar regényeket lenne érdemes lefordítani: „A *Nyugat* »nagy generációjának« és a fiataloknak a regényei között kell tehát keresnünk olyanokat, amelyeknek mondanivalója elég súlyos és magyarságuk elég emberi, hogy a francia olvasó felfigyeljen szavukra. Az olyan írásokra gondolunk elsősorban, mint a »Légy jó mindhalálig«, a »Gólyakalifa«, »Édes Anna«, »Kakuk Marci«, »Kivilágos kivirradtig«, »A Pál-utcai fiúk« – hogy csak találomra említsünk meg egyet-kettőt, vagy a fiatal generáció néhány érdekes, nyugtalan regényére.” Ezek közül Molnár Ferenc (*Les gars de la rue Paul*, 1937) és Móricz Zsigmond (*Sois bon jusqu'à la mort*, 1969) regényének francia fordítását Gara hamarosan elkészítette.

A két antológiát regényfordítások követték: Markovits Rodion: *Szibériai garnizon*, Móricz Zsigmond: *Az Isten háta mögött*, Karinthy Frigyes: *Utazás Capilláriába* és Márai Sándor: *Zendülőök*. Móricz regényének francia fordításáról Gyergyai adott hírt és értékelést a *Nyugat* folyóirat 1930. július 16-i számában: kifogásolja ugyan a fordítás stílusát, de összességében jó munkának tartja. Amikor Gara elolvasta és lefordította franciára Márai regényét, azonnal felismerte a mű fontosságát. Ezeket a regényfordításokat Gara Marcel Largeaud-val közösen készítette. Gyergyai Albert rövid kritikát írt Márai regényének francia fordításáról a *Nyugatban*: „A fordítók, Gara László s francia társa, Marcel Largeaud, magyar részről minden hálát s dicséretet megérdemelnek. Ez a két fiatal literátor szinte többet végez ott künn, mint akárhány hivatalos vagy félhivatalos attasénk: nekik köszönhetjük főképp, hogy a francia közönség lassanként kíváncsi lesz a magyar könyvre, ők szereztek kiadót majd egy fél tucat írónknak, és ha első fordításaikon meglátszott még a kísérlet bizonytalansága, ma már, majdnem tíz év után, biz-

vást sorolhatjuk őket a mai magyar irodalom legjobb tolmácsai közé...”

Gara nemcsak fordított és szerkesztett, hanem francia művek magyar megismertetéséért is sokat tett. A *Nyugat* 1936/11. számában hírt adva hamarosan megjelenő Proust-fordításáról, Gyergyai Albert jelzi, hogy többek között Garának köszönhető a magyar megjelenés.

Gara 1937 májusában Heltai Jenőnek írt levelében hírül adja, hogy megjelent Heltai meséjének általa készített francia fordítása a *Les Nouvelles Littéraires* április 10-i számában. A lefordított mese a *Kalocsai*, francia címe *Celui qui reçoit les gifles*. Kuncz Aladár *Fekete kolostor* című regényének francia fordítását Gara Marie Piermont-nal együtt készítette. A Gallimard Kiadó 1937-ben kétezer példányban adta ki a regényt némi rövidítéssel, Jacques de Lacretelle-nek, a Francia Akadémia tagjának bevezetőjével, de a példányok jó része elpusztult a második világháború legelején egy bombázás során.

Gara a kor olvasott lektűrírótól, a Megyery-nővérektől is fordított több könyvet az újságíró-dramaturg André Langgal közösen (1893–1986), aki a Les Éditions de France irodalmi igazgatója és Megyery Sári férje volt. Még a magyar megjelenés évében franciára fordították Megyery Ella *Budapesti notesz* című útikönyvét (*A la découverte de Budapest*), majd Megyery Sári *C'est pour moi que je t'aime!* és *Un voyage d'amour* című regényét.

Gara nemcsak szépirodalmat, hanem tudományos műveket is fordított: az Afrika-kutató Kittenberger Kálmán: *Vadász- és gyűjtőúton Kelet-Afrikában*, a pécsi egyetemi professzor, Lajos Iván: *Németország háborús esélyei a német szakirodalom tükrében* címmel és a brit diplomata, Neville Hendersonnak az 1937–1939 közötti hitleri Németországról szóló könyvét.

A 30-as években Párizsban szerencsét próbáló magyarok közül sokan találkoztak Garával. Az 1932-ben Párizsba ment Kelemen Imre műfordító hamarosan Gara tanítványa és barátja lett. Az 1938-ban Párizsba érkezett Fejtő Ferenc is barátságot kötött vele. Fejtő tíz év múlva így írt róla: „Hivatásos és született interviewer:

kikérdezi a más véleményét – aztán csendesesen kifejti a magáét. Gyakran látni a Café Flore vagy a Deux Magots füstös sarkában, amint szemben  l egy – mindig más – alannal [...] Gara egész életét  tsietti, vit zza s  tirja. E kistermetű emberben rengeteg munk er  gy m sz l d tt össze...”

A második világháborútól 1956-ig

1940 májusában Gara feleségével és lányukkal, Claire-rel elhagyta Párizst, s menedéket kerestek az úgynevezett szabad zónában: Provence-ban, majd 1942-t l az Ard che megyében lévő Lamastre településen, Lyont l délnyugatra. A világháború alatt Gara a francia ellenállásban (la Résistance) tevékenykedett: 1943 februárjától az Ard che-i ellenállási propagandát szervezte. Részt vett a Rhone-völgyi kampányban, a saint-Étienne-i, privas-i és más csatákban, továbbá Lyon felszabadításában  rmesteri rangban. Ezt követően az Ard che-i el s  zászlóaljánál szolgált az alpesi fronton. 1943-t l a Párizsban  l  baloldali magyar  jsz g r kkel – Gyomai Imre, Bajomi Lázár Endre, Fejtő Ferenc – *Magyar Szemle* címen hetilapot jelentetett meg.

E korszak nagy „kalandja” volt a Gara-házaspár számára a négykezes regényírás, amit meg-megszakított Gara frontszolg lata. A körülöttük lévő világ megfigyeléséből született a *Saint Boniface és lakói* című regény, középpontban a menekült zsidók, közömbös gazdák, helyi méltóságok konfliktusával. A szatirikus és gyakran kegyetlen ábrázolás senkit sem kímél. A tartalom dióhéjban: 1942 májusában a Saint-Boniface nevű kis faluba menekültek tömege érkezik. Azért jönnek, hogy menedéket találjanak a német hadsereg által még nem elfoglalt területen. Két világ találkozik: a helybéliek és a menekült városi lakók, értelmiségiek, m v eszek. A háború összekeveri a két világot: tragikus jelenetek, komikus kalandok, rosszhiszeműség, hazugságok és fanatizmus jelennek meg. A hősies-s g gyávasággal, bátorsággal és aljassággal keveredik. Mindenki harcol, óvatosan, ravaszul, leleményesen és mohón. A regény egy-

ben fontos történelmi és szociológiai dokumentum: egyrészt a magyar falukutató irodalom hatását mutatja, főleg Szabó Zoltánét, másrészt az egyik első munka, ami bemutatja és feldolgozza a második világháború szörnyűségeit.

A háború alatt Garáék nemcsak saját regényükön dolgoztak, hanem folytatták műfordítói tevékenységüket. Ekkor készült Dormándi László *Két jelentéktelen ember* című regényének fordítása (*Deux hommes sans importance*) a belga költő, író, műfordító Victor Moremans-nal (1890–1973) közösen. Ez a háború után Brüsszelben jelent meg (Bruxelles: Maréchal, 1945).

Dél-Franciaország és Lyon felszabadítása után a Gara-család visszatért Párizsba. A második világháború azonban nem múlt el családi veszteség nélkül: Gara apja öngyilkos lett a németek Budapestre való bevonulásakor (1944. március 19.): a deportálástól való félelmében kiugrott az ablakon.

A közösen írt regény az 1940-ben Franciaországért hősi halált halt „Hevesi Andrásnak, az idegen önkéntesek 21. gyalogezredének 3. menetszázada sorkatonájának emlékére” jelent meg 1946-ban az Adorján Andor vezette Édition du Bateau Ivre kiadónál, és azonnal nagy sikert aratott mind a kritika, mind a nagyközönség körében. Fejtő Ferenc hosszú kritikát írt a regényről a Magyar Radikális Párt hetilapja, a Zsolt Béla által főszerkesztett *Haladás* 1947. június 26-i számában. Egy interjúban Heltai Jenő is megemlíti: „Gara László maquis-regénye egyik legnagyobb sikere volt a párizsi könyvpiacnak, több kiadása fogyott el.”

Garáék minél több nyelven szerették volna megjelentetni a regényt. 1947-ben megjelent egy részlet magyarul a párizsi *Magyar Szemlé*ben Nyiri Éva fordításában. Valószínűleg Gara nem volt elégedett ezzel a fordítással, mert végül maga lefordította magyarra az egészet. Ennek a fordításnak fennmaradt a teljes kézírata és a majdnem teljes gépirata, jelenleg a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára őrzi. A kézirat és a gépirat teljesen megegyezik, a kéziratból két oldal, a gépiratból mintegy másfél fejezet hiányzik. Megjelent viszont a regény dánul Erik Christensen fordításában Koppenhágában 1949-ben *Invasion i landsbyen* címmel a J. H. Schultz Forlag-

nál. A regény második francia kiadásához Georges-Emmanuel Clancier írt előszót, ami nem annyira a regény, mint inkább Gara méltatása. A harmadik kiadás előszava, mely az oktatástörténettel és vallási kisebbségek történetével foglalkozó történész, Patrick Cabanel munkája, már inkább a regényről szól. A regényt a közelmúltban lefordították és megjelentették angolul is *St. Boniface and Its Jews* címen (Melrose Books) 2006-ban, majd 2013-ban ismét *Welcome to the Free Zone* (Hesperus Press) címen.

Garának folytatást is terveztek, amelyben az ellenállásról írtak volna. A tervezett mű címe: *L'apocalypse à Saint-Boniface*, azaz Apokalipszis Saint-Boniface-ban. Gara elkészítette a regény igen részletes vázlatát, de megírásához nem jutott hozzá.

Gara László fordításában az Édition du Bateau Ivre kiadónál jelent meg Lengyel Olga visszaemlékezése az auschwitz-i táborban átéltekre, *Souvenirs de l'au-dela* címen, 1946-ban. A fordítás a legnehezebb körülmények között, közvetlenül a háború után készült. Claire Meljac így emlékszik vissza: „Apám hangosan fordított, anyám azonnal gépelte, és megbeszélték a szöveg egy-egy kifejezését. [...] Igazi irodalmi iskolám volt otthon, amitől néha nem tudtam aludni.” A mű angolul *Five chimneys* címen jelent meg 1947-ben Amerikában, magyarul soha nem jelent meg.

Az 1946. július 29-én Párizsban összeült békekonferencia előtt Gara a békekötést szolgáló, francia nyelvű, hatvanoldalas tájékoztató kiadványt jelentetett meg *La Hongrie nouvelle* (Az új Magyarország) címmel. A füzethez az újságíró Raymond Manevy (1895–1961), a *Libération* című napilap (1941–1964) főszerkesztője írt előszót, és a politikus Madeleine Braun (1907–1980) bevezetőt *Hongrie nouvelle: notre amie* (Új Magyarország: a barátunk) címmel. Gara részt vett a Bajomi Lázár Endre szerkesztésében 1946 májusától 1948 májusáig havonta megjelent *La République Hongroise* című lap munkálataiban is.

Gara folytatta újságírói és fordítói tevékenységét. Támogatást nyújtott Illyés Gyula és Dormándy László magyar irodalmi művek francia fordításáról és kiadásáról 1947 januárjában Párizsban folytatott kultúrdiplomáciai tárgyalásaihoz. 1947-től a Magyar Távirati

Iroda munkatársa, míg Nathalie belépett a Nemzetközi Kereskedelmi Kamarába, ahol nyugdíjazásáig dolgozott.

1952-ben Garát Párizsból Budapestre hívták. Boldogan jött haza néhány hétre tervezett szabadságra, hogy utána visszatérjen Párizsban maradt családjához. Azonban Magyarországon elvetették az útlevelét, és három évig a sajtóügynökségen belül kellett dolgoznia a külföldre sugárzott hírek szerkesztőségében, ahol az volt a feladata, hogy franciára fordítsa a külföldnek szánt tudósításokat, propagandaanyagokat. A külpolitikai szerkesztőség akkor legifjabb munkatársa, Várkonyi Tibor visszaemlékezése szerint Gara „Maga köré gyűjtött néhány fiatalot, s tanítani kezdett bennünket a francia nyelv gyönyöreire”. Hároméves magyarországi tartózkodása során készítette Gara Jules Verne *Deux ans de vacances* című regényének magyar fordítását *Kétévi vakáció* címmel, ami 1956-ban jelent meg a budapesti Ifjúsági Könyvkiadónál, és további két kiadást ért meg 1960-ig, jelenleg (2018) a tizennegyedik kiadásnál tart.

Baracs Sándor, az MTI vezérigazgatójának javaslatára 1955 tavaszán Gara visszatérhetett Párizsba az MTI párizsi tudósítójaként. Munkája mellett elkezdett magyar költők francia műfordításán dolgozni. Ekkortól valósította meg igazán a franciák által „garaizmus”-nak („la garaisation”) nevezett, náluk nem ismert műfordítási módszert, melynek alaptétele, hogy költeményt csak költő fordíthat, ügyelve a formahűségre. Ennek a törekvésnek az első két gyümölcse az *Hommage des poètes français à Attila József* című kötet 1955-ben és Illyés Gyula verseinek adaptációja *Poèmes* címmel 1956-ban a Seghers Kiadónál. A József Attila-kötethez Gara Tristan Tzarától kért előszót. Ekkoriban Tzara Villonról írt könyvet, de szívesen megírta az előszót is. József Attila „nagy versei”-nek eredeti tónusából ugyan kevés maradt a Gara szó szerinti fordításai nyomán készült franciás költeményekben, de felkeltette a francia költők érdeklődését az életmű további darabjai iránt. Ennek a lényegében napjainkig tartó folyamatnak az elején ott áll Gara.

Illyés *Poèmes* című, Seghersnél az *Autour du monde*-sorozatban megjelent verseskötetének fordításait Gara készítette, és Seghers

nagyon meg volt vele elégedve. Azt írta, alig kellett változtatni rajta. Más költők, írók esetében Gara ugyancsak nemcsak kezdeményezője volt a legtöbb nyersfordításnak, hanem az elkészítője is. Később több segítséggel dolgozott.

1956 augusztusában, az Aix-les-Bains-i vakációra való távozását megelőzően Garát elbocsátották az MTI franciaországi tudósítói státuszából, és felajánlották neki a Párizsi Magyar Intézet igazgatói posztját, amit azonban elutasított. Garát ekkor ismét Budapestre hívták, de nem utazott többé haza. 1956 novemberében megjelentette Párizsban a Magyarországon betiltott *Irodalmi Újság* forradalmi számát teljes francia fordításban (*La Gazette Littéraire*), az első oldalon Petőfi Sándor *Ismét magyar lett a magyar* és Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versével. Gara ekkor lemondott állásáról a Párizsi Magyar Intézetben; a forradalom idején Fejtő Ferencsel együtt a francia sajtóban ő a forradalmi Magyarország hangja. 1957 januárjában Fejtő, Gara és Spitzer Gellért együtt állította össze Jean-Paul Sartre folyóirata, a *Les Temps Modernes* magyar forradalomnak szentelt különszámát *La Révolté de la Hongrie* címmel, amihez Fejtő írt előszót. Gara rendszeresen publikált az 1957-től emigráns lappá vált *Irodalmi Újság*ban; cikkeiben a párizsi színházi bemutatókról, kiállításokról (pl. Bálint Endre, Czóbel Béla), könyvújdonságokról, magyar irodalmi sikerekről (pl. Déry Tibor, Füst Milán, Arnóthy Kriszta, Dénes Tibor) számolt be. Kiadta az *Hommage des poètes français aux poètes hongrois* című antológiát.

Az intézmény (1957–1962)

1957-ben folyamatosan érkeztek emigránsok Magyarországról Párizsba. Gara aktív tagja lett a PEN Club francia szakosztályának, és a londoni központtal működő Magyar Írók Szövetsége Külföldön (The International P. E. N. Club Centre for Writers in Exile) szervezetnek. Központi szerepe volt a Magyarországon bebörtönzött írók, újságírók (Gáli József és Obersovszky Gyula) halálbüntetésé-

nek enyhítése, illetve szabadon bocsátása érdekében kifejtett akciókban és az 1957 őszén megalakult Comité D ryben (Déry Bizottság): Cs. Szabó Lászlóval, Fejtő Ferencsel, Tábori Pállal  s M ray Tiborral  veken keresztül dolgozott Déry Tibor, Háy Gyula, Tardos Tibor, Zelk Zoltán  s Bibó István  rdek ben. A Déry Bizottság megalakításáról és céljairól  gy  rt Gara 1957. november 16- n Tábori Pálnak: „Déry elítélése teljesen lesújtott, és biztos vagyok benne, hogy osztod az érzéseimet. Mindent megteszünk, hogy létrehozzunk egy Déry Tibor-bizottságot, hogy gyötörjük a magyar és a szovjet hatóságokat, és el rj k a szabadon bocsátását. Sajnos  gy tűnik, hogy a dolgok sokáig elhúzódhatnak.”

Gara állandó kapcsolatban állt a Magyarország  l   r kkel, és műveik francia nyelvű megjelenésének megk nyv t se érdekében dolgozott. 1957 tavaszán kikerültek Nyugatra azok a tanulmányok, amelyeket Nagy Imre 1955–1956-ban  rt a Központi Vezetőségnek. Ezekben a maga 1953–1955 közötti miniszterelnöki programját és politikáját védelmezte Rákosiék politikája ellenében. A több mint 200 oldalas kézirat kiadását a Plon kiadó vállalta; Gara lefordította franciára a dokumentumokat, s a könyvhöz Fejtő Ferenc  rt bevezetőt. A fordítás nem Gara saját neven jelent meg, hanem „László Imre” álnéven, amit Gara többször használt. Ezen az álnéven jelent meg 1957-ben a Seuil kiadásában Gara egyik leg-híresebb fordítása, a börtönben  l  Déry Tibor regénye franciául: *Niki, egy kutya története (Niki: ou l’histoire d’un chien)*, és a következő évben Déry elbesz l sk tete uganenn l a kiadónál (*Dr le d’enterrement et autres r cits*).

1956-hoz kapcsolódik Garának m g egy fordítása, a Gosztonyi Péter történész szerkesztésében megjelent *Histoire du soulèvement hongroise 1956* (Az 1956-os magyar felkelés története) című kötete az Editions Horvathn l 1966-ban. A fejezetek szerzői mind  t lt k Magyarország  n az eseményeket, részt vettek benn k, majd emigráltak, és a könyv megjelenésekor k l nbz  nyugat-európai országokban (Svájc: Garamvölgyi Antal  s Zoltán, Gosztonyi Péter, Molnár Miklós, Révész László, Sz ll sy Árpád, T ke Ferenc; Anglia: Gömöri György; Franciaország: M ray Tibor; Norvégia: Sz cs

Sándor) és az Amerikai Egyesült Államokban (Heltai György, Király Béla, Pécsi Vilmos) éltek és dolgoztak.

Találkozott Gara a Franciaországba és Angliába kiutazott magyar íródelegációk résztvevőivel, így például a British Council meghívására 1960-ban Londonba érkezett küldöttséggel, amelynek Tamási Áron, Ottlik Géza, Juhász Ferenc, Kardos Tibor és Köpeczi Béla volt tagja. Az utóbbi részletes jelentést írt az útról az MSZMP Központi Bizottsága számára, amelyben leírja, hogy Tamási Áron és Ottlik Géza találkozott Gara Lászlóval, aki éppen az *Iskola a határon* című regény fordításán dolgozik.

Gara figyelte a magyarországi sajtót, és segítette a hazai tudományos életet. Az Országos Széchényi Könyvtárnak Lope de Vega *A magyar korona* című drámája felkutatására tett kudarcáról az *Élet és Irodalomból* tudomást szerezve elutazott Madridba, és elküldte a könyvtárnak az általa beszerzett kiadásokat és dokumentumokat. Erről Gara nevének említése nélkül adott hírt a *Hétfői Hírek*, majd húsz évvel később Kozma Béla számolt be Gara kutatásának méltatásával a *Népszabadságban*.

Gara a magyar irodalom igazi nagykövete lett Franciaországban. Több mint ötven antológia és regényfordítás köszönhető neki: Ady Endre, József Attila, Márai Sándor, Móricz Zsigmond, Molnár Ferenc, Szabó Magda, Ottlik Géza, Déry Tibor és mások műveit tolmácsolta az évek során a francia közönségnek. Nemcsak nyelvi közvetítő, hanem a legtöbb fordítás kezdeményezője; közvetített a magyar írók és a francia kiadók, újságok között. Bizottságokat mozgósított a letartóztatott értelmiségiek és a Magyarországról elmenekültek támogatására. Méray Tibor visszaemlékezésében írja: „Gara nélkül nem maradtam volna Franciaországban. Amikor megérkeztem 1957-ben, nem ismertem senkit, és nem beszéltem franciául... Mindezek a kapcsolatok általa jöttek létre. Gara egy intézmény volt!” László Imre álnéven Gara fordította franciára Méray *Le dernier rapport* című 1958-ban megjelent regényét, illetve a Nagy Imréről szóló, 1960-ban megjelent könyvét (*Imre Nagy, l'homme trahi*). Álnéven jelentette meg Gara Vajda István *Az AA 338-as esete* című regényének francia for-

dítását (*L'accident*) is. Az 1956 decemberében Magyarországot elhagyó és Franciaországban menedéket kért Ferdinandy Györgynek is pártját fogta: az 1957 és 1964 között Franciaországban kőművesként, orosz fordítóként és könyveladóként dolgozó Ferdinandy később így emlékezett erre az időszakra: „Nem volt nap, hogy ne hozott volna a posta valami újságkivágást vagy felkérést, biztató, baráti sorokat.”

Gara kapcsolatban állt számos francia kiadóval. Így például 1963 februárjában G. E. Clancier (Editions d'Art Lucien Mazenod) felkérte Garát, hogy írjon előszót a kortárs magyar irodalom fejezetéhez az *Écrivains célèbres* című sorozat IV. kötetébe. Több ismerős névvel találkozhatunk az Éditions Rencontre *Atlas des Voyages* című sorozatában: Tibor Meray, *Australie*; Monique Fougerousse, *Hongrie*; Nathalie Gara, *Israël*; Laszlo Nagy, *Katanga*; Monique Fougerousse, *Norvège*. Ennek az 1962-ben indult fényképalbum-sorozatnak a célja a világ tájainak, városainak, országainak a bemutatása volt. Gara bevonta barátait is a sorozatba, például Méraynak juttatott így munkát.

Gara intézmény voltát minden Párizsba látogató magyar irodalmár ismerte. Az 1962-ben Párizsba utazott és később egy francia építészhez férjhez ment Tóth Judit (asszonynevén Guillaume) például így vall erről: „Kivételes kegyelmi pillanata volt az életnek 1962-ben a dolgok egybeesése. Gara Lászlóhoz voltam hivatalos, mindenki hivatalos volt abban az időben Gara Lászlóhoz.” Nemes Nagy Ágnes 1961 nyarán ismerkedett meg Garával Párizsban. Így írt útinaplójában első benyomásairól: „Az emberek. Milyen szerencsétlenek. Nem, nem szabad emigrálni, Isten őrizz. Gara aránylag ép, hivatása van, szaladgál az *Antológiával*.” Az 1963-tól három évet Párizsban töltött költő, műfordító Kormos Istvánt is baráti viszony fűzte Garához, aki fordításokhoz juttatta, és lektori munkát szerzett neki a Seuil és a Gallimard Kiadóknál.

Az Antológia és ami utána következett (1962–1966)

Gara barátai közül az egyik legközelebbi, Jean Rousselot, így írt első levelében Illyés Gyulának 1956 márciusában: „Soha nem tudjátok eléggé megköszönni Garának, amit tesz. Ez a szerény, finom ember, aki a költészet iránti szeretetben ég, felfedeztetni és megszerettetni rengeteg emberrel a költői Magyarországot, olyanokkal, akik semmit sem tudtak róla.” Gara egyszer azzal a kijelentésével lepte meg Rousselot-t, hogy csak a magyar költészetet a 12. századtól napjainkig bemutató antológia (*Anthologie de la poésie hongroise du XIIe siècle à nos jours*) kiadása tartja életben. Ez az antológia az ő fő műve. Eredetileg több antológiát tervezett: egy úgynevezett Kisantológiát (Plaquette), majd a *Száz vers* címűt, ezekről 1956 augusztusában írt Illyésnek. Egyik sem valósult meg, s valószínűleg a nagy antológia gondolata ezekből nőtt ki. Többektől kért a *Száz vers*hez javaslatokat, ahogy Füst Milánnak egy Garához írt leveléből kitűnik.

Az ötszáz oldalas, kronologikus szerkezetű antológia négy fejezetre tagolódik. Az első rész, melyben harminchárom költő kilencven verse szerepel, a 12. századi névtelen költőktől 1800 körül tart. A második rész tartalmazza a romantika és a 19. század második fele huszonnégy költőjének hatvannyolc alkotását. A harmadik rész a *Nyugat* mindhárom nemzedékének ötvenkét költőjétől százkilencvenhét versét közölve ad képet a 20. század első feléről. Végül a negyedik fejezetben, huszonöt kortárs szerző negyvenhét verse jelenik meg. Azaz a gyűjtemény összesen százharminckét költő négyszázkét versét közli. Az antológiához Cs. Szabó László írt bevezető esszét *A magyar költészet századai* címmel. Minden költőről rövid bemutatás vezet be a műveket, ezeket jórészt Sipos Gyula írta. Magyar fordítók által készített szó szerinti fordítást adott át Gara a francia költőknek (Rousselot, Guillevic, Béalu, Clancier, Frénaud Emmanuel, Eluard stb.), akik ezekből dolgoztak. A negyvennyolc francia költő nemcsak lelkesedésből készítette a fordításokat; meghatározott honorárium fejében végezték a munkát.

Az antológia nagyon megosztotta a francia és a magyar fordító szakmai közönséget, s számos kritikát váltott ki. A legfőbb kritikus a nyelvész, műfordító Aurélien Sauvageot, aki 1923–1931 között az Eötvös Collegium francia lektora volt. Sauvageot főként nyelvi pontatlanságokat vetett Gara szemére. Szerinte az eredeti magyar vers értelme az átültetés folyamán felhígult. Sauvageot szerint csak olyan francia költő fordíthat magyar verset franciára, aki az eredeti magyar szövegben el tudott mélyülni. Mindez magyar közvetítők segítségével nem lehetséges. Feltétlenül szükséges, hogy a francia költő-fordító maga is jól tudjon magyarul.

Akik csak a végeredményt olvasták, hevesen támadták a fordítások egyenetlenségét, pontatlanságát. Akik viszont részt vettek valamilyen szinten a létrehozásában, látták Gara sokéves erőfeszítését, hogy kiválassza egy-egy vershez azt a francia költőt, akinek a világához a legközelebb állhat az adott szöveg, és segítette őket minden egyes vers minél teljesebb megértésében. A franciák nyelvük verselési adottságai és saját tehetségük, invenciójuk szerint fordítottak. A résztvevő francia költőket lelkesítette annyira a magyar irodalom fordítások általi felfedezése, hogy személyesen is meg akarjanak ismerkedni kortárs magyar költőkkel. A magyar költők viszonzásul elkezdték a francia költők műveit magyarra fordítani.

Több kortárs magyar költő versei a Gara által szerkesztett antológiában jelentek meg franciául először, mint például Nemes Nagy Ágnesnek. Az antológia megjelenése után Nemes Nagy és francia fordítója, André Frénaud között levelezés alakult ki. A francia-magyar kapcsolatok másik fontos személyisége Pierre Emmanuel, aki Gara közvetítésével számos általa fordított magyar költővel – így Pilinszky Jánossal, Nemes Nagy Ágnessel, Rónay Györggyel – barátságot kötött. Gyakran különféle ösztöndíjakkal segítette nyugat-európai utazásaik során, s nemegyszer a saját lakásán szállásolta el őket.

A köszönő levelek mellett egy humoros ajándékot is kapott Gara francia és magyar barátaitól: az antológia megjelenése után három évvel, 1965 nyarán egy házi készítésű, 18 lapos füzetet ké-

szítettek. A *Fromage à Gara: Francia és magyar poéták hódolata (Balasitól és Füsttől napjainkig)* az *ő kis szeretett antológiuk előtt* címet viselő gépirat impresszuma: „A »Csak kóvedet bele nekije« sorozat első és utolsó kötete. Editions: g. Imprimerie: Szegő. Minden jog fenntartva, a színrevitel és a megfilmesítés joga is.” Az eddig ismeretlen és közöletlen füzet tizenhét verse közül négy francia – szerzőik: Jean Rousselot, Alain Bosquet és Georges Charaire – és tizenhárom magyar. A magyar versek közül kettőt Gömöri György, hármat Hege-düs Géza, négyet többen együtt – Nemes Nagy Ágnes, Jékely Zoltán, Kormos István, Lengyel Balázs – írtak más költők (Ady Endre, Arany János, Balassi Bálint, Berzsenyi Dániel, Faludy György, Füst Milán, Victor Hugo, Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Kassák Lajos, Vörösmarty Mihály, Weöres Sándor) modorában. A versek humorosan bemutatják Gara személyiségét, munkásságát, személyes kapcsolatait, köztük Köpeczivel és Déryvel való ellentétét, és az antológia vállalkozás monumentális voltát hangsúlyozzák.

Illyés Gyula így vonta meg az antológia mérlegét: „Minden olyan kísérletünk, hogy akár költészetünket, akár prózánkat méltóan megmutassuk, a kortárs francia költők felénk fordulásáig és a kitűnő Gara-antológiáig eredménytelen maradt, nemcsak Párizsban vagy Londonban, hanem a szomszédos Bécsben is.” Egy másik helyen: „Vannak sikereink. Gara László megszállt munkássága nem volt hiábavaló. A fél tucaton is fölül van azoknak az élő íróinknak a száma, akit a szellemi élet igényesebb nemzetközi fórumán vagy társaságban mint közismerttet illik említeni.”

Az antológiát más nemzetek költői is megirigyelték, és példaként elküldték egymásnak. A francia kiadó a magyar költészeti antológia sikere nyomán további fordításköteteket tervezett, s ezért a Párizsban élő lengyel költő, Konstanty (Kot) Jeleński felkérte az akkor Berkeleyben tanító Czesław Miłoszt, hogy a magyar antológia mintájára állítsanak össze egy hasonló lengyel versgyűjteményt. Jeleński azt javasolta, hogy ezt négyen szerkesszék, Miłosz, Aleksander Wat, Jan Brzekowski és maga Jeleński. Miłosznak tetszett az ötlet és a magyar mintára elkészített lengyel versantológia, az *Anthologie de la poésie polonaise* 1965-ben megjelent a párizsi Seuil kiadónál.

A magyar költészeti antológia megjelenése után Gara neve ismertté vált nemcsak a Magyarországon, hanem az emigrációban élő magyar írók, költők körében is. Amikor emigráns magyar író-küldöttség (Méray Tibor, Gara László, Zilahy Lajos és Faludy György) látogatott Stockholmba, az ott élő Gulyás Miklós író, könyvtáros is találkozott velük.

Az antológia előtt pár hónappal, 1962 februárjában jelent meg Garának egy másik fontos vállalkozása, amely ugyancsak a „garaizmus” híres darabja: tizenöt francia költő adaptálta Vörösmarty Mihály *A vén cigány* című versét. A könyvet előfizetők gyűjtésével sikerült megjelentetnie. Ungvári Tamás egykorúan így értékelte a könyvet: „Párizsban nemrég, Gara László áldozatos segítségével megjelent Vörösmartynak *Vén cigánya* több, csaknem egyenértékű fordításban. Az eszelős és megható, épp eredményességében lelkiismeretborzoló vállalkozás a semmiből varázsol oda egy nagy költőt a tizenkilencedik század romantikájába. Egyetlen versét hozza hírül üzenetként az életműből.”

Gara további műfordításai jelentek meg a következő években: Németh László, Ottlik Géza és Déry Tibor egy-egy regénye a Seuil kiadónál. Nyersfordítása és prozódiai magyarázata alapján Jean Rousselot elkészítette Madách Imre *Az ember tragédiája* francia adaptációját. Gara arra is törekedett, hogy Franciaországban olyan magyar költőket fordítson és tegyen közzé, akik Magyarországon egyáltalán nem jelenhettek meg. Ez a helyzet például Weöres Sándor *Tűzkút* című verseskötetével, amelyet korábban a budapesti Szépirodalmi Kiadó elutasított, Gara viszont megjelentette a párizsi Magyar Műhely kiadásában 1964-ben. Garának köszönhetően a Magyarországon sok éve elhallgatott Kassák Lajos művei megjelentek Párizsban és Brüsszelben. Kassáknak nagy örömet okozott, hogy Honegger-versét, több versével együtt Gara megjelentette az antológiában. A *La Revue Socialiste* nemcsak tanulmányt közölt Kassákról, születésének 75. évfordulója alkalmából, hanem verseit is hozta Jean Rousselot és Roger Richard fordításában. Érdekes adalék Gara és Kassák viszonyához, hogy 1959 decemberében Gara a The Paris American Art Co-tól 5.305 frankért vásárolt festéket

küldetett Kassák Lajosnak névtelenül a csomagküldő Société Colimpexszel, amire Kassák írt a csomagküldőnek, hogy továbbítsák köszönetét a titokzatos feladónak.

1963-ban Gara szerkesztésében megjelent az *Hommage à Gyula Illyés* című francia verseskötet, amely az *Egy mondat a zsarnokságról* című verset is tartalmazta. Az antológiához hasonlóan ez a könyv is élénk vitát váltott ki a műfordításról: Dobossy László kritikáira maga Gara válaszolt. Ez év őszén Illyés Londonba utazott a British Council személyre szóló meghívására, majd onnan Brüsszelbe és Párizsba ment. Tiszteletére Gara két szerzői estet rendezett: az egyiket november 11-én a párizsi Kaleidoszkóp Színházban, a másikat november 22-én a Latin-amerikai Székházban. Illyés párizsi tartózkodása idején politikai vonatkozású nyilatkozatokat is tett, amelyek megjelentetésében Gara aktívan közreműködött. Mindezekről részletes jelentés készült Magyarországon az MSZMP Politikai Bizottság részére.

Két év múlva megjelent Gara monográfiája Illyésről a washingtoni Occidental Pressnél *Az ismeretlen Illyés* címmel. Ugyanebben az évben Gara, Anne-Marie de Backer és Jean Rousselot francia fordításában napvilágot látott Illyés Gyula *Kegyenc (Le Favori)* című drámája a Gallimard kiadónál, amit ugyanebben az évben, november 2-án mutattak be a párizsi Théâtre du Vieux Colombier-ban Georges Charaire rendezésében. Gara is statisztált a darabban: „római katona volt, tógában. Kicsi, csúnya római légiós.”

Az 1960-as években több magyarországi költő, író fordult Garához, hogy segítsen könyvük külföldi megjelentetésében, mert Magyarországon nem találnak kiadót. Sok esetben Gara közvetített a magyar író-költő és a francia fordító között. Bálint Endre mintegy harminc versének gépirata és némelyiknek a francia fordítása is megtalálható a hagyatékban, dátuma: Epinay sur Seine, 1961. február 3. Bizonyosan az 1957 és 1961 között Párizsban, a *Biblia* illusztrálásán dolgozó Bálint Endre kérte meg Garát, hogy segítsen versei lefordíttatásában. A versek közül némelyik megjelent a *Sorsomról van szó* című visszaemlékezésben, de a gépiratok-

hoz képest mindegyik több-kevesebb szövegbeli eltéréssel. A francia fordításokat Anne-Marie de Backer készítette.

A Gara-hagyatékban megtalálható Szász Béla *Penelope és a lovag* című regényének gépirata, amit Edgware-ben 1960-ban írt. Szász a Rajk-per elítélte volt, akit 1955-ben szabadon bocsátottak. Az 1956-os forradalom bukása után elhagyta az országot, a Londonban kiadott *Irodalmi Újság* és a brüsszeli Nagy Imre Intézet munkatársa volt. A könyv végül 1988-ban magyarul jelent meg Köln-Budapest impresszummal.

Halál, temetés, visszaemlékezések

Gara évek alatt elmélyült depressziójának több összetevője volt: az emigrációs léthelyzet, magánéleti problémák, a magyarországi irodalomtudomány hivatalos szerveivel, Déry Tiborral és a neki dolgozó francia költőkkel való folyamatos konfliktusai egyaránt közrejátszottak benne. Így írt Illyésnek 1964. május 31-én: „Kedves Gyulám! Sajnos, még ma is képtelen vagyok dolgozni. Szabályos depresszió, mondja az orvos, amelynek semmi köze az éppen soron lévő munkához – amely Te vagy –, hanem sokkal inkább az ezt megelőzőhöz, amely Déry 800 oldalas regénye volt. Természetesen a dolognak egyéb okai is vannak: a dohányzás kényszerű megszüntetése és egyéb magánjellegű nehézségek.” A sok éven át tartó túlfeszített munka és az idegösszeomlás ellenére Gara nem csökkentette tevékenységét.

1966. május 9-én öngyilkosságot követett el (barbitural bevételel) Párizsban. Több búcsúlevelet is írt, az egyiket brüsszeli barátjának, Kotányiné Huszár Magdának: „Édes Magdi, nagyon félek, hogy ezzel a levéllel megszomorítom... az életem majdnem minden síkon csődbe torkolt. Megpróbálom magamat még idejében kivonni a forgalomból. Nincs más megoldás.” A Párizs melletti bagneux-i temető zsidó parcellájában temették el. A temetésén ott volt számos francia (Jean Follain, André Frénaud, Paul Chaulot, Georges Emmanuel Clancier, Alain Bosquet, Jean Rousselot, Pierre Em-

manuel, Eugène Guillevic) és magyar (Hubay Miklós, Enczi Endre, Méray Tibor, Sipos Gyula, Karátson Endre, Kende Péter, Heller János, Auer Pál, Albrecht Dezső, Bene Ede, Cselényi László, Kassai György, Háy Gyula) barátja. Háy Gyula magyar beszédét Véronique Charaire fordította franciára, Rousselot szabadon beszélt. A református lelkész Ézsaiás próféta könyvéből olvasott fel magyarul.

Illyés Gyula a Knokkei Biennialén tudta meg Gara halálának hírét, ami mélyen megrendítette. Versben és prózában egyaránt többször megemlékezett barátja elvesztéséről, és méltatta munkásságát. Tóth Judit 1966. május 17-én kelt levelében megírta Nemes Nagy Ágnesnek, hogy nem tudott elmenni Gara László temetésére, mert csak utólag tudta meg. Néhány héttel korábban még felhívta Garát, és személyesen is találkoztak. Az 1949-től Angliában élő Szabó Zoltán feleségéhez, Szekeres Zsuzsához írt leveleiben részletesen beszámolt Gara halálához kapcsolódó érzéseiről.

A Gara halála után megjelent nekrológokon túl az azóta eltelt ötven évben számos emlékezés jelent meg. Ezek közül Ferdinandy Györgyét idézem: „Alakját, a magyar irodalom fáradhatatlan népszerűsítőjét – már életében legendák övezték. Tény, hogy főműve, a magyar költészet francia antológiája mindmáig egyedülálló vállalkozás. Benne csúcspontját érte el a magyar költészet francia nyelven. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a magyar irodalom »be-tört« a francia nyelvterületre, mint azt sokan hitték annak idején. Még a pusztai kiadás is csak úgy volt lehetséges, hogy Gara a hírhedt hólabda-módszerrel – házról házra, címről címre járva – eladta a nyomdai költségeket fedező Illyés-, Weöres- és József Attila-köteteket. Soha nem felejttem el őt, járja a várost, leszegett fejjel, konokul, degeszre tömött híres aktatáskájával a hóna alatt. Itthon – amíg élt – azzal gyanúsították, hogy e házalásból haszna van. Nem csodálom, hogy azon a májusi napon az elnyúhatetlenek hitt lelkesedése is felmondta a szolgálatot.”

Gara aktivitásának hiányát hamar megérezte a magyarországi hivatalos irodalompolitika. Az 1968 őszén Budapesten megrendezett műfordító-találkozó kapcsán írt cikkében E. Fehér Pál megjegyzi: „Úgy tetszik azonban, hogy Gara halálával üresen maradt a

párizsi őrhely, s más rendkívül lényeges nyelvterületen sincs hozzájuk hasonló színvonalas tevékenységet kifejtő »nagykövete« irodalmunknak, aki nemcsak nyelvünket tudja, hanem megfelelő tekintéllyel rendelkezik az illető ország szellemi életében.” Gara halála után tíz évvel pedig a „nagy antológia”-t dicséri Sótér István.

Halálának egyéves évfordulóján barátai összejövetelt tartottak a sírjánál, a tízéves évfordulón a Magyar Írók Szövetsége és a Magyar Pen Club nevében Dobossy László, a Párizsi Magyar Intézet igazgatója és Boldizsár Iván, a Magyar Pen Club elnöke megkoszorúzták sírját. Születésének századik évfordulóján többek között Rónay László emlékeztetett Gara szolgálatára.

A „garaizmus” továbbélése

Posztumusz jelent meg Gara és Guillevic válogatásában Ady Endre francia verseskötete Rónay György bevezető tanulmányával. Az antológiánál kialakított módszert alkalmazta Gara ebben a kötetben is.

Thinsz Géza az általa szerkesztett, *Sex ungerska poeter* című svéd versgyűjteményt Gara László emlékének ajánlotta 1968-ban. Az ő példájára hivatkozik, s úgy említi Garát, mint aki a legtöbbet tett a magyar irodalom külföldi megismertetéséért, és példaértékűnek tekinti együttműködését a kor legnagyobb francia íróival. Thinsz Gara módszerét követte, s a műfordításokat a kor jeles svéd költői készítették, melyeket többszörös ellenőrzésnek, újraolvasásnak vetett alá.

Sulyok Vince, a magyar irodalom norvég tolmácsolója Gara módszerét követve valósította meg az első norvég nyelvű Petőfi-kötetet, ami 1973-ban, Petőfi születésének 150. évfordulójára jelent meg, *Det må bli lys!* címmel.

A „garaizmus” továbbélésének másik példája Kabdebó Tamás *Hundred Hungarian Poems* című, 1976-ban Manchesterben megjelent fordításkötete, amit talán a Gara-féle 1956-os *Száz vers* ihletett. Lényegében ugyancsak Gara fordítási módszerét alkalmazta

Makkai Ádám költő, nyelvész az *In Quest of the Miracle Stag: The Poetry of Hungary* (A csodaszarvas nyomában: A magyar költészet antológiája angol fordításban a 13. századtól napjainkig) című kötetben. Makkai a bevezetőben felidézi Gara módszerét, és hogy nem sokkal halála előtt a Londonban élő Tábori Pálnak azt mondta: angolul is kellene szerkeszteni egy hasonló antológiát, követvén ezt a fordítási metódust. Tábori bevonta a munkába előbb Kabdebó Tamást, majd 1966-ban Makkai Ádámot. A szelektálási, fordítási, szerkesztési munkával telt harminc év során Tábori Pál 1975-ben meghalt, Kabdebó Tamás 1993-tól nem szerkesztette többé az antológiát, a kötet végső munkálatait Makkai végezte el.

Gara 1962-es antológiájának méltó folytatója volt Guillevic két kiadást is megért, de nem reprezentatív antológiának szánt fordításkötete, a *Mes poètes hongrois* (Az én magyar költőim), amelyben Arany Jánostól napjainkig terjedően szólaltatta meg franciául a magyar költészetet. Jean-Luc Moreau *Poèmes et chansons de Hongrie* című fordításkötetében két évszázad magyar költészetéből válogatott. Ugyancsak Gara hagyományát folytatta a Line Amselem-Szende és Szende Tamás fordította huszonöt mai magyar költőt franciául megszólaltató gyűjtemény: *Poètes hongrois d'aujourd'hui*. Akárcsak több mint négy évtizeddel ezelőtt Gara fordítói, Szendéék is dacoltak a francia költői divattal, tisztelték az eredetit, és hajlandók voltak formahűen verset fordítani.

Gara munkásságát számosan méltatták az elmúlt két évtizedben. A méltatások legfőbb tanulsága, hogy ugyan sokan kritizálták az antológiát, de senki nem csinált jobbat. Több magyar költő beépült a Gara által kialakított francia kapcsolatrendszerbe, és a kölcsönösségen alapuló műfordítások révén jobban megismerték egymást a francia és magyar költők. Gara szenvedélyes, megalkuvást nem ismerő szervező, irányító tevékenysége nyomán virágzó, kétoldalú kapcsolatok fejlődtek ki, amelyek konkrét fordítói munkák nyomán gyakran személyes barátságokká formálódtak. Ezek a barátságok jóval túlnyúltak Gara életén, és további évtizedekre befolyásolták a francia-magyar irodalmi kapcsolatokat.

